

Mukəddəs Kitab

Təwrat 1-қisim

«Yaritilix»

© Mukəddəs Kitab 2012

CC BY-SA 4.0

www.mukeddeskalam.com

«Uyşurqə Kalam Tərijimisi»

Təvrat 1-kisim

«Yaritilix»

Kirix söz

Təvratning bu kısmi Hudaning aləmni apiridə kılğanlıqı və Uning aləmni yaritixiti məqsətliri toqrisida yeziloğan kimmətlik hatiridur. Bu bizning Hudani və insanlarni qüxiniximizgə nisbətən bizni kimmətlik asalar bilən təminləydu. Məzkur kitabni biz kışkartip «Yaritilix» yaki «Aləmning yaritilixi» dəpmu ataymiz.

Bu kitabta, konkret həlda (1) Hudaning hərəkaysi maddiy xəy'ilər, həywanatlar, xundakla ahirida insanni yaratqanlığı; (2) Hudaning insanni yaritixida, insan Mən bilən sirdax-dostluk munasiwəttə bolsun degən muddia-nixanliri; (3) insanning gunah sadir kılıxi bilən xu dostluk munasiwətning üzülğanlıqı; (4) Hudaning məlqərligüsüz bədal tələp insanning Əzi bilən bolğan munasiwitini əslidiki məqsitidikidək əsligə kəltürüx jəryanining baxlinixi katarlıqlar hatiriliniđu.

Xunga «Aləmning yaritilixi» kitabini hərəkaysi jəhətlərdiki «baxlinixlar bayan kılinoğan kitab» deyixkimu bolidu.

Xuning bilən biz uxbu kitabtın: — aləmning yaritilixi, bolupmu insanning yaritilixi toqıruluk birdinbir həqiqiy hatirini; Hudaning «insanni Əz sürət-obrazida, Əzigə ohxax kılıp» yaritixining məqsətlirini; insanning gunahqa petixini; Hudaning insanlarning gunahı tūpəylidin insanlarning üstigə qūxūrgən birinqi jəzasini, xundakla gunahın kūtqūzidiğan nıjati toqıruluk wədisini; insanlarning tunji gunahni sadir kılğanın keyin tezla hərtürlük buzukqılıq və butpərəslikkə petip kəloğanlıqını; Hudaning pütkül insanlarğa qūxūrgən ikkinqi eəqir jəzasini, yəni Nuh pəyoəmbərninğ dəwridə yər yüzigə əwətkən topanni; insanlarğa qūxūrgən üqinqi eəqir jəzasini, yəni insanlarning tilini «Babil munari»da hilmu-hil kılıp bəluwətkinini və xundakla tilni bəluwətxi arqılıq Xəytanning insanlarğa kəratqan wəswəslirini qəkligənlikini; İbrahımning butpərəsliktin ayrılıp, yəkkə yiganə Pərwərdigarğa ibadət kılıxqa qəqiriloğanlıqını; İbrahımoğa hərhil sinəq-kıyinqılıqlar arqılıq əgitiłgən əjayib sawaqlarni; İsmail və İshəqning tuəquluxi və ularning tarihini; Əsaw və Yəqūpninğ tuəquluxi və ularning tarihini; Yūsūpninğ tuəquluxi və uning tarihini tapalaymiz.

Hudadin kərkədiğan barlıq məmin bəndilər Təvratning bu birinqi kışmininğ muəllipini Musa pəyoəmbərninğ əzi dəp etirap kılıdu. Həlbuki, uxbu tarihta hatiriləğan barlıq wəqələr Musa pəyoəmbər dunyağa kəlixtin bir-ikki ming yil ilgiri yüz bərgənidi. Undaqta, bu tarih Musa pəyoəmbərgə kəndəq yolda tapxuruloğan? «Aləmning yaritilixi»din xuni bayqaymizki, kitabta əwwal Hudaning aləmni yaritixi təswirlinidu, andin on bir «ayrim tarih» bayan kılınıđu. Hər bir tarihiy kışim «təwəndə palanqi-pükünqining dəwrliri... (hatiriliniđu)» yaki «təwəndə palanqi-pükünqining tarihi... (hatiriliniđu)» degəndək səzlər bilən baxlinidu. Muxu yərdiki «dəwr» yaki «tarih» ibraniy tilida «tolidot» degən söz bilən ipadiliniđu; xuning bilən bu on bir kışim bəzidə «on bir tolidot» dəpmu atilidu.

«Yaritilix»

Kədimki zamanlarda tarihlarning kəpinqisi sapal yaki tax tahtaylaroşa hatirilinatti. Əgər tarih bək uzun bolup kətsə, birnəqqə tahtaylar ixlitixkə tooqra kelətti; xundək boləoşaqqa, tahtaylarning tərtipini saqlax üçün hər bir tahtaydiki ahirkşi jümlə keyinki tahtayning bexida təkrlarinatti. «On bir tolidot»ta biz dəl muxundək nushilarni baykaymiz. Demək, bir «tolidot»tiki ahirkşi səzlər keyinki «tolidot»ning bexida qaytilinidu. Xunga, «Aləmning yaritilixi»ning tarihliri əslidə tax yaki sapal tahtaylar üstigə pütülgən, dəgən huləsığə kelimiz. Hudaning orunlaxturuxliri bilən Musa pəyoqəmbər xu tahtaylaroşa igə bolup, Muqəddəs Rəhning yolyoruki wə kərsətmiliri bilən xu tahtaylardiki tarihlarni tərtpikə kəltürüp, ularni bir kitab kılıp jəm kılıqan, dəp karaymiz. Xuning üçün Musa pəyoqəmbərnin «Aləmning yaritilixi» kitabioşa nisbətən roli xu boldiki, u bu kitabning rəsmiy muallipi əməs, bəki Hudaning wəhiysigə əgixip, yüz bərgən wəkələri «toplax rətligüqi» yaki «məzkur toplamnıng muhərri» boləoş. Uning muxu tarihlarni topləoşan wakti təhminən miladiyədin ilgiri 1475-yili boluxi mumkin.

«Tolidotlar» bolsa tēwəndikidək: —

Muqaddima: — Aləmnıng yarıtılıxı (1:1-2:3)
1-tolıdıt (tarıh): — «Asman-zemınnıng tolıdıtı» (2:4-4:26)
2-tolıdıt (tarıh): — «Adəm’atınnıng tolıdıtı» (5:1-6:8)
3-tolıdıt (tarıh): — «Nuhñng tolıdıtı» (6:9-9:29)
4-tolıdıt (tarıh): — «Nuhñng oquıllırınng tolıdıtı» (10:1-11:9)
5-tolıdıt (tarıh): — «Xəmnıng tolıdıtı» (11:10-26)
6-tolıdıt (tarıh): — «Tərahñng tolıdıtı» (11:27-25:11)
7-tolıdıt (tarıh): — «İsmalınñng tolıdıtı» (25:12-18)
8-tolıdıt (tarıh): — «İshakñng tolıdıtı» (25:19-35:29)
9-tolıdıt (tarıh): — «Əsawnıng tolıdıtı» (36:1-8)
10-tolıdıt (tarıh): — «Edomlarınng atısı Əsawnıng tolıdıtı (unıng ikkınnı tolıdıtı)»
(36:9-37:1)
11-tolıdıt (tarıh): — «Yakupnıng tolıdıtı» (37:2-50:37)

Məzmun: —

Məzmun jəhəttin bəlsək bəlünmilər təwədikidək bolidu: —

1. Muqəddimə: — Aləmnin yaritilixi (1:1-2:25)
2. Gunahning aləmdə pəyda boluxi (3:1-24)
3. Adəm'atining əvladliri (4:1-5:32)
4. Nuh pəyoğəmbər, topan balasi (6:1-9:29)
5. Nuhning əvladliri; dunyadiki barlıq əl-millətlərinin nəsəbnamisi (10:1-32)
6. Babil munari; Hudaning insanning tilini qalaymikanlaxturuwetixi (11:1-9)
7. İbrahimning qəqirilixi və uning tərjimihali (11:10-25:11)
8. İbrahimning əvladliri — İsmail və İshak (25:12-45:28)
9. Yaqubning jəməti; ularning Yüsupning wasitisi bilən aqarqiliqtdin kütulup, Misiroğa qüxüxi və xü yərdə olturaklıxixi (46:1-50:26)

«Aləmning yaritilixi»da oxurmənlərgə tunji kətim Hudaning məhiyyəti, xarakterı və yollırı toqrisidiki yengi muhım həkikətlər tonuxturuloqanlıkı üqün bu muhım temilər üstidə adəttikidin səl uzunrak «qoxumqə söz» koxtuk. Lekin bu qoxumqə səzlırimiz oxurmənlərgə bu

«Yaritulix»

temilar toʻgʻruluk pʻutʻnlʻy tʻpsiliy uqur tʻminliyʻlix natayin. Biz pʻkʻt hʻr temida baykʻijinimizni wʻ oylirimizni eytip berimiz; bu oylirimizni oqurmʻnlʻrning Muqʻddʻs Kitabni dawamlʻk tʻkxʻrʻp-izdinixlirigʻ yordimi bolsikʻn dʻp ūmid qilimiz.

Yaritilix

Hudaning aləmnı yaritixi

1¹ Mukəddəmdə Huda asmanlar bilən zeminni yarattı.² U qaşda yər bolsa xəkilsiz wə qongkür sular üstidə ləzən pərwaz kılattı.

³ Huda: «Yorukluk bolsun!» dewidi, yorukluk pəyda boldi.⁴ Huda yoruklukning yahxi ikənlikini kərđi; Huda yorukluk bilən qarangoşulukni ayridi.⁵ Huda yoruklukni «kündüz», qarangoşulukni «keq» dəp atidi. Xu tərıkidə kəq bilən səhər etti, bu tunji kün boldi.

⁶ Andin Huda: — Sularning arilikida bir boxluk bolsun wə sular yukiri-təwən ikkigə ayrip tursun, dedi.⁷ Xuning bilən Huda bir boxluk hasil kilip, sularni boxlukning astioğa wə boxlukning üstigə ayriwətti; ix ənə xundak boldi.⁸ Huda bu boxlukni «asman» dəp atidi. Xu tərıkidə kəq bilən səhər etti, bu ikkinji kün boldi.

⁹ Andin Huda: «Asmanning astidiki sular bir yərgə yioşilsun, kuruş tuprak kərünsun!» dewidi, dəl xundak boldi.¹⁰ Huda kuruş tuprakni «yər», yioşiloşan sularni bolsa «dengizlar» dəp atidi. Huda bularning yahxi boləşanlikini kərđi.

¹¹ Andin Huda yənə: «Yər hərhil əşümlüklərni, urukluk otyaxlarni, mewə beridioşan dərəhlərni türliroi boyiqə əzidə ündürsun! Mewilərnig iqidə urukliroi bolsun!» dewidi, dəl xundak boldi;

¹² yərdiki əşümlüklərni, yəni uruk qikidioşan otyaxlarni əz türliroi boyiqə, mewə beridioşan, yəni mewilirining iqidə urukliroi boləşan dərəhlərni əz türliroi boyiqə ündürdi. Huda bularning yahxi boləşanlikini kərđi.¹³ Xu tərıkidə kəq bilən səhər etti, bu üqinqi kün boldi.

¹⁴ Huda yənə: «Kündüz bilən keqini ayrip berix üqün asmanlarda yorukluk jisimlar bolsun. Ular künlər, pəsillar wə yillarni ayrip turuxka bəlgə bolsun;¹⁵ ular asmanlarda turup nur qikəroşuqi bolup, yər yüzigə yorukluk bərsun!» dewidi, dəl xundak boldi.¹⁶ Huda ikki qong nur qikəroşuqi jisimni yarattı; qong nur qikəroşuqini kündüzni baxkuridioşan, kikiş nur qikəroşuqni keqini baxkuridioşan kildi. Həmdə yənə yultuzlarnimu yarattı.¹⁷⁻¹⁸ Huda bularni yərgə yorukluk berip, kündüz bilən keqini baxkurup, yorukluk bilən qarangoşulukni ayrisun dəp asmanlarning gümbizigə orunlasturdi. Huda buning yahxi boləşanlikini kərđi.¹⁹ Xu tərıkidə kəq bilən səhər etti, bu tətinqi kün boldi.

²⁰ Huda yənə: «Sularda miş-miş janiwarlar bolsun, uqar-qanatlar yərnig üstidə, asman boxlukida uqsun» dedi.

1:1 «Huda» — ibranıy tilida «Əlohim» deyilidu. Bu tooşruluk «Təbirlər»ni kərşng. «Asmanlar» — Mukəddəs Kitab boyiqə üq katlam asman bar; birinji kat asman «atmosfera», ikkinji kat asman «aləm boxlukı», üqinqi kat asman Hudaning əridur. Xunga «asman» kəp yərlərdə «asmanlar» deyilidu.

1:1 Ayup 38:4; Zəb. 33:6; 89:11; 136:5-6; Ros. 14:15; İbr. 11:3

1:2 «boldi» — Bəzi təşimilərdə «idi» yaki «turatti» dəp elinoşan. Alimlarning bu ayət üstidiki üq hil kərixı tooşruluk «kəşumqə səz»imizni kərşng. «qongkür sular» — dengiz-okyanlarni kərsitidu. «kəplidi» — yaki «kəplioşanidi».

«ləzən pərwaz kılatti» — muxu hələtni ibranıy tilida «(tuhum besiwatқан) kürük tohudək hələttə turidu» dəp qüxünüşkimu bolidu.

1:5 «kəq bilən səhər» — «tunji küni»də «kəq bilən səhər» boləşanikən, undakta «tunji kün» adəttiki bir künni, yəni 24 saatlik bir künni kərsətkən boluxı mumkin.

– Adəttə Mukəddəs Kitabiki barlik hatirələrdə, xundakla bügünigə kədər ibranıylarda «kün»ning bexi kəq yaki ahxam bilən baxlinidu dəşn kərax bar.

1:6 «bir boxluk» — ibranıy tilida «yeyiloşan bir nərsə».

1:6 Zəb. 33:6; 104:3; 136:5-6; Pənd. 8:28; Yəş. 42:5; Yər. 10:12; 51:15

1:7 «sularning ayrilixi» — bu tooşruluk «kəşumqə səz»imizdə azrak tohtilimiz.

1:7 Zəb. 33:7; 136:6; Pənd. 8:24; Zəb. 148:4

1:9 Ayup 26:10; 38:8; Zəb. 24:2; 136:6

1:14 Zəb. 136:7

1:15 Qan. 4:19; Yər. 31:35

²¹ Xundak kılıp Huda sudiki qong-qong məhluklarni, xundakla sularda miq-miq janiwarlarni ez türleri boyiqə wə hərhil uqar-qanatlarni ez türleri boyiqə yaratti. Huda buning yahxi boləjanlıkını kərđi. ²² Huda bu janlıqlarəqa bəht-bərikət ata kılıp: «Nəsillinip, kəpiyip, dengiz sulirini toldurunglar, uqar-qanatlar mu yər yüzidə awusun» dedı. ²³ Xu tərıkidə kəq bilən səhər etti, bu bəxinqi kün boldi.

²⁴ Huda yənə: «Yər janiwarlarni ez türleri boyiqə qıqarsun — mal-qarwilarni, ərəmüligüqi janiwarlarni wə yawayi haywanlarni ez türleri boyiqə apiridə kılsun» — dewidi, dəl xundak boldi. ²⁵ Xundak kılıp Huda yərdiki yawayi haywanlarni ez türleri boyiqə, mal-qarwilarni ez türleri boyiqə wə yər yüzidə ərəmüligüqi barlıq janiwarlarni ez türleri boyiqə yaratti. Huda buning yahxi boləjanlıkını kərđi. ²⁶ Andin Huda: «Əz sürət-obrazimizda, Bizgə ohxaydioqan kılıp insanni yaritaylı. Ular dengizdiki beliklarəqa, asmandiki uqar-qanatlarəqa, barlıq mal-qarwilarəqa, pütkül yər yüzigə wə yər yüzidiki barlıq ərəmüligüqi janiwarlarəqa igidarqılık kılsun» dedı.

²⁷ Xundak kılıp, Huda insanni Əz sürət-obrazida yaratti;

Uni Əzining süritidə yaratti;

Ular ni ərəkək-qıxi kılıp yaratti.

²⁸ Huda ularəqa bəht-bərikət ata kılıp: «Silər nəsilinip, kəpiyip, yər yüzini toldurup boysundurunglar; dengizdiki beliklar, asmandiki uqar-qanatlarəqa, xuningdək yər yüzidə yürıdioqan hər bir haywanlarəqa igidarqılık kılinglar» dedı. ²⁹ Andin Huda yənə: «Mana, Mən pütkül yər yüzidiki urukluk otyaxlar bilən urukluk mewə berıdioqan hər bir dərəhlərni silərgə ozukluk bolsun dəp bərdim; ³⁰ xundakla yərdiki barlıq janiwarlar bilən asmandiki barlıq uqar-qanatlar wə yər yüzidə barlıq ərəmüligüqlərgə, yəni barlıq jan-janiwarlarəqa ozukluk bolsun dəp barlıq gül-giyahlar ni bərdim» dewidi, dəl xundak boldi. ³¹ Huda yaratqanlirining həmmisigə səpselip qaridi, wə mana bularning həmmisi nəhayiti yahxi boləjanidi. Xu tərıkidə kəq bilən səhər etti, bu altinqi kün boldi.

2 ¹ Xundak kılıp asman bilən zemin, pütkül məwjudatlıri bilən koxulup yaritilip boldi.

² Huda yəttinqi künigigə kılıdioqan ixini tamamlidi. U yəttinqi künı barlıq yaritix ixini tohtıtip aram aldı. ³ Yəttinqi künı Huda barlıq yaritix ixliridin aram aloqan kün boləjanlıqı üqün, xu künni bəhtlik kün kılıp, uni «mukəddəs kün» dəp bekitti.

1:21 «qong-qong məhluklar» — bu sız gahı waqıtlarda «əjdıha» ni bildürıdu.

1:22 Yar. 8:17.

1:26 «Hudaning sürət-obrazida bolux» — bu toqruluk wə «Hudaəqa ohxaydioqan kılinix», xundakla Hudaning bu ayəttə «Biz, Bizning» degini toqruluk «koxumqə sız» imizdə azrak tohtilimiz.

1:26 Yar. 5:3; 9:6; Mat. 22:20; 1Kor. 11:7, 15:49; 2Kor. 4:4; Kol. 1:15, 3:10; Yak. 3:9.

1:27 Yar. 5:1; 9:6; 1Kor. 11:7; Əf. 4:24; Kol. 3:10.

1:28 Yar. 8:17; 9:1, 2, 7.

1:29 Yar. 9:3; Zəb. 104:14, 15

1:30 Zəb. 104:13-14

1:31 Qan. 32:4; Mar. 7:37.

2:1 «pütkül məwjudatlar» — ıbraniy tilida «barlıq koxunliri». Bu sız, xübhısızki, barlıq janiwarlarnila əməs, asmandiki barlıq yultuzlar wə kerub-pərixtilərnimu əz ıqigə alıdu.

2:2 «aram aldı» — Hudaning «aram elix» i toqruluk «koxumqə sız» imizdə azrak tohtilimiz.

2:2 Mis. 20:11; 31:17; Qan. 5:14; ıbr. 4:4.

2:3 «mukəddəs kün» — «Mukəddəs Kitab» ta, «mukəddəs» dēgən sız «Hudaəqa məhsus ataloqan», «Hudaning ixlitixigə məhsus ayrıləqan», «Hudaəqıla mən sup» dēgəndək mənıdə ıxlitilıdu.

«Yaritulix»

«Asman-zeminning tarihliri» 2:4-4:26 Erəm baq — Adəm'atini yaritix jeryani

⁴ Pərwərdigar Huda zemin bilən asmanni yaratқан künidə, asman-zeminning yaritulix jeryanining tarihliri mundak; — ⁵ Zeminda tehi heq gül-giyah, yərdə heq otyax ünmigənidi; qünki Pərwərdigar Huda yər yüzigə həl-yeoqin yaodurmioqanidi, xundakla yər teriydioqan adəmmu yok idi. ⁶ Lekin yərdin bulak süyi qikip, tamam yər yüzini suoqardi. ⁷ Andin Pərwərdigar Huda adəmni yərning topisidin yasap, hayatlik nəpəsini uning burnioqa püwldi; xuning bilən adəm tirik bir jan boldi. ⁸ Andin keyin Pərwərdigar Huda məxriq tərəptə Erəm degən jayda bir baq bina kilip, yasioqan adəmni xu yərgə orunlaxturdi. ⁹ Pərwərdigar Huda yərdin kəzni kamlaxturidioqan qiraylik, mewiliri yeyixlik hərhil dərəhni ündürdi; u yənə baqning otturisiida «hayatlik dərhi» wə «yahxi bilən yamanni bilgüzgüqi dərəh»ni ündürdi. ¹⁰ Baqni suqirixka Erəmdin bir dərya ekip qikti; andin belünüp, tət ekın boldi. ¹¹ Birinqi ekınnıng nami Pixon bolup, altun qikidioqan pütkül Həwilah zeminini aylinip etidu. ¹² Bu yurtning altuni nəhayiti esil idi; xu yərdə puraklıq dewirəy bilən aq həkikmu qikidu. ¹³ İkkinqi dəryaning nami Gihon bolup, pütkül Kux zeminini aylinip etidu. ¹⁴ Üqinqi dəryaning nami Dijlə bolup, Axurning xərکیدin ekip etidu, tətinqi dəryaning nami Əfrat idi.

¹⁵ Pərwərdigar Huda adəmni elip Erəm beoqioqa ixləp, pərwix kılsun dəp uni xu yərgə koyup koydi. ¹⁶ Pərwərdigar Huda adəmgə əmr kilip: baqdiki hər bir dərəh mewiliridin haliqiningqə yə;¹⁷ əmma «yahxi bilən yamanni bilgüzgüqi dərəh»ning mewisidin yemigin; qünki uningdin yegən kününgdə jəzmən əlisən, — dedi.

Hawa'anining yaritulixi

¹⁸ Andin Pərwərdigar Huda yənə söz kilip: — Adəmning yaloquz turuxi yahxi əməs; Mən uningqə mas kelidioqan bir yərdəmqi həmrəhni yasap berəy, — dedi.

¹⁹ Pərwərdigar Huda tupraqtin daladiki barlik janiwarlar bilən asmandiki həmmə uqar-qanatlarını yasioqanidi; ularqə adəmning nemə dəp at koyidioqanlikini bilix üqün, U ularni adəmning aldioqa

2:4 «Pərwərdigar» — muxu kitabta elinoqan «Pərwərdigar» bolsa, ibraniy tilidiki «Yəhwəh» degənnıng təjimisidir. «Yəhwəh» Hudanıng yənə bir ismi bolup, «Mənggülik Boloquqi», «Əzüm bardurmən», «Əhdisidə mənggü turoquqi Huda» degənni bildüridu. Bu toqruluk yənə munasiwətlık təbirlərni kərtüq.

«Asman-zeminning yaritulix jeryanining tarihliri mundak» — ibraniy tilida: «asman-zeminlarning dəwr-tarihleri mundak boldi». «Kirix söz»imizdə eytkinimizdək, «Aləmning Yaritulixi» degən kitabta on bir «tolidot» («tarih») bolup, hər biri «bular palanqi-pokunqi dəwrining tolidoti (tarihi)»... degən sözlər bilən baxlinidu. Bu yərdə bayan kiliniwatkini tarihnıng birinçisidir (2:4-4:26).

— «Pərwərdigar Huda zemin bilən asmanni yaratқан küni» degən muxu yərdə bəlkim 24 saatlik bir kün əməs, bəlkı 2:4-4:26də bayan kilinoqan pütkül məzgilni kərsətsə kerək.

2:5 «heq gül-giyah, yərdə heq otyax ünmigənidi» — bu jümlidə bəlkim Erəm beoqida əlahidə boloqan əhwal kəzdə tutuloqan boluxi mumkin.

2:6 «bulak süyi» — yaki «birhil tuman».

2:7 «Adəm» wə «topa» — ibraniy tilida «topa» wə «adəm» degən söznıng tələppuzi yeqin; u yənə «kızil» degən söz bilən munasiwətlık (Ottura Xərktə topa kıziqə mayil bolidu). **«hayatlik nəpəsi»** — ibraniy tilida «hayatlarning nəpəsi»

2:7 1Kor. 15:45, 47.

2:8 «Erəm» — ibraniy tilida «Edən». Mənisi «ləzzət», «huzur».

2:9 «Hayatlik dərhi» wə «yahxi bilən yamanni bilgüzgüqi dərəh» — bu dərəhlər toqruluk «qoxumqə söz»imizni kərtüq.

2:9 Wəh. 2:7.

2:12 «dewirəy» — yaki «mərwəyit».

2:14 «Dijlə» — ibraniy tilida «Hiddəkel». **«Axur»** — Asuriyəning kədimki nami.

2:15 «pərwix kılsun» — ibraniy tilida «pərwix kılix» muxu yərdə yənə «qooqdax, mudapiə kılix, qarax» degən mənni öz iqiğə alidu.

— Enikki, insanning əmgək-hizmət kılixı insanning gunahkar boloqanlikining nətijisi əməs, bəlkı Huda insanlarqə ata kıloqan birhil bəht-bərikəttur. Biraq insannıng gunahka petip qaloqandin keyinki kıloqan əmgiki bək japalıq bolidu.

2:18 «uningqə mas kelidioqan» — yaki «əzigə ohxax».

«yardəmqi həmrəh» — bu söz hərgiz ayal kixining ər kixidin məlum tərəptə təwən turidioqanlikini kərsətməydu. Qünki Məkəddəs Kitabtki bəzi yərlərdə Huda Əzining insanoqa «yardəmqi» bolidioqanlikı kərsətilidu (məsilən, «Zəb.» 10:14, 30:10, 46:1, 54:4də).

kəltürdi. Adəm hər bir janiwaroşa nemə dəp at qoyoşan bolsa, uning eti xu bolup kaldı.²⁰ Bu tərkiyədə adəm həmmə mal-qarwilaroşa, asmandiki uqar-kanatlaroşa və daladiki hər bir janiwarlaroşa at qoydı; wəhalənki, adəm özigə mas kelidioşan heqbir yardəmqi həmrəh uqratmıdı.

²¹ Xuning bilən Pərwərdigar Huda adəmgə bir kəttik uyqu saldı; u uhlap kaldı. U uhlawatqanda, U uning bikişidini bir az elip, andin uning ornini ət-gəx bilən etip qoydı.²² Xuning bilən Pərwərdigar Huda adəmning bikişidini aloşan xu kişimdin bir ayalni yasap, uni adəmning kexioşa əkəldi.²³ Adəm'ata huxal bolup: — Mana bu səngəklirimdiki səngək, etimdiki ət boləşaq, «ayal» dəp atalsun; qünki u ərdin elinəşandur, — dedi..

²⁴ Xuning üqün ər kixi ata-anisidin ayrılıp, öz ayaloşa baqılınıp bir bolup, ikkisi bir tən bolıdu..

²⁵ Adəm'ata bilən ayali hər ikkisi yalınəşaq bolsımu, heq uyalmaytti..

Adəm'atining Hudaning əmrigə hilaplıq kılıxi

3¹ Yər yüzidə yılan Rəb Pərwərdigar yaratqan daladiki həywanlarınə həmmisidin hiyligər idi. U ayaldin: — Huda rasttinla baqıdiki dərəhlərnə heqkəşisining mewisidin yeməşlar, dedimu? — dəp sorıdı..

² Ayal yılanəşə jawab berip: — Baqıdiki dərəhlərnə mewilirini yesək bolıdu.³ Əmma baqıñ otturısıdiki dərəhnə mewisi toqrisida Huda: «Buningdin yeməşlar, qolmu təgküzməşlar, bolmısa elisilər» deşən, dedi..

⁴ Yılan ayaloşa: — Undəş əməş! Hərgiz əlməşisilər! ⁵ Bəlki silər uni yegən künəşlarda, Huda kəzüñlarnə eşilip, Hudaşə ohxax yahxi bilən yamanni bilidioşan bolup kalidioşanlıqıñlarni bilıdu, — dedi..

⁶ Ayal dərəhnə mewisining yeməklik üqün yaxxilikini, uning kəzni kəmləxturidioşanlıqini kərüp, həmdə dərəhnə adəmni əkillik kılidioşan jəlpkarlıqini kərüp, mewidin yedi və uningdin yenida turoşan erigimu bərdi; umu yedi..⁷ Yeyixi bilənla hər ikkisining kəzləri eşilip, əzlirining yalınəşaq ikənlikini bilip, ənjür yopurməkşirini elip bir-birigə ulap tikip, əzlirigə yapqıq kılıp tarttı.

2:21 «bikişidini bir az elip» — yaki «bir tal qəwuroşisini elip».

2:22 1Kor. 11:8.

2:23 «ayal» — ibraniy tilida: «ixxaş», «ər kixi» «ix» deşən səz bilən ipadilini. Bu səzlər ərəbqə «insan» və «nisa» deşən səzlər bilən munasiwətlək.

2:23 Mal. 2:14; Əf. 5:30,31.

2:24 «baqılınıx» — ibraniy tilida: «baqılınıx» deşən bu səznə mənişi «yilim bilən qapılınıx» deşəngə yekındur. «bir tən» — yaki: «bir ət». «bir tən bolıdu» — yaki: «bir tən boluxioşa toqra kelıdu».

2:24 Mat. 19:5; Mar. 10:7; Əf. 5:28, 29, 31; 1Kor. 6:16.

2:25 «yalınəşaq bolsımu, heq uyalmaytti» — bu muşim ayət toqrlulək biz «qoxumqə səz»imizdə azrak tohtilimiz.

2:25 Yar. 3:7.

3:1 «yılan... dəp sorıdı» — bizdə guman yokki, yilanni ixlitip səz kıləşuqi Xəytan idi («Wəh.» 12:9, 20:2ni kərüş). Oqurmanlər xuni baykayduki, Xəytan «Huda» deşini bilən, «Rəb» yaki «Pərwərdigar» deşən namlarni kət'iy ixlətməydu. U ayaldin soal sorioşanda Hudaning eytkən səzidiki «halioşiningqə» deşən səzni qikişiwetıdu.

3:3 «Baqıdiki dərəhlərnə mewilirini yesək bolıdu» — Həwa'animiz Hudaning tapiləşini eytkənda, birinşidin «halioşiningqə» deşən səzni deşixni untup qəloşan, ikkinşidin Hudaning səzigə: «qəl təgküzməşlər» deşəni qəşup qoyıdu (2:4). Ləkin Həwa'animiz muşu səzlərnə biwasitə Hudadin əşlişən əməş, ər Adəm'atimiz uningəşə toqra yətküzüxi kərək idi; xunga bu hətaliknə məş'uliyiti Adəm'atimizdimu boluxi mümkün.

—Yənə dikətt kılimizki, gərşə «baqıñ otturısida» ikki dərəşə bolsımu, Həwa'animiz pəkət «baqıñ otturısıdiki dərəş» dəp, birlə dərəşni tiləşə alıdu. Uning kəşli əllikəşən xu dərəşkə məptun bolup qəloşan boluxi mümkün.

3:4 2Kor. 11:3.

3:5 Yh. 8:44.

3:6 «Ayal ... kərđi» — Həwa'ana uqrioşan əşduruluxni Məşih Əysə uqrioşan sinək bilən selixtursək ularda ohxax üq əmil məwjut — «Luka» 4:1-14 və «1Yh.» 2:16ni kərüş.

—İñjil boyıqə Həwa'animiz əldinip qəloşuqi, toluk gunəş sadır kıləşuqi Adəm'atimizdır; qünki u heq kərxilik kərsətməş, bilip turup xu mewidin yedi («1Tim.» (1) 2:14ni kərüş). Adəm'atimiz Həwa'anining yenida boləşini bilən, yənıla uni mewini yeyixtin toşumıdı.

3:6 Rim. 5:12, 14-21; 1Tim. 2:14.

⁸ Kün salkinliqanda, ular Pərwərdigar Hudaning baqda mangojan xəpisini anglap kelip, adəm ayali bilən Pərwərdigar Hudaning hazır boləjninidn keqip baqdikdi dərəhlərnəng arisiqə yoxu-runuwaldi..⁹ Lekin Pərwərdigar Huda towlap adəmni qakirip uningqə: Sən nədə? — dedi.

¹⁰ Adəm'ata jawab berip:

— Mən baqda xəpəngni anglap, yalingaq turojinim üqün qorqup ketip, yoxuruniwaldim, — dedi.

¹¹ Huda uningqə: — Yalingaq ikənlikingni sanga kim eytti? Mən sanga yemə, dəp əmr kəlojan dərəhning mewisidin yedingmu-ya? — dedi.

¹² Adəm jawab berip: — Sən manga həmrah boluxkə bərgən ayal dərəhning mewisidin manga bərgənidi, mən yedim, — dedi.

¹³ Pərwərdigar Huda ayalqə: — Bu nemə kəlojining? — dedi. Ayal jawab berip: — Yılan meni aldap azdursa, mən yəp saptimən, — dedi..

Hudaning yılan, Adəm'ata wə Həwa'anini jazalixi

¹⁴ Pərwərdigar Huda yılanqə mundak dedi: — «Bu kəlojining üqün,

Sən həmmə mal-qarwilardin,
Daladiki barlik həywanatlardin bəkrək lənətkə kəlisən;
Korsikəng bilən beqirlap mengip,
Əmrüngning barlik künliridə topa yəysən.

¹⁵ Wə mən sən bilən ayalning arisiqə,
Sening nəsling bilən ayalning nəslining arisiqə əqmənlik salimən;
U sening bexingni dəssəp zəhimləndüridu,
Sən qopup uning tapinini qeqip zəhimləndürisən»..

¹⁶ Andin Huda ayalqə: — «Sening həmilidarlikəngning japa-muxəkkətlirini kəpəytimən;
Sən kəttik toloqə iqidə boxinisən;
Sən eringdin üstün turuxkə həwəs kəlsangmu,
U üstüngdin hojilik kəlidu» — dedi..

¹⁷ Andin U Adəm'atıqə: — «Sən ayaləngning səzigə kəlak selip,
Mən sanga yemə, dəp əmr kəlojan dərəhtin yegining tūpəylidin,
Sening tūpəyləngdin yər-tuprak lənətimgə uqraydu;
Əmrüngning barlik künliridə pəkət jəpalik ixləpla, andin uningdin ozuklinisən..

¹⁸ Yər sanga tikən bilən kəmoqəq ündüridu;

3:8 «kün salkinliqanda» — yaki «künning salkin xamal waqtida». «Künning salkinlix waqti» Ottura Xərkə kəqkurun baxlinidu.

3:13 Wəh. 12:13.

3:14 «Pərwərdigar Huda yılanqə mundak dedi» — Huda yilandin həqkəndəq soal sorimaydu. «bəkrək lənətkə kəlisən» — bəxkə birhil tərjimisi: «pəkət sənla xu lənətlərgə kəlisən...». Əmma Adəm'atimizning gunahı üqün barlik jan igiliri lənətkə kəlip əlidu; xunga biz 3:14dik tərjimini toqrə dəp kəraymiz. «Topa yəysən» — Yılanlarning ozukı topa əməs, əlwəttə, biraq ular hərdəim ozuk yegəndə topa yeməy kəlmaydu. Bu ix yılanəng pəslestürülənləkinini, nomuska kəldurulənləkinini təkətləydu.

3:15 «U sening bexingni dəssəp zəhimləndüridu» — ayalning nəslı xundak kəlidu. «U sening bexingni dəssəp zəhimləndüridu, sən qopup uning tapinini qeqip zəhimləndürisən» — muxu bəxəwəttə kərsətiləng ix xuki, ayal kixining nəslı Xəytanəng bəxini puti bilən dəssəp yanqıqanda, Xəytanmu uningqə hujum kilip tapinini yarilanduridu. Bu bəxəwəttəni dunyaqə kəlidəlojan Kutquzuqı toqruluk, dəp iximiz. Buning üstidə «koxumqə səz»imizdə azrak tohtilimiz.

3:15 Mat. 4:1; Kol. 2:15.

3:16 «Həmilidarlikəngni. ... kəpəytimən» — insan əlidəlojan kilinəqəqə, ayal kixi kəprək bala tuquxi kərak. «Sən eringdin üstün turuxkə həwəs kəlsangmu, u üstüngdin hojilik kəlidu» — bəxkə birhil tərjimisi: «Xundaktimu, eringgə kəllük ixtiyak baqlaysən wə u sənı bəxkuridu». Əmma Hudaning muxu həkəmi bilən gunah tūpəylidin ər-ayal arisida ziddiyat wə kərax pəyda boldi, dəgənliktur, dəp kəraymiz. Ohxax peillarnı ixlətkən, ohxax xəkillik bir jümlə 4:7də tēpilidu.

3:16 1Kor. 14:34; 1Tim. 2:11,12; Tit. 2:5; 1Pet. 3:6.

3:17 «ayaləngning səzigə» — ibranıy tilida «ayaləngning awaziqə». «... dərəhtin yegining tūpəylidin» — əlwəttə, Adəm'atining bu dərəhning mewisini yeyixini kərsətidu. Əslıy təkist ibranıy tilida «dərəhtin» dəp elinidu.

Xundaqtimu sən yərdiki ziraət-otyaxlarni yəysən..

¹⁹ Taki sən tuprakğa qaytquqə yüz-kəzüng tərgə qümgəndə, andin nan yeyələysən;

Qünki sən əsli tupraktin elinqansən;

Sən əslidə topa boluqəq,

Yənə topioğa kaytisən» — dedi.

²⁰ Uning ayali barlik jan igilirining anisi bolidioqini üqün adəm uningorə «Həwa» dəp at koydi..

²¹ Pərwərdigar Huda Adəm'ata bilən uning ayaloğa həywan teriliridin kiyim kılıp kiydürüp koydi..

Adəm'ata bilən Həwa'anining Erəm baqdin qoşlinixi

²² Pərwərdigar Huda sız kılıp: — Mana, adəm Bizlərdin birigə ohxap qaldı, yaxşı bilən yamanni bildi. Əmdi kolini uzitip həyatlik dərihidin elip yəwelip, ta əbədgicə yaxawarməslikü üqün uni tosuximiz kerək, dedi..

²³ Xuning bilən Pərwərdigar Huda uni Erəm baqdin qoşlap qikiriwətti; xundaq kılıp uni yərgə ixləydiqan, yəni əzi əsli apiridə kilinoqan tuprakğa ixləydiqan kılıp koydi.²⁴ Adəmni qoşliwetip, həyatlik dərihigə baridiqan yolni muhəpizət kiliş üqün, u Erəm beoqining məxriş tərpiyə kerublarni wə tət tərəkə pirkiraydiqan yalqunluk bir xəmxərni koyup koydi..

Qabil bilən Həbil

4¹ Adəm'ata ayali Həwa bilən billə boldi; Həwa hamilidar bolup Qabilni tuqup: «Mən bir adəmgə igə boldum — U Pərwərdigardur!» — dedi..

² Andin u yənə Qabilning inisi Həbilni tuqdi. Həbil padiqi boldi, Qabil bolsa terikçi boldi..³ Bekitilgən xundaq bir wəqit-səttə xundaq bir ix boldiki, Qabil tupraqning həsulidin Pərwərdigarorə hədiyə kəltürdi..⁴ Həbilnu padisidin qoylirining tunjiliridin, yəni ularning yeoqidin hədiyə sundi. Pərwərdigar Həbilni wə uning sunoqan hədiyəsini qəbul kildi..⁵ Ləkin Qabil wə uning sunoqinioğa qərimidi. Xu wəjidin Qabilning tolimu aqqiqi kelip, qirayit tutuldi.

3:18 «Sən yərdiki ziraət-otyaxlarni yəysən» — Nuh pəyojəmbərning dəwrigicə insanlarorə pəkət ziraət-otyax (gəxni əməs) yeyixkə ruhsət idi (1:29ni kəring).

3:20 «Həwa» — ibranij tilidiki «həyatlik» degən sız bilən ahangdax. Adəm'atining bu səzliri bexarətlik idi; qünki Həwa'ana təhiqə bala tuqmioqanidi.

3:21 «Həywan teriliri» — bu terilərnı ixlitix üqün məlum gunəşsiz həywanatlar əlüxi kerək. Bu bəlkim birinji kurbanliklər boluxı mumkin. Hudaning Adəm'ata wə Həwa'animizorə eytkən səzliri wə kılıqan muamilisi toqruluk «qoxumqə sız»imizdə azraq tohtilimiz.

3:21 2Kor. 5:1-5

3:22 «Bizlər» — toqruluk yənə «qoxumqə sız»imizni (1:26 toqruluk) kəring. «Uni tosuximiz kerək» — muxu səzlər əyni teksttə yok.

3:24 «Kerublar» — bəlkim ələmdiki əng küllük wə əng yukiri dərjilik pərixtilər yaki məhluqlar boluxı mumkin. «Təbirlər»ni kəring.

4:1 «Adəm'ata ayali Həwa bilən billə boldi» — ibranij tilidə «Adəm'ata ayali Həwani tonidi» bilən ipadiliniđu. «Qabil» — ibranij tilidə «Qayin» yaki «Qayin» deyiliđu. «Qayin» degən isim ibranij tilidə «igə boldum» degən sız bilən ahangdax. «Mən bir adəmgə igə boldum — u Pərwərdigardur!» — baxkə bir hil təjimisı: «Pərwərdigarning yərdimi bilən bir oqulorə igə boldum». Əyni tekst «Mən bir adəmgə igə boldum — Pərwərdigar!» degən məzmundıdır. Bizningqə Həwa'animiz «Hudaning Kutquzoquqi toqruluk wədisi hazır mən tuşkən bala bilən əməlgə axuruldi!» dəp oylap qəloqan bolsa kerək. U nəhayiti təzla Qabilning wədə kilinoqan Kutquzoquqi əməslikini bilip yetidu, əlwəttə.

4:2 «Həbil» — ibranij tilidə «həbəl» bolup, mənisı «bir tinik», «qor», «bus» «qeqnemə» degəndəktur. Xübhışizki, bu isim Həwa'animiz yaki Adəm'atimizning birhil ümidsizlinixini bildüridu.

4:3 «Bekitilgən xundaq bir wəqit-səttə» — ibranij tilidə «künlərnıng ahiridə» degən səzlər bilən ipadiliniđu. Bu səzgə qərioqandə, Huda Həbil wə Qabilorə Özining huzurioğa kiridiqan bir künni bekitip bərgən boluxı mumkin.

4:4 «ularning yeoqi» — qoylarning əng əsil qismi dəp qərilətti. «Pərwərdigar Həbilni uning sunoqan hədiyəsini qəbul kildi» — ibranij tilidə «Pərwərdigar uning əzigə wə uning sunoqan hədiyəsigə qəridi».

4:4 İbr. 11:4.

⁶ Xuning bilən Pərwərdigar Qabiloşa: nemixka aqqiklinisən? Nemə üçün qiraying tutulup ketidu? ⁷ Əgər durus ix kılsang, sən kətürülməmsən? Ləkin durus ix kılmisang, mana gunah ixik aldida seni paylap beqirlap yatidu, u seni öz ilkiyə almaqçı bolidu; ləkin sən uningdin qalip kelixing kerək, dedi..

⁸ Qabil inisi Həbiləşa: «Dəlioşa qikip kələyli!» dedi. Dalada xu wəxə boldiki, Qabil inisi Həbiləşa kəl selip, uni öltürdi..

⁹ Pərwərdigar Qabiləşa: Ining Həbil nədə? — dəp soridi. U jawab berip: Bilməymən, mən inimning baqquqisimu? — dedi.

¹⁰ Huda uningəşa: — Sən nemə kılding? Mana, iningning keni yərdin manga pəryad kətürüwat idu! ¹¹ Əmdi iningning kolungda təkülgən kənini qobul kılixka aqşını aqşan yərdin koşlinip, lənətkə uqrayşən. ¹² Sən yərgə ixlisəngmu u buningdin keyin sanga kuwwitini bərməydu; sən yər yüzidə sərsən bolup, sərgərdan bolisən, — dedi..

¹³ Buni anglap Qabil Pərwərdigarəşa jawab kılip: — Mening bu jazayimni adəm kətürəlmigüdək!

¹⁴ Mana, Sən бүгүн meni yər yüzidin koşliding, mən əmdi Səning yüzüngdin yoxurunup yürimən; yər yüzidə sərsən bolup sərgərdanlikta yürimən; xundak boliduki, kimla meni tepi-walsa, öltürüwetidu!, — dedi..

¹⁵ Ləkin Pərwərdigar uningəşa jawab berip: — Xundak boliduki, kimki Qabilni öltürsə, uningdin yəttə həssə intikam elinidu, — dedi. Xularni dəp Pərwərdigar Qabiləşa uqrişən birsi uni öltürüwətmisun dəp uningəşa bir bəlgə koyup koydi.

¹⁶ Xuning bilən Qabil Pərwərdigarning huzuridin qikip, Erəmnin məxriş tərpidiki Nod degən yurtta olturaklıxip kaldı.

Qabilning əwladlırı — «mədiniyə»ning baxlinixi

¹⁷ Qabil ayalı bilən billə bolup, ayalı həmilidar bolup Hənohni tuşdı. U waqıtta Qabil bir xəhər bina kıliwatattı; u xəhərnin namini oqlining ismi bilən Hənoh dəp atidi. ¹⁸ Hənohtin irad tərəldi, iradtin Məhuyail tərəldi, Məhuyaildin Mətxaxil tərəldi, Mətxaxildin Ləməh tərəldi.

¹⁹ Ləməh əzigə ikki hotun aldı. Birinin ismi Adah, yənə birinin ismi Zillah idi. ²⁰ Adah Ya-balni tuşdı. U qədirdə olturidışan kəqmən malqılarning bowisi idi, ²¹ uning inisinin ismi Yubal idi. Bu qiltar bilən nəy qaloquqılarning bowisi idi. ²² Zillah yənə Tubal-kayin degən

4:7 «Əgər durus ix kılsang, sən kətürülməmsən?» — ibraniy tilida «Əgər durus ix kılsang, kətürülüş bolmamdu?» deyilidu. Əmdi nemə kətürüldü? Yaki Qabilning yüzü yaki elip kəlgən qurbanlıq (toşra bolsa) kətürüldü yaki qobul kılinidu. Yənə bir mumkinlikli bar təjimişi xuki: — «Sən (Qabil) iningdin yukiri (aka süpitigə layik) kətürülsən» degəndək bolidu.

«durus ix kılmisang...» — Nemixka Qabilning hədiyyəsi qobul kılinmıdı? «Qoxumqə söz»imizdə azrak tohtilimiz.

4:8 «Qabil inisi Həbiləşa: «Dəlioşa qikip kələyli!» dedi» — əng kona kəqürmilərdə pəkət «Qabil inisi Həbil bilən səzlixip turup, dalada...» deyilidu.

4:8 Mat. 23:35; 1Yuhə. 3:12; Yəh. 11.

4:10 İbr. 12:24.

4:11 «aqşını aqşan yərdin koşlinip...» — demək: (1) yər-zemin Həbilning kənini qobul kılixka aqşını aqşan wə (2) Qabil xu zemindin koşlanoşan.

4:12 Pənd. 28:17.

4:14 «kimla meni tepi-walsa, öltürüwetidu!» — roxənki, xu waqıtta yər yüzidə adəmlər allıkaşan kəpiyip kətkənidi.

— «Kimla meni tepi-walsa öltürüwetidu!» — Qabil kəyərğila barsa xu yərdiki tupraq ünmas bolup qalidu. U mengiwatқан bir apəttur, xunga uni kərgənla kixi uni yokitixni oylaydu.

4:14 Ayup 15:20, 21.

4:16 «Nod» — mənisi «sərgərdanlık», «biaramlık».

4:17 «Qabilning ayalı» — Qabilning ayalı bəlkim uning singlisi yaki nəwrə singlisi bolsa kerək («Yar.» 5:4ni kəring). Xu waqıtta yekin tuşqanlırı bilən nikahlinix mən'i kılinışan əməs; yənə bir tərəptin, bundak nikahlinix dəsəpkə dəwrlərdə həqkəndək irkiy (genetikilik) kəmtüklük yaki kəsəl kaltürüp qikarmaytti.

4:19 «Ləməh əzigə ikki hotun aldı» — bu ərlərnin tunji kətim ikki ayal elixi idi. Gərçə xu qaoşda Huda bu toşruluk biwasitə əmr bərmigən bəlsimu, roxənki, U Adəm'atimizəşa pəkət bir Həwa'animizni yaritip bərgənidi («Mat.» 19:3-6ni kəring).

4:20 «bowisi» — yaki «piri», «asasqisi»

4:21 «Enox» — yaki «piri», «asasqisi».

bir oqulni tuqdi. U mis-tömür əswablarni soqquqi idi. Tubal-kayinning Naamah isimlik bir singlisi bar idi.

²³ Ləməh bolsa ayalliriqə söz kılıp:

— «Əy Adah bilən Zillah, sözümni anglanglar!

Əy Ləməhning ayalliri, gepimgə kulaq selinglar!

Meni zəhimləndürgini üqün mən adam öldürdüm,

Tenimni zədə kılqanlığı üqün bir yigitni öldürdüm.

²⁴ Əgər Qabil üqün yəttə həssə intikam elinsa,

Ləməh üqün yətmix yəttə həssə intikam elinidu!» — dedi..

Xet bilən Enox

²⁵ Adəm'ata yənə ayali bilən billə boldi. Ayali bir oqul tuqup, uningqə Xet dəp at qoyup: Qabil Həbilni öldürüwətini üqün Huda uning orniqə manga baxqə bir əwlad tikləp bərdi, dedi..

²⁶ Xettinmu bir oqul tuquldi; u uningqə Enox dəp at qoydi. Xu waqıttin tartip adəmlər Pərwərdigarning namiqə nida kılıxqə baxlidi..

Adəm'atining əwladliri — Nuh pəyoqəmbərgiqə

1Tar. 1:1-27

⁵ ¹ Bu Adəm'atining əwladlirining nəşəbnamisi dur: —

Huda insanni yaratqan künidə, uni Əzigə ohxax kılıp yarattı..² U ularni ər jinis wə ayal jinis kılıp yaritip, ularqə bəht-bərikət ata kılıp, yaritiloqan künidə ularning namini «adəm» dəp atidi..

³ Adəm'ata bir yüz ottuz yaxqə kirqəndə uningdin əzigə ohxaydiqan, öz sürət-obrazidə bir oqul tərəldi; u uningqə Xet dəp at koydi.⁴ Xet tuquloqandin keyin Adəm'ata səkkiz yüz yil emür kərüp, uningdin yənə oqul-qızlar tərəldi..⁵ Adəm'atimiz jəmiy tokkuz yüz ottuz yil kün kərüp, aləmdin ətti.

⁶ Xet bir yüz bəx yaxqə kirqəndə uningdin Enox tərəldi..⁷ Enox tuquloqandin keyin Xet səkkiz yüz yəttə yil emür kərüp, uningdin yənə oqul-qızlar tərəldi..⁸ Xet jəmiy tokkuz yüz on ikki yil kün kərüp, aləmdin ətti..⁹ Enox tokşan yaxqə kirqəndə uningdin Kenan tərəldi..¹⁰ Kenan tuquloqandin keyin, Enox səkkiz yür on bəx yil emür kərüp, uningdin yənə oqul-qızlar tərəldi.

4:24 «Ləməh bolsa ayalliriqə söz kılıp... dedi» — Ləməhning bu səzlirining hatirilinixidiki məqsət bəlkim insaniyətning omumən nəhayiti təbəbburlixip, mənəmənqilikkə petip kətkənlikini kərsitix üqün boluxi mumkin.

4:24 Yar. 4:15.

4:25 «Xet» — ibranij tilidə «bekitilgən» yəki «tiklənən» dēgən mənədə boluxi mumkin.

4:26 «Enox» — «(ajiz) insan» dēgən mənədə. Bu söz ərəbqidin uyoqur tiliqə kirip «insan» bolup qəloqan.

— «Adəmlər Pərwərdigarning namiqə nida kılıxqə baxlidi» — bu ibarə Hudaqə ibadət-dua kılıxni bildüridu («Yoel» 2:32, «Ros.» 2:21, «Rim.» 10:13, «1Kor.» 1:2ni kərüng).

5:1 «Bu Adəm'atining əwladlirining nəşəbnamisi dur» — muxu jümlə bilən «Aləmning Yaritilixi»ning ikkinji «tolidot»i («tarihi»), yəni «Adəm'atining tolidoti» («Adəm'atining əwladlirining nəşəbnamisi») (5:1-6:8). baxlinidu («tolidot» toqıruluq «kiriş söz»ni kərüng).

«bu Adəm'atining əwladlirining nəşəbnamisi dur» — muxu jümlə yənə kelip bəlkim Adəm'ata əzi hatiriləp qalduroqan qışmining hatimisi boluxi mumkin wə kitabning yengi bir qışmining, yəni 3-qışmining baxlinixidur (5:1-6:8).

5:1 Yar. 1:26; 9:6; 1Kor. 11:7.

5:2 «Ularni ər jinis wə ayal jinis kılıp yaritip,...» — 1-ayəttə insan «uni» deyilidu; 2-ayəttə «ularni» deyilidu. Demək, 1-ayəttə ər-ayalning bir gəwdə ikənliki kərsitilidu; xunga insan «u» deyilidu.

5:2 Yar. 1:26; Mat. 19:4; Mar. 10:6.

5:4 Xet tuquloqandin keyin Adəm'ata səkkiz yüz yil emür kərüp...» — ibranij tilidə «Xet tuquloqandin keyin Adəm'atining künliri səkkiz yüz yil boldi». Bu bəbtiki ohxax xəkillik jümlilərnin ibranij tilidiki xəkli xundəq.

5:4 1Tar. 1:1.

5:6 Yar. 4:26.

5:9 1Tar. 1:2.

¹¹ Enox jəmiy tokküz yüz bəx yil kün körüp, aləmdin ətəti.

¹² Kenan yətmix yaxka kirkəndə uningdin Maḥaləlel tərəldi. ¹³ Maḥaləlel tuoquloqəndin keyin Kenan səkkiz yüz kırık yil ətümür körüp, uningdin yənə oqul-qizlar tərəldi. ¹⁴ Kenan jəmiy tokküz yüz on yil kün körüp, aləmdin ətəti.

¹⁵ Maḥaləlel atmix bəx yaxka kirkəndə uningdin Yarəd tərəldi. ¹⁶ Yarəd tuoquloqəndin keyin Maḥaləlel səkkiz yüz ottuz yil ətümür körüp, uningdin yənə oqul-qizlar tərəldi. ¹⁷ Maḥaləlel jəmiy səkkiz yüz tokşan bəx yil kün körüp, aləmdin ətəti.

¹⁸ Yarəd bir yüz atmix ikki yaxka kirkəndə uningdin Ḥanoh tərəldi. ¹⁹ Ḥanoh tuoquloqəndin keyin Yarəd səkkiz yüz yil ətümür körüp, uningdin yənə oqul-qizlar tərəldi. ²⁰ Yarəd jəmiy tokküz yüz atmix ikki yil kün körüp, aləmdin ətəti.

²¹ Ḥanoh atmix bəx yaxka kirkəndə uningdin Mətxələh tərəldi. ²² Mətxələh tuoquloqəndin keyin Ḥanoh üq yüz yiləqə Huda bilən bir yolda mengip, yənə oqul-qizlarni tapti. ²³ Ḥanohning yər yüzidə barlik kərgən künliri üq yüz atmix bəx yil boldi; ²⁴ U Huda bilən bir yolda mengip yaxaytti; u tuyuksiz közdin oṭayib boldi; qünki Huda uni Əz yenioṭa elip kətkənidi.

²⁵ Mətxələh bir yüz səksən yəttə yaxka kirkəndə uningdin Ləməh tərəldi. ²⁶ Ləməh tuoquloqəndin keyin Mətxələh yəttə yüz səksən ikki yil ətümür körüp, uningdin oqul-qizlar tərəldi. ²⁷ Mətxələh jəmiy tokküz yüz atmix tokküz yil kün körüp, aləmdin ətəti.

²⁸⁻²⁹ Ləməh bir yüz səksən ikki yaxka kirkəndə bir oqul tepip, uning ismini Nuh atap: — Pərwərdigar tuprakka lənət kildi; xunga biz yərgə ixliginimizdə həmdə kəllirimizning jəpalik əmgikidə bu bala bizgə təsəlli beridu, — dedi. ³⁰ Nuh tuoquloqəndin keyin Ləməh bəx yüz tokşan bəx yil ətümür körüp, uningdin yənə oqul-qizlar tərəldi. ³¹ Ləməh jəmiy yəttə yüz yətmix yəttə yil kün körüp, aləmdin ətəti.

³² Nuh bəx yüz yaxka kirkəndin keyin, uningdin Xəm, Ḥəm wə Yafət tərəldi.

Hudaning insanlarning rəzillikidin azablinixi

6 ¹ Wə xundak boldiki, insanlar yər yüzidə kəpiyixkə baxlioṭanda, xundakla qizlarmu kəpləp tuoquloṭanda, ² Hudaning oqulliri insanlarning kizlirining qirayliklikini körüp, halioṭanqə tallap, əzligə hotun kiliṭxə baxlidi.

³ U wəqəttə Pərwərdigar səz kiliṭ: —

— Mening Rohim insanlar bilən mənggü kürəx kiliwərməydu; qünki insan əttur, halas. Kəlgüsüdə ularning əmrə pəkət bir yüz yigirmə yaxtin axmisun! — dedi.

5:18 1Tar. 1:3.

5:21 Yəh. 14.

5:22 İbr. 11:5.

5:24 «Ḥanoh... Huda bilən bir yolda mengip yaxaytti» — Ḥanoh bolsa pəyoṭəmbər idi; u Hudaning qüxüridoṭan jəzaliri toṭruluk aṭəḥalənduratti («Yəh.» 14-ayətni kəring). «İbr.» 11:5nimu kəring.

— Uning oqulini «Mətxələh» dəp atixi bəlkim bəxarət boluxi mumkin idi. Qünki «Mətxələh»ning mənisi «U əlgəndə, (xu ix) barlikka kəlidul» dəgən mənidə. Oqurmənlər həsəblap kərsə, Mətxələh əlgən yili Hudaning jəzasi boləṭan topan apiti yər yüzigə qüxkənlikini bilidu.

5:24 İbr. 11:5.

5:28-29 «Nuh» — bu isimning mənisi «aram» dəgənlik bolup, ibrəniy tilidə «təsəlli» dəgən səzgə yəkin kəlidu.

6:2 «Hudaning oqulliri» — bu toṭruluk tət hil qüxəṭqə bar: —

— (1) insan əməs, bəlkə ərtiki bir hil zatlar, pərixtilər yəki roḥlardin ibarəttur.

— (2) insan əməs, bəlkə jinlar yəki yaman roḥlardin ibarəttur.

— (3) hər jəḥəttin adəttiki insanlardan yukiri adəmlər, padixah yəki həkəmdar.

— (4) Kəbilning hədasiz əwladliridək əməs, bəlkə Huda yolida mənḡidoṭan xətning iḥlasmən əwladliridur.

— Biz birinḡi kəzqaraxta bolimiz; «Ayup» 1:6, 2:1, 38:7ni kəring. Buning səwəbini «koxumqə səz»imizdə berimiz.

6:2 Yəh. 6-7

6:3 «İnsan əttur» — «ət» dəgən ibarə (wə uningə oḥxap kətidəṭan bəxka ibarilər) insanlarning gunəhliri bilən munasiwətlilik həlaldə tiləṭa elinoṭanda, daim dəgüdək insanlarning gunəḥka əsir bolup kəlixini, yəni əz etidiki ḥəwəs-ixtiyaklırioṭa əsir bolup kəlixini təkətləydu. «Ət» dəgən səz Mükəddəs Kitabta muxu yərdə birinḡi kətim insannıṭ təbiitini

⁴ Xu künlərdə (wə xundakla keyinki künlərdimu), Hudaning oqulliri insanlarning qizlirining yenioja berip, ulardin balilarni tapkinida, gigantlar yər yüzidə pəyda boldi. Bular bolsa qədimki zamanlardiki danglik palwan-baturlar idi.⁵ Pərwərdigar insanning otküzüwatkan rəzilliki yər yüzidə kəpiyip kətkənlikini, ularning kənglidiki niyətlirining hərqaqan yaman boluwatkinini kərdi.⁶ Xuning bilən Pərwərdigar yər yüzidə adəmni apiridə kıləinioja puxayman kılıp, kənglidə azablandi.⁷ Buning bilən Pərwərdigar: —

Əzüm yaratqan insanni yər yüzidin yokitimən — insandin tartip mal-qarwilaroqiqa, əmiligüqi haywanlardin asmandiki kuxlaroqiqa, həmmisini yok kılımən; qünki Mən ularni yaratqinimoja puxaymən kildim, — dedi.

⁸ Ləkin Nuḥ bolsa Pərwərdigarning nəziridə xəpəkət tapqanidi.

Nuḥning kəmə yasixi

⁹ Nuḥ wə uning ix-izliri təwəndikiqə: —

Nuḥ həqqaniy, əz dəwridikilər arisida əyibsiz adəm idi; Nuḥ Huda bilən bir yolda mengip yaxaytti.¹⁰ Nuḥtin Xəm, Həm, Yafət dəgən üç oqul tərəldi.

¹¹ Pütkül jaḥan Hudaning aldida rəzillixip, həmmə yər zorawanlıqqa tolup kətkənidi.¹² Huda yər yüzigə nəzər seliwidi, mana, jaḥan rəzilləxkənidi; qünki barlıq ət igilirining yər yüzidə kiliwatqini yuzukqilik idi.¹³ Xuning bilən Huda Nuḥqa: —

Mana, aldimoja barlıq ət igilirining zawalliki yetip kəldi; qünki pütkül yər-jaḥanni ularning səwəbidin zorawanlıq kaplıdi. Mana, Mən ularni yər bilən qoxup həlak kılımən.¹⁴ Əmdi sən əzünggə gofər yaoqiğidin bir kəmə yasap, kəmining iqidə bəlmə-hanilarni kılıp, iqı-təxini karımay bilən suwa.¹⁵ Sən uni xundak yasioğın: — Uzunluqi üç yüz gəz, kəngliki əllik gəz wə egizliki ottuz gəz bolsun.¹⁶ Kəmining pexaywini astioja bir oquqqilik yasa, uning egizliki bir gəz bolsun; ixikini kəmining yenifa orunlaxtur; kemini asti, ottura wə üsti kılıp üç kəwət yasa.

¹⁷ Qünki mana, Mən Əzüm asmanning astidiki həyatlık tınıki barlıki hər bir ət igisini həlak kiliديوan su topanni yər yüzigə kəltürimən; buning bilən yər yüzidiki barlıq məhluklar tınıkidin tohtaydu.¹⁸ Ləkin sən bilən əhdəmni tüzimən. Sən əzüng, oqulliring, ayalıng wə kəlinliringni

kərsətkən. «Rimliklaroja»diki kirix səznimu kəring.

«Məning Rəḥim insanlar bilən mənggü kürəx kiliwərməydu»

— bu jumlining baxqa birhil təjrimisi: «Məning Rəḥim insanlar bilən mənggü yaxawərməydu». Ləkin bizningqə Huda bu ayəttə Əz Rəḥimning adəmning gunahini qəkləx üçün uning wijdanida kürəx kiliديوanlikini kərsətkən boluxi kərək; bu təjrimini aldi-kəyndiki bayanlaroja əng muwapiq təjrimə dəp karaymiz. Huda adəmning gunahlirioja qək qoyux üçün uning əmrigə qək (120 yax) koyidu («Təsalonikaliklaroja (2)»diki «koxumqa səz»əiməznimu kəring.

—Okurmənlər xuni baykayduki, Nuḥtin ilgiri adəmlər birnaqqa yüz yil yaxaytti.

—«Kəlgüsida ularning əmri pəkət bir yüz yigirmə yaxtin axmisun» dəgənni baxqa birhil quxənxisi: «Biraq ularoja yənila bir yüz yigirmə yil (topan kəlgüqə) əmür bərimən».

6:4 «gigantlar» — ibranıy tilida «nəfilim» dəgən səz bilən ipadiliniđu. «Nəfilim» dəgənni əslidiki mənisi («yikilojanlar» boluxi mumkin. **«danglik palwan-baturlar»** — ular gərqa «palwan-baturlar» bolsimu, ular Hudaning nəziridə intayin rəzil idi (5-ayətni kəring).

6:5 «hərqaqan» — ibranıy tilida «pütkül künidə».

6:5 Yar. 8:21; Ayup 15:16; Pənd. 6:14; Yər. 17:9; Mat. 15:19; Rim. 3:10,11,12; 8:6.

6:9 «Nuḥ wə uning ix-izliri təwəndikiqə: —» — muxu jumla bilən «Aləmnin Yaritilixi»ning üçinqi «tolidot»i («tarihi»), yəni «Nuḥning tarihi» yaki «nuḥning tolidoti» (6:9-9:29) baxlinidu («tolidot» toqruluq «kirix səz»ni kəring).

6:9 Yar. 5:22.

6:12 «ət igiliri» — bu ibarə Mükəddəs Kitabta adəttə insanlarni kərsitidu (6:3ning izahətinimu kəring).

—Bəzi wəqitlarda «ət igiliri» (məsələn, 19-ayəttə) haywanlarni əz iqigə alidu (6:4ni kəring).

—«Barlıq ət igilirining ... kiliwatqini yuzukqilik idi» — ibranıy tilida «barlıq ət igiliri... əz yolini buzoqanidi».

6:14 «gofər yaoqiğ» — yaki «arqa yaoqiğ».

«kəmə» — muxu yərdə «sanduq» dəgən səz bilən ipadiliniđu. Uzunluqi, kəngliki wə egizliki wə bularning bir-birigə boləjan nisbiti həzirkı zamandiki əng qəng kəmilərninikigə ohxap ketidu. Ləkin xəli pəkət sanduqtək idi. Səwəbi, xu kəmining məksiti dengizda mēngix əməs, pəkət layləp yürəxtin ibarət idi.

6:15 «gəz» — Mükəddəs Kitabta ixtililgən «gəz» adəmning kolning jəynəktin barmakning uqiəjoja boləjan ariliki (təhminən 45 santimetr) idi.

6:16 «Kəmining pexaywini astioja bir oquqqilik yasa» — bu jumlining kəp hil təjrimiliri bar, ləkin əsasiy mənisi ohxax.

elip birlikta kemigə kiringlar..¹⁹ Özüng bilən təng tirik saxlap kəlix üqün, barlik jandarlar-din hərqaysisidin bir jüp, yəni ərkikidin birini, qixidin birini kemigə elip kirgin;²⁰ Tirik kəlix üqün kuxlarning hərbi türli-ridin, mal-qarwilarning hərbi türli-ridin wə yərdə əmiligüqi janiwarlarning hərbi türli-ridin bir jüpi kəxingoqa kirdi.²¹ Özüng wə ularning ozuklukü üqün hərhil yeməklilərdin elip, yeningoqa qəmligin, — dedi.

²² Nuh xundak kildi; Huda əzigə buyruoqan həmmə ixni u bəja kəltürdi..

Topan balasi

7¹ Pərwərdigar Nuhka mundaq dedi: —

«Sən pütün əydikiliring bilən kemigə kirgin; qünki bu dəwrədə aldimda seni həkkəniy dəp kərdüm..²⁻³ Həmmə həlal haywanlarning ərkək-qixisidin yəttə jüptin, haram haywanlarning ərkək-qixisidin bir jüptin elip, xuningdək asmandiki uqar-kanatlarningmu ərkək-qixisidin yəttə jüptin elip, ularning nəslini pütkül yər yüzidə tirik saxlay üqün əzüng bilən billə əkir..

⁴ Qünki yəttə kündin keyin uda kırık keqə-kündüz yər yüzigə yamoqur yaqdurimən; Özüm yasioqan həmmə janiwarlarni yər yüzidin yokitimən».

⁵ Xuning bilən Nuh Pərwərdigar uningə buyruoqinining həmmisigə əməl kildi..⁶ Yər yüzini topan baskanda Nuh altə yüz yaxta idi.⁷ Topandin kutulup kəlix üqün Nuh bilən oqulliri, ayali wə kelinliri billə kemigə kirdi..⁸⁻⁹ Həlal haywanlar bolsun, haram haywanlar bolsun, kuxlar bilən yərdə əmiligüqi janiwarlar bolsun, hərbi türdin bir jüp-bir jüptin ərkək-qixi bolup, Huda Nuhka buyruoqandək kemigə, Nuhning kəxioqa kirdi.¹⁰ Wə xundak boldiki, yəttə kündin keyin, yər yüzini topan besixka baxlidi.

¹¹ Nuhning əmrining altə yüzinqi yili, ikkinqi eyining on yəttinqi künidə qongqur dengizlarning təgliridiki barlik bulaklar yerilip, asmanning pənjiriliri eqilip kətti..¹² Yamoqur uda kırık keqə-kündüz yər yüzigə tohtimay yaqdi.

¹³ Dəl yamoqur baxlanəqan küni, Nuh, Nuhning Xəm, Həm, Yafət dəgən oqulliri, Nuhning ayali bilən üç kəlini kemigə kirdi.¹⁴ Ular bilən billə hərhil yawa haywanlar tür-türi boyiqə, hərhil mal-qarwilar tür-türi boyiqə, yərdə əmiligüqi hərhil janiwarlar tür-türi boyiqə wə hərhil uqar-kanatlar, yəni hərhil kanatlik janiwarlar tür-türi boyiqə kemigə kirdi.¹⁵ Ət igiliridin, yəni barlik hayatlik tiniki boləqan hərhil jandarlardin, bir jüp-bir jüp bolup, kemigə nuhning kəxioqa kirdi.¹⁶ Kirgənlər Hudaning nuhka buyruoqinidək ət igilirining hərtürining ərkək-qixisi idi. Andin Pərwərdigar ixikni etiwətti..

¹⁷ Topan yər yüzini uda kırık kün besip, sular uləyiyip kətti. Kəmə yər üstidin kətürülüp ləyləp kəldi.¹⁸ Su uləyiyip, yər üstidə tehimu egizləp kətti; kəmə su üstidə dawaloqur turatti.¹⁹ Sular yər yüzidə tolimu uləyiyip, pütkül asmanning astidiki barlik egiz taqlarnimu besip kətti.²⁰ Sular

6:18 1Pet. 3:20; 2Pet. 2:5.

6:19 «barlik jandarlar» — ibraniy tilida «ət igiliridin».

—Bəzi waqitlarda «ət igiliri» (məsilən, 7:15də) haywanlarni öz iqigə alidu.

6:22 Yar. 7:5; Ibr. 11:7.

7:1 Yar. 6:9; 2Pet. 2:5.

7:2-3 «Həmmə həlal haywanlarning ərkək-qixisidin yəttə jüptin» — yaki «həmmə həlal haywanlarning ərkək-qixisidin yəttidin».

«həlal» wə «haram» —Nuhning dəwrədə «həlal» wə «haram» dəgən uqum yegili bolidioqan wə yegili bolmaydioqan haywanlarni kərsətkən əməs (9:3-34ni kəring), bəli kurbanlikka nemini sunuxka bolidioqan yaki bolmaydioqanlikini kərsətkənidi (8:20ni kəring).

«uqar-kanatlarningmu ərkək-qixisidin yəttə jüptin» — yaki «uqar-kanatlarningmu ərkək-qixisidin yəttidin».

7:2-3 Law. 11.

7:5 Yar. 6:22.

7:7 Mat. 24:38; Luka 17:27; 1Pet. 3:20.

7:11 «qongqur dengizlarning təgliridiki barlik bulaklar» — yaki «yəning (astidiki) qongqur təgliridiki barlik bulaklar».

7:16 «Pərwərdigar ixikni etiwətti» — ibraniy tilida «Pərwərdigar uni iqigə solap qoydi».

taoqlardin yənə on bəx gəz ərlep, taoq qokqilirimu su astida qaldı.

²¹ Buning bilən yər yüzidə yürüğü həmmə ət igiliri, uqar-quxlar, mal-qarwilar, yawayi haywanlar, yərdə əmiligüğü həmmə janiwarlar, jümlidin pütkül adəmlər həmmisi əldi;

²² kuruklukta yaxioquqı, burnida hayatlık tiniki bar boləqlanlarning həmmisi əldi. ²³ Yər yüzidiki jeni barlarning həmmisi, insan bolsun, mal-qarwilar bolsun, əmiligüğü haywanlar bolsun, asmandiki quxlar bolsun, həmmisi halak bolup yər yüzidin yok qilindi; pəqət Nuh wə kemidə uning bilən billə turoqlanlar kutulup qaldı. ²⁴ Bir yüz əllik künigəqə yər yüzini su besip turdi...

Topanning yenixi

8¹ Huda Nuhni, xundakla kemidə uning bilən billə boləqlan barlıq yawayi haywanlar bilən barlıq mal-qarwilarni əslidi. Xuning bilən Huda bir xamal qikirip yər yüzini yəlpüttü wə sular yenixka baxlidi. ² Qongkur dengizlarning təqliridiki bulaklar wə asmannıng pənjiriliri etilip, asmandin təkülgən yamoqur tohtidi. ³ Sular barəqlanseri yər yüzidin yandi; bir yüz əllik kün ötkəndin keyin heli azlidi.

⁴ Yəttinqi aynıng on yəttinqi küni, kemə Ararat taoq tizmiliridiki birining üstidə tohtap qaldı...

⁵ Sular oninqi ayəqləqə barəqlanseri aziyip, oninqi aynıng birinqi küni taoq qokqiliri kərünüxkə baxlidi.

⁶ Kirik kündin keyin Nuh kemigə əzi ornatkan dərizini eqip, ⁷ bir kuzəjunni sirtka qikardi. U yər yüzidiki sular tartilip boləquqə uyan-buyan uqup yürdi. ⁸ Uningdin keyin Nuh sularning yər yüzidin tartiləqlan-tartilmoqlanlikini bilix üqün, bir kəptərnı qikardi. ⁹ Lekin sular təhiqə pütkül yər yüzini qaplap turoqlaqka, kəptər putini qoyəqludək jay tapalmay, Nuhning kəxiəqlə kemigə yenip kəldi. Xuning bilən Nuh qolini sunup uni tutup, kemigə əkiriwaldi. ¹⁰ U yəttə kün saqlap, bu kəptərnı kemidin yənə sirtka qikardi. ¹¹ Kəptər kəqtə uning kəxiəqlə yenip kəldi; mana, uning tumxukida yengı üzüwəqləqlan zəytun yəpürmiqi bar idi. Buni kərüp Nuh sularning yər yüzidin tartiləqlinini bildi. ¹² U yənə yəttə kün saqlap, kəptərnı yənə sirtka qikardi, əmma bu kətim kəptər uning yenioqlə qaytip kəlmidi.

¹³ Nuh altə yüz bir yaxka kirgən yili, birinqi aynıng birinqi künidə su yər yüzidin kurəqləqlanidi. Nuh kemining qapqikini eqip kəriwidi, yərning kurəqləqlanini kərđi. ¹⁴ İkkinqi aynıng yigirmə yəttinqi küni, yər yüzı pütünləy kurup boldi.

¹⁵⁻¹⁶ U wakıttə Huda Nuhka səz qilip: — Sən əzüng, ayalıng, oəulliring wə kəlinliring kemidin qikəqlıng lar. ¹⁷ Əzüng bilən billə boləqlan barlıq ət igiliridin hər bir türđiki janiwarlarnı, yəni uqar-qanatlarnı həm mal-qarwilarnı, yərdə əmiligüğü haywanlarning həmmisini əzüng bilən qəxup kemidin elip qikəqlın; xuning bilən ular yər yüzidə tarilip-tarkilip, nəsilinip zeminda kəpəysun, — dedı...

¹⁸ Xuning bilən Nuh, ayali, oəulliri wə kəlinliri bilən billə sirtka qikti. ¹⁹ Janiwarlarning həmmisi, barlıq əmiligüğü haywanlar, barlıq uqar-qanatlar, yərdə midirlap yüridoqlanlarning hərəqlaysisi əz türłiri boyiqə kemidin qikixti.

7:21 Luqa 17:27.

7:23 2Pet. 2:5.

7:24 «yər yüzini su besip turdi» — yaki «su yər yüzining üstidin əqlalıb kəldi».

7:24 Zəb. 29:10; 93:1-4; 104:6-9

8:4 «tohtap qaldı» — ibraniy tilida «dəm aldi».

— «Ararat taoqliri» xərkıy Türkiyadə boluxı mumkin.

8:8 «kəptərnı» — yaki «pahtək». Ibraniy tilida bu qux «yona» dəp atilidu. «Yona» ibraniy tilida həm kəptərnı həm pahtəknu mu kərsitidu.

8:17 Yar. 1:22, 28; 9:1.

Nuhning Hudaqoʻya atap qurbanlik sunuxi

²⁰ Xu qaoqda Nuh Pərwərdigarqoʻya atap bir qurbangahni yasidi; u halal janiwarlar bilən halal kuxlarning hər türidin elip kelip, qurbangahning üstidə «keydürmə qurbanlik» otküzdi...

²¹ Xundak kılıp Pərwərdigar huxbuy purap məmnun boldi; Pərwərdigar kənglidə: — «Insanning kəngül-niyiti yaxliqidin tartip rəzil bolsimu, Mən insan tüpəylidin yərgə yənə lənət oqumaymən wə əmdi bu kətimkidək həmmə jandarlarını urup yökitiwətməymən»...

²² Bundin keyin, yər məwjut künliridə,

Terix bilən orma,

Sooquk bilən issik,

Yaz bilən kix,

Kündüz bilən keqə üzülməy aylinip turidu» — dedi...

Hudaning Nuh bilən əhdə tüzüxi

⁹¹ Huda Nuh bilən uning oqullirioqə bəht-bərikət ata kılıp, ularqoʻya mundak dedi: — «Silər jüplixip kəpiyip, yər yüzini toldurunglar...² Yər yüzidiki barlik janiwarlar, asmandiki barlik kuxlar, barlik yər yüzidə midirlap yürgüqilər wə dengizdiki barlik beliklarning həmmisi silərdin qorqup wəhimidə bolsun; bular qolunglarqoʻya tapxuruloqandur...³ Midirlap yüridioqan hərəkandak janiwarlar silərgə ozuk bolidu; Mən silərgə kek otyaxlarni bərgəndək, bularning həmmisini əmdi silərgə bərdim...⁴ Lekin silər gəxni iqidiki jeni, yəni kəni bilən koxup yeməslikinglar kerək...⁵ Keninglar, yəni jeninglardiki qan təkülsə, Mən bərhək uning hesabini alimən; hərəkandak haywanning ilkidə keninglar bar bolsa Mən uningqoʻya tölətküzimən; insanning qolida bar bolsa, yəni birsining qolida öz kərindixining kəni bar bolsa, Mən uningqoʻya xu qanni tölətküzimən».

⁶ Kimki insanning kəninini təkəsə,

Uning kənimu insan tərripidin təkülidu;

Qünki Huda insanni Öz sürət-obrazida yaratqandur...

⁷ Əmdi silər, jüplixip kəpiyip, yər yüzidə tarilip-tarkilip kəpiyinglar».

⁸⁻⁹ Andin Huda Nuh bilən uning oqullirioqə söz kılıp mundak dedi: — «Mana Əzüm silər bilən wə silərdin keyin kelidioqan əwladliringlar bilən, xundakla silər bilən billə turoqan hər bir jan igisi, uqarkanatlar, mal-qarwilar, silər bilən billə turoqan yər yüzidiki hər bir yawayi haywanlar, kemidin qiqkanlarning həmmisi bilən — yər yüzidiki heqbir haywanni qaldurmay, ular bilən Öz əhdəmmi tüzimən...¹¹ Mən silər bilən xundak əhdə tüzimənki, nə barlik ət igiliri topan bilən yökutilmas, nə yərni wəyran kildidioqan heqbir topan yənə kəlməs»...

8:20 «keydürmə qurbanlik» — sunuxta haywanning həmmə kismi Hudaqoʻya atap keydürlidü.

8:20 Law. 11.

8:21 «huxbuy» — ibranij tilida «aram bərgüqi purak» degən sözlər bilən ipadilidü. Təwratta qurbanliklardin qiqkan «huxbuy» deyilgəndə adəttə «aram bərgüqi purak» degən söz bilən ipadilidü. «yaxliqidin tartip» — yəni «kikiqidin tartip». «Mən ... yərgə yənə lənət oqumaymən wə əmdi bu kətimkidək həmmə jandarlarını urup yökitiwətməymən» — ahirkə zamanda Huda pütkül yərni topan bilən əməs, bəlkə ot bilən yökitudü (9:11ni, «2Pet.» 3:6-7, «Wəh.» 21:1ni kəring).

8:21 Yar. 6:5; Pənd. 22:15; Mat. 15:19. Mar. 7:21-23

8:22 «Terix bilən orma, sooquk bilən issik, yaz bilən kix» — Ottura Xərktə «yilning altə pəsli» dəp qarilidu.

8:22 Yar. 33:20,25.

9:1 Yar. 1:28; 8:17.

9:3 Yar. 1:29.

9:4 Law. 3:17; 7:26; 17:14; 19:26; Qan. 12:23.

9:5 Mis. 21:12,28.

9:6 Yar. 1:27; Yiq. 4:13; Mat. 26:52; Wəh. 13:10.

9:7 Yar. 1:28; 8:17.

9:8-9 Yəx. 54:9.

9:11 «əhdə» — ibranij tilida «əhdəm».

¹²⁻¹³ Huda yənə: — «Mən Özüm silər bilən wə qexinglardiki həmmə jan igiliri bilən mənggülik, yəni pütkül əwladliringlarəqiqə bekitkən muxu əhdəmning bəlgisi xuki: — Mana, Mən Özüm bilən yərning otturisida boləjan əhdining bəlgisi bolsun dəp həsən-hüsinimni bulutlar iqiğə qoyimən; ¹⁴⁻¹⁵ wə xundak boliduki, Mən yərning üstigə bulutlarni qikəroqinimda, xundakla həsən-hüsan bulutlar iqidə ayan boləjinida, Mən silər bilən ət igiliri boləjan barlik janiwarlar bilən tüzgən əhdəmni yad etimən; buningdin keyin sular hərgiz həmmə jandarlarni həlak kiləuqi topan bolmas. ¹⁶ Həsən-hüsan bulutlar arisida pəyda bolidu; Mən uningə qaraymən wə xuning bilən Mənki Huda yər yüzidiki ət igiliri boləjan barlik janiwarlar bilən otturimizda bekitkən əhdəmni yad etimən», — dedi.

¹⁷ Huda Nuhqa yənə: — «Mana bu Mən Özüm bilən yər yüzidiki barlik ət igiliri otturisida bekitkən əhdəmning nixan-bəlgisidur», — dedi.

Nuh wə uning oqulliri; Nuhning öz oqulliri toqruluk bexariti

¹⁸ Nuhning kemidin qikқан oqulliri Xəm, Ham wə Yafət idi. Ham Qanaanning atisi boldi..

¹⁹ Bu üqi Nuhning oqulliri bolup, pütkül yər yüzigə taraləjan ahalə xularning nəsil-əwladliridur.

²⁰ Nuh terikqilik kiliqxə baxlap, bir üzümzarlik bərpa kildi. ²¹ U uning xarabidin iqip, məst bolup kəlip, öz qediri iqidə kiyim-keqəqlirini seliwetip, yalingaq yetip qaldı. ²² Qanaanning atisi Ham kəlip, atisining əwritini kərüp, sirtka qikip ikki kərindixə qaytti. ²³ Xəm bilən Yafət kəpup yepinjini elip, mürisigə artip, kəyniqə mēngip kirip, atisining yalingaq bədinini yepip qoydi. Ular yüzini aldi tərəpkə kiliq, atisining yalingaq tenigə qarimidi. ²⁴ Nuh xarabning kəypidin oyoqinip, kənji oqlining əzigə nemə kiliqinini bilip: —

²⁵ Qanaanoğa lənət boləyay!

U kərindaxlirining kulining kuli bolsun,

— dəp qarəjidi..

²⁶ U yənə: —

Xəmning Hudasi boləjan Pərwədigarə qə təxəkkür-mədhiyə kəltürüləyay!

Qanaan Xəmning kuli bolsun.

²⁷ Huda Yafətni awutqay!

U Xəmning qədirlirida turəyay,

Qanaan bolsa uning kuli boləyay! — dedi..

²⁸ Nuh topandin keyin üq yüz əllik yil əmür kərđi. ²⁹ Bu tərəkədə Nuh jəmiy tokkuz yüz əllik yil kün kərüp, ələmdin ətti.

9:18 «Qanaan» — muxu «Qanaan» degən kixi «Qanaaniylar»ning əjdadi idi.

9:18 Yar. 6:10.

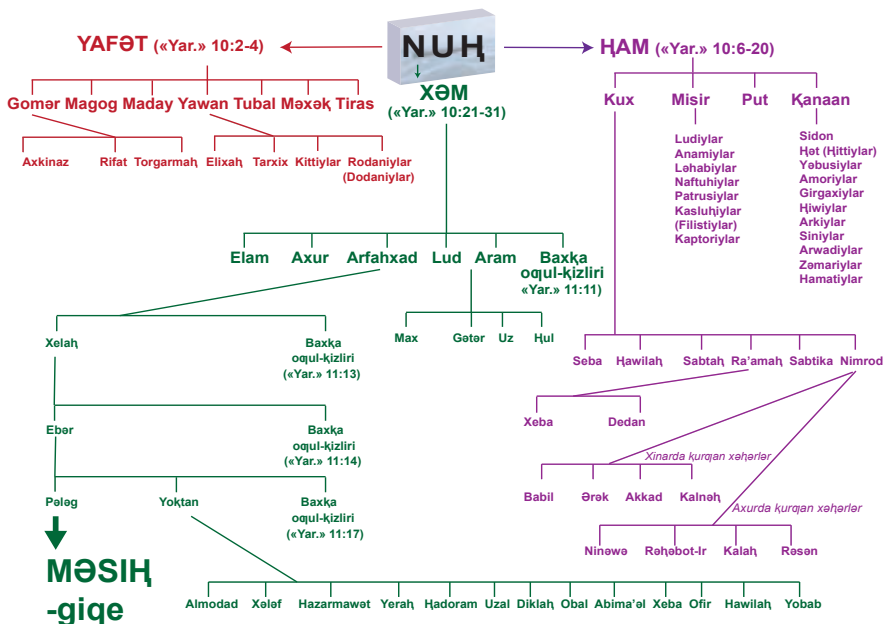
9:20 «terikqilik kiliqxə baxlap» — ibranıy tilida «tupraq əhli idi» degən sözlər bilən ipadiliniđu.

9:23 «yepinqi» — muxu yərdə bəlkim atisining kiyimini kərsitxi mumkin. Bu səzdin qarəqanda, Ham uni dadisining qədirdin elip qikқан boluxi mumkin.

9:25 «Qanaanoğa lənət boləyay!» — Yaman ix kiliqini Ham tursa, nemixka oqli Qanaan lənətkə kaldi? Bu məsilə toqruluk, xundakla Nuh pəyoqəmbərning bu bexaritining baxka kisimliri üstidə «qoxumqə sēz»imizdə azrak tohtilimiz.

9:27 «Nuh pəyoqəmbərning 25-27-ayəttiki bexariti» — Nuh pəyoqəmbərning bu bexariti üstidə «qoxumqə sēz»imizdə azrak tohtilimiz.

«ƏLLƏRNING NƏSƏBNAMISI»

əllərnin nəsəbnamisi «Yar.» 10

Nuhning üç oqullinın əwladliri — «əllərnin nəsəbnamisi»

1Tar. 1:1-27

10¹Təwəndikilər Nuhning oqullirininin əwladliridir: — uning oqulliri Xəm, Həm və Yafət bolup, topandin keyin ulardin oqullar tərəlgən: —

²Yafətnin oqulliri bolsa, Gomar, Magog, Maday, Yawan, Tubal, Məxək və Tiras idi.

³Gomərnin əwladliri: Axkinaz, Rifat və Torgamah idi.

⁴Yawanning əwladliri: Elixah, Tarxix, Kittiyalar və Dodaniylar idi.⁵Bularning əwladliri dengiz boyirida və aralarda ayrim-ayrim yaxıoqan həlklər bolup, hərqaysi öz tili, öz ailə-qəbililiri boyiqə öz zeminlirida tərkiplə oturaklaşkan.

⁶Həmnin oqulliri Kux, Misir, Put və Qanaanlar idi.

⁷Kuxning oqulliri Seba, Həvilah, Sabtah, Raamah və Sabtika idi. Raamahning oqulliri Xəbə və

10:1 «izahət» — muxu bəttiki nəsəbnamidiki bəzi təpsilatlar və nəsəbnamidiki yətmix əlnin həzirkı qaysı əl ikənlikı toqruluk «qoxumqə səwəimzini, xundakla munasiwətlik həritini kərüng. «Təwəndikilər Nuhning oqullirininin əwladliridir: — » — muxu jümlə bilən «Aləmnin Yaritulixi»ning tətinqi «tolidot»i («tarihi»), yəni «Nuhning oqullirininin tolidoti» («Nuhning oqullirininin əwladlirininin tarihi») (10:1-11:9) baxlinidu.

10:1 1Tar. 1:4

10:2 1Tar. 1:5.

10:4 «bularning əwladliri» — Bəzi alimlar «Yafətnin barlik əwladliri»ni kərsitidu, dəp qaraydu. Yənə bəzilər pəkət Yawanning əwladlirini kərsitidu, dəp qaraydu. Biz ikkinqi pikirgə mayil.

10:6 «Misir» — ibraniy tilida «mitsraim». «Put» — «Liwiyə»dikilərnin əjdadi boldi.

10:6 1Tar. 1:8.

Dedan idi.⁸ Kuxtın yənə Nimrod tərəlgən; u yər yüzidə nəhayiti küqtünggür adəm bolup qikti...

⁹ U Pərwərdigarning aldida küqtünggür owqi boldi; xu səwəbtin «palanqi bolsa Nimrodtək, Pərwərdigarning aldida küqtünggür owqi ikən» degən gəp tarkalojan.¹⁰ Uning padixahlıki Xi-nar zeminidiki Babil, Ərək, Akkad wə Kalnəh degən xəhərlərdə baxlanojanidi.¹¹⁻¹² U bu zemin-din Axur zeminiqə qikip Ninəwə, Rəhəbot-İr, Kalah wə Ninəwə bilən Kalahning otturisdiki Rəsən degən xəhərlərimu bina kildi (bular qoxulup «Katta Xəhər» boldi)...

¹³ Misirning əwladliri Ludiylar, Anamiylar, Ləhəbiylar, Naftuhiylar,¹⁴ Patrosiylar, Kasluhiylar (Filistiylar Kasluhiylardın qikқан) wə Kaftoriylar idi.

¹⁵ Qanaandin tunji oqul Zidon tərili, keyin yənə Hət tərəlgən.¹⁶ uning əwladliri bolsa Yəbusiylar, Amoriylar, Girgaxiylar,¹⁷ Hiwiylar, Arkiylar, Siniylar,¹⁸ Arwadiylar, Zəməriylar wə Həmatiylar idi. Xuningdin keyin, Qanaaniylarning kəbililiri hər tərəpkə tarkilip kətti.

¹⁹ Qanaaniylarning yurt qegrisi bolsa Zidondin tartip, Garar tərapiqə sozulup, Gazaqla qikip, andin Sodom, Gomorra, Admah bilən Zəboim tərapiqə tutixip, Lexaqiqa yetip baratti.

²⁰ Yukirikilar bolsa həmning oqulliri bolup, öz kəbilisi wə tilliri boyiqə qowm bolup öz zemin-lirida olturaqlaxkanidi.

²¹ Xəmmu oqul pərzəntlik boldi; Xəm bolsa Yafətning akisi, Ebərləning ata-bowisi boldi.

²² Xəmming oqulliri Elam, Axur, Arfahxad, Lud, Aram;²³ Aramning oqulliri Uz, Həl, Gətər, Max idi...

²⁴ Arfahxadtin Xelaq tərəldi, Xelahtin Ebər tərəldi.²⁵ Ebərdin ikki oqul tərəlgən bolup, birining ismi Pələg idi, qünki u yaxioqan dəwrdə yər yüzidə bəlünux boldi; Pələgning inisining ismi Yoktan idi...

²⁶ Yoktandin Almodad, Xələf, Hazarmawət, Yerah,²⁷ Hədomar, Uzal, Diklah,²⁸ Obal, Abimaəl, Xeba,²⁹ Ofir, Həwilah wə Yobab tərəldi. Bularning həmmisi Yoktanning oqulliri idi.³⁰ Ularıning olturaqan jayliri bolsa Mexadin tartip, Səffar degən rayonning xərk tərapiidiki təoqiqa sozulatti.

³¹ Yukirikilar bolsa Xəmming oqulliri bolup, öz kəbilisi wə tilliri boyiqə qowm bolup öz zemin-lirida olturaqlaxkanidi.

10:8 «Nimrod» — bu isim «asiy» «isyan kətürgüqi» degən mənədə. Xühşisizki, bu isim uningə keyinrək qoyulup, uning Hudaqa qarxi qikқанlikini kərsətkən.

10:8 1Tar. 1:10.

10:9 «U Pərwərdigarning aldida küqtünggür owqi boldi» — bu səzlər bəlkim Nimrodning ismini qüxəndürüdü. «Owqi» muxu yərdə bəlkim həywanlarnila əməs, insanlarni owladiqanlıkini kərsitixi mumkin; bu yərdə «owqi» degən sözning «jahangir» degən mənisi bar. Kona yəhudi ustazlar («rəbbilar»)ning həmmisi: «Pərwərdigar aldida küqtünggür owqi boldi» degən səzlər uning Hudaqa qarxi turoqanlıkini kərsitidu, dəp karaytti. Qünki Nimrod keyin bərpa kılqan xəhərlər, jumladin Babil xəhiri Huda wə uning həlqigə qarxi qikқан, xundakla Hudaqa qarxi qikқанning simwoli bolup qalojan.

«palanqi bolsa Nimrodtək, Pərwərdigarning aldida küqtünggür owqi ikən» — bu sözning mənisi intayin səbiy boluxi mumkin: «u nəhayiti hətərlək adəm», «nəhayiti təkəbbur bir jahangir», «həttə Pərwərdigara qarxi qikқан petinidu» degəndək mənələri kərsitidu.

10:10 «Xinar» — «Babil» yaki «Babilon»ning baxqa bir namidur. **«əyətning baxqa hil tərjimi»** — «uning padixahlıqning asasi Xinar zeminidiki Babil, Ərək, Akkad wə Kalnəh degən xəhərlər idi».

10:11-12 «Axur» — yəni «Asuriyə». Mumkinlikli barki, Nimrod Babil xəhəridə Hudaqa qarxi bolqan hərəkətkə baxlamqi bolqanidi; xunga keyin (insan tilliri kalaymikanaxturuloqanda) u Babil xəhəridin qikip ketixkə məjbur boldi.

—«U bu zeminidin Axur zeminiqə qikip» degənnin baxqa birhil tərjimi «Axur xu zeminidin qikip...».

—«bular qoxulup «Katta Xəhər» boldi» — demək, Ninəwə degən «katta xəhər»ni kərsitidu («Yun.» 1:1, 3:2, 3:3, 4:11ni kərər). Qünki keyinrək, bu Ninəwə, Rəhəbot-İr, Kalah wə Rəsən degən tət xəhər birlixip bir qong katta xəhər, yəni «Ninəwə xəhər»i boldi.

—Bəzi alimlar «Katta Xəhər» pəkət Kalah bilən Rəsəndin ibarət ikki xəhəri kərsitidu, dəp karaydu; bizningqə «katta xəhər» Ninəwə, Rəhəbot-İr, Kalah wə Rəsənlərnin həmmisini öz iqligə alidu.

10:22 Yar. 11:10; 1Tar. 1:17.

10:23 «Max» — yaki «Məxək».

10:24 «Ebər» — mənisi bəlkim («dəryadin» ötküqi). «İbraniy» degən səz bəlkim bu səzdin qikқан.

10:24 1Tar. 1:18.

10:25 «Pələg» — bu sözning tələppuzi «bəlünux»kə yekındur. «U yaxioqan dəwrdə yər yüzidə bəlünux boldi» — bu sət həktə üq hil imkanıyət bar: (1) bu səzlər Babil münari wəkəsədə (11-bab), Hudaning tilni bəlxi bilən əllərimu bəlğanlikini, xundakla «yər yüzidikilərnin bəlünup kətkən»likini kərsitidu; (2) yər-zeminning özining bəlünup kətkənlikini kərsitidu («Yar.» 1:9 boyiqə yər-zemin əslidə birlə qurukluq idi, qokum keyinqə məlum wəqəttə hazırki Asiya, Yawropa, Afrika, Amerika, Awstraliyə wə Antarktika qit'əligə bəlünğan); (3) yukirida tiloqa elinoqan ikki imkanıyətnin təng yüz bərgənlikini kərsitidu.

«YARITILIX» 10-BAB – ÖLLƏRNING «BABIL MUNARI» WƏJIDIN TƏRQƏKLƏXTURULUXI

Əllərinin yər yüzidə tərqəkləxturuluxi

³² Yüqiridikilər Nuhning ewladliri bolup, ular öz nəşəbliri wə qowmliri boyiqə hatiriləngən. Topandin keyinki yər yüzidiki barlik qowmlar ularning iqidin tərqəlojan..

«Babil munari wəkəsi» — Hudaning insanlarning tilini parqiliwetixi

11¹ U zamanda pütkül yər yüzidiki til həm söz birhil idi. ² Lekin xundək boldiki, adəmlər məxriq tərəpkə səpər kəlip, Xinar yurtida bir tüzlənglikni uqritip, xu yərdə olтурəkləxti. ³ Ular bir-birigə: — Kelinglar, biz hix kuyup, otta pixurayli! — deyixti. Xundək kəlip, ular kuruluxta taxning ornioqə hix, layning ornioqə qarimay ixlətti. ⁴ Ular yənə: — Kelinglar, əmdi əzimizgə bir xəhər bina kəlip, xəhərdə uqi asmanlaroqə təqəxkudək bir munar yasayli! Xundək kəlip əzimizgə bir nam tikliyələymiz. Bolmisa, pütkül yər yüzigə tarilip ketimiz, — deyixti. ⁵ U wəqittə Pərwərdigar adəm baliliri bina kəliwatqan xəhər bilən munarni kərgili qüx-

10:32 Ros. 17:26

11:1 «pütkül yər yüzidiki til ... birhil idi» — bu til kəysi til boluxi kərək? Biz uni ibraniy tili, dəp qaraymiz. Səwəbi: (1) «Aləmning Yaritilixi»da uqraydioqan, «Babil munari» wəkəsidin ilgiriki barlik nam-isimlar ibraniy tilidiki nam-isimlar idi; (2) «Aləmning Yaritilixi» 1-11 bablardiki kəp ayətlərdə «söz oyuni» ixtililənglikni bizgə məlum (məsilən, 2:32, 11:9 wə xuningə münasiwətlik izahətlərnəi kərüng). Əgər xu zamandiki til ibraniy tili bolmioqan bolsa, undəktə, «Aləmning Yaritilixi»da xundək «söz oyuni»ning ixtililixi mumkin bolmaytti.

11:2 Yar. 10:10.

11:4 «uqi asmanlaroqə təqəxkudək bir munar yasayli» — ularning muxu məksiti bir hil məşqurlukni bildürüplə kəlmay, bəlkə yənə munar arqilik asmandiki rohlar (jin-xəytnanlar) bilən əlakə kəlix («Əf.» 2:2), palqilik kəlix məksitiningmu barlikni ipadiləydu. Demək, u munar Hudaning yolioqə qarimukərxə boləqan. Uning üstigə ularning bundək əzirlirni tarilip ketixtin saqlax tədbiri Hudaning adəmlərgə: «silər jüplixip kəpiyip, yər yüzini təldurunglar» (9:1) dəgən əmrigə hiləp idi.

11:4 Qan. 1:28

ti.⁶ Pərwərdigar: — «Mana, bularning həmmisi bir qowmdur, ularning həmmisining tilimu birdur; bu ularning ixining baxlinixidur! Bundin keyin ularning niyət qiloqan hərқandaқ ixini heq tosuwalojili bolmaydu.⁷ Xunga Biz təwəngə quxup ularning bir-birining gəplirini uқalmasliқi uqun ularning tilini baxқа-baxқа қilip қalaymıqanlaxturuwetayli» — dedi.

⁸ Xundak қilip Pərwərdigar ularni u jaydin putkul yer yuzigə taritiwətti. Xuning bilən ular xəhərni yasaxtin tohtap қaldi. ⁹ Xunga bu xəhəning nami «Babil» dəp ataldi; qunki u yərdə Pərwərdigar putkul yer yuzidikilərnin tilini қalaymıqanlaxturuwətti. Xundak қilip Pərwərdigar ularni u jaydin putkul yer yuzigə taritiwətti.

Xəmninг nəsəbnamisi

1Tar. 1:1-27

¹⁰ Təwəndikilər Xəmninг əwladliridur: — topan otup ikki yildin keyin, Xəm yüz yexida, uningdin Arfakxad tərəldi. ¹¹ Arfakxad tuquloqandin keyin Xəm bəx yüz yil əmür kərüp, uningdin yənə oqul-qizlar tərəldi.

¹² Arfakxad ottuz bəx yaxқа kirqəndə uningdin Xelaқ tərəldi. ¹³ Xelaқ tuquloqandin keyin Arfakxad tət yüz uq yil əmür kərüp, uningdin yənə oqul-qizlar tərəldi.

¹⁴ Xelaқ ottuz yaxқа kirqəndə uningdin Ebər tərəldi. ¹⁵ Ebər tuquloqandin keyin Xelaқ tət yüz uq yil əmür kərüp, uningdin yənə oqul-qizlar tərəldi.

¹⁶ Ebər ottuz tət yaxқа kirqəndə uningdin Pələg tərəldi. ¹⁷ Pələg tuquloqandin keyin Ebər tət yüz ottuz yil əmür kərüp, uningdin yənə oqul-qizlar tərəldi.

¹⁸ Pələg ottuz yaxқа kirqəndə uningdin Rəu tərəldi. ¹⁹ Rəu tuquloqandin keyin Pələg ikki yüz tokkuz yil əmür kərüp, uningdin yənə oqul-qizlar tərəldi.

²⁰ Rəu ottuz ikki yaxқа kirqəndə uningdin Serug tərəldi. ²¹ Serug tuquloqandin keyin Rəu ikki yüz yəttə yil əmür kərüp, uningdin yənə oqul-qizlar tərəldi.

²² Serug ottuz yaxқа kirqəndə uningdin Naқor tərəldi. ²³ Naқor tuquloqandin keyin Serug ikki yüz yil əmür kərüp, uningdin yənə oqul-qizlar tərəldi.

²⁴ Naқor yigirmə tokkuz yaxқа kirqəndə uningdin Tərah tərəldi. ²⁵ Tərah tuquloqandin keyin Naқor bir yüz on tokkuz yil əmür kərüp, uningdin yənə oqul-qizlar tərəldi.

²⁶ Tərah yətmix yaxқа kirqəndə uningdin Abram, Naқor wə Ҳaran tərəldi.

Tərahning nəsəbnamisi

²⁷ Tərahning əwladliri təwəndikiqə: — Tərahтин Abram, Naқor wə Ҳaran tərəldi; Ҳarandin Lut tərəldi. ²⁸ Lekin Ҳaran tuquloqan yurti boləqan, kaldiylərnin Ur xəhiridə atisi Tərahning al-dida, Tərahтин ilgiri əldi. ²⁹ Abram bilən Naқor ikkisi əyləndi. Abramning ayalining ismi Saray, Naқorning ayalining ismi Milkah idi; Milkah Ҳaranning қizi idi; Ҳaran bolsa Milkah wə

11:8 Қан. 32:8; Ros. 17:26

11:9 «Babil» — bu səzninг ikki mənisi bar: — «Hudaning dərwasisi» wə «қalaymıqanliқ»; xubhisizki, xəhərni qurəuқilar «muxu xəhər bilən asmanlarəqə yetimiz» dəqan məqsəttə xəhərgə «Hudaning dərwasisi» dəqan mənilik namni qəyəqan; lekin keyin «Babil» dəqan səzninг «қalaymıqanliқ» dəqan ikkinqi mənisi xu xəhərgə dəl munasip қəldi. «Pərwərdigar ularni u jaydin putkul yer yuzigə taritiwətti» — bu wəқə 10-babtiki yətmix əl-qəwmninг қaysi yol bilən bir-biridin ayriqip kaktənlilikini, xundakla Nimrodning Babil xəhiridin қikqip kətkənlilikini quxəndiridu. Yənə bir mumkinliқi barki, Babildikilər keyinki dəwrlərdə qəқunəqan ilah «Marduk» yaki «Mərodak» əslidə Nimrodning əzi idi.

11:10 «Təwəndikilər Xəmninг əwladliridur: — » — muxu jumla bilən «Aləmninг Yaritilixi»ninг bəxinqi «tolidoti» («tarihi»), yəni «Xəmninг tolidoti» («Xəmninг əwladlirininг tarihi») (11:9-11:26) baxlinidu.

11:10 Yar. 10:22-31; 1Tar. 1:17.

11:18 1Tar. 1:25

11:27 «Tərahning əwladliri təwəndikiqə: — » — muxu jumla bilən «Aləmninг Yaritilixi»ninг alтинqi «tolidot»i («tarihi»), yəni «Tərahning tolidoti» («Tərahning əwladlirininг tarihi») (11:27-25:11) baxlinidu.

11:27 Yə. 24:2; 1Tar. 1:26.

11:28 «Kaldiylər» — ibranıy tilida «kasdiylər».

Iskahning atisi idi.³⁰ Lekin Saray tuoqmas boloqqa, uning balisi yok idi.

³¹ Tərah bolsa oqli Abramni, nəwrisi Lut (Həranın oqli)ni wə kelini, yəni Abramning ayali Sarayni elip, Kanaan zeminiqə berix üçün kaldiylərnin Ur xəhridin yoloqa qikti; biraq ular Həran degən jayqə yetip kəlgəndə, xu yərdə olturaklixip kaldı.³² Tərahning kərgən künliri ikki yüz bəx yil bolup, Hərandə aləmdin etti.

Hudaning İbrahim, yəni Abramni tallixi — İbrahimning etiqadi

12¹ Pərwərdigar əslidə Abramoqə mundak degəndi: —

Sən öz yurtungdin, öz uruk-tuoqanliringdin wə öz ata jəmətingdin ayrilip, Mən sanga kərsitidioqan zeminiqə baroqin.² Xundak kilsang Mən seni uluq bir həlk kılıp, sanga bəht-bərikət ata kılıp, namingni uluq kiliyə; xuning bilən sən özünq baxkılarqə bəht-bərikət bolqin;³ kimlər sanga bəht-bərikət tilisə Mən ularni bərikətləymən, kimki seni horlisa, Mən qoqum uni lənətkə kaldurimən; sən arkilik yər yüzidiki barlik ailə-kəbililərgə bəht-bərikət ata kiliyidul! — dedi.

⁴ Abram Pərwərdigar uningqə eytkini boyiqə Hərandin ayrildi; Lutmu uning bilən billə mangdi. Abram Hərandin qikkində yətmix bəx yaxta idi.

⁵ Abram ayali Saray bilən inisinin oqli Lutni elip, ularning yioqan barlik mal-mülükini qoxup,

İBRAHİMNING SƏPİRİ (Yaritulix 12-bab)

11:29 Yar. 22:20.

11:30 Yar. 16:1, 2; 18:11, 12.

11:31 «Kanaan zeminiqə berix üçün kaldiylərnin Ur xəhridin yoloqa qikti» — xəritə betini kəriy.

11:31 Yə. 24:2; Nəh. 9:7; Ros. 7:4.

11:32 «İbrahimning səpəri» — munasiwətlük xəritəni kəriy.

12:1 Ros. 7:3; İbr. 11:8.

12:3 «seni horlisa» — yəki «seni təwən kərsə», «seni pəs kilsa».

«sən arkilik yər yüzidiki barlik ailə-kəbililərgə bəht-bərikət ata kiliyidul» — Hudaning bu intayin muhım əhdisi wə xərtliri toqruluk «qoxumqə sez»imizdə azraq tohtilimiz.

12:3 Yar. 18:18; 22:18; 26:4; Ros. 3:25; Gal. 3:8.

Haranda igidarqilik qilogan adamlarni billa ketip, Kanaan zeminioga berix üqün yoloqa qikti; xundak kilip ular Kanaan zeminioga yetip keldi..⁶ Abram zeminni kezip, Xekem degən jaydiki «Morəhning dub dərihi»ning yenioqa keldi (u qaoqda u zeminda Kanaaniylar turatti)..

⁷ Pərwərdigar Abramoqa kərünüp, uningoja: — Mən bu zeminni sening nəslinggə ata kəlimən, — dedi. Xuning bilən u xu yərdə əzigə kərüngən Pərwərdigaroja atap bir kurbangah saldi..⁸ Andin u bu yərdin yetkilip, Bəyt-Əlning xərkidiki taoqqa bardı; qərb tərripidə Bəyt-Əl, xərək tərripidə Ayi degən jay bar idi; u xu yərdə qedir tiktı. U xu yərdə Pərwərdigaroja atap bir kurbangah yasap, Pərwərdigarning namini qakirip ibadət kildi..⁹ Andin keyin Abram tədrijiy kəqüp, jənubidiki Nəgəw rayonioga qarap yetkəldi.

Abramning Misiroqa qüxüxi

¹⁰ Zeminda aqarqilik bologanidi; Abram Misiroqa qüxti; u xu yərdə waqtinqə turmaqçı bologanidi, qünki zeminda aqarqilik bək eoır idi..¹¹ Əmma xundak boldiki, u Misiroqa yekınlaxkanda, ayali Sarayoja: — Mana, mən sening həsün-jamalingning güzəllikini bilimən..¹² Xundak bolıduki, misirliklər seni kərsə, «Bu uning ayali ikən» dəp, meni ɵltürüwetip, seni tirik qalduridu.

¹³ Xuning üqün sening: «Mən uning singlisi» deyixingni ɵtinimən. Xundak kılsang, mən seningdin yaxlılıq tepip, sən arqılık tirik qalimən, — dedi..

¹⁴ Abram Misiroqa kirgəndə xundak boldiki, misirliklər dərwəxə ayalning güzəl ikənlikini kərđi. ¹⁵ Pirəwnning əmiririmu uni kərüp, Pirəwngə uning tərripini kildi; xuning bilən ayal Pirəwnning ordisioga elip kirildi..¹⁶ Pirəwn Sarayning səwəbidin Abramoqa yaxı muamila kildi; xuning bilən u koy, kala, hangga exəklər, kul-dedəklər, mada exəklər wə təgilərgə erixti..¹⁷ Əmma Pərwərdigar Pirəwn wə ɵyidikilirini Abramning ayali Sarayning səwəbidin tolimu eoır wabalaroja muptila kildi..¹⁸ Xuning üqün Pirəwn Abramni qakirip uningoja: — «Bu zadi sening manga nemə kılojining? Nemixka uning ɵz ayalıng ikənlikini manga eytmiding?

¹⁹ Nemixka uni «singlim» dəp mening uni hotunlukqa eliximoqa səwəbkar bolojlı tas qalisən! Mana bu ayalıng! Uni elip kətkin! — dedi.

²⁰ Pirəwn ɵz adəmlirigə Abram toqrisida əmr kildi; ular uni, ayalini wə uning barlıkını koxup yoloqa seliwətti.

Abram bilən Lutning ayrilip ketixi

13¹ Xuning bilən Abram ayali wə uning barlık nərsilirini həmdə Lutni elip Misirdin qikip, Kanaanning jənubidiki Nəgəw yurtioqa mangdı..² U qaoqda Abramning mal-waran wə altun-kümüxliri kəp bolup, helila bay idi.

³ U kəqüp yürüp, jənubtiki Nəgəwdin Bəyt-Əlgə, yəni Bəyt-Əl bilən Ayining otturisdiki əslidə

12:5 Ros. 7:4.

12:6 Yar. 10:18,19; 13:7.

12:7 «U... Pərwərdigaroja atap bir kurbangah saldı» — kızık bir yeri xuki, Abram birnəqqə kurbangah salıdu, ləkin sunoan kurbanlıkliri toqrisida həqqəndak hatirə yoktur. Bəlkim u kənglidə: — «Pərwərdigar manga xundak xapaət kərsətkən tursa, uningoja ibadət yolida məlum bir kurbanlıq sunuxum kərək» dəp oyloqan bolsimu, ləkin nemini kurbanlıq süpitidə sunuxning muwapıq bolıdiaoanlıkını bilməy, yasioan kurbangahlar kurbanlıksız kuruk turup qaloan boluxi mumkin.

12:7 Yar. 13:15; 15:18; 17:8; 24:7; 26:4; Kan. 34:4.

12:8 «Pərwərdigarning namini qakirip ibadət kildi» — yaki «Pərwərdigarning namini qakirip nida kildi». 4:26ni kərüng.

12:10 «qüxti» — İbraniylaroga nisbətən ular Hudaning «mukəddəs zemin»i bologan Kanaan (Pələstin)din qikip hərəkəysi jaylaroga (ularning juoqrapıyilik ornı egiz bolsun, pəs bolsun) mangsa, «qüxüx» degən peil bilən ipadiliniđu; xuningdək hərəkəysi yərdin Pələstingə qarap mangsa, «qikix» degən peil bilən ipadiliniđu.

«Abram Misiroqa qüxti» — Abram (İbrahim)ning Misiroqa qüxüxi toqıruluq «koxumqa səz»imiz («İbrahimning həyatidin alıdiaoan sawaqlar wə ibrətlər»)də azrak tohtilimiz.

12:13 Yar. 20:12; 26:7.

12:15 «Pirəwn» — Misirning padixahıning omumiyy unvani idi.

12:17 Zəb. 105:14-15

qedir tikkən jayoqa,⁴ kurbangah yasioqan jayoqa kaytip keldi. Abram xu yərdə Pərwərdigarning namini qaqirip ibadət kildi.⁵ Abram bilən billə mangoqan Lutningmu qoy-kala padiliri wə qedirli bar idi.

⁶ Əmdi ular billə tursa, zemin ularni kəmdiyalmaytti;⁷ bu səwəbtin Abramning padiqiliri bilən Lutning padiqilirining arisida jedəl qikti (u waqıtta Qanaaniylar bilən Pərizziylər xu zemin-da turatti)...⁸ Xunga Abram Lutka: — «Biz bolsaq kərindaxlarmiz, sən bilən mening aramda, mening padiqilirim bilən sening padiqiliring arisida talax-tartix pəyda bolmisun.⁹ Mana, aldingda pütkül zemin turmamdu? Əmdi sən məndin ayriloqin; əgər sən sol tərəpkə barsang, mən ong tərəpkə baray; əgər sən ong tərəpkə barsang, mən sol tərəpkə baray», — dedi.

¹⁰ U waqıtta Lut nəzər selip kərdiki, Iordan wadisidiki barlıq tüzənglikning Zoar xəhriqigə həmmila yərnəng süyi intayin mol idi; Pərwərdigar Sodom bilən Gomorrani wəyran kilixtin ilgiri bu yər bəəyni Pərwərdigarning beoqi, Misir zeminidək idi.¹¹ Xuning bilən Lut özigə Iordan wadisidiki pütkül tüzənglikni talliwaldi; andin Lut məxriq tərəpkə kəqüp bardı. Xundak kilipl ikkiylən ayrıldı.¹² Abram Qanaan zeminida olturaqlaxti; Lut bolsa tüzəngliktiki xəhərlərnəng arisida turdi; u bara-bara qedirilirini Sodom xəhri tərəpkə yetkidi.¹³ Sodom həlki rəzil adəmlər bolup, Pərwərdigarning nəziridə tolimu eoqir gunahkarlar idi.

Abramning Həbronəqa kəqūxi

¹⁴ Lut Abramdin ayrilip kətkəndin keyin, Pərwərdigar Abraməqa: — Sən əmdi bexingni kətürüp, özüng turəqan jaydin ximal wə jənubqa, məxriq wə məoqrip tərəpkə kərioqin;¹⁵ qünki sən hazır kəruwatqan bu barlıq zeminni sanga wə nəslənggə mənənggülik berimən.¹⁶ Sening nəsləngni yərdiki topidək kəp kilimə; xundakki, əgər birsi yərdiki topini sanap qikalisa, sening nəsləngnimu sanap qikalixi mumkin bolidu.¹⁷ Ornungdin tur, bu zeminni uzunluqi wə kəngliki boyiqə aylinip qikqin; qünki Mən uni sanga ata kilimə, — dedi.

¹⁸ Xunga Abram qedirilirini yetkəp, Həbron xəhriqə yeqin Məmrədiki dubzarlıqning yenioqa berip olturaqlaxti; u xu yərdə Pərwərdigarəqa atap bir kurbangah yasidi.

Abramning Lutni kütquzuxi

14¹ Xinarning padixahı Amrafəl, Əllasarning padixahı Ariok, Elamning padixahı Kedorlayomər wə Goyimning padixahı Tidalning künliridə xu wəkə boldiki,² ular

13:3 Yar. 12:8.

13:4 Yar. 4:26; 12:8.

13:6 Yar. 36:7.

13:7 «U waqıtta Qanaaniylar bilən Pərizziylər xu zeminda turatti» — «Qanaaniylar wə Pərizziylər»ning tiləqa elinixining səwəbi bəlkim (1) İbrahımning ailisida iqi jedəl bolsa, ətrapidiki butpərəslər aldida İbrahımning Huda toqırluq bərgən guwahliqə daq quxatti; (2) iqi jedəl ailini ajizlasturuwetatti, xuning bilən ətrapidiki kəbililər pürsəttin paydilinip ularəqa hujum kiliximü mumkin idi.

13:7 Yar. 12:6.

13:9 Yar. 20:15; 34:10.

13:10 «barlıq tüzənglik... süyi intayin mol idi» — bu yərlər hazır «Ölük Dəngiz» ətrapidiki kəpürək qəojirək jaylardur. «Pərwərdigarning beoqi» — demək, Erəm beoqi. «Misir zeminidək» — Misir zemini, bolupmu Nil dəryası ətrapı tolimu munbat, süyi mol zemindur.

13:13 Yar. 18:20; Əz. 16:49.

13:15 «sən hazır kəruwatqan bu barlıq zeminni sanga ... berimən» — u kəruwatqan zemin Lut talliwəloqan Iordan wadisini əz iqiğə alatti.

– Bu Hudaning birinqi kətim zeminni İbrahımning nəsligilə əməs, bəlkı yənə İbrahımoqımu berimən, dəp wədə kilixi idi. Ləkin əməliyəttə, İbrahım əmriddə Pələstin zeminidin pəkət bir parqə yərlilikla setiwəloqan (23-bab); xunga Hudaning bu wədisi İbrahımning tirioqanda, zeminəqa mirashor bolidioqanliqini kərsitidioqan bir bəxarət bolsa kərək.

13:15 Yar. 12:7; 15:7,18; 17:8; 26:4; Qan. 34:4; Ros. 7:5.

13:16 Yar. 15:5; 17:4; Qan. 10:22; Yar. 33:22; Rim. 4:17,18; İbr. 11:12.

13:18 Yar. 14:13.

birlixip Sodomning padixahı Bera, Gomorraning padixahı Birxa, Admahning padixahı Xinab, Zəboimning padixahı Xəm'ebər wə Bela (yəni Zoar)ning padixahıqə qarxi hujuməqə atlandı.³ Bu bəxining həmmisi kelixip Siddim wadisioqə, yəni «Xor Dengizi» wadisioqə yioqildi.

⁴ Ular on ikki yıl Kedorlayomərgə bekındi boldi, on üqinqi yiloqə kəlgəndə, Kedorlayomərgə qarxi isyan kətürdi.

⁵ On tətinqi yili Kedorlayomər wə uningəqə ittipakdax boləqan padixahlar həmmisi yioqilip, Axtarot-Karnaim degən yərdə Rəfayiyaroqə, xundakla Həm degən yərdə Zuziyaroqə, Xawəh-Kiriataymda Emiyaroqə hujum kəlip ularni yəngdi; ⁶ andin ular Həriylarni ularning Seir teqida məşlup kəlip, qəlning yenidiki Əl-Paranoqəqə sürüp-toqay kildi.⁷ Arkidinla, ular Ən-Mixpatkə (yəni Qadəxkə) yenip kəlip, Amaləklərnəng pütkül yurtini bulang-talang kildi; Həzazon-Tamarda olturuxluk Amoriylarnimu hujum kəlip məşlup kildi.⁸ Xuning bilən Sodomning padixahı, Gomorraning padixahı, Admahning padixahı, Zəboimning padixahı wə Belaning (yəni Zoarning) padixahı qikəp, Siddim wadisida ularəqə qarxi jəng kəlixkə səp tizdi;⁹ muxu bəxəylən Elamning padixahı Kedorlayomər, Goyimning padixahı Tidal, Xinarning padixahı Amrafəl, Əllasarning padixahı Ariok katarliklər bilən soquxti; yəni tət padixah bilən bəx padixah əzara soquxti.¹⁰ Siddim wadisidiki həmmila yərdə qərimay orəkliri bar idi. Sodom wə Gomorraning padixahliri qeqip, orəklərgə quxüp kətti. Əmma qəloqanlar bolsa taşqə qeqip kətti.¹¹ Qəlib kəlgən tət padixah bolsa Sodom bilən Gomorraning həmmə mal-mülkini wə barlik ozuk-tülükini elip kətti.¹² Ular yənə Abramning jiyəni Lutnimu malliri bilən qoxup elip kətti; qünkü u Sodomda olturaklaxkanıdi.

¹³ Həlbuki, kutulup qəloqan birsi berip bu ixlarni ibranıy Abraməqə eytti. Xu qəşda u Amoriy Mamrəning dubzarlikining yenida turatti. Mamrə bolsa Əxkol wə Anərning akisi idi; bu üqəylən Abram bilən ittipakdax idi.¹⁴ Abram kərindixining əsir bolup qəloqanlıqini anglap, öz eyidə tuquloqan, alahidə tərbiyiləngən üq yüz on səkkiz adəmnə baxlap qikəp, tət padixahni qooqlap danəqəqə bardi.¹⁵ Keqisi u adəmlirini guruppilarəqə bəlup, ular bilən birlikdə hujum kəlip ularni məşlup kəlip, ularni Dəməxkəning ximal tərpidiki Həbah degən jayəqə qooqlap berip,¹⁶ pütkül olja əloqan mal-mülükni qayturuwaldi; öz kərindixi Lutni, uning mal-mülki wə hotun-kizlirini, xundakla barlik qəloqan adəmlərnə yandurup kəldi.

Məlkizədəkning Abraməqə bəht tilixi

¹⁷ Abram Kedorlayomər wə uning bilən ittipakdax padixahlarni məşlup kəlip, qaytip kəlgəndə, Sodomning padixahı Xawəh wadisi (yəni Han wadisi)qə uning əldioqə qikti.¹⁸ Salemning padixahı Məlkizədəkmu nan bilən xarab elip əldioqə qikti. U zat bolsa, Həmmidin Aliy Təngrining kahini idi;¹⁹ u Abramni bəht-bərikətləp: — «Abram asman bilən zeminning İgisə boləqan Həmmidin Aliy Təngri tərpidin bərikətlənsun!» ²⁰ Xundakla duxmənliringni öz qolungəqə tapxuroqan Həmmidin Aliy Təngrigə Həmdusana oquloqay!» — dedi. Abram bolsa qəniymət əloqan nərsilərnəng ondin birini uningəqə bərdi.

14:3 «Xor dengizi» — « Əlük Dengiz» dəpmu atilidu.

14:5 Yar. 15:20; Qan. 2:10,11.

14:13 «ibranıy» — bu yərdə «ibranıy» degən səz birinqi kətim tiləqə elinqan. «ibranıy» degən səz təwəndikidək ikki hil mənida boluxi mumkin: — (1) İbrahım Ebər degən kixining əwladi (21:10); (2) «ətəkiq». «ibranıy» degənnəng bəlkim «abar» («ətmək») degən peil bilən munasiwiti boluxi mumkin. İbrahım Kanaan zeminda turuwatqanlarəqə nisbətən «dəryadin ətkən kixi» — demək, u «uluq dərya» (Əfrat dəryasi)din ətup kəlgən kixi idi. «bu üqəylən Abram bilən ittipakdax idi» — səl toqrirək təjrimə kilsək «Abram bu üqəylən bilən ittipakdax idi».

14:13 Yar. 13:18.

14:14 «Abram ... tət padixahni qooqlap danəqəqə bardi» — təhminən 150-200 kilometrəqə qooqlinqan.

14:18 «Məlkizədək» — bu zat toqruluk «Zəbur» 110-küydi izahətlarni, xundakla «İbraniylarəqə»diki 5-7-bablarni wə xularning izahətliri, «qoxumqə səz»inimu kəring.

14:18 İbr. 7:1, 2, 3.

14:19 «Asman bilən zeminning İgisi» — yəki «asman bilən zeminning Yaratquqisi».

²¹ Andin Sodomning padixahī Abramōja: — Adamlarni manga bərgəyla, oqaniymətlərni əzlrigə alojayla, — dedi.

²² Lekin Abram Sodomning padixahioja jawab berip: — Mən bolsam asman bilən zeminning Igisi bolqan Həmmidin Aliy Təngri Pərwərdigarōja qol kətürüp kəsəm qilojanmənki, ²³ mən səndin hətta bir tal yip nə bir tal booqquqinimu nə sening baxka hərəkəndək nəsəngni almaymən; bolmisa, sən keyin: «mən Abramni bay kilip qoydom» deyixing mumkin.

²⁴ Xunga yigitlirimning yegən-iqkini, xundakla manga həmrəh bolqanlar, yəni Anər, Əxkol wə Mamrələrgə tegixlik ülüxtin baxka, mən oqaniyməttin heqnərsə almaymən; xular əzlrigə tegixlik ülüxini alsun, — dedi.

Hudaning Abramōja kərünüp, uning bilən əhdə tüzüxi

15 ¹ Bu ixlardin keyin Pərwərdigarning səz-kalami Abramōja alamət kərünüxtə kelip: «Əy Abram, kərkmioqin; Mən Əzüm kəlqining wə zor in'amingdurmən» — dedi. ² Lekin Abram: — Əy Rəb Pərwərdigar, manga nemə berisən? Mana, mən balisiz tursam, əy-bisatlirimōja warislik qilojuqi muxu Dəməxklik Əliezərlə bardur, — dedi.

³ Abram yənə: Mana, Sən manga heq nəsil bərmiding, mana əyümdə turuwatqanlardin biri manga waris bolidu, dedi.

⁴ Xu həman Pərwərdigarning səz-kalami uningōja kelip: «Bu xixi sanga waris bolmaydu, bəlki əz puxtungdin bolidiojan xixi sanga waris bolidu», — dedi.

⁵ Xuning bilən Pərwərdigar uni taxkiriōja elip qikip: — Əmdi asmanōja qarap yultuzlarni sana — Kəni, ularni saniyalamsənkin?! — dedi. Andin uningōja: — Sening nəslingmu xundək bolidu, — dedi.

⁶ Abram Pərwərdigarōja ixəndi; Pərwərdigar uningdiki bu ixənqni uning həkkaniyliki dəp həsablidi. ⁷ Yənə uningōja: Mən bu zeminōja igə kilixka seni Kaldiyədiki Ur xəhiridin elip qikqan Pərwərdigardurmən, — dedi.

⁸ Lekin Abram: — I Rəb Pərwərdigar, mən uningōja jəzmən igə bolidiojinimni kəndək bilimən? — dəp soridi.

⁹ Pərwərdigar uningōja: — Mən üqün üq yaxlik bir inək, üq yaxlik bir qixi əqkə, üq yaxlik bir qoqkar bilən bir kəptər wə bir bajka elip kəlgin, — dedi.

¹⁰ Xunga u bularning həmmisini elip, ularning hər birisini yerimdin ikki parqə kilip, yerimini yənə bir yerimōja udulmu'udul kilip qoyup qoydi; əmma kuxlarni parqilimidi. ¹¹ Qəja-kuzojuqlar taplarning üstigə qüxkəndə, Abram ularni ürkütüp həydiwətti.

¹² Lekin kün patay degəndə, Abramni eoqir bir uyku basti wə mana, uning üstigə dəhxətlik bir wəhimə, tom qarangojuluk qüxti. ¹³ Andin Pərwərdigar Abramōja: — Jəzmən bilixing kerəkki, sening nəsling əzlrining bolmiojan bir zeminda musapir bolup, xu yərdiki həlkning kullukida bolidu wə xundakla, bu həlk ularōja tət yüz yilōjiqə jəbir-zulum salidu. ¹⁴ Lekin Mən ularni

14:24 «yigitlər» — İbrahimning əz hizmətkarlırini kərsitidu. İbrahimning həmrəhliri Anər, Əxkol wə Mamrə bəlkim Pərwərdigarōja etiqəd qilojuqlar bolmiojaqka, İbrahim əzigə qoyqan kattik tələpni (heq oqaniymət almaymən degəndək) ularning üstigə qoymaydu.

15:1 «Mən Əzüm kəlqining wə zor in'amingdurmən» — baxka birhil təjimiisi: «Mən sanga zor in'am bərgüqidurmən».

15:1 Zəb. 16:5; 18:2; 19:11

15:5 Mis. 32:13; Qan. 10:22; Rim. 4:18; İbr. 11:12.

15:6 Rim. 4:3,9,18,22; Gal. 3:6; Yak. 2:23.

15:7 Zəb. 105:9-13

15:10 «qüxənmə» — kona zamanlarda ikki tərəp bir-biri bilən əhdə tüzməkqi bolsa, awwal kala yaki koyni soyup, ikki parqə kilip parqilaytti; andin ikki tərəp soyup ikki parqə qilojan malning otturisdin təng etüp bir-birigə kəsəm kilatti. Bu ixning məniisi, «qaysimiz əhdini buzsək, Huda uni bu soyojan malōja ohxax kilsun!» deməklik boluxi mumkin. Xunga ibraniy tilida «əhdə tüzük» adəttə «əhdə kesix» deyilidu. «Yər.» 34:8, 18-20-ayətlərni kərting.

15:13 Mis. 12:40; Ros. 7:6; Gal. 3:17.

kullukka saloquçi xu taipining üstidin hëküm qikirimën. Keyin ular nuroqun bayliqlarni elip xu yërdin qikidu.¹⁵ Æmma sën bolsang, aman-hatirjämlik iqidä ata-bowiliringoça qoxulisën; uzun ömür körüp andin dëpnä kilinisën.¹⁶ Lekin xu yërdä töt äwlad ötüp, näsling bu yërgä yenip kelidu; qünki Amoriylarning käbihlikining zihi tehi toxmidi, dedi...

¹⁷ Xundak boldiki, kün petip qarangoçu boloqanda, mana, gëxlarning otturisidin ötüp ketiwatқан, is-tütäk qikip turoqan bir otdan bilën yalkunluk bir mæx'al köründi.¹⁸⁻¹⁹ Däl xu küni Përwërdigar Abram bilën ähdä tüzüp uningoça: — «Mën sening näslinggä bu zeminni Misirning ekinidin tartip Uluq därya, yëni Əfrat däryasioqığa berimën; yëni Keniylar, Kënziziyar, Kadmoniylar,²⁰ Hittiylar, Përizziylar, Rëfayiyar,²¹ Amoriylar, Kanaaniylar, Girgaxiylar wə Yëbusiylarning yurtini ularningki kilimën» dedi.

Ismailning tuquluxi

16¹ Æmma Abramning ayali Saray uningoça heq bala tuqup bärmidi; lekin uning Həjər isimlik misirlik bir dediki bar idi;² Saray Abramğa: — Mana, Përwërdigar meni tuquxtin tosti. Əmdi sən mening dedikimning kexioça kirgin; bəlkim u arkilik ana bolup tiklinixim mumkin, — dedi. Abram bolsa Sarayning sezini qəbul kerdı.

³ Xuning bilən Abramning ayali Saray dediki misirlik Həjərni öz eri Abramğa tokallıqqa apirip bərdi (u waqıtta Abram Kanaan zeminida on yil olturoqanidi).⁴ Abram Həjərnıng kexioça kirdi wə u hamilidar boldi. Əmma u özining hamilidar boləqinini bilginidä, u ayal hojayinini kəzgə ilmas bolup kaldı.⁵ Saray Abramğa keyidap: — Manga qüxkən bu horluk sening bexingə qüxsun! Mən öz dedikimni kuqikingə selip bərdim; əmdi u özining hamilidar boləqinini kergəndä mən uning nəziridä kəzgə ilinmidim. Həyr, Përwërdigar sən bilən mening otturimizda hëküm qikarsun! — dedi.

⁶ Abram Sarayğa: — Mana, dediking öz qolungdidur; sanga nemä layıq kërünsə uningə xuni kiləqin, — dedi. Buning bilən Saray uningə qattıqlıq kilıxka baxlıdi; buning bilən u uning aldidin qeqip kattı.

⁷ Əmma Përwërdigarning Përixtsi uni qeldiki bir bulakning yenida, yəni Xur yolining boyidiki bulakning yenidin tepip, uningə: ⁸ Əy Sarayning dediki Həjər, nədin kəlding, nəgə barisən? — dəp soridi. U jawab berip: — Mən hojayinim Sarayning aldidin qeqip qıqtım, — dedi.

15:14 Mis. 3:22; 11:2; 12:35,36.

15:15 «ata-bowiliringə qoxulisən» — bu söz eytiləqan obyektka qarap mənisini bekitix mumkin. Angliqquçi etiqadlık kixi bolsa ölgəndin keyin uning rohi həkkanıylarning rohlirining kexioça ketidu; etiqadsız bolsa, ularning rohi etiqadsızlar bilən billä bolidu («Luqa» 16:13-19 wə «qoxumqə söz»nimu kërüng).

15:15 Yar. 25:7, 8.

15:16 «Amoriylarning käbihliki» — Amoriylar Kanaan zeminida turuwatқан käbililər iqdä «yetəkqi käbilä» hesablinatti. «Amoriylarning käbihlikining zihi tehi toxmoqanidi» — demək, Huda ularğa towa kilix pürsiti bərsimu, ular towa kilmay, yənilä gunahka petip, Huda bekitkən qəkkä yətkəndä, İbrahımning əwladlıri boləqan İsaıllar arkilik ularni jazalaydu; İsaıllar ularni zeminidin həydəp yokitidu. Bu ixlar «Qəl-Bayawandiki Səpər», «Qanun Xərhi» wə «Yəxua»da təpsiliy təswirlinidu. «Misirdin qikix»tiki «qoxumqə söz»imiznimu kërüng.

15:16 Mis. 12:40.

15:17 «qüxənmə» — bu nərsilərnıng əhmiyiti, xundakla Huda İbrahım bilən baqlıqan xu əhdä toqrısida «qoxumqə söz»imizdä azrak tohtilimiz.

15:18-19 Yar. 12:7; 13:15; 24:7; 26:4; Mis. 32:13; Kan. 1:8; 34:4.

16:1 «Həjər» — bu isim ibranıy tilida «Hagar» dəp elinidu. Bırak bəzi okurmənlər İsmailning apisini «Həjər» dəp ataxka adətləngən.

16:2 «bəlkim u arkilik ana bolup tiklinixim mumkin» — ibranıy tilida «bəlkim u arkilik kuraluxum mumkin». Əyni waqıttiki ər-p adətlər boyıqə, ayal hojayinıng dediki ayal hojayinıng erigə bala tuqup bərsə, balini ayal hojayinıng balisi hesablaqxə bolatti.

16:7 «Përwërdigarning Përixtsi» — «Təbirlər»ni kërüng. «Përwërdigarning Përixtsi» Təwrat dəwridä intayin alahidä bir xəhs idi. Bəzi ixlarda U Hudaning ornida kërünətti (məsilən, yənə 7-14-ayət, 18-babni kërüng).

⁹ Pərwərdigarning Pərixlisi uningōja: — Ayal hojayiningning kəxiōja qaytip berip, uning qol astida bol, — dedi.

¹⁰ Pərwərdigarning Pərixlisi uningōja yənə: — Sening nəslingni xundak awutimənki, kəplükidin uni sanap bolqili bolmaydu, — dedi.

¹¹ Andin Pərwərdigarning Pərixlisi uningōja: Mana, sən hamilidarsən; sən bir oqul tuqup, uningōja Ismail dəp at koyōjin; qünki Pərwərdigar sening jəbir-japayingni anglidi.¹² U yawa exək kəbi bir adəm bolidu; uning qoli hər adəmgə qarxi uzitilidu, xuningdək hər adəmning qoli uningōja qarxi uzitilidu; u qerindaxlirining udulida ayrim turidu, dedi.

¹³ Həjər əz-əzigə: «Mən muxu yərdə meni Kərgüqini arksidin kərdüm» dəp, əzigə səz qilojan Pərwərdigarni: «Sən meni kərgüqi Təngridursən» dəp atidi.¹⁴ Xuning bilən u kuduk; «Bəər-lahay-roy» dəp ataldi. U Qadəx bilən Bəəd xəhiringning arilikididur.

¹⁵ Həjər Abraməja bir oqul tuqup bərdi. Abram Həjər uningōja tuqup bərgən oqliqja Ismail dəp at koydi.¹⁶ Həjər Abraməja Ismailni tuqup bərgəndə Abram səksən altə yaxta idi.

Hudaning Əz əhdisini bekitixi; əhdə bəlgisi — hətnə

17¹ Abram tokşan tokkuz yaxka kirgəndə, Pərwərdigar Abraməja kərinüp uningōja: — Mən Qadir Təngridurmən. Sən Mening aldimda mengip, kamil bolōjin.² Mən Əzüm bilən sening arangda əhdəmni bekitip, seni intayin zor kəpəytimən, — dedi.

³ Abram əzini taxlap yüzini yərgə yekip yatti; Huda uning bilən yənə səzlixip mundaq dedi: —

⁴ Əzümgə kəlsəm, mana, Mening əhdəm sən bilən tüzülgəndur: — Sən nuroqun əl-millətlərləning atisi bolisən.⁵ Xuning üçün sening isming buningdin keyin Abram atalmaydu, bəlkə isming İbrahim bolidu; qünki Mən seni nuroqun əl-millətlərləning atisi kildim.⁶ Mən seni intayin zor kəpəytimən; xuning bilən səndin kəp əl-qowmlarni pəyda kilimən, puxtungdin padixahlar qik idu.⁷ Mən sən wə səndin keyinki nəslingning Hudasi bolux üçün Əzüm sən wə səndin keyinki nəslingning arisida əbədiy əhdə süpitidə bu əhdəmni tikləymən; ⁸ Mən sanga wə səndin keyinki nəslinggə sən hazır musapir bolup turojan bu zeminni, yəni pütkül Qanaan zeminini əbədiy bir mülük süpitidə ata kilimən; wə Mən ularning Hudasi bolimən, — dedi.

⁹ Andin Huda İbrahiməja yənə: — Sən əzüng Mening əhdəmni tutqin, əzüng wə səndin keyinki nəslingmu əwladtin-əwladkə buni tutuxi kerək.¹⁰ Mən sən bilən wə səndin keyinki nəsling

16:11 «Ismail» — ibranıy tilida «İxmail», Mənis «Huda anglidi».

16:12 «U qerindaxlirining udulida ayrim turidu» — yaki «xərk tərpidə turidu». Məyli kəysi tərjimisi tooqra bolsun, bəxarətning əsasıy mənisı xuki, Ismail (wə uning əwladliri) baxqılar bilən, hətta əz uruk-tukkanliri bilən arilaxmay ayrim turidu yaki ularəja eqməniliktə yaxaydu.

16:12 Yar. 25:18.

16:13 «meni Kərgüqini arksidin kərdüm» — yaki pəkət «meni Kərgüqini kərdüm». Yənə baxka birhil tərjimisi: «Meni kərgüqini kərpümü, yənə tirik qaldım!».

16:14 «Bəər-lahay-roy» — mənis «meni Kərgüqining kuduki».

16:14 Yar. 24:62; 25:11.

16:15 Gal. 4:22.

17:1 «Qadir Təngri» — ibranıy tilida «Əl-Xadday». «Xadday» dəgən səz bəlkim «mürə» dəgən mənidiki səzdin qikqan — xuning bilən «xadday» «mən yələngən mürəm» dəgəndək yekimlik mənini bildüridu. «Mening aldimda mengip» — Hudaəja etikəd qiloquqıləja Hudaning təyyarlıqjan bir yoli bar, ular uningda mengixi kerək. Dəmək, etikədqılər «Huda meni kərip turidu, wijdanim boyiqə mengixim kerək» dəgən uqumda yaxaydu.

17:1 Yar. 5:22.

17:2 Yar. 12:2; 13:16; 15:5, 18; Mis. 2:24; 6:4; Law. 26:42.

17:4 «mana, Mening əhdəm sən bilən tüzülgəndur: —» — yaki «mana, Mən sən bilən tüzgən əhdəm xudur: —».

17:4 Rim. 4:17.

17:5 «İbrahim» — ibranıy tilida «Awrahəm». Buning mənis «nuroqun əwladlirining atisi» yaki «kəpləgən həlkərləning atisi».

17:6 Mat. 1:6.

17:7 Yar. 13:15.

17:8 Yar. 15:18; Qan. 1:8.

bilən tüzgən, silərning tutuxunglar kerək boləjan əhdəm xuki, aranglardiki hər bir ərkək hətnə kılinsun.¹¹ Xuning bilən silər hətnilikinglarni kesiwetixinglar kerək; bu Mən bilən silərning aranglardiki əhdining bəlgisi bolidu.¹² Barlıq əwladliringlar, nəsilidin-nəsilgə aranglarda, məyli eydə tuquləjanlar bolsun, yaki əwladinglardin bolmay yatların puləja setiwelinojanlar bolsun, həmmə ərkək səkkiz künlik boləjanda hətnə kılinsun.¹³ Öyüngdə tuquləjanlar bilən puləjoja setiwəlojanlarning həmmisi hətnə kılınıxi kerək. Xundak kıləjanda, Mening əhdəm tənlinglarda ornap, əbədi bir əhdə bolidu.¹⁴ Ləkin hətniləki turup, tehi hətnə kılınımojan hər bir ərkək Mening əhdəmini buzojan həsəblinip, üzüp taxlinidu, — dedi.

¹⁵ Huda İbrahimoja yənə səz kılip: — Ayaling Sarayni əmdi Saray dəp atimiojin, bəlki ismi Sarah bolsun.¹⁶ Mən uningəja bəht-bərikət berip, uningdinmu sanga bir oqul berimən. Mən dərwəyə uni bərikətləymən; xuning bilən u əl-millətlərnəning anisi bolidu; həlkələrnəning padixəhlirimu uningdin qikidu, — dedi.

¹⁷ İbrahim yənə özini yərgə etip düm yetip külüp kətti wə kənglidə: «Yüz yaxka kirqən adəmmu balilik bolalar mu? Toksan yaxka kirqən Sarah mu bala tuəjarmu?!», — dedi.

¹⁸ İbrahim Hudaəja: — Ah, İsmail aldingda yaxisa idi! dedi.

¹⁹ Huda uningəja: — Yak, ayaling Sarah jəzmən sanga bir oqul tuəjup beridu. Sən uningəja «İshək» dəp at kəyojin. Mən uning bilən öz əhdəmini tüzimən; bu uningdin keyin kelidojan nəslə bilən bəqləjojan əbədi bir əhdə süpitidə bolidu.²⁰ İsmailəja kəlsək, uning toərisidiki duayingni anglidim. Mana, Mən uni bərikətləp, nəslini kəpəytip, intayin zor əwutimən. Uning puxtidin on ikki əmir qikidu; Mən uni uluə bir həlk kılımən.²¹ Birək əhdəmini bolsa Mən kələ yili dəl muxu wəktə Sarah sanga tuəjup beridojan oqul — İshək bilən tüzimən, — dedi.

²² Huda İbrahim bilən səzlixip bolup, uning yenidin yukiroja qikip kətti.

²³ Xuning bilən xu künilə İbrahim öz oqlı İsmailni, öz əyidə tuəjulojanlar wə puləja setiwəlojanlarning həmmisini, yəni uning əyidiki barlıq ərkəklərnə elip, Huda uningəja eytkəndək ularning hətnilikini kesip hətnə kildi.

²⁴ İbrahimning hətniləki kesilip, hətnə kılinojanda, tokşan tokkuz yaxka kirqənidi.²⁵ Uning oqlı İsmailning hətniləki kesilip, hətnə kılinojanda, on üç yaxta idi.²⁶⁻²⁷ İbrahim bilən uning oqlı İsmail dəl xu künning əzidə hətnə kılindi wə xundakla uning əyidiki həmmə ər kixilər, məyli əyidə tuəjulojan bolsun yaki yattin puləja setiwelinojanlar bolsun, həmmisi uning bilən billə hətnə kılindi.

17:10 «Mən sən bilən...» — ibranıy tilidə «Mən silər bilən...». Bu «silər» İbrahim wə barlıq əyidiki adəmlərnə kərsitixi kerək.

17:11 Ros. 7:8; Rim. 4:11.

17:12 Law. 12:3; Luka 2:21.

17:15 «Saray» — məni «mening məlikəm». Ləkin «Sarah» bolsa pəkət «məlikə» degən mənidə. Buning əhmiyiti bəlkim xuki, xu qəojdin baxlap Sarah pəkət İbrahim əzigilə «məlikə» bolupla kəlməy, bəlki Huda aldimu etiədi tüpəylidin «məlikə» dəp həsəblinidu («İbr.» 11:11ni kəriug).

17:16 «... u əl-millətlərnəning anisi bolidu» — Sarahdin boləjan xu əl-millətlər «Yəhuda», «İsrail» (on kəbilə) wə «Edom» bolidu. On kəbilə sürgün boləjandin keyin uların birnəqə millət xəkilləngən boluxi mumkin.

17:17 «İbrahim ... külüp kətti» — İbrahim yənə özini yərgə etip düm yetip külüp kətti İbrahimning külənləki bəlkim yerim ixənəq, yerim ixənəqsizliktin, yerim gumandin, yerim huxallıktin bolsa kerək. Ləkin «Rim.» 4:17-21də deyilənlər boyiqə, İbrahim tezla toluk ixənəqə kəldi. Uning boləjusi oqlı «İshək»ning isminəning məni «külək»dur.

17:18 «İsmail Səning aldingda yaxisa idi!» — Məni, bəlkim, «İsmail sən Hudaning bəht-bərikitigə erixsun!» degəndəktur. Həli roxənki, İbrahim muxu wəktəqə İsmailni Huda wədə kıləjan oqlum, dəp ümid kılip kəlgənidi.

17:19 «İshək» — məni «külək».

17:19 Yar. 18:10; 21:2.

17:20 «uluə bir həlk» — bu ərəblərdur.

17:20 Yar. 16:10; 25:12,16.

17:21 Yar. 21:2.

Ərxin qüxkən üq mehman

18¹ Pərwərdigar Mamrədiki dubzarlıqning yenida İbrahimə kəründi; bu kün əng issioqan waqit bolup, u əz qedirining ixikidə olturatti.² U bexini kətürüp nəzər seliwidi, mana uning udulida üq kixi ərə turatti. Ularni kərüp u qedirining ixikidin kəpup, ularning aldioqə yügürüp berip, yərgə təgküdək təzim kilip: ³-- i Rəbbim, əgər pekır nəzərliridə iltipat tapqan bolsam, ətünimənkı, kullirining yenidin ətüp kətmigəyla; ⁴ azojına su kaltürülsun, silər putliringlarni yuyup dərəhning tegidə aram eliwelinglar.⁵ Silər öz kulunglarning yenidin ətəkənəkənsilər, mən bir qıxləm nan elip qıkay, silər hardukunglarni qıkirip, andin ətüp kətkəysilər, dedi. Ular jawab berip: — Eytkingindək kıləqin, dewidi,⁶ İbrahim qedirioqə Sarahning kexioqə yügürüp kirip, uningə: — Üq das esil undin tez hemir yuqurup toqəq ətkin, — dedi.

⁷ Andin İbrahim kala padisioqə yügürüp berip, yumran obdan bir mozayni tallap, qakirioqə tapxurdi; u buni tezla təyyar kildi.

⁸⁻⁹ Andin İbrahim serik may, süt wə təyyaratqan mozayni elip kelip, ularning aldioqə tutup, əzi dərəhning tegidə ularning aldida ərə turdi; ular ulardin yedi. Ular uningdin: ayalıng Sarah nədə, dəp soriwidi, u jawab berip: — Mana, qedirda, dedi.

¹⁰ Birsı: — Mən kələr yili muxu waqıtta kexingəyə jəzmən kaytip kelimən, wə mana u waqıtta ayalıng Sarahning bir oqlı bolidu, — dedi. Sarah bolsa uning kəynidiki qedirning ixikidə turup, bularni anglawatatti.

¹¹ İbrahim bilən Sarah ikkisi yaxinip, kərip qəloqanidi; Sarahda ayal kixilərdə bolidioqan adət kərux tohtap qəloqanidi. ¹² Xunga Sarah öz iqidə külp: — Mən xunqə kərip kətkən tursam, rasttinla ləzzət kərələrmənmu? Erimmu kərip kətkən tursa? — dəp hiyal kildi.

¹³ Pərwərdigar İbrahimə: — Sarahning: «Mən kərip kətkən tursam, rasttinla bala tuqarmənmu?» dəp külgini nemisi?¹⁴ Pərwərdigarəyə mumkin bolmaydioqan tilsimat ix barmu? Bekitkən waqıtta, yəni kələr yili dəl bu qəqdə kaytip kelimən wə u waqıtta Sarahning bir oqlı bolidu, — dedi.

¹⁵ Əmma Sarah kərkəp ketip: — Külmidim, dəp inkar kildi. Lekin U: — Yak, sən küldüng, — dedi.

İbrahimning Hudadin jiyəni Lut üqün ətünuxi

¹⁶ Andin bu zatlar u yərdin kəpup, Sodom tərəpkə nəzirini aqıdurdi. İbrahimmu ularni uzitip, ular bilən billə mangdi.

¹⁷ Pərwərdigar: — Mən kildioqan iximni İbrəhimdin yoxursam bolamdu? ¹⁸ Qünki İbrəhimdin uluq wə küqlük bir əl qıkidu wə xuningdək yər yüzidiki barlıq əl-millətlər u arqılık bəht-bərikətkə muyəssər bolidioqan tursa? ¹⁹ Qünki Mən uni bilip tallioqanmən; u qəqum öz balilirini wə uning ətıdikilərnı ətizə əgəxtürüp, ularəyə Pərwərdigarning yolini tutup, həkqaniyilikni wə adalətni yürgüzüxnı ətıtidu. Buning bilən Mənki Pərwərdigar İbrahim toqırluluk kıləqan wədəmnı əməlgə axurimən, — dedi.

18:2 İbr. 13:2.

18:3 «Rəbbim» — ibranıy tilida «Adonay». Bu səziğə kəriqəndə İbrahim bu mehmanın Pərwərdigar ikənlikini bilip yətkənidi.

18:6 «Üq das» — ibranıy tilida «üq seah». Üq seah bəlkim 22 litr un boluxı mumkin idi.

18:10 «Birsı» — ibranıy tilida «u».

18:10 Yar. 17:19,21; 21:2.

18:11 Yar. 17:17; Rim. 4:19; İbr. 11:11.

18:12 Həq. 19:26; 1Pet. 3:6.

18:14 Mat. 19:26; Luqa 1:37.

18:17 Am. 3:7.

18:18 Yar. 12:3; 22:18; 26:4; Ros. 3:25; Gal. 3:8.

18:19 «Qünki Mən uni bilip tallioqanmən; u qəqum öz balilirini wə uning ətıdikilərnı ətizə əgəxtürüp...» — baxkə birhil tərjimisi: «Qünki Mən... u ət balirioqə ətətsun dəp uni bilip talliwaldim». Lekin bundək tərjimə ayətning ikkinqi kismiyoqə anqə mas kəlmaydu.

²⁰ Andin Pərwərdigar mundak dedi: — «Sodom və Gomorra tooqruluk kətürülgən dad-pəryad nahayiti küqlük, ularning gunahı intayin eoqır bolqini üqün», ²¹ Mən hazirla qüximən, kılmıxlırı rasttinla xu dad-pəryadlardin Manga məlum bolqandək xunqə rəzilmu, bilip baqay; unqə rəzil bolmioqandimu, Mən uni bilixim kerək».

²² Xuning bilən bu kixilər u yərdin qozoqlip, Sodom tərəpkə yol aldi. Lekin İbrahim yənıla Pərwərdigarning aldisa erə turatti..

²³ İbrahim yekin berip: — Sən rasttinla həkkaniylarnı rəzillər bilən qoxup həlak kılamsən?

²⁴ Xəhərdə əllik həkkaniy kixi bar boluxi mumkin; Sən rasttinla xu jayni həlak kılamsən, əllik həkkaniy kixi üqün u jayni kəqürüm kılmamsən?²⁵ Yaq, yaq. Bu ix Səndin neri bolqay! Həkkaniylarnı rəzillərgə qoxup öltürüp, həkkaniylaroqə rəzillərgə ohxax muamilə kılix Səndin neri bolqay! Pütkül jahanning sorəqisi adalət yürgüzməmdü? — dedi..

²⁶ Pərwərdigar jawab berip: — Əgər Mən Sodom xəhiridə əllik həkkaniynı tapsam, ular üqün pütkül jayni ayap qalimən, — dedi.

²⁷ Andin İbrahim jawab berip: — Mana mən pəkət topa bilən küldin ibarət bolsammu, mən Igəm bilən səzləxkili yənə petinalidim.²⁸ Mubada xu əllik həkkaniydin bəx kixi kəm bolsa, Sən bu bəx kixining kəm bolqini üqün pütkül xəhərni yoxıtamsən? — dedi.

U: — Əgər Mən xu yərdə kırık bəxni tapsammu, uni yoxatmaymən, dedi.

²⁹ İbrahim Uningoqə sözini dawam kılip: — Xu yərdə kırık kixila tepilixi mumkin, dewidi, Pərwərdigar: — Bu kırıkı üqün uni yoxatmaymən, — dedi.

³⁰ U yənə sez kılip: I Igəm, hapa bolmioqaysən, mən yənə sez kılay. Xu yərdə ottuzi tepilixi mumkin? — dedi.

U: — Əgər Mən u yərdə ottuzni tapsammu, yoxatmaymən, — dedi.

³¹ U yənə sez kılip: — Mana əmdi mən Igəm bilən səzləxkili jür'ət kıldim; xu yərdə yigirmisi tepilixi mumkin, — dedi.

Pərwərdigar sez kılip: bu yigirmisi üqün u yərni yoxatmaymən, — dedi.

³² U səzlər: — I Igəm, hapa bolmioqay, mən pəkət muxu bir qetimla sez kılay! Xu yərdə oni tepilixi mumkin, dewidi, u jawab berip: — Mən oni üqün uni yoxatmaymən, — dedi.

³³ Pərwərdigar İbrahim bilən səzlixip bolqandin keyin kətti; İbrahimmu öz jayioqə qaytip kətti.

Sodom xəhiridikilərnin rəzilliki

19¹ Ikki pərixətə kəqtə Sodomqə yetip kəldi; xu qaoqda Lut Sodomning dərwasısında olturatti. Lut ularni kərüpla ornidin turup, aldioqə qikip yüzi yərgə təgküdək təzim kılip: ² — Mana, əy hojilirim, kəminilirining öyigə qüxüp putliringlarnı yuyup qonup qaloqaysilər; andin ətə səhər qopup yoloqə qıqsanglarmu bolidu, dewidi, bular jawabən: — Yaq, biz xəhər məydanida kəqləymiz, — dedi..

³ Əmma u ularni qing tutuwidi, ahir ular uning bilən berip öyigə kirdi. U ularoqə dastihan selip, petir toqaqlarnı pixurup bərdi, ular oqızalandi..

⁴ Ular tehi yatmioqanidi, xəhərdikilər, yəni Sodomning ərkəkliri, yax, qəri həmmisi hərqaysi məhəllilərdin kelip öyni qorxiwaldi;⁵ ular Lutni qaqırıp uningqə: — Bügün kəqtə

18:20 «Sodom bilən Gomorra tooqruluk kətürülgən dad-pəryad» — bu pəryad xübhisizki, Sodom bilən Gomorra tərəpidin horlanoqan və zulum yegənlərdin kətürülgən bolsa kerək («Əz.» 16:49ni kəring).

18:22 «bu kixilər» — keyinki bayanlar boyiqə, Pərwərdigar İbrahim bilən kəldi; qaloqan ikki zat Sodomqə mangidu və xu yərdə (19-bab) Lutni qutquzuwalidu. Xu ikki zat pərixtilər idi (19:1).

18:25 Rim. 3:6.

19:1 «dərwasısında olturatti» — kona zamanlarda pəkət xəhərnin mötiwərliri və aqsakalliri dərwasıda olturuxqə muyəssər idi. Xunga Lut Sodom xəhiridə «mötiwər» həsəblinatti.

19:2 Yar. 18:4.

19:3 İbr. 13:2.

seningkigə kirgən adəmlər kəni? Ularni bizgə qikirip bər, biz ular bilən yeqinqilik kilimiz, — dedi.

⁶ Lut dərważining aldiqə, ularning kexioqə qikip, ixikni yepiwetip,⁷ ularoqə: — Əy buradərlirim, mundaq rəzillikni kilmanglar!⁸ Mana, tehi heq ər bilən billə bolmioqan ikki kizim bar; ularni silərgə qikirip berəy. Ular bilən haliqininglarni kilinglar. Əmma bu adəmlər əgzəmning sayisi astioqə kirgənəkən, silər ularni heqnemə kilmanglar! — dedi.

⁹ Ləkin ular jawab berip: «Neri tur!» deginioqə, yənə: — Bu yərdə turuxkə kəlgən bu musapir həkim bolmaqimikən? Əmdi sanga ularoqə kiləqandinmu bəttər yamanlik kilimiz! — dəp Lutni kistap, ixikni qeqixkə basturup kəldi...

¹⁰ Əmma u ikki kixi qollirini uzitip Lutni əygə əz kexioqə tartip əkiriwelip, ixikni taqiwaldi
¹¹ wə əyning dərważisining aldidiki adəmlərni kikiqidin tartip qongioqə korlukqə muptila kildi; xuning bilən ular dərważini izdəp, həlidin kətti.

Lutning Sodomdin qeqixi

¹² Andin ikkəylən Lutqə: — Muxu yərdə yənə birər kiming barmu? Küy'oqul, oqul yaki kizliring wə yaki xəhərdə baxkə adəmliring bolsa ularni bu yərdin elip kətkin!¹³ Qünki biz bu yərnə yəkitimiz; qünki ular toqruluk kətürəlgən dad-pəryad Pərwədigarning aldidə intayin küqlük boləq, Pərwədigar bizni uni yəkitixkə əwətti, — dedi.

¹⁴ Xuning bilən Lut taxkiriqə qikip, kizlirini alidiqan boləqusi küy'oqullirining kexioqə berip: «Əmdi qərup bu yərdin qikip ketinglar; qünki Pərwədigar xəhərni yəkitidu» — dedi. Əmma u boləqusi küy'oqullirining nəzirigə qəqəqə kiləqandək kəründi.

¹⁵ Tang atqanda, pərixitlər Lutni aldiritip: — Əmdi qərup ayaling bilən kəxingdiki ikki kizingni aləqin; bolmisa xəhərning kəbiqligə qetilip kəlip, həlak bolisən, — dedi.

¹⁶ Əmma u tehiqə arisaldi bolup turəqanda, Pərwədigar uningə rəhim kiləqanlikə üqün, u ikkiylən Lutning qolini, ayalining qolini wə ikki kizingning qollirini tutup, ularni xəhərning sirtioqə əqikip, orunlasturup qoydi.¹⁷ Ular ni qıkarəqandin keyin xu ix boldiki, ular din biri uningə: — Jeningni elip qəq, həlak bolmasliqə üqün kəyninggə qərimay, tüzləngliktiki heq yərdə tohtimay, taqə qəqkin! — dedi.

¹⁸ Ləkin Lut ularoqə: — Undəq bolmioqay, əy hojam, ətünüp qalay!¹⁹ Mana, kəminəng kəzüngdə iltipət tapti, jenimni kutkuzdung, manga zor mərhmət kərsəttəng; əmma mən taqə qəqalmaymən; undəq kilsam, manga birər apət quxüp, əlöp kətmənməkin.²⁰ Qəra, awu xəhərgə qeqip barsa boləqudək nəhayiti yəqin ikən, xundəqlə kikiq xəhər ikən! Ətünüp qalay, mening xu yərgə qeqiximoqə yol qoyəqaysən! U kikiq xəhər əməsmu?! Jenim xu yərdə aman qalidu! — dedi.

²¹ Pərixətə uningə jawab berip: — Həyr, bu ixtimu sanga məqul bolay, sən eytkən xu xəhərni wəyran kilməy.²² Əmdi u yərgə tezdin qeqip barəqin; qünki sən xu yərgə yetip barmioquqə heq ix kılaləsmən, — dedi. Xunga u xəhərning ismi «Zoar» dəp ataləqan..

19:9 Mis. 2:14; Ros. 7:27; 2Pet. 2:7, 8.

19:18 «hojam» — yaki «Rəbbim».

19:22 «Zoar» — məni «kikiq».

—Lutning bu iltiması tolimu qəlitə idi: (1) Zoar əslidə «tüzləngliktiki bəx xəhər»din biri bolup (14:2), Sodom bilən yəqin münasiwəttə idi. Xundəqlə Sodomqə ohxax qunəqləroqə petip qəloqan boluxi mumkin idi. Xunga pərixitlər əslidə Zoarni yəqətməqəki boləqan (22-ayət); (2) Lut Sodom xəhərinə qunəqlirini wə hətərləkinə obdan bilip turupmu, yənə uningə ohxaydiqan yənə bir xəhərgə qəqmaqəki boldi; (3) qərgə Huda əjayib yol bilən uni wə alisidəqlirini kutkuzəqan bolsimu, u yənə «taqə qeqix»tin kərtti, u bəli «birər apət bəximəqə quxuxi mumkin» dəp oyliqan boluxi mumkin. Bular uning etiədsizliki idi. (4) bizningə, uning xundəq iltimas kiliqining səwəbi, u ««sepillik xəhər» iqidə tursam amən-esən bolimən» dəp bildi. İbrahim bolsa Hudaning bəxpanəqləqə ixiqin, sepiqsiz qedirlərdə turup, tolimu hatirjəm yaxidi. (5) ahir berip Lut Zoarda hatirjəm bolalmay yənə taqə qikip xu yərnə məkən kildi (30-ayət). Bu wəqələr toqruluk yənə «qoxumqə səz»imizdimu əzraq tohtilimiz.

Sodom bilan Gomora xəhərlirining wəyran qilinixi

²³ Lut Zoaroğa yetip baroqanda kün nuri yər yüzigə qeqiloqanidi.²⁴ Xu qaoqda Pərwərdigar ərxin, öz yenedin Sodom bilan Gomorraning üstigə günggürt wə ot yaqdurup,²⁵ xu xəhərləni, püt-kül tüzlənglikni həmdə xəhərlərdiki barlik ahalilər wə yərdin üngənləni qoxup bərbat qildi.

²⁶ Ləkin Lutning arqışidin mangoqan ayali kəynigə qariwidi, tuz tüwrükkə aylinip qaldı..

²⁷ Ətisi tang səhərdə, İbrahim kəpup ilgiri Pərwərdigarning aldida turoqan jayoğa qikiq,²⁸ Sodom bilan Gomorra tərəpkə, xundakla tüzlənglikning həmmə yerigə nəzər seliwidi, mana, yər yüzidin humdanning tütünidək tütün ərlewətkinini kərdi.²⁹ Əmma xundak boldiki, Huda u tüzləngliktiki xəhərləni wəyran qiloqanda, U İbrahimni esigə elip, Lut turoqan xəhərləni bərbat qiloqanda uni balayı'apətning iqidin qikiqirip kütquzdi..

Lut wə uning qizliri

³⁰ Əmma Lut Zoar xəhiridə turuxthin qorqqaqqa, Zoardin ketip, taqqa qikiq, ikki kizi bilən xu yərdə makanlaxti. U ikki kizi bilən bir ɵngkürdə turdi.³¹ Əmdi qong kiz kiqikigə: — Atimiz bolsa keri p kətti; dunyaning kaidə-yosuni boyiqə bu yurtta bizgə yeqinqilik qilidoqan heq ər kixi qalmidi. ³² Kəni, atimizni xarab bilən məst qilip koyup, uning bilən billə yatayli; xundak qilsaq, biz pərzənt kəriq atimizning urukini qalduralaymiz, — dedi.

³³ Xuning bilən ular u keqisi atisoğa xarab iqqüzüp məst qilip koyup, qong kizi kirip atisi bilən yatti. Ləkin Lut uning kirip yatqininimu, kəpup kətkininimu heq səzmidi.

³⁴ Ətisi xundak boldiki, qongi kiqikigə: — Mana, mən ahxam atam bilən yattim; bğün kəqtimu uningoğa yənə xarab iqqüzəyli; xuning bilən sən kirip uning bilən yatqin; xundak qilip, hər ikimiz pərzənt kəriq atimizning nəslini qalduralaymiz, — dedi.

³⁵ Xuning bilən ular u keqisi atisoğa xarab iqqüzüp məst qilip koyup, kiqik kizi ornidin turup uning bilən billə yatti. Əmma Lut uning kirip yatqininimu, kəpup kətkininimu heq səzmidi.

³⁶ Xundak qilip, Lutning ikkila kizi öz atisidin həmilidar bolup qaldı.³⁷ Qongi bolsa oqul tuqup, uning etini Moab koydi; u bğünkü Moabiylarning atisidur..

³⁸ Kiqikimu oqul tuqup, uning etini Bən-Ammi koydi. U bğünkü Ammoniylarning atisidur..

İbrahim bilən Abimələk

20¹ İbrahim u yərdin qikiq, jənub tərəptiki Nəgəwəgə kəqüp kelip, Qadəx bilən Xurning arilikida turup qaldı; bir məzgildin keyin Gərarda olturaqlaxti.² Xu yərdə İbrahim ayali Sarah toqrisida: «U mening singlimdur», degənidi. Xuning bilən Gərarning padixahı Abimələk adəm əwətip, Sarahni əzigə hotun boluxqa eliwaldi..

³ Ləkin bir kuni keqisi quxidə Huda Abimələkkə kelip uningoğa: — Mana, sən əzünggə eliwaloqan ayal səwəbidin əmdi ɵlgən adəmdursən; qunki u baxqa birsining ayalidur — dedi.

⁴ Əmma Abimələk uningoğa tehi yeqinqilik qilmioqanidi. U Hudağa: — İ Rəb, həqqaniy bir həlqnimu həlak qiləmsən? ⁵ U əzimu manga: «U mening singlim» dəp eytmidimu? Yənə kelip,

19:24 «Xu qaoqda Pərwərdigar Pərwərdigardin...» — bu ayətning birdinbir toluk quxənqisi Hudaning «Üqtə bir» boləqləndir. Yəx. 13:19; Yər. 50:40; Am. 4:11nimu kəriq.

19:24 Kan. 29:22; Yəx. 13:19; Yər. 20:16; 49:18; 50:40; Yioq. 4:6; Əz. 16:50; Hox. 11:8; Am. 4:11; Zəf. 2:9; Luka 17:29; 2Pet. 2:6; Yəh. 7. 19:26 Luka 17:32.

19:29 «U İbrahimni esigə elip...» — ibraniy tilida «Huda İbrahimni esigə elip...».

19:37 «Moab» — «atining süyi» yaki «atidin boləqlan».

19:38 «Bən-Ammi» — mənisi: «həlkimning oqlı».

20:2 Yər. 12:13; 26:7.

20:4 «həqqaniy həlqnimu həlak qiləmsən?» — Abimələkning əyidikiyə, bolupmu kiz-ayallaroğa bir hil waba qüxkənidi (18-ayət). Xuning bilən muxu yərdə u pəkət əzi üqünla əməs, bəlki öz həlki üqün rəhım tiliməkqi. Abimələkning kəp jəhətlərdə heli yaxı tərəqliri bar.

bu ayalmu «U mening akam», dəp eytkanidi. Mən bolsam sap kənglüm wə durus niyitim bilən bu ixni kildim, — dedi..

⁶ Huda qüxidə uningəya yənə: — Bu ixni sap kəngül bilən kılöjiningni bilimən; xu səwəbtin Mən seni aldimda gunah kılıxtin tosup, uningəya tegixinggə koymidim.⁷ Əmdi u kixining ayalini özigə qayturup bər; qünki u Pəyojəmbər, u sening həkkingdə dua kılıdu wə sən tirik qalisən. Əgər uni yandurup bərmisəng xuni bilip koyojinki, sən wə həmmə adəmliring qoxulup jəzmən əlisilər, — dedi.

⁸ Abimələk ətigən tang səhərdə kopup, həmmə hizmətkarlırını qakirip, bu səzlərninğ həmmisini ularning kulaklırioja saldi; bu adəmlər nəhayiti qorquxup kətti.⁹ Andin Abimələk İbrahimni qakirip uningəya: — Bu bizgə nemə kılöjining? Mən sanga zadi nemə gunah kildim, sən mən wə padixahlıkiməya eoır bir gunahni yükləp koydung? Manga kılmaydiojan ixlarni kilding! — dedi.

¹⁰ Abimələk İbrahiməya yənə: — Sən zadi bizning nemə iximizni kərgining üçün muxu ixni kilding? — dedi..

¹¹ İbrahim jawab berip: — «Bu yərdə xübhısızki heqkim Hudadin qorqmaydikən, ular meni ayalim tüpəylidin öltürüwetidu», dəp oyliojanidim.¹² Əməliyəttə, uning mening singlim ikənliki rast, ləkin u mening ata bir, ana belək singlim; keyin u mening ayalim boldi..¹³ Ləkin Huda meni atamning öyidin qikirip sərgədanlıkka yürgüzginidə, mən ayalimoja: — Biz kəyərgila barsak, sən munga xundak xapaət kərsətkəysənki, mening toqramda: «Bu mening akam bolidu», degin, — dəp eytkanidim — dedi..

¹⁴ Andin Abimələk koy-kalılar, kullar wə dedəklərnı elip ularni İbrahiməya bərdi wə ayali Sarahnimu uningəya qayturup bərdi.

¹⁵ Abimələk: — Mana mening zeminim bolsa aldingda turuptu; kəzünggə kaysi yər yaksa xu yərdə turojin, — dedi.

¹⁶ U Sarahğa: «Mana, mən akangəya ming kümüx tənggə bərdim; mana bular əz yeningdikilər, xundakla həmmə adəmlərninğ kəz aldida uyatni yapquci bolidu; xuning bilən sən hərəkəndak daq-əyibtin halas bolisən»..¹⁷⁻¹⁸ İbrahim Hudaəya dua kildi, Huda Abimələk, ayali wə kenizəklirini sakaytti; andin ular yənə bala tuəjalaydiojan boldi; qünki Pərwərdigar İbrahimning ayali Sarah tüpəylidin Abimələkning öyidiki həmmə hotunlarning baliyatqulirini etip koyojanidi.

İshakning dunyaəya kelixi

21¹ Əmdi Pərwərdigar wədə kılöjindək Sarahni yoklıdi; Pərwərdigar Sarahğa deginidək kildi..² Sarah hamilidar bolup, İbrahim kəriəanda Huda uningəya bekittən wəqıttə bir

20:5 «sap kənglüm wə durus niyitim bilən...» — ibraniy tilida «kolumning pakliki bilən...».

20:10 «sən zadi bizning nemə iximizni kərgining üçün muxu ixni kilding?» — Abimələk bu ikkinqi soalni bəlkim həkikiy kəmtərlık bilən soriojan bolsa kərək. U xübhısızki Hudadin qorqqə, Hudaning İbrahim toqruluk «U pəyojəmbər» değən səzini esidin qikarmidi.

20:12 «ləkin u mening ata bir, ana belək singlim» — ibraniy tilida «ləkin u anamning kızı əməs, bəlkı atamning kızı idi».

20:13 Yar. 12:13.

20:16 «xuning bilən sən hərəkəndak daq-əyibtin halas bolisən» — biz xu zamandiki ərəp-adətlərdin toluk həwərdar bolmioqəqə, Abimələkning bu sovoqitining əhmiyitini hazır qüxiniximiz təsrək bolidu; qəlbuki, uning məksiti enik kəriuidu.

21:1 «Pərwərdigar ... Sarahni yoklıdi» — Təwrat-İnjilda, Huda məlum kixini yaki məluk həlkni «yoklap» uningəya yaki ularəya yəkinlaxsa, yaki əlahidə bəht-bərikət, xapaət kərsitidu, yaki kəttik jazalaydu. Muxu yərdə bəht-bərikət yətküzüx üçün, əlwəttə.

—Bu ixta kizik bir yeri xuki, İbrahim baxqılar üçün «ular balilik bolsun» (20:17-18) dəp dua kılöjəndin keyin özimu pərzənt kəridu.

21:1 Yar. 17:19; 18:10.

oqul tuqup bardi.³ Ibrahım ezigə tərəlgən oqlı, yəni Sarah uningə tuqup bərgən oqlining ismini Ishak qoydi.⁴ Andin Ibrahım Huda uningə buyruqinidək öz oqlı Ishak tuqulup səkkizingi küni hətnə kildi.⁵ Oqlı Ishak tuqulojan qaqda, Ibrahım yüz yaxta idi.⁶ Sarah: «Huda meni küldürüwətti; hərkim bu ixni anglisa, mən bilən täng külüxidu», dedi.

⁷ U yənə: — Kimmu Ibrahımə: «Sarah bala emitidiqan bolidu!» dəp eytalaytti? Qünki u qeriqanda uningə bir oql tuqup bərdim! — dedi.

Həjər bilən Ismailning qoqlinixi

⁸ Bala qong bolup, əmqəktin ayrildi. Ishak əmqəktin ayriqan küni Ibrahım qong ziyapət etküzüp bərdi.⁹ Əmma Sarah misirlik Həjərnin Ibrahımə tuqup bərgən oqlunıng Ishakni məshirə kıliwatkinini kərup kaldi.¹⁰ Xuning bilən u Ibrahımə: — Bu dedək bilən oqlini həydiwət! Qünki bu dedəkning oqlı mening oqlum Ishak bilən täng waris bolsa bolmaydu!, — dedi...

¹¹ Sarahning bu səzi Ibrahımə tolimu eoqr kəldi; qünki Ismailmu uning oqlı-də!..¹² Lekin Huda Ibrahımə: — Balang wə dediking wəjidin bu səz sanga eoqr kəlmisun, bəlki Sarahning sanga degənlirining həmmisigə kulak saloqr; qünki Ishaktin boləqini sening nəsling həsəblinidu..¹³ Lekin dedəkning oqlidinmu bir həlk-millət pəyda kılimən, qünki umu sening nəsling, — dedi...

¹⁴ Ətisi täng səhərdə Ibrahım kopup, nan bilən bir tulum suni elip Həjərgə berip, əxnisigə yüdküzüp, balini uningə tapxurup, ikkisini yoloqa selip qoydi. Həjər ketip, Bəər-Xəbaning qəlidə kezip yürdi..¹⁵⁻¹⁶ Əmdi tulumdiki su tügəp kətkənidi; Həjər balini bir qatkalning tüwigə taxlap qoyup, öz-əzigə: «Balining olüp ketixigə qarap qidimaymən» dəp, bir ok etimqə yirakqa berip, udulida olturdi. U udulida olturup, pəryad kətürüp yioqlidi.

¹⁷ Huda oqlunıng yioqa awazini anglidi; xuning bilən Hudaning Pərixtsi asmandin Həjərnı qakirip uningə: — Əy Həjər, sanga nemə boldi? Qorkmioqr; qünki Huda oqlunıng yioqa awazini yatqan yeridin anglidi.¹⁸ Əmdi kopup, qolung bilən balini yələp turoq; qünki Mən uni uluq bir əl-millət kılimən, — dedi..

¹⁹ Xuan Huda Həjərnıng kəzlini aqti, u bir kudukni kərđi. U berip tulumə su toldurup, oqluloqa iqküzdı.

²⁰ Huda u bala bilən billə boldi; u əsüp qong boldi. U qəldə yaxap, mərgən bolup yetix-ti.²¹ U Paran qəlidə turđi; xu wəqıtlarda anisi uningə Misir zeminidin bir kızni hotunlukqa elip bərdi.

Ibrahımning Abimələk padixah bilən kelixim tüzüxi

²² U wəqıtlarda xundək boldiki, Abimələk wə uning ləxkərbexi Fikol kelip Ibrahımə: — Kılojan həmmə ixliringda, Huda sening bilən billidur.²³ Əmdi sən dəl muxu yərdə manga, oqlumə wə nəwrəmgə hiyanət kılaslıkqa Hudaning namida kəsəm kılip bərgəysən; mən sanga kərsitip kəlgən məhrıbanlıkmdək, sənmə manga wə sən hazır turuwatqan yurtqa məhrıbanlık kıloqaysən, — dedi..

21:2 Yar. 18:10,14; Gal. 4:23; İbr. 11:11.

21:3 «Ishak» — «külkə».

21:4 Yar. 17:10.

21:10 Gal. 4:30.

21:11 «eoqr» — yaki «yaman».

21:12 Rim. 9:7; İbr. 11:18.

21:13 Yar. 16:10; 17:20.

21:14 «bala» — xu wəqıtta Ismail 15-16 yaxka kirgənidi.

21:18 Yar. 16:10; 17:20.

21:23 Yar. 14:23.

²⁴ Ibrahīm: kəsəm kilip berəy, dedi.

²⁵ Andin Ibrahīm Abimələkning qakarlıri tartıwalıqan bir kuduk toşrisida Abimələkni əyiblıdı.

²⁶ Abimələk: — Bu ixni kılıqan kixini bilməymən; sən bu ixni mangımu eytməpsən; mən bu ixni pəkət bügünla anglıxım, — dedi.

²⁷ Ibrahīm qoy-kala elip Abimələkkə təkdim kıldı; andin ular ikkilisi əhdə kılıxtı.²⁸ Ibrahīm yənə padidin yəttə qixi kızıni bir tərəpkə ayrip koydı.²⁹ Abimələk Ibrahımdin: — Sən bir tərəpkə ayrip koyıqan bu yəttə qixi kızıning nemə mənisi bar? — dəp sorıwıdı.³⁰ U: — Mening bu kudukni kılıqınımnı etirap kılıqınınoqa guwahlık süpitidə bu yəttə qixi kızıni qolumdin qobul kılıqaysən, — dəp jawab bərdi.

³¹ Bu ikkisi xu yərdə kəsəm kılıxkanlıkı üqün, u xu jayni «Bəər-Xeba» dəp atıdı.³² Xu tərıkidə ular Bəər-Xebada əhdə kılıxtı. Andin Abimələk wə uning ləxkərbexi Fikol kızıqılıp, Filistiyələning zemınıoqa yenip kətti.

³³ Ibrahīm Bəər-Xebada bir tüp yulıunni tikip, u yərdə Əbədiy Təngri bolıqan Pərwərdıgarning namıoqa nıda kılıp ıbadət kıldı.³⁴ Ibrahīm Filistiyələning zemınıda uzun wakitkılqə turup kıldı.

Hudaning Ibrahımnı sinixi — Ishakni qurbanlık kılıx

22¹ Bu ıxlardın keyin xundak boldiki, Huda Ibrahımnı sinap unınoqa: — Əy Ibrahım! dedi. U: mana mən! — dəp jawab bərdi.

² U: — Sən oqlungni, yəni sən səyıdıqan yalozuz oqlung Ishakni elip, Morıya yurtıoqa berip, xu yərdə, Mən sanga eytıdıqan taqlarning bırıning üstıdə unı keydürmə qurbanlık süpitidə sunıqın, — dedi.

³ Ətısi Ibrahım səhər kıpup, exikini tokup, yigitlıridin ikkiylən bilən Ishakni billə elip, keydürmə qurbanlık üqün otun yerip, Huda unınoqa eytkan yərgə qarap mangdı.⁴ Üqinqı künü Ibrahım bexini kətürüp qarap, yıraktın u yərnı kərdi.

⁵ Ibrahım yigitlırigə: — Silər exək bilən muxu yərdə turup turunglar. Mən balam bilən u yərgə berip, səjdə kılıp, andin kəxinglaroqa yenip kelımız, — dedi.

⁶ Xuning bilən Ibrahım keydürmə qurbanlıkka kerəklik otunni elip, oqlı Ishakqa yüdküzüp, əzi kılıoqa pıqak bilən otıni elip, ikkisi billə yürüp kətti.⁷ Ishak atisi Ibrahımoqa: — Əy ata! dewıdı, u unınoqa jawab berip: — Mana mən, oqlum, dedi. U unıngdin: — Mana ot bilən otunoqu bar, əmma keydürmə qurbanlık bolıdıqan koza kəni? — dəp sorıwıdı.⁸ Ibrahım jawab berip: — Əy oqlum, Huda Əzi Əzigə keydürmə qurbanlık kızıni təminləydu, — dedi. Andin ikkisi bırgə yolini dawamlaxtırdı.

⁹ Ahırıda ular Huda Ibrahımoqa eytkan jayoqa yetip kəldi. Ibrahım u yərdə qurbangah yasap, üstıgə otunni tızıp koydı. Andin u oqlı Ishakni baqlap, unı qurbangahdıki otunıng üstıdə yatkuzdı.¹⁰ Andin Ibrahım kolini uzıtıp, oqlını boquzlıqılı pıqaknı aldı.

¹¹ Xuan Pərwərdıgarning Pərixıtisi asmandın unı qakırıp unınoqa: — Ibrahım, Ibrahım! — dəp warkırıdı.

21:31 «Bəər-Xeba» — «kəsəm kudukı» degən mənıde. İbranıy tilıda «kəsəm» («xeba» yaki «xebua») wə «yəttə» («xeba») degənlərnıng ahangı ohxax bolıoqaqka, yənə «yəttıning kudukı» degən mənısımu bar.

21:32 «Fikol» — Gərar padıxahning sərdarınıng omumıy unwanı ıdı (26:26).

21:33 «bir tüp yulıunni tikip» — yulıqun tikix hurapıy ix əməs, bəlki unıng əhmıyıtı koxna əl bilən əhdə tüzganlıkı üqün, «muxu yərdə uzun wakit turmakqımən» degəndək mənını bıldürüxtın ıbarət ıdı.

21:33 Yar. 4:26.

21:34 «uzun wakit» — ıbranıy tilıda «nuroqun künlər».

22:2 «Morıya» — «2Tar.» 3:1ni kərüng. Huda Ibrahımoqa kərsatkən xu taql bəlkım keyin Sulayman mukəddəs ıbadəthanını salıqan jay, xundakla Əysa Məsih krestləngən taql (xımal tərıpı) boluxı mumkın.

22:2 İbr. 11:17.

22:9 Yaq. 2:21.

U: — Mana mən, — dedi..

¹² U uningoja: — Sən baliqja qolungni tagküzmigin, uni heqnemə kilmioqin; qünki Mən sening Hudadin qorkkanliqningni bildim; qünki sening oolungni, yəni yaloquz oolungni Məndin ayimiding, — dedi.

¹³ İbrahim bexini kətürüp qariwidi, mana, arqisida münggüzliri qatqaloja qirmixip qalojan bir qoqkarni kərđi. İbrahim berip qoqkarni elip, uni oolning ornida kəydürmə qurbanlıq kılıp sundi.¹⁴ Xuning bilən İbrahim xu jayoja «Yahwəh-Yirəh» dəp at qoydı. Xunga kixilər: «Pərwərdigarning teqida təminlinidu» degən bu söz bügüngə qədər eytilip keliwatidu..

¹⁵ Pərwərdigarning Pərixtsisi asmandin İbrahimni ikkinqi kətim qaqirip uningoja: —

¹⁶ Sən öz oolungni, yəni yaloquz oolungni ayimay bu ixni qilojining üqün Mən Özüm bilən kəsəm kilmənki, dəydu Pərwərdigar,¹⁷ — Mən seni zor bərikətləp, nəslingni asmandiki yultuzlardək nuroqun kəpəytip, dengiz sahilidiki kumdək qolditimən; nəsling bolsa düxmənlirining dərważilirioja igə bolidu..¹⁸ Sən Mening awazimoja qulaq salojining üqün yar yüzidiki barlıq əl-yurtlar nəslingning nami bilən əzliri üqün bəht-bərikət tiləydu, — dedi..

¹⁹ Andin İbrahim yigitlirining qexioja yenip bardı. Ular həmmisi ornidin turuxup Bəər-Xəbaqja yol aldı. İbrahim Bəər-Xəbada turup qaldı.

Nahorning əwladliri

²⁰ Bu ixlardin keyin İbrahimjoja: «Mana Milkaħmu ining Nahoroja birqanqə oolul tuəup be-riptu», degən həwər yətti.²¹ Ular bolsa tunji oolli uz, uning inisi Buz wə Aramning atisi boləjan Kəmuəl,²² andin Kəsəd, Hazo, Pildax, Yidlaf wə Betuəl degən oolullar idi.²³ (Betuəldin Riwwah tərəldi). Bu səkkizini Milkaħ İbrahimning inisi Nahoroja tuəup bərđi.²⁴ Xuningdək uning keni-ziki Rəumahmu Tebah, Gəħam, Tahax wə Maakah degənlərnı tuəup bərđi.

İbrahimning Sarahni dəpnə qilixi

23¹ Sarah bir yüz yigirmə yəttə yaxıqə əmür kərđi. Bu Sarahning əmrining yilliri idi.² Sarah Qanaan zeminidiki Kiriya-arba, yəni Hebronda wəpat boldı. İbrahim berip Sarah üqün matəm tutup yioja-zar kildi.³ İbrahim öz mərhuməsinin yenidin qopup, Hittiyarləja söz kılıp: ⁴ — Mən bolsam aranglarda musapir mehman, halas; silər əmdi aranglardin manga bir yərlik beringlar; xuning bilən mən bu mərhuməmnı aldimda kərünüp turmisun üqün elip berip dəpnə qılay, — dedi..

⁵⁻⁶ Hittiyar İbrahimjoja jawab berip: —

I hojam, bizgə qulaq saləyayla! Sili arimizda Hudaning bir xahzadisi hesablinila! Arimizdiki əng esil yərlikni tallap, xu yərdə mərhuməlrini dəpnə qılayayla! Mərhuməlrini dəpnə qılixqə heqəqsımız öz yərlikini silidin ayimaydu, — dedi.

22:11 «Pərwərdigarning Pərixtsisi» — 16:7 wə izahatini kərüng.

—«İbrahim, İbrahim» — Hudaning adəmnin ismini ikki kətim qaqirixi — uningoja boləjan qongqur mehir-muħəbbitini wə Özigə tolimu əziz ikənlikini kərsitidu.

22:14 «Yahwəh-Yirəh» — «Yahwəh (Pərwərdigar) təminligüqidur» degən mənəda. «Pərwərdigarning teqida təminlinidu» — Bu söz etiqaqlar arisida bir təmsil bolup qalojanidi. «Qoxumqə söz»imizni kərüng.

22:16 Luqa 1:73; İbr. 6:13.

22:17 «dərważıləja igə bolux» — pütkül xəħərnı qoloja alojanaqə barawər.

22:17 Yar. 24:60.

22:18 «yər yüzidiki barlıq əl-yurtlar ... bəht-bərikət tiləydu» — yaki «yər yüzidiki barlıq əl-yurtlar nəslingning wasitisi bilən bəht-bərikət tapidu».

22:18 Yar. 12:3; 18:18; 26:4; Ros. 3:25; Gal. 3:8.

23:4 «beringlar» — İbrahimning «beringlar» degini bilən, bu «setip beringlar» degənnı bildürədojan silik-sipayə mənədikı gəptur (9-ayətnı kərüng).

23:4 Ros. 7:5.

⁷ Ibrahīm ornidin turup, u zemindiki hālkkə, yəni Hittiyalarə təzim kilip,⁸ ularə: — Əgər mərhūmənniŋ kəz aldimda turıwərməsliki üqün, uni elip berip, dəpnə kılıximni rawa kərsənglar, undaqtə səzümni anglap mening üqün Zoharning oqlı Əfronə səz kil ip,⁹ uning etizining ayıqıda əziningki boləqan Makpelahning oqarini manga berixini iltimas kilinglar. U manga buni silərnıŋ aranglarda gərıstan boluxkə tolux nərhidə bərsun, — dedi.

¹⁰ Xu qaəda Əfron Hittiyar arisida olturatti. Xuning bilən hittiylik Əfron Hittiyarlarning aldidə, yəni xəhirining dərwasidın kirgüqılərnıŋ həmmisining aldidə İbrahımoğa jawab berip: —¹¹ Yoksu, əy hojam, manga kulak saləqayla. Bu etizlikni, xundakla uningdiki oqarnı siligə bəre; uni əz hālkmı boləqan adəmlərnıŋ aldidə siligə bərdim; əz meytilirini dəpnə kıləqayla, — dedi.

¹² Andin İbrahım yənə zemin hālki aldidə təzim kilip,¹³ Xu zemindiki hālknıŋ kulaklırı aldidə Əfronə: — İltimasımoğa kulak saləqayla; mən bu etizliknıŋ nərhı boyıqə pul bəre, uni məndin kəbul kıləqayla, andin mən meytimni xu yərdə dəpnə kıləy, — dedi.

¹⁴ Əfron İbrahımoğa jawab berip uningə:

¹⁵ Əy hojam, manga kulak saləqayla; tət yüz xəkəl kümüxkə yaraydıoqan bir etizlik, sili bilən mening aramda nemə idi? Sili meytilirini dəpnə kıləqayla — dedi.

¹⁶ İbrahım Əfronning səzigə kəxuldi; andin Əfron Hittiyar aldidə eytkən bahani, yəni xu qaədikı soda əlqımı boyıqə tət yüz xəkəl kümüxni tarazıda tartıp bərdi.¹⁷ Xundak kilip Mamrəning udulidiki Makpelahkə jaylaxkən Əfronning etizlikı, yəni etizliknıŋ əzi, uningdiki oqar, xundakla etizliknıŋ iqi wə ətrapidikı barlık dərəhlərnıŋ həmmisi.¹⁸ Hittiyarlarning kəz aldidə İbrahımoğa tapxuruluq, yəni Əfronning xəhirining dərwasidın barlık kirgüqılərnıŋ aldidə uning mülki kilip bəkitildi.¹⁹ Xuningdin keyin İbrahım ayalı Sarahni Kanaan zemindiki Mamrə (yəni, Həbron)ning udulidiki Makpelahning etizliknıŋ oqarında dəpnə kıldı.²⁰ Xu tərıkidə u etizlik wə uningdiki oqar Hittiyar tərıpidin İbrahımoğa gərıstan boluxkə tayın kılindi.

İbrahımning hizmətkarining İshək üqün kiz izdixi

24¹ İbrahım kərip, yexi bir yərgə berip kəloqanıdi; Pərwərdigar İbrahımoğa hər tərəptə bəht-bərikət ata kıləqanıdi.² İbrahım əyidikı əng mətiwər hizmətkari, əzining pütün mal-mülkini baxkırıdıoqan oqıjıdarə: — Kəlungni yotamning astioğa kəyoqın; ³ Mən seni asmanlarning Hudasi xundakla yərnıŋ Hudasi boləqan Pərwərdigarning nami bilən kəsəm kıldurımənkı, sən mən hazır turuwatkən bu Kanaaniylarning arisidin oqlumoğa kiz elip bərməy, ⁴ Bəlki əz yurtumoğa, xundakla əz uruk-tuəqanlirimning kexioğa berip, oqlum İshəkə hotun elip bərgəysən, — dedi.

⁵ Hizmətkari uningə: — Mubada u kiz mən bilən bu yurtkə kəlgili unimisa, undaqtə əzliri qikkən xu yurtkə oqlullirini yandurup apıramdimən? — dedi.

⁶ İbrahım uningə jawab berip: — Həzi bol, oqlumnı hərgiz xu yərgə yandurup barmioqın!

⁷ Meni atamning əyi bilən tuəquloqan yurtumdin yetəkləp elip kəlgüqi, yəni manga səz kilip: — «Sening nəslınggə bu yurtı berimən», dəp manga kəsəm kıləqan, asmannıŋ Hudasi boləqan Pərwərdigar Əz Pərixtsizini aldingə əwətidu; xuning bilən sən u yərdin oqlumoğa kiz elip kələləysən. ⁸ Xundaktımu, əgər kiz sən bilən bu yərgə kəlgili unimisa, mən sanga kıldurıdıoqan

23:15 «tət yüz xəkəl kümüxkə yaraydıoqan bir etizlik, sili bilən mening aramda nemə idi?» — əməliyəttə bu bahə intayın yūqırı bahə idi. İbrahım uning məksitini obdan qūxinətti.

23:16 Yar. 50:13.

23:17 Ros. 7:16.

24:2 «əng mətiwər» — yaki «həmmidin yaxanoğan».

24:2 Yar. 47:29.

24:3 Yar. 28:1.

24:7 Yar. 12:1, 7; 13:15; 15:18; 26:4; Mis. 32:13; Kan. 34:4; Ros. 7:5.

kəsəmdin halas bolisən; əmma oşlumni u yərgə hərgiz yandurup barmiojin, — dedi.

⁹ Xuning bilən hizmətkar qolini hojisi İbrahimning yotisinin astioğa qoyup turup, bu toşrida uningə kəsəm kildi.

¹⁰ Andin hizmətkar bu toşrida hojisining təgiliridin onni, xundakla hojisining hərhil esil nərsilirini elip yoloğa qıktı; u Aram-Nəharaim rayoniə səpər kılıp, Nəhorning xəhriyə yetip kəldi.¹¹ U xəhərnin sirtidiki bir kudukning yenida təgilirini qəkündurdi: bu kəqkurun, kiz-ayallarning su tartkili qikidiə qeoı idi.¹² U dua kılıp: — Əy hojam İbrahimning Hudasi boləjan Pərwərdigar, ətünimənkı, bğün mening iximni ongə tartkaysən, hojam İbrahimə xapaət kərsətkəysən.¹³ Mana mən bu yərdə kudukning bexida turuwatimən wə xəhər həlkining kizliri bu yərgə su tartkili keliwatidu.¹⁴ Əmdi xundak bolsunki, mən kaysi kizə: «Komzikingni qüxürsəng, mən su iqiəwəlsəm bəptikən!» desəm, u jawab berip: «Mana iəkin, mən təgiliringnimu suqirip qoyay», desə, u kiz sən kulum İshakka bəkitkiningni əzi bolsun. Buningdin sening hojam İbrahimə xapaət kəlojiningni bilələymən, — dedi.

¹⁵ U tehi səzini tğətməylə, mana Riəkah kozini mürisidə kətürüp qikip kəldi; u bolsa İbrahimning inisi Nəhorning ayali Milkahtin tuəloəjan oşli Betuəlnin kizi idi;¹⁶ Kiz intayin qirayilik bolup, həq ər kixi təgmigən pak kiz idi. U kudukning boyəğa qüxüp, komzikini toldurup andin qıktı.¹⁷ Hizmətkar uning aldiə yğürüp berip: — Ətünüp kəlay, komzikingtin azəjina su otliəwəy, dedi.

¹⁸ U jawab berip: — İqəylə, əy hojam! dəpla, komzəkni dərhəl kəloəjan elip, uning su iəxi üqün sundi.

¹⁹ U süyidin uningə kənoquə iəküzgəndin keyin: — Təgilirigimu kənoquə su iəküzüp qoyay, — dedi.

²⁰ Xuning bilən u dərhəl komzəkətki suni olakka təküwetip, yənə kudukka su tartkili yğürüp bardı; u uning həmmə təgilirigə su tartip bərdi.²¹ U kixi uningə kəzini tikkiniə jimjit turup, Pərwərdigarning yolini ong kəloəjan, kilməjanlikini bilix üqün kütüwatatti.²² Təgilər su iəqip kənoəjan, xundak boldiki, həlikı kixi yerim xəkəllik bir altun burun həlkisi bilən ikki kəloəjan on xəkəllik altun biləzükni qikirip kizə berip uningə:²³ Sən kimning kizi bolisən? Manga dəp bərsəng! Atangning əyidə bizə kənojudək jay barmu? — dəp soridi.

²⁴ Kiz uningə: — Mən Milkahtin Nəhorəjan tuəloəjan bərgən oşli Betuəlnin kizi bolimən, — dedi,²⁵ yənə uningə: — Bizningidə samən bilən boəuz kəngri, silərgə kənoəjili jaymu bar, — dedi.

²⁶ Xuan bu adəm engixip Pərwərdigarning aldidə səjdə kılıp:²⁷ Əz xapaiti bilən hojamdin wəpadarlikini ayiməjan, hojam İbrahimning Hudasi boləjan Pərwərdigərə Həmdusana oəloəy! Pərwərdigar bu səpirimdə meni hojamning kərinəxliri turəjan əygə bəxlap kəldi! — dedi.

²⁸ Kiz yğürüp berip, bularning həmmisini anisinin əydikilərgə eytip bərdi.²⁹ Əmdi Riəkahning Laban dəgən bir akisi bar idi. Laban kudukning bexiə, u adəmnin kəxiə yğürüp qıktı.

³⁰ Qünki u singlisining burun həlkisini wə kəlliridiki biləzükəni kərup, həmdə singlisining: u adəm manga mundaq-mundaq dedi, dəginini ənglap, u adəmnin kəxiə bardi. Mana, u kixi kudukning yenida təgilərnin kəxida turatti.³¹ Laban uningə: — Əy Pərwərdigarning bəht-bərikiti ata kəlinəuə, kirgəylə! Nəmə üqün təxkiriə turdila? Mən əyni təyyarlap kəydum, təgilərgimu jay raslidim, — dedi.

24:10 «Aram-Nəharaim» — yəki «Mesopotamiya», yəni «ikki dəryanin oturisidiki rayon».

24:12 «mening iximni ongə tartkaysən» — ibraniy tilidə «ixni mening aldimda yüz bərgüzgəysən!». «xapaət» — muxu yərdə «xapaət» ibraniy tilidə «həsəd» dəgən səz bilən ipadilidü. Bu səznin mənisi bək qəngkür bolup, kəp yərlərdə «əzgərməs muhəbbət» yəki «əzgərməs məhrəbanlik» dəp təjima kəlinidü. Kəp yərlərdə bir hil əhdə bilən bəqlik bolidü; xunga səznin uzunraq birhil təjimi: «məhr-muhəbbət əhdidə həman turidü» dəgəndək bolidü.

24:15 Yar. 22:23

24:24 Yar. 22:23.

³² U adəm əygə kirdi; Laban təgilərdin yükni qüxürüp, təgilərgə saman bilən boquz berip, u kixining həm uning həmrəhlirining putlirini yuqili su elip kəldi; ³³ andin u kixining aldioğa taam qoyuldi; ləkin u: — Mən gepimni deməy turup taam yeməymən, — dedi. Laban jawab berip: — Eytqayla, dedi.

³⁴ U: — Mən bolsam İbrahimning hizmətkarimən; ³⁵ Pərwərdigar hojamoğa kəp bəht-bərikət ata kılacaqqa, u uluq bir kixi boldi. U uningə qoy bilən kala, kümüx bilən altun, kıl bilən dedəklərnı, təgə bilən exəklərnı bərdi. ³⁶ Hojamning ayali Sarah qəriqəndə hojamoğa bir oqul tuqup bərgənidi. Hojam oqılığa əzining barlıqını atidi. ³⁷ Hojam meni kəsəm kıldurup: «Sən mən turuwatqan zemindiki Kanaaniylarning kizliridin oqlumoğa hotun elip bərmə, ³⁸ bəlki jəzmən atamning əyigə, əz tuqanlirimning kexioğa berip, oqlumoğa hotun elip bərgəysən», — dedi. ³⁹ U wəqıttə mən hojamoğa: «U kiz mən bilən kəlgili unimisiq?» — desəm, ⁴⁰ u mənə jawab berip: «Tutkan yollirim uningə oqk boləqan Pərwərdigarim Əz Pərixitisini sening bilən əwətip, yolungni ong kılıdu. Bu tərıqıdə sən mening ailidikilirim arisidin, atamning jəməti iqi-din oqlumoğa hotun elip berisən. ⁴¹ Xundək kılıp ailəmdikilərnı kexioğa yetip barəqıningda, sən mən kılduroqan kəsəmdin halas bolisən; ular sənə kizni bərmisimu ohxaxla kəsəmdin ha-las bolisən», — degənidi.

⁴² Xunga mən bugin bu kudukning kexioğa kelip: — Əy, hojam İbrahimning Hudasi boləqan Pərwərdigar, əgər sən bu səpirimni ong kilsang: — ⁴³ mana mən su kudukning yenida turuwatimən; wə xundək bolsunki, su tartkili kəlgən kizə: «Komzikingdin mənə bir ot-lam su bərgən bolsang», desəm, ⁴⁴ u mənə: «Sən iqkin, təgiliringgimu su tartip berəy», dəp jawab bərsə, undəkta bu kiz dəl Pərwərdigar Əzi hojamning oqlı üqün bekitkən kiz bolsun, dəp dua kılənanidim. ⁴⁵ Kənglümdə tehi sezüm tügiməy, mana, Riwkah komzəkni mürisidə kətürüp qikip, kudukning boyioğa qüxüp su tartti; mən uningə: — İltipət kılıp, mənə su iq-kili kəysang, dewidim, ⁴⁶ u dərhal komzikini mürisidin qüxürüp: «İqkəy, təgilirinimu suqirip koyay», dedi. Xuning bilən mən iqtim; u təgilirimnimu suqirip koydi. ⁴⁷ Andin mən uningdin: — Kimning kizi bolisən, dəp sorisəm, u jawab berip: — Mən Nahorning Milkahdin tuquloqan oqlı Betuəlnı kizi bolimən, — dedi. Xu qaqda mən uning burnioğa halkə, kollirioğa biləzükərnı selip koydum; ⁴⁸ andin engixip Pərwərdigarə səjdə kıldim; hojamning kərindixining kizini uning oqlı üqün elip ketixə mening yolumnı ong kıləni üqün, hojamning Hudasi boləqan Pərwərdigarə həmdusana eyttim. ⁴⁹ Əmdi silər hojamoğa ihlas kılıp xapaət kərsitəyli desənglər, buni mənə dənglər. Əgər halimisənglər, unimu mənə eytinglər, mən ong tərəpkə yaki sol tərəpkə barimən, — dedi.

⁵⁰ Əmdi Laban bilən Betuəl jawab berip: — Bu ix Pərwərdigardin boləq, siligə ya undək ya bundək deyəlməyız. ⁵¹ Mana, Riwkah aldilirida turidu; uni elip kətkəy. U Pərwərdigarning deginidək əz hojilirining oqlığa hotun bolsun, — dedi.

⁵² İbrahimning hizmətkari ularning səzlrini ənglap, yərgə engixip, Pərwərdigarə səjdə kildi.

⁵³ Andin, hizmətkar kümükə buyumlarnı, altun buyumlarnı wə kiyim-keqəklərnı qikirip, bularnı Riwkahkə bərdi; u yənə kizning akisi wə anisiojumu kimmətlik hədiyələrnı sundi.

⁵⁴ Andin u wə həmrəhliri bilən billə yəp-iqip, xu yərdə kəonup kəldi. Ətisi səhərdə kəonup, u ularə: meni hojamning kexioğa yoloğa selip koyunglar, dewidi, ⁵⁵ Kizning akisi bilən anisi uningə: — Kiz birkənqə kün yaki on kün yenimizda tursun; andin barsun, — dedi.

⁵⁶ Əmma u ularə: — Pərwərdigar mening səpirimni ong kılənanikən, meni tosmənglər; hojamning kexioğa berixim üqün meni yoloğa selip koyunglar, — dedi.

24:32 «Laban təgilərdin yükni qüxürüp» — ıbraniy tilida «u təgilərdin yükni qüxürüp».

24:49 «Əgər halimisənglər, unimu mənə eytinglər, mən ong tərəpkə yaki sol tərəpkə barimən» — roxənki, hizmətkar ixning kəndək boluxidin kət'ıynəzər, İbrahimning ailisidikilərnı kexioğa yetip barəqıningda, ular kizni bərmisimu ohxaxla kəsəmdin halas bolidəqlənlıki enik tursimu, u kizni izdəxtin yənməytti.

24:50 «siligə ya undək ya bundək deyəlməyız» — ıbraniy tilida: «siligə ya yaman ya yaxhi deyəlməyız».

⁵⁷ Ular uningqaja: — Kizni qakirip, uning aqzidin anglap bakayli, dap⁵⁸ Riwhahni qakirip uningdin: — Bu adəm bilən baramsən? dap soriwidi, u: — Baray, dap jawab bardi.

⁵⁹ Xuning bilən ular singlisi Riwhahni, uning inik'anisi, Ibrahımning hizmatkari wə adamliri bilən qoxup yoloqa selip koydi..⁶⁰ U wakıtta ular Riwhahqa bəht tiləp:

— Əy singlimiz, mingliqan on mingliqan adəmlərnıng anisi boləqsən!

Nəslıng dıxmənlirining dərwasiliriqaja igə boləqay! — dedi.

⁶¹ Xuning bilən Riwhah bilən uning dedəkliri ornidin turup, təgilərgə minip, u kixigə əgixip mangdi. Xundak kılıp hizmatkar Riwhahni elip yoloqa qıkti.

⁶² Ishak Bəer-lahay-roy degən jaydin bayila qaytip kəlgənidi; qünki u jənubtiki Nəgəwdə turatti; ⁶³ Ishak kəqkurun istikəmətkə dalaqaja qıqkanidi; u bəxini kətürüp qarisa, mana təgilər keliwatatti. ⁶⁴⁻⁶⁵ Riwhah bəxini kətürüp, Ishakni kərđi; u dərhal təgədin qüxüp, hizmatkardin: — Səhrada bizning aldimizqaja qıkiwatkan bu kixi kim bolidu? — dap soridi.

Hizmatkar: — Bu hojəmdur! dedi. Riwhah dərhal qümbilini tartip yüzini yepiwaldi.

⁶⁶ Hizmatkar əmdi kıləqan həmmə ixlirini Ishakqa eytip bərđi. ⁶⁷ Ishak kizni anisi Sarahning qədiriqaja baxlap kirdi; u Riwhahni əz əmrigə aldi; u uning hotuni boldi. U uni yaxxi kərüp qaldı; bu tərıkidə Ishak anisining wapatidin keyin təsəlli taptı..

Ibrahımning baxqa əwladliri

1Tar. 1:28-42

25 ¹ Ibrahım Kəturaq isimlik yənə bir ayalni aləqanidi.² U Ibrahımqaja Zimran, Yəqəxan, Medan, Midiyan, Ixbak wə Xuahni tuəqup bərđi..³ Yəqəxandin Xeba bilən Dedan tərəldi; Dedanning əwladliri Axuriylar, Letuxiylar wə Leummiylar idi..⁴ Midiyanıng oəqulliri Əfah, Efər, Hənoh, Abida wə Əldaah idi. Bular həmmisi Kəturaqning əwladliri idi.

⁵ Ibrahım bərlıkını Ishakqa atiwətkənidi; ⁶ Ibrahım tehi Həyat wəktidə kikiq hotunliridin boləqan oəqulliriqaja hədiyələrni bərip, andin bularni oəqli Ishaktın yirəq tursun dəp, kün qikiq tərəpkə, xərkiy zeminəqaja əwətiwətkənidi..

Ibrahımning əlümi wə dəpnə kılınixi

⁷⁻⁸ Ibrahımning əmrining künliri bir yüz yətmix yil boldi; u tolimu kərip, künliri toxup, nəpəstin tohtap wapat boldi; u əz kəwmining kəxiqaja bərip qəxuldi..⁹ Uning oəqulliri Ishak wə Ismail uni Mamrəning uduliqaja jaylaxqan, Hıttiy Zoharning oəqli Əfronning etizlikidiki Makpəlahning qjarida dəpnə kildi.¹⁰ Bu etizlikni Ibrahım Hıttiyıldin setiwələqanidi; mana bu yərlikkə Ibrahım dəpnə kılindi, ayali Sarahmu muxu yərgə dəpnə kılınəqanidi.

¹¹ Ibrahım wapat boləqandin keyin xundak boldiki, Pərwərdigar uning oəqli Ishakni bərikətlidi. Ishak Bəer-Lahay-Royning yenida turatti.

24:59 Yar. 35:8

24:62 Yar. 16:14; 25:11.

24:67 «Ishak anisining wapatidin keyin təsəlli taptı» — Sarah bu ixtin burun wapat boləqanidi (23-babni kəring).

25:2 1Tar. 1:32.

25:3 «axuriylar» — muxu «axuriylar» bolsa keyinki «Axurlar» yaki «asuriylar» əməs. «Axurlar» yaki «asuriylar» bolsa xəmnıng əwladliridin idi (10:22ni kəring).

25:5 Yar. 24:36.

25:6 «kikiq hotunliri» — Həjər wə Kəturaqlar idi. Ibrahımning xundak orunlasturuxi, xübhisizki, keyinki wəktılarda oəqulliri arisida Huda wədə kıləqan miras (Pələstin zemini) üstidə qikiqı mumkin boləqan jedəllərnıng aldini elix üqün idi.

25:7-8 «əz kəwmining kəxiqaja bərip qəxuldi» — 15:15 wə izahatini kəring.

25:7-8 Yar. 15:15.

Ismailning əwladliri

¹² Təwəndikilər Sarahning misirlik dediki Həjərdin tuşuloqan, İbrahimning oşli boləqan İsmailning əwladliri: —

¹³ İsmailning oşullirining, ularning nəşəbnamiliri wə kəbililiri boyiqə ismi təwəndikiqə: — İsmailning tunji oşli Nebayot; andin Kedar, Adbəəl, Mibsam, ¹⁴ Mixma, Dumah, Massa, ¹⁵ Hədad bilən Tema, Yətur bilən Nafix wə Kədəmah idi. ¹⁶ Bular bolsa İsmailning oşulliri bolup, ularning kənt wə qedirgəhliri ularning nami bilən ataloqan bolup, ular on ikki kəbiligə əmir boləqanidi.

¹⁷ İsmailning əmrining yilliri bir yüz ottuz yəttə yil boldi; u ahirki nəpsini tartip wapət bolup, əz kəwmining kəxiqə berip kəxuldi.

¹⁸ Uning əwladliri Həwilah rayonidin tartip xuroşiqə olturaklaxti (Xur bolsa Misirning ut-turisida bolup, Axuroşə baridioşan yolda idi). İsmail əzining barlik kərin daxlirining udulida olturaklaxti..

Əsaw bilən Yəqubning dunyaqə kelixi

¹⁹ İbrahimning oşli İshakning nəşlining bayani mundaktur: — İbrahimdin İshak tərəldi..

²⁰ İshak Padan-Aramda olturuxluk aramiy Betuəlning kizi, aramiy Labanning singlisi boləqan Riwkahni hotunlukqə aloqanda kirik yaxqə kirgənidi. ²¹ Əmma Riwkah bolsa tuşmas boləqəqə, İshak hotuni üqün Pərwərdigarəşə dua-tilawət kildi; Pərwərdigar uning duasini ijabət kildi; xuning bilən ayali Riwkah həmilidar boldi..

²² Əmma uning kərsikidiki ikki bala bir-biri bilən soşuxkili turdi. Xuning bilən Riwkah: — Əgər bundaklikini bilsəm, həmilidar bolup nemə kilattim? — dəp Pərwərdigardin səwəbini sorioşili bardi.

²³ Pərwərdigar uningoşə: —

«Sening kərsikingda ikki əl bardur,
İqingdin ikki həlk qikip bir-biridin ayrilidu,
Bir həlk yənə bir həlktin oşalib kelidu,
Qongi kikiqining hizmitini kilidu» — dedi..

²⁴ Uning ay-küni toxqanda, mana uning kərsikida dər wə kə bir jüp kəxkezək bar idi.. ²⁵ Awwal tuşuloşini kizoşuq bolup, pütin bədin juwidək tüklik idi. Ular uning ismini Əsaw dəp kəydi..

²⁶ Andin inisi kəli bilən Əsawning tapinini tutqan həlda qikti. Bu səwəbtin uning ismi Yəqub dəp kəyuldi. Ular tuşuloşanda İshak atmix yaxta idi..

Əsawning tunjilik həkəki, yəni tunji oşulluk həkəki setiwetixi

²⁷ Balilar əşip qong boldi; Əsaw mahir owqı bolup, dala-janggaldə yüridioşan adəm boldi. Yəqub bolsa durus adəm bolup, qedirlarda turatti.. ²⁸ İshak Əsawning owlap kəlgən gəxidin daim yəp

25:12 «təwəndikilər İsmailning əwladliri» — muxu jümlə bilən «Aləmnin Yaritulixi»ning yəttinqi «tolidotı» («tarihi»), yəni «İsmailning tolidotı» («İsmailning əwladlirining tarihi») (25:12-18) baxlinidu.

25:13 1Tar. 1:29.

25:18 «İsmail əzining barlik kərin daxlirining udulida olturaklaxti» — bu bayan İsmail toşrisidiki ilgiriki bəxarət (16:12) ning əməlgə axuruxuxini kərsitidu; uningdin bəlkim İsmail wə əwladlirining əz kərin daxliri boləqan yəhudiylar wə bəxkilar bilən kərxilixixining bəxlanəşanlikini puratqan boluxi mumkin.

—Muxu ayəttiki «Axur» Asuriyə əməs, bəlkim Sinay qəlidiki bir rayonni kərsitixi mumkin.

25:19 «İbrahimning oşli İshakning nəşlining bayani mundaktur» — muxu jümlə bilən «Aləmnin Yaritulixi»ning səkkizinqi «tolidotı» («tarihi», yəni «İshakning tolidotı») («İshakning nəşlining bayani») (25:19-35:26) baxlinidu.

25:21 Rim. 9:10.

25:23 2Sam. 8:14; Rim. 9:12.

25:24 «Əsaw» — «tüklik».

25:25 «Yəqub» — mənişi «tapanəşə esiloşuqi» yəki kəqmə mənidə «orun basar» yəki «muhəpizəttqi» degənlik idi. Keyin Əsaw Yəqubqə əz bolup kəlip, uning ismini «orun igiliwaləşuqi» degən səlbii mənidə ixlitidu (27:36).

25:26 Həox. 12:4.

25:27 «qəxənəm» — omumən eytkənda, Təwratta owqilik kilix səlbii kərilidu. «Qedirlarda turatti» Yəqubni hurun adəm

turojaqqa, uningoja amrak idi. Lekin Riwwah Yakupqa amrak idi.

²⁹ Bir küni Yakup purqak xorpisi kaynitiwatatti; Əsaw daladin herip-eqip kaytip keldi.³⁰ Əsaw Yakupqa: — Mən halimdin kəttim! Ətünüp kalay, awu kızildin bərsəng! — Awu kızıl nərsidin meni ozuklandursangqu! Mən halimdin kəttim, — dedi (xu səwəbtin uning eti «Edom» dəpmu ataldi).

³¹ Yakup uningoja: — Undak bolsa, tunjilik hokukungni manga setip bərgin, — dedi.

³² Əsaw: — Mən ələy dəwatimən, bu tunjilik hokukuning manga nemə paydisi? — dedi.

³³ Yakup: — Əmisə hazır mənə kəsəm kiləyin, dewidi, u uningoja kəsəm kilip, tunjilik hokukini Yakupqa setip bərdi.

³⁴ Xuning bilən Yakup Əsawoja nan bilən kızıl purqak xorpisini bərdi. U yəp-iqip ornidin turup kətti. Xundak kilip Əsaw tunjilik hokukioja xunqə etibarsiz kərioqanidi.

Ishakning Gərarda musapir bolup turuxi

26¹ Kanaan zeminida İbrahimning waqtidiki aqarqılıqtin baxqa yənə bir kətimlik aqarqilik yüz bərdi. Xuning bilən İshak Gərar xəhriyə, Filistiylərnin padixahı Abimələkning kəxioja bardi.² Pərwərdigar uningoja kərinüp mundaq dedi: — Sən Misiroja qüxməy, bəlkı Mən sanga kərsitip beridojan yurtta turojin.³ Moxu zemindin qıkmay musapir bolup turojin; xuning bilən Mən sən bilən billə bolup, sanga bəht-bərikət ata kəlimən; qünki Mən sən wə nəslinggə bu zeminlarning həmmisini berip, atang İbrahimjoja bərgən kəsımimni ada kəlimən;

⁴ nəslingni asmandiki yultuzlardək awutımən wə nəslinggə bu zeminlarning həmmisini berimən; yər yüzidiki barlık əl-yurtlar nəslingning nami bilən əzlırigə bəht-bərikət tiləydu;

⁵ Qünki İbrahim Mening awazımoja kulak selip, tapiliojinim, əmlirim, bəlgilimilirim wə kanunlirimni bəja kəltürdi, — dedi.

⁶ Xuning bilən İshak Gərarda turup kəldi.⁷ Əmma u yərlik kixilər uning ayalı toqrisida sorisa u: — Bu mening singlim bolidu, — dedi; qünki Riwwah intayin qıraylık bolojaqqa, İshak əz-əzigə: «Bu mening ayalım bolidu», desəm, bu yərlik adəmlər Riwwahning səwəbidin meni əltürüwetərmikin, — dəp kərkəti.

⁸ Lekin u xu yərdə uzak waqit turoqandin keyin xundak boldiki, Filistiylərnin padixahı Abimələk dərizidin kəriwidi, mana İshak wə ayalı Riwwah bir-birigə ərkilixip turatti.⁹ Andin Abimələk İshakni qakirip: — Mana, u jəzmən sening ayalıng ikən! Sən nemə dəp: «U mening singlim», deding? — dewidi, İshak uningoja: — Qünki mən əslidə uning səwəbidin birsi meni

dəgənlik əməs, bəlkı ailisidiki ixlər, bolupmu qarwiqilik bilən xuqulliniwatkinini kərsitidu. Yakupning təjribilik koyqi ikənlikı 29:7din kərinidu.

– Bəzi təjrimilərdə «Yakup jımojur adəm» deyilgini bilən ibraniy tilidiki bu səz («tam» yaki «tamam») Təwratta daim «durus», «kəmil» dəgən mənini bildiridu.

25:30 «Edom» — «kızıl».

25:31 «tunjilik hokuki» — (yaki «tunji oqulluk hokuk») — Bu hokuk tət ixni əz ıqıgə alojan boluxi mumkin: —

–(1) pütkül ailisidikilər üqün ıgıdarqılık məs'uliyiti;

–(2) baxqa oqullaroja kərioqanda, atisidin mirasni bir həssə kəp elix;

–(3) atisining bəht-bərikət tiləx həyrlik duasidin alahidə bəhəriman bolux;

–(4) pütkül ailisidikilər üqün kəhınlık (dua kılıx) wəzipsini etəx.

–Biz «tunjilik hokuki» toqrisida «koxumqə səz»imizdə yənə tohtilimiz.

25:32 Yəx. 22:13; 1Kor. 15:32.

26:1 «Abimələk» — xu waqıtta Gərar padixahıning omumiyy unwani idi. Bu «Abimələk» İbrahimning waqtidiki «Abimələk» (20-bab) əməs.

26:2 «Sən Misiroja qüxməy» — Gərar xəhri Kanaan zeminining ıqıdə bolup, Misir zeminiyoja baridojan yol üstidə idi.

26:3 Yar. 13:15; 15:18.

26:4 «yər yüzidiki barlık əl-yurtlar nəslingning nami bilən əzlırigə bəht-bərikət tiləydu» — yaki «yər yüzidiki barlık əl-yurtlar nəslingning wasitisi bilən bəht-bərikət tapıdu».

26:4 Yar. 12:3; 18:18; 22:18.

26:8 «İshak wə ayalı Riwwah bir-birigə ərkilixip turatti» — yaki «İshak ayalı Riwwahni silap turatti».

öltürüwetärmikin, dəp ənsirigənidi, — dedi.

¹⁰ Abimələk uningə: Bu bizgə nemə kıləjining? Tas kaptu həlk arisidin birərsi ayalıng bilən birgə boləjili?! Undək boləjan bolsa sən bizni gunahқа patkuzəjan bolatting! — dedi.

¹¹ Andin Abimələk həmmə həlkəə buyrup: — Kimki bu kixigə wə yaki hotunioja kəl təgküzse jəzman öltürülməy kəlməydu, — dəp yarlık quxürdi.

¹² Ishək u zeminda terikqilik kildi: u xu yili yərdin yüz həssə həsul aldı; Pərwərdigar uni bə rikətligənidi. ¹³ Bu kixi bax kətürüp, barəjanseri rawaj tepip, tolimu katta kixilərdin bolup kəldi. ¹⁴ Uning koy-kala padiliri wə eyidiki kulliri intayin kəpəydi; Filistiyələr uningəja həsət kıləjili turdi.

¹⁵ Bu səwəbtin uning atisi İbrahimning künliridə atisining kulliri koliojan kuduklarıning həmmisini Filistiyələr etip, topa bilən tinduruwətti.

¹⁶ Abimələk Ishəkə: — Sən bizdin ziyadə küqiyip kəttəng, əmdi arimizdin qikip kətkin, — dedi.

¹⁷ Ishək u yərdin ketip, Gərar wadisioja qedir tikip, xu yərdə turup kəldi. ¹⁸ İbrahim həyat wəktidə kulliri birmunqə kuduklarıni kəzojanidi; birək İbrahim ölgəndin keyin, Filistiyələr bularni topa bilən tinduruwətkənidi. Ishək bu kuduklarıni kaytidin kolitip, ularəja atisi ilgiri koyəjan isim-larni yənə koydi. ¹⁹ Ishəkning kulliri wadida kuduk kolawatqanda suliri urəjup qikip akidiojan bir kudukni tepiwaldi. ²⁰ Ləkin Gəradiki padiqılar Ishəkning padiqiliridin uni talixip: — Bu su bizningkidur, — dedi. Ular Ishək bilən jedəlləxkəqə, u bu kudukni «Esək» dəp atidi. ²¹ Ular yənə baxқа bir kudukni kolidi, ular yənə bu kuduk toqrisida jedəlləxti. Xuning bilən Ishək buning ismini «Sitnah» dəp atidi.

²² Andin u u yərdin ketip, baxқа yərgə berip, xu yərdimu yənə bir kuduk kolidi; əmdi Gəradikilər bu kudukni talaxmidi. Bu səwəbtin u uning etini «Rəhəbot» koyup: «Əmdi Pərwərdigar biz üqün jay bərgənəkən, bu zeminda mewilik bolimiz», — dedi.

²³ Andin u u yərdin qikip Bəər-Xəbəja bardi. ²⁴ Pərwərdigar xu keqisi uningəja kərünüp: — Mən bolsam atəng İbrahimning Hudəsıdurməni; kərkmiojan, qünki Mən sən bilən billimən, seni bəht-bərikətləp, nəslingni kulum İbrahimning səwəbidin awutimən, — dedi.

²⁵ U xu yərdə bir kurbəngəh yasap, Pərwərdigarning namioja nida kılıp ibadət kildi. U xu yərdə qedirini tiktı, Ishəkning kulliri xu yərdə bir kuduk kolidi.

Ishəkning Abimələk bilən padixah kelixim tüzüxi

²⁶ Əmdi Abimələk, aqinisi Aquzzat bilən ləxkərbəxi Fikol birgə Gəradin qikip, uning kəxioja bardi. ²⁷ Ishək ularəja: — Manga əqmənlik kılıp, meni arənglərdin koqqliwətkəndin keyin, nemə üqün mening kəximəja kəldinglar? — dedi.

²⁸⁻²⁹ Ular jawabən: — Biz Pərwərdigarning sən bilən billə boləjinini roxən baykiduk, xuning bilən biz sening toqrangda: «Otturimizda bir kelixim bolsun, yəni bizlər bilən sən bir-birimizgə kəsəm berip əhdə kılaxaylı» dedük; xu wəjədin sən bizgə həqқandək ziyan-zəhmət yətküzmiğəysən; biz sanga həq təgmiginimizdək, xundakla sanga yaxxiliktin baxқа həqbir nemə kilmiojinimizdək (bəlkı seni aman-esənlik iqidə yolungəja əwətkənıduk) sənmu xundək kıləjəysən. Mana həzir sən Pərwərdigar tərıpidin bəht-bərikət kərüwətisən! — deyixti..

³⁰ Xuning bilən u ularəja bir ziyapət kılıp bardi. Ular bolsa yəp-iqti. ³¹ Ətisi tang səhərdə ular kəpup bir-birigə kəsəm kılıxtı; andin Ishək ularni yoloja selip koydi; ular uning kəxidin aman-esən kətti.

26:15 «kuduklarıning həmmisini Filistiyələr etip, topa bilən tinduruwətti» — aqarqılık boləjan wəktidə bundək kılıx yaman ix həsəblınatti həm hamaqətlık bolatti.

26:20 «Esək» — «majira».

26:21 «Sitnah» — «qarxılıq».

26:22 «Rəhəbot» — «azadə yər».

26:28-29 «əhdə kılaxıx» — «əhdə kesix» değən sözlər bilən ipadilınidu (15:10ni kərting).

³² U küni xundak boldiki, Ishakning kulliri kelip, uningoga ezi kوليوان kuduk toqrisida hawar berip: «Biz su taptuk!» dedi.³³ U uning namini «Xibah» koydi. Bu sawabtın bu xaharning ismi buggingiqe «Bær-Xeba» dæp atilip kalmakta..

Əsawning yat kəbilidin aloqan ayalliri

³⁴ Əsaw kirik yaxka kirgəndə, Hittiylardin bololan Bəərinin kizi Yəhudit bilən Hittiylardin bololan Elonning kizi Basimatni hotunlukka aldi.³⁵ Əmma bular Ishak bilən Riwhakning kengligə azab elip keldi..

Yakupning Ishakni aldixi

27¹ Ishak kerip, kezliri torlixip, kezi oquwa keridioqan bolup qalqanda xundak boldiki, u qong ooqli Əsawni qakirip uningoga: — Ooqlum! — dedi.

U: — Mana mæn! — dæp jawab bærdi.

² U uningoga: — Mana mæn əmdi kerip kəttim, qanqilik kün keridioqinimnimu bilməymən.

³ Xunga səndin etünimən, koralliring, yəni sadak wə okyayingni elip janggaloqa qikip, mæn üqün bir ow owlap kəl;⁴ mæn yaxhi keridioqan məzzilik tamaqtın birni etip, manga kəltürgin. Mæn uni yəp, elüxtin ilgiri kənglümün sanga bəht-bərikət tiləp dua kılay, — dedi.

⁵ Ishak ooqli Əsawoga səz kıloqanda Riwhaknu anglidi. Əsaw ow owlap kəlgili janggaloqa qikip kətkəndə,⁶⁻⁷ Riwhak ooqli Yakupka: — Mana mæn atangning akang Əsawoga: «Sən ow owlap kelip, manga məzzilik bir taamni atkin; mæn uni yəp elüp ketixtin burun Pərwərdigar aldida sanga bəht-bərikət tiləp dua kılay», — dæp eytkinini anglap kəldim.⁸ Əmdi, i ooqlum, səzümgə kulak selip buyruqinimni kıloqın.⁹ Sən dərhal padiqə berip, eqkilərning iqidin esil ikki ooqlakni elip kəlgin; mæn ulardin atang üqün u yaxhi keridioqan məzzilik bir taam təyyar kılay.¹⁰ Sən uni atangning aldioqa elip kirgin. Xuning bilən u yəp, elüp ketixtin burun sanga bəht-bərikət tiləp dua kılidu, — dedi.¹¹ Ləkin Yakup anisi Riwhakoga: — Mana akam Əsaw bolsa tüklik kixi, mæn bol-sam tüksiz silik tənlik adəmmən.¹² Mubada atam meni silap qalsa, undakta mæn uning nəziridə uni mazak kıloquqi adəm bolup kəlip, beximoqa bərikət əməs, bəlki lənət taparmənmikin, dedi.

¹³ Anisi uningoga: — Əy ooqlum, sanga quxidioqan lənət manga quxsun; əmma sən pəkət səzümgə kulak selip, berip ooqlaklarni elip kəl, — dedi.

¹⁴ U berip ularni elip kelip, anisoqa bærdi. Anisi uning atisi yaxhi keridioqan məzzilik bir taamni təyyar kildi.¹⁵ Andin Riwhak tunji ooqli Əsawning eydə əz yenida saklaklik əng esil keyimli-rini elip kiqik ooqli Yakupka kiydürüp,¹⁶ ooqlaklarning terisini ikki kəli bilən boynining tük-siz jayioqa yөгəp,¹⁷ andin ezi atkən məzzilik taamlar bilən nanlarni ooqli Yakupning qolioqa tutkuzdi.¹⁸ Yakup atisining kexioqa kirip: — Əy ata! — dedi.

U: — Mana mæn! Ooqlum, sən kim bolisən? — dewidi,¹⁹ Yakup atisoqa jawab berip: — Mæn qong ooqulliri Əsawmən, manga eytkanliridək kildim; əmdi orunliridin turup, olturup kıloqan owumning gəxigə eqiz tegip, andin kəngülliridin manga bəht-bərikət tiləp dua kıloqayla, — dedi.

²⁰ Ishak ooqliqə: — Əy ooqlum, qandaknu uni xunqə tez tepip kəlding? — dewidi, u jawab berip: — Qünki Pərwərdigar Hudaliri uni dəl yolumoga yolukturdi, — dedi.

²¹ Ishak Yakupka: — Əy ooqlum, yekinrak kəl, sən rast ooqlum Əsawmu, əməsmu, silap baqay, — dedi.

26:33 «Xebah» wə «Xeba» — bu ikki səz «kəsəm» degənni bildüridu. «Bær-xeba» degənnin mənisi «kəsəmning kuduki». Bu bəlkim xu yərdiki ikkinqi kuduk boluxi mumkin; İbrahim əslidə ohxap ketidioqan ix təpəylidin xu yərgə ohxax isim koyqanidi (31:21nimu kərtəng).

26:35 Yar. 27:46.

²² Xuning bilən Yakup atisi Ishakning kexioja yekin bardi; u uni silap turup: — Awaz Yakupning awazi, lekin qol bolsa Əsawning kolidur, — dedi.

²³ Uning kolliri bolsa akisi Əsawning kolliridək tülük bolqini üqün uni toniyalmay, uningqja bəht-bərikət tiləp dua kildi.²⁴ Andin u yənə: — Sən rast oqlum Əsawmusən? dəp soriwidi, u jawab berip: — Dəl mən, — dedi.

²⁵ Ishak uningqja: — Taamni elip kəlgin, mən oqlumning ow gexidin yəp, kənglumdin sanga bəht-bərikət tiləp dua kila, — dedi. Yakup uni uning aldioja qoydi; u yedi. U xarab kəltürüwidi, unimu iqtı.

²⁶ Andin atisi Ishak uningqja: — Əy oqlum, əmdi yekin kelip meni səygin, — dedi.

²⁷ U uning kexioja berip uni səydi. Atisi uning kiyiminin purikini purap uningqja bəht-bərikət tiləp dua kilip: —

«Mana, oqlumning tenidiki purak Pərwərdigar bərikətligən kəkləmzarning hux purikioja ohxaydikən!

²⁸ Huda sanga asmaning xəbnimi,
Yərning munbət küqini ata kilip,
Axliq-tülük bilən xarabnimu kəp bərgəy..

²⁹ Həklər sening kullukungda bolqay,
Əl-millətlər aldingda tizlanqay;
Kerindaxliringqja hoja bolqaysən;
Anangning oqulliri sanga tizlanqay;
Sanga lənət qiləjanlar lənətkə qalqay;
Sanga bəht tiligənlər bəht tapqay!» — dedi..

Əsawning Ishaktin dua tələp kilixi

³⁰ Xundak boldiki, Ishak Yakupka dua kilip bolup, Yakup atisi Ishakning kexidin qikip boluxioja, akisi Əsaw owdin kaytip kəldi.³¹ Umu məzzilik taamlarni etip, atisinin kexioja elip kirip, atisioja: — Ata kəpkayla, oqullirining ow gexidin yəp, kəngülliridin manga bəht-bərikət tiləp dua kiləqayla, — dedi.

³² Atisi Ishak uningqja: — Sən kimsən? — dedi. U jawab berip: — Mən oqulliri, qong oqulliri Əsawmən! — dedi.

³³ Buni anglap Ishak alakzadilikə qüxüp, pütün bədinı jalaklap titrəp: — Undakta bayatin ow owləp elip kəlgini kim? Sən kelixtin burun uning həmmə nərsisidin yəp, uningqja bəht-bərikət tiləp dua kildim; wə bərhək, u bəht-bərikət kəridu! — dedi.

³⁴ Əsaw atisinin səzlrini anglapla intayin eqinarlik həlda ün selip aqqik pəryad kətürüp atisioja: — Menimu, i ata, menimu bəht-bərikətligəyla! — dedi..

³⁵ U jawab berip: — Sening ining hiylə bilən kirip, sanga tegixlik bəht-bərikətni elip ketiptu, dedi.

³⁶ Əsaw: — Rast uning eti Yakup əməsmu?! Qünki u ikki kətim meni putlap, orumni tartiwalı. Awwal tunjilik həqkumni tartiwalı wə mana hazır u manga tegidiojan bəht-bərikətni elip kətti, — dedi, Andin yənə: — Mening üqün birər bəht-bərikət kəldurmidilimu? — dedi..

³⁷ Ishak Əsawqja jawab berip: — Mana, mən uni üstünggə hoja kildim; həmmə kerindaxlirini

27:27 «kəkləmzarning hux purikı» — demək, daladiki hərhil gül-giyahning wə ot-qəpning hux purikı singdürülgən.

27:28 İbr. 11:20.

27:29 Yar. 12:3.

27:34 İbr. 12:17.

27:36 «meni putlap, orumni tartiwalı» — bu dəgənlik ibraniy tilida birlə səz bilən ipadilidı. Oqurmənlərnin esidə barki, «Yakup» dəgənnin bir mənisi «orun igiliwaləquı» (25:26ni kəring). Muxu yərdə «putliəquı» dəgən yənə bir mənisi boluxi mumkin.

27:36 Yar. 25:33.

uning kullukida bolidioqan kildim; axlik wə yengi xarab bilən uni quwwatlidim; əy oqlum, əmdi sanga yənə nemimu kilip berələymən? — dedi.

³⁸ Əsaw atisioqə yənə: — Əy ata, silidə pəkət xu birlə bəht-bərikət bar idimu? Manga, əy ata, mangimu bəht-bərikət tiləp dua kiləyayla! dedi. Andin u ün selip yioqlap kətti.

³⁹ Atisi Ishək uningəja jawab berip: —

«Mana, turaləju jaying yərning munbət küqidin neri,

Egiz asmanning xəbnimidin yirək bolur;

⁴⁰ Sən kiliqingəja tayinip jan bəxisən,

Iningning hizmitidə bolisən;

Lekin qegridin qikip kəzginəgdə,

Sən boynungdin uning boyunturukini qikirip sunduruwetisən» — dedi.

⁴¹ Xunga Əsaw atisi uningəja tiligən bəht-bərikət səwəbidin Yakupka əqmənlik saklap yür-di. Əsaw kənglidə: — Atamning matəm künliri yekinlixip kaldı; xu qəşdə inim Yakupni əltürüwetimən, dəp hiyal kildi.⁴² Lekin Riwkah qong oqlı Əsawning bu səzlidirin həwər taptı. U kiqik oqlı Yakupni qakirip uningəja: — Mana akang Əsaw seni əltürüwetimən dəp öz-əzidin təsəlli tepiwetiptu;⁴³ əmdi əy oqlum, səzümə kulək selip, qəpup Həranəja, akam Labanning kəxioqə qeqip kətkin;⁴⁴ akangning kəhəri yənoquqə, uning kəxida birnəqqə wakit turoqin.⁴⁵ Akang aqqikidin yenip, sening uningəja kiləjiningni untup kətküqə xu yərdə turup turoqin; andin mən adəm əwətip, seni u yərdin aldurup kelimən. Nemə üqün bir kündilə hər ikkinglardin məhrum bolup qalay? — dedi.

Yakupning Labanning yenioqə səpər kilixi

⁴⁶ Əmma Riwkah Ishəkka: — Mən muxu Hittiy qızlar wəjidin jenimdin jak toydum. Əgər Yakupmu bu yurttiki qızlardin, muxundək Hittiy qızni hotunlukka əla yaxiqininimning manga nemə pədisi? — dedi.

28¹ Xuning bilən Ishək Yakupni qakirip, uningəja bəht-bərikət tiləp, uningəja jekiləp: — Sən Qanaaniylarning qizliridin hotun əla;² bəlki qəpup, Padan-Araməja, anangning atisi Betuəlning əyigə berip, u yərdin anangning akisi Labanning qizliridin hotun ələj. ³ Həmmigə Qadir Təngri seni bəht-bərikətləp, əwutup, səndin kəp həklərnə qikirip kəpəytkəy, ⁴ Xundəkə Ibrahimning bəht-bərikətinə sanga wə sening bilən nəslinggə bərgəy; xundək kilip sən həzir Musapir bolup turuwatqan yərnə, yəni əslidə Huda Ibrahiməja bərgən zeminni igiləysən! — dedi.

⁵ Xuning bilən Ishək Yakupni yoloqə saldi. U Padan-Araməja, aramiy Betuəlning oqlı, Yakup bilən Əsawning anisi Riwkahning akisi Labanning kəxioqə qarap mangdi.

Əsawning yənə bir əyal elixi

⁶⁻⁷ Əsaw Ishəkning Yakupka bəht-bərikət tiləp, uni Padan-Araməja xu yərdin hotun elixkə əwətkənlikini, xundəkə uningəja bəht-bərikət tiləp, uningəja jekiləp: Sən Qanaaniylarning qizliridin hotun əlmioqin, degənlirini uqup, Yakupningmu öz ata-anisioqə itaət kilip, Padan-Araməja kətkinini kərginidə,⁸ Əsaw: — kənaaniylarning qizliri atam Ishəkning nəziridə yaman kərunidəkən, dəp bilip yətti.⁹ U Ismailning kəxioqə berip, həzirki hotunlirining üstigə Ibrahimning oqlı Ismailning kizi, Nebayotning singlisi Məhalatni hotunlukka əldi.

^{27:38} İbr. 12:17.

^{27:46} Yər. 26:35.

^{28:2} Həox. 12:13.

^{28:4} Yər. 12:7; 13:15; 15:18; 24:7; 26:3; Qan. 34:4; Ros. 7:5.

^{28:5} «aramiy» — yəni «suriyəlik».

Yaqubning Bəyt-Əldə qüx kəruxi

¹⁰ Yaqub bolsa Bəər-Xebadin qikiş, Həran tərəpkə mengip, ¹¹ bir yərgə yetip kəlgəndə, kün olturup kətkəqkə xu yərdə kənməkqi boldi. U xu yərdiki taxlardin birini elip, bexioğa yastuq kiliş koyup, uhləqili yatti. ¹² U bir qüx kərdu: — Mana, uqi asmanlarəqə takixidiəqan bir pələmpəy yərdə tikləklik turatti; Hudaning pərixtiliri uningda qikiş-qüxüş turuxatti. ¹³ Mana, Pərwərdigar uning üstidə turatti. U: — «Mən bolsam atang İbrahimning Hudasi wə İshakning Hudasi boləqan Pərwərdigardurmən; Mən sən yatқан bu zeminni sening bilən nəslinggə berimən. ¹⁴ Nəsling bolsa yərning toxisidə kəş bolup, sən məşrip bilən məşrikkə, ximal bilən jənubka yeyilisən; sən wə nəslingning wasitisi bilən yər yüzidiki barlıq ailə-kəbililər bəht-bərikət tapidu. ¹⁵ Mana, Mən sən bilən billidurmən, kəyərğə barsang seni aman-esən saqlap, bu zeminoğa seni kayturup kelimən; qünki sanga eytқан səzümni ada kilmay turup, seni taxlimaymən» — dedi.

¹⁶ Andin Yaqub oyoşinip: — Bərək, Pərwərdigar bu yərdidur, lekin mən uni bilməştimən, — dedi. ¹⁷ U kərquş ketip: Bu jay alamət dəhəxtlik bir jay ikən! Bu Hudaning əyi bilən asmanning dərwasididin baxka həq jay əməştur, — dedi.

¹⁸ Yaqub əşisi səhər kəşup, bexining əşioğa kəyoşan taxni elip, hatirə tüvrük şüpitidə tikləş, üstigə zəytun meyi kuyup koydu. ¹⁹ U jayning ismini Bəyt-Əl dəş atidi; əmma ilgiri u jayning eti Luz idi.

²⁰ Andin Yaqub kəsəm bilən wədə kiliş: — Əğər Huda mening bilən billə bolup, bu səşirimdə meni saqlap, yegili nan, kiygili kiyim berip, ²¹ Mən atamning əyigə aman-esən yenip barsam, undakta Pərwərdigar mening Hudayim bolidu. ²² Xuningdək mən hatirə tüvrük şüpitidə tikləş kəyoşan bu tax Hudaning əyi bolidu; həm xundakla sən manga beridiəqan barlıq nəşsilərning ondin bir üləşini sanga təkdim kilmay kəlmaymən, — dedi.

Yaqubning Labanning əyigə berixi

29 ¹ Andin Yaqub səşirini dawamləşturup, məşriktiki kəwmlarning zeminoğa yetip kəldi. ² U kəriwidi, mana, yaylakta bir kuduk turatti, uning yenida üq top kəş padisi turatti; qünki həlk bu kuduktin padilarni şuoşiratti. Kudukning əşioğa kəyoşan bir tax kəyukluk idi. ³ Kaşaniki padilarning həmmisi u yərgə yioşilsa, padiqilar birlikdə kudukning əşizidiki taxni yumilitiwetip, kəylarni şuoşirip, andin taxni yənə kudukning əşioğa əş ornioğa koyup kəyatti.

⁴ Yaqub padiqilardin: Əy buradərlər, şilər kəyərlik? — dəş soridi. Ular: — Biz həranlikmiz, dedi.

⁵ U ulardin: — Şilər Nəşorning oşli Labanni tonumsilər? — dəş soridi. Ular: — Tonuymiz, dedi.

⁶ U ulardin: — U salaməştmu, dəş soriwidi, ular jawab berip: — U salaməş turuwatidu. Mana əşə uning kizi Rəhilə kəyliri bilən keliwatidu, dedi.

⁷ U: — Mana, kün tehi egiz tursa, həşir tehi malning yioşilidiəqan wakti bolmidi; nemixka kəylarni şuoşirip, andin yənə berip otlatmaysilər? — dedi.

⁸ Ular jawab berip: — Yak, mundaş kəşalmaymiz. Awwal padilarning həmmisi yioşilip, padiqilar taxni kudukning əşizidin yumilitiwətkəşdin keyin, andin kəylarni şuoşirimiz, dedi..

⁹ U ular bilən kəşixip turoşinida, Rəhilə atisining kəyliri bilən yetip kəldi; qünki u kəş bakkuqi idi. ¹⁰ Xundak boldiki, Yaqub anisining akisi Labanning kizi Rəhilə bilən anisining akisi Labanning kəylirini kərgəndə, u kəşup berip, kudukning əşizidin taxni yumilitiwetip,

28:11 «taxlardin birini elip, bexioğa yastuq kiliş koyup,.....» — yaki «taxlardin birini elip, uning bexioğa koyup...».

28:12 Yh. 1:52.

28:13 Yar. 35:1, 3; 48:3; Kaş. 12:20; 19:8.

28:14 Yar. 12:3; 18:18; 22:18; 26:4.

28:18 «Bəyt-Əl» — «Hudaning əyi».

28:18 Yar. 31:13; 35:14.

29:8 «padiqilar» — ibraniy tilida «ular». Xu padiqilar bir türküş həkukluk padiqilar bolsa kərək. Yaki bolmisa ular eytқан ixlər xu yərdə bir əşp-adəş bolup kəşəqan bolsa kərək.

anisining akisi Labanning qoylirini suqardi.¹¹⁻¹² Andin Yakup Rahilani sēyüp, yukiri awaz bilēn yioqlap taxlidi wē Rahiləgə: — Mən sening atangning tuoqkini, Riwkahning oolli bolimən, dewidi, u yūgürüp berip atisioqa həwər bərdi.

¹³ Xundak boldiki, Laban öz singlisining oolli Yakupning həwirini anglioqanda, uning aldioqa yūgürüp berip, uni kuqaklap sēyüp, oyigə baxlap kəldi. Andin Yakup Labanoqa kəqürmixlirining həmmisini dəp bərdi.

¹⁴ Laban uningə: — Sən dərwekə mening sēngək bilēn gəxümdursən! — dedi. Buning bilən u uning kexida bir ayqə turup qaldı.

Yakupning aldinip kəlixı

¹⁵ Andin Laban Yakupqa: — Sən mening tuoqnim boləq, manga bikaroqa hizmət kılamsən? Eytkina, həkkingə nemə alısən? — dedi.

¹⁶ Labanning ikki kızı bar idi; qongining eti Leyah, kiqikining eti Rahilə idi.¹⁷ Leyahning kəzliri yekimlik idi; əmma Rahiləning bolsa təkı-turkı kelixkən, həsni-jamali qiraylık kız idi.

¹⁸ Yakupning kəngli Rahiləgə qüxkən bolup Labanoqa: — Mən sening kiqik kizing Rahilə üqün sanga yəttə yıl hizmət kıləy, dedi.

¹⁹ Laban jawab berip: — Uni baxka kixigə bərginimdın sanga bərginim yahxi. Əmdi meningkidə turojin, dedi.

²⁰ Yakup Rahiləni elix üqün yəttə yıl hizmət kıldı. Əmma u uni intayın yahxi kərgəqkə, bu yıllar uningə pəkət birnəqqə kündəklə bilindi.²¹ Wakıt toxkanda Yakup Labanoqa: — Mana mening künlirim toxtı. Əmdi ayalımnı manga bərgin, mən uning kexioqa kirəy, dedi.²² Laban xu yərdiki həmmə kixilərnı yiojip, ziyapət kılıp bərdi.²³ Ləkin xundak boldiki, kəq kirgəndə, u qong kızı Leyahni Yakupning yenioqa elip kəldi; Yakup uning kexioqa kirip billə boldi.²⁴ Laban öz dediki Zilpahni kızı Leyahə dedək kılıp bərdi.

²⁵ Ətisi xundak boldiki, mana aldida Leyah turattı! U Labanoqa: — Bu zadi manga nemə kıləjining? Əjəba, mən Rahilə üqün sanga hizmət kılmidim? Meni nemixka xundak aldidin? — dedi.

²⁶ Laban: Bizning yurtimizda kiqikini qongidin ilgiri yatlık kılidoqan rəsım-kaidə yok.²⁷ Əmdi sən qongining yəttə künlük toy murasimini ötküzüp boləjin; andin yənə ikkinqisinimə sanga bəyəyli; u sening manga yənə yəttə yıl kılidoqan hizmitingning həkki bolidu, — dedi.

²⁸ Yakup maqul bolup, Leyahning yəttə künlük toy murasimini ötküzüp boləqanda, Laban kızı Rahilənimə uningə hotunlukqa bərdi.²⁹ Laban dediki Bilhahni kızı Rahiləgə dedək kılıp bərdi.

³⁰ Bu tərıkidə Yakup Rahiləningmı kexioqa kirdi; u Rahiləni Leyahdın ziyadə yahxi kərdi. Andin keyin u yənə yəttə yıl Labanoqa hizmət kıldı.

Yakupning pərzəntliri

³¹ Əmma Pərwərdigar Leyahning ətiwarlanmiojanlikini kərgəndə, uningə tuoxnı nesip kıldı. Ləkin Rahilə tuomas idi.³² Leyah hamilidar bolup bir oqul tuop: — «Pərwərdigar harlanəjinimni kərdi; əmdi erim meni yahxi kəridu» dəp uning ismini «Rubən» koydi.

³³ U yənə hamilidar bolup, bir oqul tuop: — «Pərwərdigar ətiwarlanmiojanlikini anglap, buni həm manga bərdi» dəp, uning ismini Ximeon koydi.

29:13 «kəqürmixlirining həmmisini» — ibraniy tilida «bu ixlarning həmmisini». Demək, tərjimimizdək «yüz bərgən həmmə ixlarnı», yaki u bayatın Rahiləgə eytkən ixlarnı (tuoqanqilik munasiwətlirini) kərsətsə kerək.

29:17 «Leyahning kəzliri yekimlik» — ibraniy tilida «Leyahning kəzliri mulayım» (yaki «yumxək»). Buning baxka hil tərjimiliri bolsa: (1) tinik; (2) ajiz (yahxi kərməydioqan); (3) nursiz.

29:18 **Ҳоҳ. 12:13.**

29:31 «uningə tuoxnı nesip kıldı» — ibraniy tilida «u uning baliyatkusini aqti».

29:32 «Rubən» — «kara, bir oqul balal» degən mənida.

29:33 «Ximeon» — «anglax» yaki «anglioqan» degən mənida.

oqul tuqup bərdim» dəp uning ismini Zəbulun qoydi..

²¹ Xuningdin keyin, u bir qiz tuqup, uning ismini Dinah qoydi..

²² Əmma Huda Rahiləni yad kilip, duasini anglap uni tuqıdiaoan kildi.,²³ U hamilidar bolup, bir oqul tuqıdı. U: — «Huda meni nomustin halas kildi», dedi.

²⁴ U: — «Pərwərdigar manga yənə bir bala bərsə» dəp, uning ismini Yüsüp qoydi..

Yakupning beyixi

²⁵ Rahilə Yüsüpni tuqkandin keyin Yakup Labanoja: — Meni öz yurtumoja, öz wətinimgə kətkili koyojin.²⁶ Mening sanga ixləp erixkən ix həkkim boləjan ayallirim bilən balilirimni manga bərgin; mən ketəy; qünki mening sanga ixləgən jəpalik hizmitim əzünggə ayan, — dedi.

²⁷ Laban uningoja jawabən: Nəziringdə iltipət tapkən bolsam, ötünüp qalay, yenimdin kətmə. Qünki mən Pərwərdigarning sening səwəbingdin manga bərikət bərginini tonup yəttim, dewidi, Yakup yənə: —²⁸ Manga alidiaoan həkkinəni tohtatkin; mən sanga xuni bərey, dedi.

²⁹ Yakup uningoja jawab berip: — Mən sanga kəndək hizmət kilip kəlgənim, mening qolumda malliringning kəndək boləjini əzünggə ayan.³⁰ Qünki mən kəlməstə meling az idi; əmdi nəhayiti zor bir top boldi. Mening kədimim kəyərgə yətsə, Pərwərdigar sanga bərikət ata kildi. Əmdi mən kaqan öz ailəm üqün igilik tikləymən? — dedi.

³¹ Xuning bilən Laban: — Mən sanga nemə bərey, dewidi, Yakup: — Sən manga heqnemə bərmigin; pəkət mening xu iximoja koxulsangla, mən yənə padangni bekip, ulardin həwər alimən.³² Mən bəgün pütkül padangni arilap, ala-qıpar koylarni, kara-kongur pahlənlarni, xundakla əqkilərnin iqidinmu ala-qıparlirini ayrip qikimən. Bular mening ix həkkim bolsun..

³³ Keyin, mening həkkimni təxürüp kəlgən wəktingdə, həkkanıy boləjinim kəz aldingdə ispatlinidu; əqkilər arisida ala-qıpar bolmioanlirining həmmisi, pahlənlər arisida kara-kongur bolmioanlirining həmmisi oqrilap kəlgənə həsəblənsun, — dedi.

³⁴ u wəkittə Laban: — Makul, deginingdək bolsun, — dedi.

³⁵ Xu küni Laban taojil wə ala-qıpar tekilərnə, ala-qıpar qixi əqkilərnə, xundakla az-paz aq qikimi boləjan barlik əqkilərnə, barlik kara-kongur kəzilərnə ayrip, öz oqullirining kəlioja tapxurup,³⁶ əzi bilən Yakupning otturisida üq künlük arilikni koydi. Yakup bolsa Labanning padilirining kəlojini bakti..

³⁷ Ləkin Yakup terək, badam wə qınar dərəhliridin yumran qiwiklarni elip, kəwzikini yolluk kilip xilip, aq siziklarni qikardi. ³⁸⁻³⁹ Andin mal küyligən wəkittirida su iqlili kəlgəndə, u muxu xilojan qiwiklarni padilar su iqidiaoan yərlərdiki ulaklarəja malning aldioja tikləp koyattı. Mal bu taojil qiwiklarning aldidə jüpləxkəndin keyin ular taojil wə ala-qıpar kəzilərnə tuqıdı.

⁴⁰ Andin Yakup bu kəzilərnə Labanning padisidin ayrip qikardi; andin u Labanning padisining yüzlirini taojil wə kongur koylirioja karitip jüpləxtürdi; xundək kilip, u öz melini Labanning melioja kəxmay bələk koyup, əzi üqün ayrim badilərnə kildi..⁴¹ Saəqlam küqlük mal jüpləxkinidə,

30:20 «erim mening bilən billə turidiaoan boldi» — yaki «erim meni hərmətləydiaəan boldi». «Zəbulun» — «makan kilix» yaki «hərmətləx» degən mənəidə.

30:21 «Dinah» — « (adil) həküm» degən mənəidə.

30:22 «uni tuqıdiaoan kildi» — ibraniy tilidə «bəliyatkusini eqiwidi».

30:24 «Yüsüp» — «u yənə beridu» yaki «u kəxup beridu» degən mənəidə.

30:32 «kara-kongur pahlənlər» — Pələstində kongur yaki kara rənglik koylər az uqraydu.

ala-qıparliri — Pələstində əqkilərnin kəpinqisi pütünləy kara yaki pütünləy kongurdur.

«əqkilərnin iqidinmu

«bular» — yaki «bularidin

tuqulojanlar».

30:36 «əzi» — yaki «ular». «üq künlük arilikni koydi» — demək, Laban dərhal padisidin Yakupning həkki boləjan malni, xundakla kəlgüsində xundək nəslini qikiralaydiaəanlarni ayrip, Yakuptin yirək kildi.

30:40 «Labanning padisining yüzlirini taojil wə kongur koyliri» — Laban bundək taojil wə kongur koylarni allikaqan ayriojan bolşimu, bu səzlərgə kəriojanda u yənə bundaklardin bəzilirini Yakupka tapxurojan ohxaydu. Əgər Labanning oqulliri padilərnə bəkiyə ixənqlik bolmisa, Laban xu «taojil wə kongur koylar»din qəng koylarni Yakupka kəytidin

Yaqub qiwiklarni padining kez aldioja ulaklarda qoyatti; mallar xu qiwiklarning yenida juplixetti. ⁴² Lekin juplixiwatkan mal ajiz bolsa, u qiwiklarni koymaytti. Bu tariqida ajizliri Labanoja, kullukliri Yaqupka tawa boldi. ⁴³ Xundak kilip, bu xixi nahayiti bay bolup, malliri, dedakliri, kulliri, togiliri wa exakliri heli kop boldi.

Yakupning Labanning yenidin keqixi

31 ¹ Emma Yakub Labanning oqullirining: — Yakub atimizning putun mal-mulkini elip katti; uning erixkan bu deliti atimizning taellukatidin kalgan, deginini anglap kaldi.

² Yakub Labanning qirayioja kariwidi, mana, u ezigə burunkidək hux peil bolmide. ³ Bu qaojda, Pərwərdigar Yaqupka: — Sən ata-bowiliringning zeminiyoja, öz uruk-tuqkanliringning kexiyoja kaytip kətkin. Mən sening bilən billə bolimən, — dedi.

⁴ Xuning uqun Yakub adam əwatip, Rahilə wa Leyahni öz padisi turojan kəkləmgə qakirip kelip ⁵ ularoja mundak dedi: — Mən atanglarning qirayioja karisam manga burunkidək hux peil bolmide; əmma atamning Hudasi mən bilən billə bolup kaldi. ⁶ Kükümning yetixiqə atanglaroja ixləp bərginin silərgə ayan; ⁷ halbuki, atanglar meni əhmək kilip, həkkimni on ketim əzgərtti; lekin Huda uning manga ziyan yətküzixigə yol koymide. ⁸ Əgər u: «Ala-qipar kozilar həkkin bolidu», desə, barlik padilar ala-qipar koziliojili turdi. U: «Taojil kozilar həkkin bolsun», desə, barlik padilar taojil koziliojili turdi. ⁹ Bu tariqida Huda atanglarning mallirini tartiwelip, manga bərdi. ¹⁰ Padilar küyligən waqitta mən bir ketim quxümdə beximni kətürüp xuni kərdumki, mana, mallarning üstigə juplixixkə etilojan koqkar-tekilərninğ həmmisi taojil yaki ala-qipar idi. ¹¹ Andin Hudaning Pərixisti quxümdə manga: «Əy Yakub», dewidi, mən jawab berip: «Mana mən», dedim.

¹² U manga: — «Əmdi bəxingni kətürüp kariojin; mana mallarning üstigə juplixixkə etilojan koqkar-tekilərninğ həmmisi taojil wa ala-qipardur; qünki Mən Labanning sanga kilojinining həmmisini kərdüm. ¹³ Mən Bəyt-Əldə sanga kərüngən Təngridurmən. Sən xu yərdə tüwrukni məsiləp, Manga kəsəm iqtinğ. Əmdi sən orningdin turup, bu zemindin qikip, uruk-tuqkanliringning zeminiyoja yanojin» dedi.

¹⁴ Rahilə wa Leyah uningə jawab berip: — Atimizning əyidə bizgə tegixlik nesiwa yaki miras kalmi ojanmu? ¹⁵ Biz dərwəke uningə yat adəm hesablinip kəlojanmu?! U bizni setiwətti, toylukimiznimu putunlay yəp kətti! ¹⁶ Xundak bolojandin keyin, Huda Atimizdin sanga elip bərgən barlik dələt biz bilən balilirimizningkidur. Əmdi Huda sanga nemə degən bolsa, xuni kilojin, — dedi.

¹⁷⁻¹⁸ Xuning bilən Yakub ornidin turup, baliliri wa ayallirini togilərgə mindurup, erixkan barlik malliri wa barlik taellukatini, yəni Padan-Aramda tapkan taellukatirini elip, atisi İshakning yenioja berixka Kanaan zeminiyoja karap yol aldi.

¹⁹ Laban bolsa koylirini kirkiojili kətkənidi; Rahilə öz atisiyoja tawa «əy butliri»ni oqrilap eliwaldi. ²⁰ Yakub aramiy Labanoja öz kəxidin oqrilikqə keqip ketidojanlikini ukturmay uni aldap koyojanidi. ²¹ U bar-yokini elip keqip kətti; u dəryadin etüp Gilead teqi təpəpkə karap yol aldi.

tapxuruxi mumkin. Baxka bir imkaniyət barki, Yakupning bəzi taojil yaki kongur koziliri qong bolojanda u ularni Labanning aq rənglik koyliri arisiyoja koşkan.

—Yakupning Laban bilən bolojan waqtidiki tarih toqjuluk «koşumqə sez»imizni kəring.

31:1 «bu deliti» — ibranij tilida «bu xan-xərpni».

31:13 «Məsihləx» wa «Məsih» — bu ixlar toqjrisida «Təbirlər»ni kəring. Bu yərdə Muxəddəs Kitabta «məsiləx» yaki «məsilə kilix» degən peilning tunji ketim ixtililixidur.

31:13 Yar. 28:13,14,15.

31:15 «toyluklirimiz» — muxu yərdə Yakupning Leyah wa Rahiləni elix uqun ixliginininğ kimmitini kərsətsə kərək.

31:19 «əy butliri» — ibranij tilida «tərafim». Bu butlar kolda kətürğüdək kiqik bolup, adəttə kümuxtin yasilatti. Qədimki waqitlardiki bəzi butpərəs jəmiyətlərdə «tərafim»ə igə bolojan adam əyninğ barlik taellukatining igisi, hojayini dəp hesablinatti. Xunga bu kiqik «tərafim» kümux bolojini uqun əməs, bəlki kanuniy əhmiyiti uqun Labanoja intayin muhim idi.

31:20 «uni aldap koyojanidi» — ibranij tilida «uning kənglini oqrilidi» bilən ipadilininidu.

31:21 «dərya» — muxu yərdə «Əfrat dəryası»ni kərsitidu.

Labanning Yakupni qoʻlaxi

²² Üqinqi küni, Labanoja Yakupning kaqkini toʻqrisida hawer yatti.²³ U ez tuoqanlirini elip, yatta künlük yoloqiqə kəynidin qoʻqlap berip, Gilead teoqida uningoja yetixti.²⁴ Lekin keqisi Huda aramiy Labanning qüxigə kirip uningoja: «Sən həzi bol, Yakupka ya aq ya kök demə!» dedi...

²⁵ Laban Yakupka yetixip baroqanda, Yakup qedirini taqning üstigə tikgənidi. Labanmu tuoqanliri bilən Gilead teoqining üstidə qedir tiktı.²⁶ Laban Yakupka: — Bu nemə kılöjining? Sən meni aldap, kizlirimni uruxta aloqan oljidək elip kəttinq?²⁷ Nemixka yoxurun kaqisən, manga hawer bərməy məndin soqrilikqə kəttinq? Manga degən bolsang mən huxal-huramlik bilən oqəzəl oqup, dap wə qang qelip, seni uzitip koymamtim?²⁸ Xundak kılıp sən manga ez soqullirim wə kizlirimni səyüp uzitip qoyux pursitini mu bərmiding. Bu ixta əhməklik kılding...²⁹ Silərgə ziyən-zəhmət yətküzüx kolumdin kəltətti; lekin tünügün keqə atangning Hudasi manga soz kılıp: «Həzi bol, Yakupka ya aq ya kök demə» dedi.³⁰ Hox, sən atangning eyini tolimu seqinoqining üqün kətməy koymaysən; lekin nemixka yənə mening butlirimni soqriliding? — dedi.

³¹ Yakup Labanoja jawab berip: — Mən kərkup kaqtım; qünki seni kizlirini məndin məjburiy tartiwalamdikin, dedim.³² Əmdi butliringoja kəlsək, ular kimdin qıkxa xu tirik kəlmaydu! Kərindaxlirimiz aldida məndin kəndakla neməngni tonuwalsang, uni elip kət, — dedi. Həlbuki, Yakupning Rəhiləning butlarni soqrilap kəlgininin hawiri yok idi.

³³ Laban aldi bilən Yakupning qedirioja kirip, andin Leyahning qediri həm ikki dedəkning qedirliroja kirip ahturup həqnemə tapalmidi. Leyahning qediridin qikip, Rəhiləning qedirioja kirdi.³⁴ Rəhilə bolsa ey butlirini elip, bularni tegining qomining iqigə tikip koyup, üstidə olturwalojanidi. Laban pütkül qedirini ahturup, həqnemə tapalmidi.

³⁵ Rəhilə atisoja: — Əy hojam, aldingda turalmioqinim üqün hapa bolmioqin; qünki mən hazır ayallarning adət məzgilidə turuwatimən, — dedi. Xundak kılıp, Laban həmmə yərnı koymay ahturupmu, ey butlirini tapalmidi.

³⁶ Xuning bilən Yakup aqqiklap Laban bilən jedəllixip kətti. Yakup Labanoja: — Sən meni kəynimdin munqə aldirap-tenəp qoʻqlap kəlgüdək məndə nemə səwənlik, nemə gunah bar?

³⁷ Sən həmmə yük-taklirimni ahturup qikting, eyüngning nərsiliridin birər nemə tapalidingmu? Birnemə tapkan bolsang, mening kərindaxlirim bilən sening kərindaxliringning aldida uni koyoqin, ular biz ikkimizning arisida həküm kilsun.³⁸ Mən muxu yigirmə yil kəxingda tur-dum; həqqaqan saqlıqıng wə qixi eqkiliring bala taxliwətmidi; padiliringdin qoqkarliringni yeginim yok.³⁹ Boquwetilgənlirini kəxingoja elip kəlməy, bu ziyanni ezüm toldurdum; keqisi soqrilanojan yaki kündüzi soqrilanojan bolsun sən uni məndin təlitip alding.⁴⁰ Mening künlirim xundak əttiki, kündüzi issiktin, keqisi soquktin kiyinilip, uyku kəzümdin kaqattı.⁴¹ Mening künlirim muxu yigirmə yilda eyüngdə turup xundak boldi; on tət yil ikki kizing üqün sanga hizmət kıldim, altə yil padang üqün hizmət kıldim; uning üstigə sən ix həqkimni on kətim əzgərtting.⁴² Əgər atamning Hudasi, yəni İbrahimning Hudasi, yəni İshakning Kərkunqisi Bolqanning Əzi mən bilən billə bolmisa idi, sən jəzman meni kuruk qol kılıp kayturuwəttəting. Lekin Huda mening tartkan jəbir-japalirimni, kəllirimning muxəkkitini kərup tünügün keqə sanga tənbiş bərdi, — dedi.

31:24 «Yakupka ya aq ya kök demə!» — ibranıy tilida «Yakupka ya yahxi ya yaman gəpni kılma!». Bu səzlər bəlkim: «uningoja bərikət tilimə yaki uni kəroqima» degənlik bolsa kerak. Huda nemixka «Yakupka yahxi gəp kılma» degən? Bizningqə Huda Labanning aldamqi mahiyitini obdan bilətti; u Yakupka bərikət tilisə aldamqi niyiti bilən tiləydioqinini bilətti. Uning «yaman gəp kılıx»ioja, yəni uni kəroqaxka yol koymaytti, əlwəttə. Xunga «Yakupka ya yahxi ya yaman gəpni kılma» degini bəlkim «pəkat həqikəttin səzlə» degənlik boluxi mumkin. Biraq Labanning Yakup bilən bolqan səhəbitigə karisak u yenila yaloqanqiliqtin yirək kətmaydu!

31:28 «ez soqullirim» — Labanning «oqullirim» degini uning hiyligərlilikini ayan kılıdu. Uning Yakuptin tuquloqan nəwra oqulliri bar idi, lekin u ularni «mening oqullirim» dəp həsablaytti.

31:35 «mən hazır ayallarning adət məzgilidə turuwatimən» — ibranıy tilida: «ayallarning aditi hazır manga qüxti».

Yaqubning Laban bilan kelixim tüzüxi

⁴³ Laban Yaqupka jawab berip: — Bu qizlar mening qizlirim, bu oqullar mening oqullirim, bu pada bolsa mening padam bolidu; xundaqla kez aldingdiki hammə nərsə miningkidur; əmma mən bugün bu qizlirimni və ularning tuşkan oqullirini nemə kilay? ⁴⁴ Keni kəl, sən bilən ikimiz bir əhdə tüzüxəyli, bu mən bilən sening otturimizda guwaḥ bolsun, — dedi.

⁴⁵ Xuning bilən Yaqub bir taxni elip ərə tikləp tüvrük kiliپ koydi. ⁴⁶ Andin Yaqub qerindaxlirioja: — Tax yiojinglar, — dewidi, taxlarni elip kelip dewilidi, xu yərdə tax dewisining yenida oḗizalinixti. ⁴⁷ Laban bu dewini «Yəgar-Saḥaduta» dəp atidi, Yaqub uningə «Galeəd» dəp at koydi. ⁴⁸ Laban: — Bu dewə bugün sən bilən mening otturamda guwaḥ bolsun, — dedi. Xunga bu səwəbtin dewining nami «Galeəd» ataldi. ⁴⁹ U jay yənə «Mizpaḥ», dəpmu ataldi; qünki Laban yənə: — İkkimiz bir-birimiz bilən kəruxmigen waqitlarda, Pərwərdigar sən bilən mening otturamda qarawul bolup kezitip tursun. ⁵⁰ Əgər sən qizlirimni bozək kilsang, yaki qizlirimning üstigə baxka hotunlarni alsang, baxka heq kixi keximizda hazır bolmioqan təkdirdimu, mana, Huda mən bilən sening arangda guwaḥqidur!

⁵¹ Laban Yaqupka yənə: — Mana, bu dewigə kara, mən bilən sən ikkimizning otturisi-da mən tikləp koyoqan bu tüvrükkimu kara; ⁵² kəlgüsüdə bu dewə və bu tüvrükmu mən yaman niyət bilən bu dewidin sening təripinggə ətəmslikim üqün, seningmu niyitingni yaman kiliپ bu dewə və bu tüvrüktin ətüp mening təripimgə kəlməsliking üqün guwaḥqi bolsun. ⁵³ İbrahimning ilaḥi, Naḥorning ilaḥi və bu ikkisinin atisinin ilaḥliri arimizda həküm qikarsun, — dedi. Yaqub bolsa atisi İshaqning Qorqunqisi Boləuqi bilən kəsəm kildi.

⁵⁴ Andin Yaqub taq üstidə bir kurbanliқ sunup, qerindaxlirini əzi bilən tamaqlinixka təkliپ kildi. Ular həmdastihan olturdi və keqisi taqda kondi. ⁵⁵ Ətisi tang səḥərdə Laban ornidin turup, nəwriliri bilən qizlirini səyüp, ularəja bəht-bərikət tiləp, əz əyigə rawan boldi.

Yaqubning Əsaw bilən kəruxüxkə təyyarlinixi

32 ¹ Yaqub əz yolioja ketip baratti; yolda Hudaning pərixtiliri uningəja uqridi. ² Yaqub ularni kərüp: — Bu jay Hudaning bargahı ikən! — dəp, bu jayning namini «Maḥanaim» dəp koydi.

³ Andin Yaqub Seir zeminidiki «Edom yayliқi»əja, akisi Əsawning kexioja aldin həwərqilərnı əwətip. ⁴ ularəja jekiləp: — Silər hojaməja, yəni Əsawəja: «Kəminiliri Yaqub mundak dedi: — Mən Labanning kexida musapir bolup, ta muxu waqitkığə turdum. ⁵ Əmdi məndə kala, exək və koylar, kul-dedəklərmu bar; mən əzlrining nəziridə iltipət taparmənmikin dəp hojaməja həwər yatküzüxnı layiқ kərdüm», dənglar, — dedi.

31:43 «mening oqullirim» — 28-ayəttiki izahətnı kərüng. «kez aldingdiki hammə nərsə miningkidur» — muxu səzləz pütinləy hata, əlwəttə. Yaqub bularning həmmisigə əz kəlining əjri bilən erixkənidi.

31:47 «Yəgar-Saḥaduta» — aramiy tilida, «Galeəd» ibraniy tilida «guwaḥliқ dewisi» dəgən mənida.

31:49 «Mizpaḥ» — «kezitip munari» dəgən mənida bolup, yənə «u kezitip tursun» dəgən səzning aḥangəja yekin.

31:52 «seningmu niyitingni yaman kiliپ bu dewə və bu tüvrüktin ətüp mening təripimgə kəlməsliking üqün guwaḥqi bolsun» — əgər yukirida eytkinimizdək «əy butliri»əja igə bolux «əyning əzigə igə boləqanliқ» hesablandsa, undakta Labanning bu səzlrining məqsiti: — «Yaqub yaki uning əwladliri əy butlirimni elip, mening əy-təəllukətlirimni tartiwelix niyitidə mən tərəpkə hərgiz kəlmisun» dəgənliktin ibarət idi.

31:53 «İbrahimning ilaḥi, Naḥorning ilaḥi və bu ikkisinin atisinin ilaḥliri» — Laban, İbrahimning atisi Tərah və Naḥorlar asəsən butpərəslər idi («Yəx.» 24:2ni kərüng).

31:54 «tamaqlinixka təkliپ kildi» — bu taam bəlkim kurbanliқning gəxi boluxi mumkin. Undakta u «inakliқ kurbanliқ» süpitidə sunuloqan bolsa kərək («Law.» 3-babni kərüng).

32:1 Yar. 48:16.

32:2 «Maḥanaim» — buning mənisi «ikki bargah». Bu «ikki bargah» Yaqubning bargahı və Hudaning bargahını kərsitidu. Yaqubning «bargah» dəginidin kəriəjanda, xu jayda kərgən pərixtilər dərwəḳə intayin kəp bolsa kərək.

⁶ Həwərqilər Yaqubning yenioʻlja yenip kelip: — Biz akiliri Əsawning kexioʻlja barduk; u tət yüz kixini elip, silining aldirioʻlja keliwatidu, — dedi.

⁷ Yaqub nahayiti qorkup, oʻjam-oʻjussigə quxup adamlirini koy, kala wə tögilirigə qoxup, ikki topka ayridi. ⁸ U: — «Əgər Əsaw kelip bir topimizioʻlja hujum kilsa, yənə bir top keqip kutulup kalar» — dəp oyliidi.

⁹ Andin Yaqub mundaq dua kildi: — I atam Ibrahimning Hudasi wə atam Ishakning Hudasi! Manga: «Əz zeminig wə uruk-tuʻoqkanliringning kexioʻlja yenip kətkin, sanga yaxhilik kilmən» dəp wədə kijoʻlan Pərwərdigar!...¹⁰ — Mən Sening Əz kulungoʻlja kərsətkən əzgərməs barlik mehribanlikig wə barlik wapadarlikig aldida heqnemə əməsmən; qünki mən bu Iordan dəryasidin etkinimdə yaloʻuz bir hasam bar idi. Əmdı mən ikki top adəm bolup kaytiwatimən...¹¹ Ətünüp kalay, meni akam Əsawning kolidin kutkuzoʻljaysən; qünki u kelip mən bilən hotun-balilirimni ɵltürüwetəmdikin, dəp qorkimən.¹² Sən: «Mən jəzmən sanga zor yaxhilik kilip, sening nəslingni dengizdiki kumdək həddi-həsabsiz kəp kilmən», degəniding, — dedi...¹³⁻¹⁵

¹³⁻¹⁵ U xu keqisi xu yərdə konup kaldi; andin u kol ilikidiki mallardin elip, akisi Əsawoʻlja ikki yüz əqkə, yigirmə tekə, ikki yüz saʻqlik, yigirmə koqkar, ottuz qixi tegini taylakliri bilən, kirik inək, on buka, yigirmə mada exək, on hangga exəkni sowoʻjat kilip təyyarlap...¹⁶ Bularni ayrim-ayrim top kilip hizmətkarilirining kolioʻlja tapxurup, ularoʻlja jekiləp: — Silər məndin burun mengip, hər topning arisida arilik koyup həydəp menginglar, — dedi.

¹⁷ U əng aldidiki top bilən mangoʻjan kixikə əmr kilip: — Akam Əsaw sanga uqrioʻlanda, əgər u səndin: «Kimning adimisən? Kəyərgə barisən? Aldingdiki janiwarlar kimning?» — dəp sorisa,¹⁸ Undakta sən jawab berip: «Bular kəminiliri Yaqubning bolup, hojam Əsawoʻlja əwətkən sowoʻjattur. Mana, u əzimu kəynimizdin keliwatidu» — degin, dedi.

¹⁹⁻²⁰ Xu tərکیدə u ikkinqi, üqinqi wə ulardin keyinki padilarni həydəp mangoʻjuqi kixilərgimu ohxax əmr kilip: — Əsaw sizlərgə uqrioʻlanda, silərnu uningə xundak dənglar, andin: — Mana, kəminiliri Yaqub əzimu arkimizdin keliwatidu, — dənglar, dedi; qünki u: — Mən aldimda baroʻjan sowoʻjat bilən uni meni kəqürüm kildurup, andin yüzini kərsəm, meni koʻbul kilarmikin, — dəp oylioʻjanidi..

²¹ Xundak kilip sowoʻjat aldın əwətildi; u xu keqisi bargahda konup kaldi.

Yaqubning Huda bilən qelixixi

²² U xu keqidə kopup, ikki ayali wə ikki dediki wə on bir oʻjlini elip, Yabbok keqikidin ɵtöp kətti.

²³ U ularni ekindin ɵtküzdi, xundakla həmmə təəllukinimu u qarxi tərəpkə ɵtküzdi.²⁴ Yaqub bolsa bu qatta yaloʻuz kaldi; bir zat kelip xu yərdə uning bilən tang atquqə qelixti.²⁵ Lekin bu zat uni yengəlməydiyənlikini kərip, uning yotisining yirikioʻlja kolini təgküzüp koydi; xuning bilən ular qelixiwtəkanda Yaqubning yotisi kazandin qikip kətti..

²⁶ U zat: — Meni koyup bərgin, qünki tang atay dəp kaldi, dedi.
— Sən meni bərikətlimigüqə, seni koyup bərməymən, dedi Yaqub..

²⁷ U uningdin: — Eting nemə? dəp soridi.

U: etim Yaqub, — dedi.

32:9 Yar. 31:13.

32:10 «heqnemə əməsmən» — ibranıy tilida «intayin kikiqmən».

32:12 Yar. 28:13.

32:13-15 «hangga exək» — yaki «təhəy».

32:19-20 «uni meni kəqürüm kildurup, andin...» — ibranıy tilida «uning yüzı aldida kafarət kilalaymən, andin...». «Kafarət» degən ix toʻqiruluk «Mis.» 29:33 wə izahati, xundakla «Təbirlər»nımu kəring.

32:25 «yotisining yirikioʻlja...» — yaki «yotisining ügisigə».

32:26 Hox. 12:4.

²⁸ U uningqaja: — Sening eting buningdin keyin Yaqub bolmay, balki Israil bolidu; qünki sən Huda bilənmu, insan bilənmu elixip qalib kəlding, — dedi...

²⁹ Andin Yaqub uningdin: — Namingni manga dəp bərgin, dewidi, u: — Nemixka mening namimni soraysən? — dedi wə xu yərdə uningqaja bəht-bərikət ata kildi...

³⁰ Xuning bilən Yaqub: — Hudani yüzmu-yüz kərüp, jenim qutulup qaldi, dəp u jayning namini «Pəniəl» dəp atidi...

³¹ U Pəniəldin ötüp mangoqanda, kün uning üstibexini yorutti; əmma u yotisi tüpəylidin aqsap mangatti.

³² Bu səwəbtin Israillar bügüngiqə yotining ügisidiki pəyni yeməydu; qünki xu Zat Yaqubning yotisining yiriqioqaja, yəni uning peyigə kolini təgküzüp qoyqanidi.

Yaqubning Əsaw bilən uqrixixi

33 ¹ Yaqub bexini kətürüp qariwidi, mana Əsaw tət yüz kixi bilən keliwatatti. Xuning bilən u balilirini ayrip, Leyah, Raḥilə wə ikki dedəkkə tapxurdi;² u ikki dedək wə ularning balilirini həmmening aldida mangdurdy, andin Leyah bilən uning balilirini, əng ahirida Raḥilə bilən Yüsüpni mangdurdy.³ Əzi bolsa ularning aldioqaja ötüp mangdi, u akisining aldioqaja yetip baroquqaja yəttə ketim yərgə bax urup təzim kildi.⁴ Əsaw uning aldioqaja yügürüp kelip, uni kuqaklap, boynioqaja girə selip, uni səydi; hər ikkisi yioqlixip kətti.⁵ Andin Əsaw bexini kətürüp qarap, ayallar wə balilarni kərüp: — Bu sən bilən billə kəlgənlər kimlər? — dəp soridi.

Yaqub: — Bular Huda xapaət kilip kəminilirigə bərgən balilardur, — dedi.

⁶ Andin ikki dedək wə ularning baliliri aldioqaja berip, uningqaja təzim kildi;⁷ Andin Leyahmu uning baliliri bilən aldioqaja berip, təzim kildi, ahirida Yüsüp bilən Raḥilə aldioqaja berip, təzim kildi.

⁸ Əsaw: — Manga yolda uqrioqan axu topliringda nemə məksiting bar? — dewidi, Yaqub jawab berip: — Bu hojamning aldida iltipət tepixim üqündur, dedi.

⁹ Ləkin Əsaw: — Əy kərindixim, məndə yetip axkudək bar. Sening öz nərsiliring əzünggə qalsun, dedi.

¹⁰ Əmma Yaqub: — Undək kilmioqin; əgər mən nəzərliridə iltipət tapqan bolsam, sowoqitimni kolumdin qobul qiloqayla; qünki silining meni huxallik bilən qobul qiloqanlirini kərüp, didar-lirini kərginimdə Hudaning didarini kərgəndək boldum!¹¹ Əmdi sanga kəltürülgən, Hudadin kərgən bu bərikətlirimni qobul qiloqayla; qünki Huda manga xapaət kərsətti, həmmə nərsilirim bar boldi, — dəp uningdin qayta-qayta ətünüwidi, u qobul kildi.

¹² Andin Əsaw: — Əmdi biz qozojilip səpirimizni dawamlaxturayli, mən sening aldingda mangay, dedi.

¹³ U uningqaja jawabən: — Hojam kərdilə, balilar kiqik, kəximda emidioqan qoza wə mozaylar bar; əgər mən bularni bir künla aldirtip qooqlap mangdursam, pütkül pada ölüp ketidu.¹⁴ Xunga ətünimənkə, hojam kəminiliridin aldida mangoqaja tursun; mən aldimdiki mal-qarwilarning mengixioqaja, xundakla balilarning mengixioqaja qarap asta mengip, hojamning kəxioqaja Seioqaja udul baray, dedi.

¹⁵ U waqıttə Əsaw: — Undək bolsa, mən əzüm bilən kəlgən kixilərdin birnəqqini kəxingda koyup ketəy, dedi. Ləkin u jawab berip: — Buning nemə həjiti? Pəkət hojamning nəziridə iltipət tapsamla xu kupayə, dedi.

32:28 «Israil» — məni «Huda bilən billə boləqan əmir» wə uning bilən təng «Huda bilən elixquqi».

32:28 Yar. 35:10.

32:29 «Pəniəl» — (yaki «Pənuəl») — məni «Hudaning jamali».

32:30 «Hudani yüzmu-yüz kərüp, jenim qutulup qaldi» — bu intayin sirlik wəqə üstidə «qoxumqə səz»imizdə azraq tohtilimiz.

¹⁶ Əsaw u küni yoloqa qikip Seiroqa yenip kətti. ¹⁷ Yakup səpər kilip, Sukkot degən jayəyə kəlgəndə, u yərgə bir əy selip, mallirioqa lapaslarni yasidi. Xunga bu yər «Sukkot» dəp ataldi..

¹⁸ Xu tərəkədə Yakup Padan-Aramdin kaytip, Kanaan zeminidiki Xəkəm xəhərigə aman-esən kəldi. U xəhərning aldida qedir tikti. ¹⁹ Andin u qedir tikkən yərning bir kişimini Xəkəmning atisi boləjan Həmorning oqulliridin bir yüz kəsətigə setiwelip. ²⁰ Xu yərdə bir qurbangah selip, namini «Əl-Əlohə-İsrail» dəp atidi..

Xəkəmning Dinahning nomusioqa tegixi

34 ¹ Bir küni, Leyahning Yakupqa tuəqup bərgən kizi Dinah yurtning qizliri bilən kəruxkili qikti. ² Xu yurtning əmiri hiwi Həmorning oqli Xəkəm uni kərüp kəlip, uni tutuwelip, zorlap nomusioqa təgdi. ³ Əmma uning kəngli Yakupning kizi Dinahqa quxup, uni yaxxi kərüp kaldi wə uningə muhəbbiti bilən kəngül soridi. ⁴ Xuning bilən Xəkəm atisi Həmodin: — Bu kizni mənə hotunlukqa elip bərgin, dəp tələp kildi.

⁵ Yakup Xəkəmning kizi Dinahning ippitigə təgkənlikini anglap kaldi. Uning oqulliri mal-liri bilən dalalarda idi; xunga Yakup ular kəlgüqə jim turup turdi. ⁶ Xəkəmning atisi Həmor Yakupning aldiəyə uning bilən səzləxkili qikti; ⁷ Yakupning oqulliri həwəni anglapla dalalar-din kaytip kəlgənidi. Bular Xəkəmning kilmaydiəjan ixni kilip, Yakupning kizining nomusioqa tegip İsrail kəbilisidə xərməndilik kileşini üqün azablinip, intayin kattik oşəzəpləndi. ⁸ Həmor ularəyə səz kilip: — Oqlum Xəkəmning kəngli kizinglarəyə quxup qaptu. İltipət kilip uni oqluməyə hotunlukqa bərsənglar! ⁹ Biz bilən kuda-baja bolup, kizliringlarni bizgə beringlar, bizning kizirimiznimu silər elinglar; ¹⁰ Biz bilən billə turunglar. Mana, yər aldinglarda turuptu; bu yərni məkan kilip, soda kilip, əzünglar üqün əy-mülük elinglar, — dedi.

¹¹ Xəkəm kizning atisi bilən aka-ukiliriəyə: — Nəziringlarda iltipət tapsam dəymən; silər nemə desənglar, xuni berəy. ¹² Məndin kənqilik toyluk yaki sowəqət tələp kilsanglar, mənə eytkininglarqə berəy; pəkət bu kizni mənə hotunlukqa bərsənglarla bolidu, dedi.

¹³ Yakupning oqulliri bolsa Xəkəm wə atisi Həmorəyə hiylə-mikr bilən jawab bərdi, qünki u singlisi Dinahning ippitigə təgkənidi; ¹⁴ ularəyə: — Biz bundak kiləlməymiz, singlimizni hətnisiz birsigə berixkə məkul deyəlməymiz; qünki bu bizgə nomus bolidu. ¹⁵ Pəkət bir xərtimizgə kənsənglarla silərgə məkul bolimiz; silərnin barlik ərkəkliringlar hətnə kilinip bizdək bolsa, ¹⁶ Kizirimizni silərgə berip, silərnin kizliringlarni biz elip aranglarda olturup, bir kəwm bolup qəlimiz. ¹⁷ Əmma bizgə kulak salmay hətnə kilinixkə unimisanglar, undakta biz kizimizni elip ketimiz, — dedi.

¹⁸ Ularning səzliri Həmor wə oqli Xəkəmning nəzirigə yaqti. ¹⁹ Yigit bu ixni kəynigə soz-midi, qünki u Yakupning kiziəyə ejil bolup kələjanidi; u atisining əyidə həmmidin ətiwarlik idi. ²⁰ Xuning bilən Həmor oqli Xəkəm bilən xəhərning dərwasioqa berip, xəhərning adəmlirigə səz kilip: — ²¹ Bu adəmlərnin biz bilən inək ətküsi bar. Xunga ular muxu yurtta turup soda-setik kilsun; mənə, bu jayningİkki tərpi ularəyə yətküdək kəngridur. Biz ularning kizlirini hotunlukqa elip, əz kizlirimizni ularəyə berimiz. ²² Ləkin pəkət arimizdiki həmmə ərkək ular hətnə kilinəyəndək hətnə kilsin, u adəmlər arimizda turup biz bilən bir həlkə boluxkə məkul dəydu. ²³ Xu tərəkədə ularning mal-təəllukəti, həmmə qarpayliri bizningki bolmamdu? Biz pəkət ularəyə məkul desəklə, ular arimizda turidu, — dedi.

33:17 «Sukkot» — mənisi «kəpilər» yaki «lapaslar».

33:18 Yə. 24:32; Ros. 7:16.

33:19 «kəsita» — pul birliki bolup, kimmiti bizgə naməlum.

33:20 «Əl-Əlohə-İsrail» — mənisi ««Əl» İsrailning Təngrisidur» (İbraniy tilidə «Əl» bolsa «iləh», «Huda» degənni bildüridu).

34:1 Yar. 30:21.

34:7 «İsrail kəbilisidə» — İbraniy tilidə «İsrailda». «İsrail» degən bu səz muxu yərdə «İsrail kəbilisi» yaki «İsrail həlki»ni kərsətkən. Buning Məkkədəs Kitabta birinqi qətim xu mənidə ixtilili bolidu.

34:14 Yar. 17:12,13,14.

²⁴ Xuning bilan xəhərning dərwasidini kirip-qikidiqlarining həmmisi Həmor bilan oqlı Xəkəmnıng səzigə kulaq saldı. Xəhərning dərwasidini kirip-qikadiqlarining həmmisi hətnə kılındı.²⁵ Əmma üqinqi küni, ular tehiqə aqrıq yatqınıda xundak boldıki, Yaqupning ikki oqlı, yəni Dinağning aqiliri Ximeon bilan Lawiy hərəkaysisi öz kiliqini elip, xəhər hatırjəmlik iqidə turojınıda besip kirip, həmmə ərəkəni ɵltürüwətti;..²⁶ Ular Həmor bilan oqlı Xəkəmnımu kiliqlap, Dinağni Xəkəmnıng ɵyidin elip kətti.²⁷ Andin Yaqupning barlıq oqlulliri: «Ular singlimizning nomusioja təgdi» dəp, ɵltürülgənlərnıng jayioja kelip, xəhərni bulap-talang kıldı..²⁸ Ularınıng koy-kala, exəklirini, xəhərdiki həmmını, etizliklərdiki həmmını elip kətti,²⁹ Xundakla ularning barlıq mal-mülkini bulap-talap, barlıq hotun-balılarnı əsir kılıp, ɵy iqidiki barlıq nərsilərnımu qoxup elip kətti.

³⁰ Yaqup Ximeon wə Lawiyni əyibləp: — Silər meni balaəja tikiq, zemindikilər — Kənaaniylar bilan Parizziylərnıng aldidə sesittinglar. Bizning adimimiz az bir həlkturmiz; ular mənə qarxi qikiq yiojilip hujum kılıdu; xuning bilan mən wə jəmətim wəyran bolimiz, — dedi..

³¹ Əmma ular jawab berip: — Əjəba, singlimizəja bir pəhixə ayaləja kijoqandək muamilə kilsa bolamdu? — dedi..

Hudaning Bəyt-Əldə Yaqupka baxpanah boluxı

35¹ Andin Huda Yaqupka: — Sən hazır Bəyt-Əlgə qikiq, xu yərni makan kıl, ɵzüng akang Əsawdin keqip mangojınıda sanga kərüngen Mən Təngriğə bir kurbangah yasiojin, — dedi..² Xuning bilan Yaqup ɵyidikilər wə ɵzi bilan billə boləqlarınıng həmmisigə mundaq dedi: — Aranglardiki yat ilah butlirini taxliwetip, ɵzünglarnı paklap eginliringlarnı yənggüxlənglar.³ Andin kopup Bəyt-Əlgə qikimiz. Mən xu yərdə kiyinqilikta kəlojanda duayimni ijabət kılıp, yürgən yolumda mening bilan billə bolup kəlgən Təngriğə kurbangah salay, — dedi.

⁴ Xuning bilan öz kollaridiki həmmə yat ilah butlirini, xundakla kulaklıridiki zirilərnı qikiqip Yaqupka bərdi. Yaqup bularnı Xəkəmdiki dub dərhihning tüwigə kəmüp koydı.⁵ Andin ular səpərgə atlandı; əmma ətrapidiki xəhərlərnı Hudadin boləqların bir wəhimə basqaqka, ular Yaqupning oqlullirini qooqlimidi.⁶ Bu tərıkidə Yaqup wə uning bilan billə boləqlarınıng həmmisi Kənaan zeminidiki Luz, yəni Bəyt-Əlgə yetip kəldi.⁷ U xu yərdə bir kurbangah yasidi; akisidin keqip mangojınıda xu yərdə Huda uningəja kərüngini üqün bu jayning ismini «Əl-Bəyt-Əl» dəp atıdı..⁸ Riwkahning inik'anisi Dəborah bolsa xu yərdə aləmdin ɵtti. U Bəyt-Əlnıng ayiojidiki dub dərhihning tüwidə dəpnə kılındı. Bu səwəbtin xu dərəh «Yioja-Zarning dub dərhi» dəp atıldı..

Hudaning Yaqupka yənə bir kətim bəht ata kılıp, yengi ismini təkrarlıxi

⁹ Yaqup xu yol bilan Padan-Aramdin yenip kəlgəndin keyin, Huda uningəja yənə bir kətim kərünüp, uningəja bəht-bərikət ata kıldı..¹⁰ Andin Huda uningəja: — Sening isming Yaquptur; əmma mundin keyin sən Yaqup atalmay, bəlki naming İsraıl bolıdu, dəp uning ismini İsraıl

34:25 «Dinağning aqiliri» — oqurmənlərnıng esidə barki, Ximeon wə Lawiy Dinağning bir tuəqlan (Leyahdin tuəqləqlan) ikkinqi wə üqinqi akisi idi.

34:25 Yar. 49:6.

34:27 «ular singlimizning nomusioja təgdi» — bu tolimu axuruwətkənlik bolıdu. Qünki pəkət birlə adəm xundak kijoqlanıdı.

34:30 «bizning adimimiz az bir həlkturmiz» — ıbraniy tilidə «mən sanım az adəmmən».

34:31 «Əjəba, singlimizəja bir pəhixə ayaləja kijoqandək muamilə kilsa bolamdu?» — bu wəkə toqruluk «qoxumqə sez»imizdə azraq tohtilimiz.

35:1 Yar. 27:43; 28:12,13.

35:7 «Əl-Bəyt-Əl» — mənisi «Bəyt-Əldiki Huda».

35:7 Yar. 28:19.

35:8 «Yioja-Zarning dub dərhi» — ıbraniy tilidə «Allon-bəqt».

35:9 Hox. 12:5.

koyup qoydi.¹¹ Andin Huda yənə uningə: — Mən Özüm Həmmigə Qadir Təngridurmən; sən nəsillinip, kəpəygin; bir əl, xundakla bir türküm əllər səndin pəyda bolidu; padixahlarmu sening puxtungdin qikidu.¹² Mən İbrahim və İshakqa bərgən zeminni sanga berimən, xundakla səndin keyinki nəslinggimu xu zeminni berimən, — dedi.

¹³ Andin Huda uning bilən sözləxkən jaydin, uning yenidin yukirioğa kətürüldi.¹⁴ Yaqub Huda əzi bilən sözləxkən jayda bir tax tüwrükni tikləp, üstigə bir xarab hədiyəsini təkdi və zəytun meyi quyup qoydi.¹⁵ Yaqub Huda əzi bilən sözləxkən xu jayning namini «Bəyt-Əl» dəp atidi.

Rahiləning tuqutta əlöp ketixi

¹⁶ Andin ular Bəyt-Əldin mengip, Əfratqa azoqina yol qaloqanda, Rahiləni toloqak tutup ketip, kattik tuqut azabida qaldı.¹⁷ Əmma toloqiki kattik eqirlaxkanda, tuqut anisi uningə: — Korkmioqin, bu kətim yənə bir oqlung bolidoqan boldi — dedi.

¹⁸ Xundak boldiki, Rahilə jeni qikix aldida, ahirkı nəpisi bilən oqlioğa «Bən-Oni» dəp isim koydi; əmma uning atisi uni «Bən-Yamin» dəp atidi.

¹⁹ Rahilə wapat boldi və Bəyt-Ləhəm dəp atilidoqan Əfratning yolining boyioğa dəpnə kılindi.

²⁰ Yaqub uning kəbrisining üstigə bir hatirə texi tikləp qoydi. Bügüngə kədər «Rahiləning Kəbrə Texi» xu yərdə turmaqta.²¹ Andin İsraıl səpərnı dawamlaxturup Migdal-Edirning u tərəpidə öz qedirini tiktı.

Yakupning oqulliri

²² İsraıl u zeminda turoqan waqtida, Rubən berip öz atisining keniziki Bilhaq bilən bir orunda yatti; İsraıl buni anglap qaldı.

Yakupning on ikki oqlı bar idi: —

²³ Leyahdin tuquloqan oqulliri: — Yakupning tunji oqlı Rubən və Ximeon, Lawiy, Yəhuda, Is-sakar həm Zəbulun idi.

²⁴ Rahilədin tuquloqan oqulliri: — Yüsüp və Binyamin idi.

²⁵ Rahiləning dediki Bilhaqdin tuquloqan oqulliri: — Dan və Naftali idi.

²⁶ Leyahning dediki Zilpahdin tuquloqan oqulliri: — Gad bilən Axir idi. Bular bolsa Yakupqa Padan-Aramda tuquloqan oqulliri idi.

İshakning aləmdin ötuxi

²⁷ Əmdi Yakup atisi İshakning kexioğa, İbrahim və İshak Musapir bolup turoqan Kiriya-arba, yəni Həbronning yenidiki Mamrəgə kəldi.²⁸ İshakning kərgən künliri bir yüz səksən yıl bol-di.²⁹ İshak tolimu kerip, künliri toxup, nəpəstin tohtap wapat boldi və öz kowmining kexioğa berip qoxuldi. Uning oqulliri Əsaw bilən Yakup uni dəpnə kildi.

35:10 Yar. 32:27; 2Pad. 17:34.

35:11 «bir əl, xundakla bir türküm əllər səndin pəyda bolidu; padixahlarmu sening puxtungdin qikidu» — bu bexarət toqurluq «qoxumqə söz»imizdə azraq tohtilimiz.

35:11 Yar. 17:1, 6; 28:3; 48:3

35:14 Yar. 28:18.

35:15 «Bəyt-Əl» — «Hudaning öyi». Bu Yakupning ikkinqi kətim bu namni xu yərgə koyuxı idi. Xübhısizki, u bu namning əhmiyitini bir kədər toluq qüxəngini üqün xundak kildi.

35:18 «Bən-Oni» — (ərəbqə «İbn-Aniy») — mənisı «kəyoqumning oqlı». «Bən-Yamin» (Binyamin) degənnıng mənisı «ong koldiki oqlu» yaqi «amatlik bala».

35:19 Yar. 48:7.

35:21 «İsraıl» — Yəni Yakup, əlwəttə. «Migdal-Edir» — mənisı «koy padisi munari».

35:22 Yar. 49:4.

35:23 Yar. 46:8; Mis. 1:2.

35:29 «künliri toxup,...» — ıbranıy tilida «künlər bilən toloqan bolup, ...» degən sözlər bilən ipadiliniđu. «öz kowmining kexioğa berip qoxuldi» — «ıbranıy tilida «öz kowmlirioğa qoxuldi» — 15:15 və izahatını kərüng.

35:29 Yar. 25:8.

Əsawning əwladliri

1Tar. 1:35-54

36¹ Təwəndikilər Əsawning əwladliridur (Əsaw yənə Edom dəpmu atilidu): —
² Əsaw ayallirini Kanaanıyların qızlıridin aldi, yəni Hittiyların bolqan Elonning kızı Adah bilən hıwiyların bolqan Zibeonning nəwrisi, Anahning kızı Oholibamahni aldi;³ uningdin baxqa İsmailning kızı, Nebayotning singlisi Basimatnımu alqanidi.⁴ Adah Əsawqa Elifazni tuqup bərdi; Basimat bolsa Reuəlni tuqdi.⁵ Oholibamah Yəux, Yaalam və Korahni tuqdi; bular Kanaan zeminida Əsawqa tuqulqan oqullar idi.

⁶ Əsaw ayalliri, oqul-kızliri, öyidiki həmmə kixilirini və qarpaylirini, barlıq ulaqlirini, xundakla Kanaan zeminida tapqan barlıq təəllukatlırini elip, inisi Yəquptin ayrılıp, baxqa bir yurtqa kəqüp kətti.⁷ Qünki hər ikkisinin təəllukatlıri intayin kəp bolqaqqa, bir yərdə billə turalmaytti; musapir bolup turqan zemin ularning mal-qarwilirining kəplükidin ularni baqalmaytti.⁸ Buning bilən Əsaw (Əsaw Edom dəpmu atilidu) Seir teoıqqa berip, olturaklıxip kaldı...

⁹ Təwəndikilər taqlıq rayon Seirdiki Edomiyların ata-bowisi Əsawning əwladliridur: —

¹⁰⁻¹³ Əsawning oqulliri: — Əsawning ayali adahning oqlı Elifaz; Əsawning ayali Basimatning oqlı Reuəl. Elifazning oqulliri: — Teman, Omar, Zəfo, Gatam və Kənaz idi. Əsawning oqlı Elifazning kiqik hotuni Timna idi; u Elifazqa Amaləkni tuqup bərdi. Yüqirilar bolsa Əsawning ayali adahning əwladliri idi. Reuəlning oqulliri: — Naqat, Zərah, Xammah və Mizzah idi; bular Əsawning ayali Basimatning əwladliri idi.

¹⁴ Əsawning ayali, yəni Zibeonning qong kızı, Anahning kızı bolqan Oholibamahning oqulliri: u Əsawqa Yəux, Yaalam və Korahni tuqup bərdi.

¹⁵ Əsawning əwladlirining iqidin təwəndiki əmirlər qıqqan: — Əsawning tunji oqlı Elifazning oqulliridin: — əmir Teman, əmir Omar, əmir Zəfo, əmir Kenaz,¹⁶ əmir Korah, əmir Gatam və əmir Amalək qıqqan. Bular Edom zeminida Elifazning nəslidin qıqqan əmirlər bolup, Adahning əwladliri idi.

¹⁷ Əsawning oqlı Reuəlning oqulliridin əmir Naqat, əmir Zərah, əmir Xammah və əmir Mizzahlar qıqqan; bular Edom zeminida Reuəlning nəslidin qıqqan əmirlərdur; bularning həmmisi Əsawning ayali Basimatning əwladliri idi.

¹⁸ Əsawning ayali Oholibamahning oqulliridin əmir Yəux, əmir Yaalam və əmir Korahlar qıqqan. Bular Anahning kızı, Əsawning ayali Oholibamahning nəslidin qıqqan əmirlər idi.

¹⁹ Bular Əsawning, yəni Edomning əwladliri bolup, Edomiyların əmirliiri idi.

36:1 «Təwəndikilər Əsawning əwladliridur» — muxu jümlə bilən «Aləmning Yaritulixi»ning tokkuzinqi «tolidot»i («tarihi»), yəni «Əsaw (Edom)ning əwladlirining tarihi» («Əsawning əwladlirining tarihi») (36:1-8) baxlinidu. «Edom» — buning manisi «kızıl» bolup, Seir rayonidiki tupraqning rəngini kərsitidu. Əsaw özimu «kızıl adam» bolup, «kızıl bir zemin»da olturaklıxqan.

36:1 1Tar. 1:35.

36:7 Yar. 13:6.

36:8 Yə. 24:4.

36:9 «Təwəndikilər ... Edomiyların ata-bowisi Əsawning əwladliridur:» — muxu jümlə bilən «Aləmning Yaritulixi»ning oninqi «tolidot»i («tarihi»), yəni «Əsawning Seirda olturaklıxqan əwladlirining tolidotı» («Əsawning Seirda olturaklıxqan əwladlirining tarihi») (36:9-37:1) baxlinidu. Əsaw əwval Kanaan zeminida turup birnəqqə pərzənt kərdi; bular 1-8-ayəttə hatirilidur. Andin u «Seir taqlıq rayoni»da turup u yərdə birnəqqə pərzəntlik bolqan; bu yərdə deyiliwatqini xularning əwladlirini kərsitidu (36:9-37:1).

— Məzkur tarih xu taqlıq rayonluk «Həriylar»ning tarihini öz iqigə alidu. Kəriojanda, Həriylar əwval Əsawlarqa boysunup, andin ular bilən assimilyatsiyilixip bir millət, yəni «Edomlar» yaki «Edomiylar» bolup kəloqan.

36:15 «əmirlər» — muxu yərdə Əsawning nəslidin qıqqan kəbilələrin əmirliiri (kəbilə baxlıqliri)ni kərsətsə kərek.

Seirning əwladliri — Horiylar

²⁰⁻²¹ Horiylardin boləjan Seirning Edom zeminida olturojan əwladliri: — Lotan, Xobal, Zibeon, Anah, Dixon, Ezər wə Dixan idi. Bular Seirning əwladliri bolup, Edom zeminida Horiylarning əmirliri idi...

²² Lotanning oqulliri Hori bilən Həməm idi; Lotanning singlisi Timna idi. ²³ Xobalning oqulliri: Alwan, Manahət, Ebal, Xəfo wə Onam idi.

²⁴ Zibeonning oqulliri: — Ayah wə Anah idi. Bu Anah qəldə atisi Zibeonning exəklirini bekiwetip, arxanglarni tepiwəlojan Anahning dəl əzi xu idi.

²⁵ Anahning pərzəntliri: oquli Dixon; Anahning kizi Əholibamah idi.

²⁶ Dixonning oqulliri: Həmdan, Əxban, Itran wə Keran idi.

²⁷ Ezərning oqulliri: Bilhan, Zaawan wə Akan idi.

²⁸ Dixanning oqulliri: Uz wə Aran idi.

²⁹⁻³⁰ Horiylarning əzlrining əmirliri: əmir Lotan, əmir Xobal, əmir Zibeon, əmir Anah, əmir Dixon, əmir Ezər wə əmir Dixan idi. Bular bolsa Horiylarning Seir zeminida əz namliri boyiqə atəlojan kəbilərlərin əmirliri idi.

Edomdiki padixahlar

³¹ Israillarning üstigə həq padixah tehi səltənət kilməstə Edom zeminida səltənət kəlojan padixahlar təwəndikidək: —

³² Beorning oquli Bela Edomda səltənət kildi; uning xəhiringi ismi Dinhabah idi.

³³ Bela əlgəndin keyin, bozrahlıq Zərahning oquli Yobab uning ornida səltənət kildi.

³⁴ Yobab əlgəndin keyin, temaniylarning zeminidin kəlgən Huxam uning ornida səltənət kildi.

³⁵ Huxam əlgəndin keyin, Bedadning oquli Hədad uning ornida səltənət kildi. U Moabning yaylaqlirida midiyaniylərə qə hujum kəlip yəngganidi. Uning xəhiringi ismi Awit idi.

³⁶ Hədad əlgəndin keyin, masrəkahlıq Samlah uning ornida səltənət kildi.

³⁷ Samlah əlgəndin keyin, «Dəryaning boyidiki Rəhəbot»tin kəlgən Saul uning ornida səltənət kildi...

³⁸ Saul əlgəndin keyin, Akborning oquli Baal-hənan uning ornida səltənət kildi.

³⁹ Akborning oquli Baal-hənan əlgəndin keyin, Hədar uning ornida səltənət kildi. Uning xəhiringi ismi Pau idi. Uning ayalining ismi Məhətabəl bolup, u Məy-Zəhabning kizi boləjan Matradning kizi idi.

⁴⁰⁻⁴³ Əsawning nəslidin boləjan əmirlər ularning at-isimliri, jəmətliri, nəşəbnamliri wə turojan jayliri boyiqə: əmir Timna, əmir Alwah, əmir Yəhət, əmir Əholibamah, əmir Elah, əmir Pinnon, əmir Kenaz, əmir Teman wə əmir Mibzar, əmir Magdiyəl wə əmir İramlar idi. Bular Edomiylarning əmirliri bolup, əzlriri igiləp olturaqlaxkan jaylar əz namliri bilən atəlojanidi. Mana xu tərikidə Əsaw Edomiylarning ata-bowisi boldi...

36:20-21 «Horiylardin boləjan Seirning Edom zeminida olturojan əwladlir» — Horiylar Əsawlar «Seir zemini» qə kirixtin ilgiləla xu yərdə olturaqlaxkanlar idi. Seir ularning əjdadi bolup, zemin uning ismi bilən atəlojanidi.

36:20-21 1Tar. 1:38.

36:31 1Tar. 1:43.

36:37 «Dərya» — muxu yərdə «Əfrat dəryasi»ni kərsətidu.

36:39 «Akborning oquli ... əlgəndin keyin, Hədar uning ornida səltənət kildi» — kəriqəndə, Horiylarning padixahliri sulalə təzümü boyiqə əməs, məlum saylam yoli bilən tallinatti.

36:40-43 «mana xu tərikidə Əsaw Edomiylarning ata-bowisi boldi» — yəki «bular bolsa Edomdiki əzlriri igiləp olturaqlaxkan jaylardiki əmirlər idi».

«mana xu tərikidə Əsaw Edomiylarning ata-bowisi boldi» — kizik bir ix xuki, Israillər tehi musapir bolup yürüwatqəndə, Əsawlar əllikə qan mükim zeminlik bolup, padixahlıq təzümü boləjan, xundəklə helilə tərəkkiy kəlojan bolsa kərək. Biraq keyin Israillər ularnin kəp təərəplərdə exip kətti.

36:40-43 1Tar. 1:51.

Yüsüp wə uning qerindaxliri

37¹ Yakup bolsa atisi musapir bolup turoqan yərdə, yəni Qanaan zeminida olturaqlaxti..
² Təwəndikilər Yakup əwladlirining ix-izliridur.

Yüsüp yigit bolup on yəttə yaxşı kirmən qəqlirida, akiliri bilən billə qoylarni baqatti; u atisining kiçik hotunliri Bilhah wə Zilpahning oqulliri bilən billə ixləytti. Yüsüp atisiya ularning naqar kiliqlirini eytip qoyatti..³ Yüsüp Israilning qeriqan waqtida tapqan balisi boluqaqqa, uni baxqa oqulliridin bəkrək yahxi kərətti. Xunga u Yüsüpkə uzun yənglik ton tiktürüp bərdi..

⁴ Əmma akiliri atisining uni əzlriddin yahxi kəridioqini kərüp, uningoya əq bolup qalqanidi wə uningoya qiraylık gəp qilmatti.

⁵ Uning üstigə Yüsüp bir qux kərgən bolup, uni akiliriya dəp beriwidi, ular uningoya tehimu əq bolup kətti.⁶ Yüsüp ularoya mundaq dedi: — Mening kərgən xu quxümni anglap bekinglar.

⁷ Mana, biz həmmimiz etizlarda axliqlarni baqlawatqudəkmiz. Qarisam mening ənqəm ərə turuptidək; silərninğ ənqənglar bolsa mening ənqəmning qərisigə olisip təzim kiliq turoqudək! — dedi.

⁸ Akiliri uningdin: — Əjəba, sən bizgə padixah bolamsən? Üstimizgə həkümranlık qilamsən? — dəp soridi. Uning kərgən quxliri wə gepidin akiliri uni tehimu yaman kərdi.

⁹ Keyin u yənə bir qux kərdi wə quxini akiliriya dəp: — Mana, mən yənə bir qux kərdüm. Qarisam, kuyax bilən ay wə on bir yultuz manga təzim kiliq turoqudək! — dedi.

¹⁰ U bu quxni atisi wə akiliriya dəp bərdi. Atisi uningoya tənbiş berip: — Bu kərgining zadi kəndək qux? Əjəba, mən, anang wə aka-ukiliring aldingoya berip, sanga yərgə bax urup təzim qilimizmu? — dedi..

¹¹ Xuning bilən akiliri uningoya həsət kiliqlidi turdi. Əmma atisi xu gəpni kəngligə püküp qoydi..

Yüsüpninğ Misiroya, kullukqa setilixi

¹² Əmdi Yüsüpninğ qerindaxliri atisining qoylirini baqqili Xəkəmgə kətkənidi.¹³ Israil Yüsüpkə: — Akiliring Xəkəmdə pada bekiwatidioqu? Kəl, mən seni ularning kexioya əwəy, dewidi, Yüsüp: — Mana mən, dedi.

¹⁴ U uningoya: — Əmdi berip akiliring aman-esənmu-əməsmu, qoylar aman-esənmu-əməsmu, manga həwirini elip kəlgin, dəp uni Həbron jiləsidin yoloqa saldi; u Xəkəmgə bardi.

¹⁵ Xu yərdə birsi uning dalada tənəp yürginini kərüp uningdin: — Nəmə izdəwətişən, dəp soridi.

¹⁶ U: — Mən akilirimni izdəwatimən. Ularning padilirini kəyərde bekiwatkanlıqini eytip bərsingiz, dedi.

¹⁷ U adəm jawab berip: — Ular bu yərdin ketip kaldı, qünki mən ularning: «Yürünglar, Dotanoqa baraylı» deginini anglidim, dedi.

Xuning bilən Yüsüp akilirining arkisidin berip, ularni Dotandin tapti.

¹⁸ Ular uni yirəktin kərüp, u tehi ularning kexioya kəlməyla, uni öltürüwetixni məsiləhtləxti.

¹⁹ Ular bir-birigə: — Mana həliki qux kərgüqi keliwatidu.²⁰ Kelinglar, uni öltürüp muxu yərdiki orəklərdin birigə taxliwetəyli, andin: — Wəhxiy bir həywan uni yəp ketiptu, dəyli. Xunda, biz uning quxlirining nəmə bolidioqini kərimiz! — dedi.

37:1 Yar. 36:7; Ibr. 11:9.

37:2 «Təwəndikilər Yakup əwladlirining ix-izliridu» — muxu jümlə bilən «Aləmninğ Yaritulixi»ning on birinçi «tolidot»i (ahirki «tolidot» yaki «tarix»), yəni «Yakupning əwladlirining tolidoti» («Yakupning əwladlirining ix-izliri») (37:2-50:26) baxlinidu. «Yüsüp atisiya ularning naqar kiliqlirini eytip qoyatti» — oqurmanlar Yüsüpninğ akilirining keyinki ixliridin u bərgən bu həwərninğ rast yaki rast əməslikini kərləydu.

37:3 «uzun yənglik ton» — xu dəwrlərdiki əmirlər wə padixahlar öz xahzadiliri yaki esilzadilirigə xundaq «uzun yənglik ton» kiygüzətti.

—Baxqa birhəl tərijimi «ala rənglik ton».

37:10 «aka-ukiliring» — Yüsüpninğ bir ukisi, yəni Binyamin bar idi. Xu waqıtta u bək kiçik idi.

37:11 Ros. 7:9.

²¹ Əmma Rubən buni anglop uni ularning kolliridin kutkuzmakqi bolup: — Uni oltürməyli, dedi... ²² Rubən ularoşa yənə: — Qan təkmenəglər! Bəlki uni qəldiki muxu orəkkə taxliwetinglar; lekin uningəşa kol təgküzmənglər, dedi (əməliyəttə, u uni ularning kolidin kutkuzup, atisining xəxiəşa qayturuwətməkqi idi).

²³⁻²⁴ Yüsüp akilirining xəxiəşa yetip kəlgəndə ular uni tutup, uning alahidə tonini, yəni kiyiklik uzun yənglik tonini salduruwelip, orəkkə taxliwətti. Lekin orək kuruk bolup, iqidə su yok idi.

²⁵ Andin ular tamak yegili olturdi. Ular bexini kətürüp kariwidi, mana Ismailarning bir karwini Gilead tərəptin keliwatatti. Təgilirigə dora-dərmək, tutiya wə murməkkilər artiloğan bolup, Misir tərəpkə ketiwatatti. ²⁶ Yəhuda kerindaxlirioşa: — Bizning bir tuoşkan kerindiximizni oltürüp, kenini yoxuroşinimizning nemə paydisi bar? ²⁷ Kelinglar, uni Ismaillaroşa setiwetəyli; kəndakla bolmisun u bizning inimiz, bir tuoşkan kerindiximiz; xunga uningəşa kol salmayli, dewidi, kerindaxliri buningəşa kulak saldi... ²⁸ Midiyanlik Sodigərlər xu yərdin otüp ketiwatqanda, ular Yüsüpnə orəktin tartip qikirip, ularoşa yigirmə kümüx tənggigə setiwətti. Bular bolsa Yüsüpnə Misiroşa elip kətti...

²⁹ Rubən orəkning yenioşa kaytip kelip, Yüsüpnə orəktə yokluşini kərüp, kiyimlirini yiritip, ³⁰ inilirining xəxiəşa berip: — Bala yok turidu! Əmdi mən nəgə baray?! — dedi.

³¹ Əmma ular Yüsüpnə tonini elip, bir tekini boşuzlap tonni uning kəniəşa miləp, ³² Andin uzun yənglik tonni atisining xəxiəşa əwətip, uningəşa: — Buni biz tepiwalduk; bu oşlungning tonimu-əməsmu, əzüng kərüp bakkın, dedi.

³³ U uni tonup: — Bu dərwəka mening oşlungning toni ikən; bir wəhxiy haywan uni yəp kətkən ohxaydu; xühşisizki, Yüsüp titma-titma kiliwetiliptu! — dedi.

³⁴ Xuning bilən Yəşup kiyimlirini yiritip, beligə bəz başlap, nuroşun künlərgigə oşli üqün matəm tutti. ³⁵ Uning həmmə oşul-kizliri yenioşa kelip uningəşa təşəlli bərsimu, u təşəllini qəbul kilmay: «Mən təhtisaraşa qüşüp oşlungning xəxiəşa barəşuqə xundak matəm tutimən!» dedi. Yüsüpnə atisi xu peti uningəşa aş-zar kətürüp matəm tutti...

³⁶ Əmdi midiyaniylar Yüsüpnə Misiroşa elip berip, Pərwənnə bir oşojidari, pasiban bəxi Potifaroşa satti...

Yəhuda bilən Tamar

38 ¹ U waqitlarda xundak boldiki, Yəhuda aka-ukilirining xəxidin ketip, Hiraş isimlik Adullamlık bir kixiningkigə qüşti. ² Xu yərdə Yəhuda Xua isimlik bir Qanaaniyning kızini kərđi; u uni hotunluşka elip xəxiəşa kirip yatti... ³ U həmilidar bolup bir oşul tuşđi; Yəhuda uningəşa «Ər» dəp at kəydi. ⁴ U yənə həmilidar bolup, bir oşul tuşđi wə uningəşa Onan dəp at kəydi. ⁵ Andin yənə həmilidar bolup bir oşul tuşđi wə uningəşa Xəlah dəp at kəydi. U tuşuləşanda Yəhuda Kəzibda idi...

⁶ Yəhuda tunji oşli Ərgə Tamar isimlik bir kızni elip bərđi. ⁷ Lekin Yəhudaning tunji oşli Ər Pərwərdigarning nəziridə rəzil boləşaqka, Pərwərdigar uni oltürđi.

⁸ Bu qəşda Yəhuda Onanoşa: — Akangning ayalining xəxiəşa kirip, uni hotunluşka elip

37:21 «kutkuzmakqi bolup...» — ibranıy tilida «kutkuzup...».

37:21 Yar. 42:22.

37:27 «u bir tuşkan kerindiximiz» — ibranıy tilida «u bizning ətlirimiz».

37:28 Həş. 8:24; Zəb. 105:17-18; Ros. 7:9.

37:35 Yar. 42:38; 44:29,31.

37:36 «pasiban bəxi» — xu qəşdiki «pasiban bəxi» degən mənəşp bəlkim «jallat bəxi» degənnimu əz iqigə alatti.

37:36 Yar. 39:1; Zəb. 105:17-18

38:2 «bir Qanaaniyning kızı» — oşurmənlərnəng esidə barki, Qanaaniylar imansız wə əhləksız bir həlk idi.

38:2 1Tar. 2:3.

38:5 Qəş. 26:20.

kerindaxlik burqini Ada kilip, akang üqün nəsil kalduroqin, dedi..

⁹ Əmma Onan bu nəsilning özige təwə bolmaydioqanlikini bilip, akisioğa nəsil kaldurmaslik üqün hər ketim akisining ayali bilən billə bolqanda məniysini yərgə akturuwetətti. ¹⁰ Uning bu kilmixi Pərwərdigarning nəziridə rəzil kəriungəqkə, unimu öltürüwətti.

¹¹ Yəhuda əmdi kelini Tamaroğa: — Oqlum Xələh qong bolquqə atangning əyidə tul olturup turoqin, dedi. Qünki u iqidə: — Bumu akilirioğa ohxax elüp ketərmikin, dəp kərkti. Xuning bilən Tamar berip atisining əyidə turup kaldı. ¹² Əmdi kəp künlər ötüp, Xuaning kizi, Yəhudağa təgkən ayal əldi. Yəhuda təsəlli tapkandin keyin adullamlıq dosti Hırah bilən billə özining qoy kirkioquqilirining əhwalini bilixkə Timnahğa qikti.

¹³ Tamaroğa: — Kəynatang qoylirini kirkioqili Timnahğa yol aldi, degən həwər yətti. ¹⁴ Xuning bilən Tamar Xələh qong bolqan bolsimu, mən uningğa hotunlukğa elip berilmidim, dəp kərar, tulluk kiyimini seliwetip, qümbəl tartip bədinini orap, Timnah yolining üstidə Ənaimoğa kiritx eoqioğa berip olturdi.

¹⁵ Əmdi Yəhuda uni yüzi yepiklik həlda kərgəndə: — Bu bir pəhixə ayal ohxaydu, dəp oylidi. ¹⁶ U yoldin burulup uning yenioğa berip, öz kelini ikənlikini bilməy: — Kəl, mən sən bilən billə bolay, dedi. U jawab berip: — Mən bilən billə bolsang, manga nemə berisən? dəp soridi.

¹⁷ U uningğa: — Padamning iqidin bir oqlakni sanga əwətip berəy, dedi. Ayal: — Sən uni əkelip bərgüqə, manga rənigə birər nərsə berəmsən? dəp soriwidi, ¹⁸ U: — Sanga nemini rənigə berəy? — dedi.

U: — Öz məhürüng bilən uning xoynisini wə kəlungdiki həsangni rənigə bərgin, dewidi, u bu-larni berip, uning bilən birgə boldi. Xuning bilən u uningdin həmilidar bolup kaldı.

¹⁹ Andin Tamar ornidin turup mangdi; u pərənjin seliwetip, tulluk kiyimini kiyiwaldi.

²⁰ Yəhuda: — U hotunning kolidiki rənini yandurup kəlsun dəp adullamlıq dostining kəli arkilik oqlakni əwətti, əmma u uni tapalmidi. ²¹ U xu jaydiki adəmlərdin: — Ənaimdiki yolning boyida olturoqan butpərəs pəhixə kəni, dəp sorisa, ular: — Bu yərdə həqbir butpərəs pəhixə bolqan əməs, dəp jawab bərdi..

²² Buning bilən u Yəhudaning kəxioğa yenip berip: — Mən uni tapalmidim; üning üstigə u jaydiki adəmlərmu: «Bu yərdə həqbir butpərəs pəhixə ayal bolqan əməs» deyixti, dedi.

²³ Yəhuda: — Boptu, u nərsiləni u elip kətsə kətsun; bolmisa, baxkılarning məshirisigə qalimiz. Nemila bolmisun, mən uningğa oqlak əwəttim, ləkin sən u hotunni tapalmiding, dedi.

²⁴ Üq ayqə ötkəndin keyin birsı Yəhudağa: — Sening kəlining Tamar buzukqilik kildi, uning üstigə zinadin həmilidar bolup kaldı, degən həwərnı yətküzdi. Yəhuda jawabən: — Uni elip qikinqlar, kəydürüwetilsun! — dedi.

²⁵ Ləkin u elip qikiloqanda kəynatisioğa həwər əwətip: — Bu nərsilərnıng igisi bolqan adəmdin həmilidar boldum! Əmdi sən kəriup bak, bu məhür, xoynisi wə həsining kimning ikənlikini etirap kiləqin, dedi.

²⁶ Yəhuda bu nərsilərnı etirap kilip: — U manga nisbətən həkliktur; dərwəqə mən uni oqlum Xələhğa elip bərmidim, dedi. Bu itxin keyin Yəhuda uningğa yənə yeqinqilik kilmidi..

38:8 «kerindaxlik burqi» — kədimki zamanlarning ər-p-adətliri boyiqə, birsı öz mal-mülkigə warislik kilidioqan pərzənti bolmay elüp kətsə, undakta əlgüqining aka yaki ukisi uningğa bir waris pərzənt kaldurux üqün ayalini hotunlukğa elixi kərək idi. Bu ayaldin pərzənt tuqulsa, undakta u öziningki əməs, bəlkı əlgən kərindixining həsəblinatti. Keyin bu ixni Musa pəyoqəmbər yəhudiylarğa kənun dəp bəkitkən («Kən.» 25:5-10).

38:15 «xu bir pəhixə ayal ohxaydu» — xu wəkitlarda pəhixə ayalar yüzini etiwəlatı; toy kiləqan ayallar wə kizlar adətə qümbəlsiz yürətti. Pəkət toy kilidioqan layiqi aldidila kizlar yüzini yepiwəlatı (24:65ni kəriung).

38:21 «butpərəs pəhixə» — Kənaaniylar arisida butpərəslikning pəhixiwəzlik bilən ziq munasiwiti bar idi. «Kim bundak «butpərəs pəhixə» bilən billə bolsa, uningğa buttin bir bəht-bərikət kəlidu» dəp qərilatti.

38:26 «U manga nisbətən həkliktur» — Tamarnıng bu ixlarda bolux məksiti kəngül huxi üqün əməs, bəlkı pərzənt kəriux üqün idi.

—Yəhuda əslidə «Mən uningdin təhimu gunəhkərmən» deyixkə toqra kəlatı, əlwəttə.

²⁷ Uning tuoqut waqti yekinlasti, mana qorsikida qoxkezak bar idi. ²⁸ U tuoqkan waqtida balilardan birsi qolini qikiriwidi, tuoqut anisi dərhal bir kızıl yipni elip: «Bu awwal qikti» dəp uning qolıoqa qigip koydi.

²⁹ Lekin u kolini yənə iqigə tikiwaldi, mana uning inisi qikti. Xuning bilən tuoqut anisi: «Sən kandaq kilip bəsüp qikting!» dedi; xuning bilən uningoya «Pəraz» degən at koyuldi. ³⁰ Andin qolıoqa kızıl yip qigilgən akisi tuoqluldi. Uning ismi Zərah dəp ataldi.

Yüsüpning Potifarning öyidə hizmət kılıxi

39 ¹Yüsüp bolsa Misiroya elip kelindi; uni Pirəwnning oqojidari, pasiban bexi Potifar xu yərgə elip kəlğan Ismaillarning qolidin setiwaldi. ² Lekin Pərwərdigar Yüsüp bilən billə bolıoaqqa, uning ixliri ongoqa tartti; u misirlik hojisinining öyidə turup qaldı. ³ Uning hojisi Pərwərdigarning uning bilən billə ikənlikini, xundakla u nemə ix kılsa, Pərwərdigarning uning kolida ronak tapkuzıanlıkini baykıdi. ⁴ Xuning bilən Yüsüp uning nəziridə iltipət tepip, uning has hizmətqisi boldi. Hojisi uni öyini baxkuruxka koydi wə barlik təəllukatini uning qolıoqa tapxurdi.

⁵ Wə xundak boldiki, u uni öyi wə barlik təəllukatini baxkuruxka koyıoqandin tartip, Pərwərdigar bu misirlikning öyini Yüsüpning səwəbidin bərikətlidi; Pərwərdigarning bərikiti uning pütün ailisi wə barlik tərıqıqılıoqa kaldi. ⁶ Xuning bilən Potifar barlik ixlirini Yüsüpning qolıoqa tapxurup, öz tamikini yeyixtin baxka heqkandaq ix bilən kari bolmıdi.

Yüsüp bolsa qamiti kelixkən, huxqiray yigit idi.

⁷ Birnəqqə waqıt etkəndin keyin xundak boldiki, uning hojisinining ayalining Yüsüpkə kəzi qüxüp kəlip: — Mən bilən yatqın! — dedi.

⁸ Əmma u unimay hojisinining ayalıoqa mundak dedi: — Mana hojam öydiki ixlarni, xundakla barlik təəllukatini qolıoqa tapxurdi, manga tolimu ixinip ixlirim bilən kari bolmaydu. ⁹ Bu eydə məndin qong adəm yok. Səndin baxka u heqbir nərsini məndin ayimidi — qünki sən uning ayalıdursən! Xundak turukluk mən kandaqmu bundak rəzillikni kılıp Huda aldida gunahkar bolay? — dedi.

¹⁰ Gərqə hər küni Yüsüpkə xundak desimu, xundakla u uning bilən yetip uningoya yeqinqilik kılıxni yaki uning bilən birgə turuxni rət kılojan bolsimu, ¹¹ xundak bir wəqə boldiki, bir küni u öz ixi bilən öy iqigə kirgənidi, öydikilərdin heqkaysisi öyning iqidə əməs idi; ¹² bu ayal uning tonini tutuwelip: — Mən bilən yatqın! dedi. U tonini uning qolıoqa taxlap koyup, yügürgən peti keqip taxkırioqa qikip kətti. ¹³ Ayal Yüsüpning tonini öz qolıoqa taxlap keqip qikip kətkinini kərüp, ¹⁴ öyidiki hizmətqilirini qakirip ularıoqa: — Qaranglar, erim bizgə haqarət kəltürsun dəp bir ibranıy adəmnı elip kəptu! Bu adəm yenımoqa kirip: «Sən bilən yatay» dewidi, qattik warkiridim! ¹⁵ U mening kattik warkirıoqinimni anglap, tonini yenımoqa taxlap, taxkırioqa keqip kətti, dedi.

¹⁶ Xuning bilən hojisi öyigə yenip kəlgüqə u Yüsüpning tonini yenida saqlap koydi. ¹⁷ Andin u erigimu xu gəpni kılıp: — Sən elip kəlğan həliki ibranıy qul manga haqarət kılıxka kexımoqa kirdi. ¹⁸ Lekin mən kattik warkırap-jarkırdım, u tonini kexımıda taxlap, taxkırioqa keqip kətti, — dedi.

38:27 1Tar. 2:4.

38:29 «Sən kandaq kilip bəsüp qikting!» — baxka birhil tərjimisi: «Sən kandaq kilip bəsüp qikting? Bundak ix bexingoya yənə kelidu!» (əyni sez «bəsüp qikix» bexingoya yənə kelidu!). «Pəraz» — «bəsülgən jay» yaki «bəsüqi» degən mənıdä.

38:29 Mat. 1:3.

38:30 «Zərah» — Babil yaki aramiy tilida «kıpkızıl» degən mənıdä. İbranıy tilida «parkıraq» degən mənıdä. —Bu babning tarihiy əhmıyiti toqruluk «qoxumqə söz»imızdä azraq tohtilimiz.

39:1 Yar. 37:28; Zəb. 105:17

39:2 Ros. 7:9.

39:7 Pənd. 7:13.

¹⁹ Uning hojisi ayalining: — Sening kulung meni undak-mundak kildi, degan gaplarini anglap oʻjazi ottak tutaxti.²⁰ Xuning bilan Yüsüpning hojisi uni tutup orda munarlik zindanoʻja qamap koydi. Xu yerga pəkət padixahning məhbusliri solinatti. Buning bilən u xu yərdə solakta yetip kaldi...

²¹ Lekin Pərwərdigar Yüsüp bilən billə bolup, uningə xapaət kərsitip, uni zindan begining nəziridə iltipat tapturdi.²² Xuning bilən zindan begi gundihanida yatқан həmmə məhbuslarni Yüsüpning kəliqə tapxurdi. Xu yərdə kəlinidə həkəndak ix uning kəli bilən bolatti.²³ Zindan begi Yüsüpning kəlidiki həkəndak ixtin oʻjəm kilmatti; qünki Pərwərdigar uning bilən billə bolup, u hərnemə kilsa Pərwərdigar uni onguxluk qilatti.

Yüsüpning zindandaxlirining qüxlrigə təbir berixi

40¹ Bu ixlardin keyin Misir padixahining sakıysi wə bax nawiysi Misir padixahining zitiqə tegip gunahkar bolup kaldi.² Xuning bilən Pirəwn uning bu ikki mənəşədarioqə, yəni bax sakıy wə bax nawayoqə oʻjəzəpliniy,³ ularni pasiban bəxining sariyioqə, Yüsüp solaklik munarlik zindanoʻja solap koydi.⁴ Pasiban bəxi Yüsüpni ularning hizmitidə bolup ularni kütüxkə təyinlidi. Ular solakta birnəqqə kün yetip kaldi.

⁵ Ular ikkisi — Misir padixahining sakıysi wə nawiysi gundihanida solaklik turoqan bir kəqidə qüx kərdi. Həbirining qüxining əzigə has təbiri bar idi.⁶ Ətisi ətigəndə, Yüsüp ularning kəxioqə kiriwidi, ularning oʻjəmkin olturəşini kərdi; xunga u əzi bilən billə hojisining sariyida solaklik yatқан Pirəwnning bu ikki mənəşədaridin: — Nemixkə qirayinglar bügün xunqə soloqun? — dəp soridi.

⁸ Ular uningə jawab berip: — Ikkimiz bir qüx kərdük; əmma qüximizning təbirini yexip beridioqan kixi yok, dedi. Yüsüp ularə: — Qüxkə təbir berix Hudadin bolidu əməsmu? Qüxüglarni manga eytip beringlar, — dedi.

⁹ Buning bilən bax sakıy Yüsüpkə qüxini eytip: — Qüxümdə aldimda bir üzüm teli turoqudək;

¹⁰ bu üzüm telining üq xəhi bar ikən. U bih urup qeqəkləp, saplirida uzum pixip ketiptudək;

¹¹ Pirəwnning kədəhi qolumda ikən; mən üzümləni elip Pirəwnning kədəhigə sikip, kədəhni uning kəliqə sunuptimən, dedi.

¹² Yüsüp uningə jawabən: Qüxning təbiri xudurki, bu üq xah üq künni kərsitidu.¹³ Üq kün iqidə Pirəwn kəddingni ruslitip, seni mənəşipingə kəytidin təyinləydu. Buning bilən sən bu-run uningə sakıy boləqandək Pirəwnning kədəhini uning kəliqə sunidə bolisən.¹⁴ Lekin ixliring onguxluk boləqanda meni yadingə yətküzüp, manga xapaət kərsitip Pirəwnning aldidə mening toqramda gəp kilip, meni bu əydin qikərtkəysən.¹⁵ Qünki mən həkəkətan ibranilarning zeminidin nahək tutup elip kelindim; bu yərdimu meni zindanoʻja saləqudək bir ix kilmidim, — dedi.

¹⁶ Bax naway Yüsüpning xundak yahxi təbir bərginini kərup uningə mundak dedi: — Mənnu əzümmi qüxümdə kərdüm; mana, bəximda aq nan bar üq sewət bar ikən.¹⁷ Əng üstünki sewəttə nawaylar Pirəwngə pixuroqan hərhil nazunəmətlər bar ikən; lekin kuxlar bəximdiki u sewəttiki nərsiləni yəp ketiptudək, — dedi.

39:20 «Yüsüpni tutup orda munarlik zindanoʻja qamap koydi» — yukiriki izahatta eytkinimizdək, Potifar «jallat bəxi» boluxi mumkin idi. Xunga u Yüsüpni əlüm jazasioqə məhkum kilixkə həkukluk bolatti. Uning xundak kilmaslik kenglidə ayalining gəplirigə guman pəyda boləqanlikioqə ispat boluxi mumkin. Kaysi ayaoq astida dəssilix hətirigə kəloqan ayal əzini bozək kilmaqki kixining kiyimini tutuwelixon halaytti?

39:20 Zəb. 105:18

40:3 «pasibanlarning bəxi» — Potifar bolsa kerək (39:1ni kəring).

40:8 «qüximizning təbirini yexip beridəqan kixi yok» — xu dəwrlərdə Misirdə «qüxni yəxküqi» dəydiqan «aləhidə kəşpətki bir hil adəmlər bar idi.

40:13 «Pirəwn kəddingni ruslitip...» — ibranıy tilida: — «Pirəwn bəxingni kətürüp...».

¹⁸ Yūsüp javabən: — Qūxning təbiri xudurki: — Bu üq sewət üq künni kərsitidu.¹⁹ Üq kün iqidə Pirəwn sening bexingni kesip, jəsitingni dərəhkə asidikən. Xuning bilən uqarkanatlar kelip gəxüingni yəydikən, — dedi.

²⁰ Üqinqi küni xundak boldiki, Pirəwnning tuquloqan küni boləqəqqa, u həmmə hizmətkarlıri üqün bir ziyapət qilip bərdi, xundakla dərəkə hizmətkarlırining arisida bax saqiyning bexini kətürdi wə bax nawayning bexini aldi.²¹ U bax saqiyni kaytidin öz mənəspigə təyinlidi; xuning bilən u Pirəwnning kədəhini uning qoləqə kaytidin sunidoqan boldi.²² Lekin bax nawayni bolsa Yūsüp ularəqə təbir bərgəndək esiwətti.²³ Əmma bax saqi Yūsüpnə heq əsliməy, əksiəqə uni untup qaldı.

Yūsüpnə padixahning qūxigə təbir berixi

41¹ Toptəqra ikki yil ətüp, Pirəwn bir qūx kərdi. Qūxidə u Nil dəryasining boyida turoqədə.² Həm qiraylık həm semiz yəttə tuyak inək dəryadin qikip, qumuxluqta otlapudək.³ Andin yənə yəttə tuyak inək dəryadin qikiptu; ular sət həm oruk bolup, aldinki inəklərnə yənida, dəryaning boyida turuptu.⁴ Bu sət həm oruk inəklər u yəttə qiraylık həm semiz inəklərnə yəwetiptu. Xu wəqıttə Pirəwn oyoqinip ketiptu.

⁵ U yənə uhlap, ikkinqi kətim qūx kərdi: — Mana, bir tūp buqday xehidin tok wə qiraylık yəttə baxak qikiptu.⁶ Ulardin keyin yənə yəttə baxak qikiptu; ular həm oruk wə puqək bolup, xərk xamilida solixip qəloqanidi.⁷ Bu oruk baxaklar u yəttə semiz, tok baxakni yutup ketiptu. Andin Pirəwn oyoqinip ketiptu, bu uning qūxi ikən.

⁸ Ətisi uning kəngli nəhayiti biaram bolup, Misirdiki həmmə palqi-jadugərlər bilən barlık danixmənlərnə qakirtip kəldi. Pirəwn öz qūxini ularəqə eytip bərdi; lekin heqkim Pirəwnə qūxlərnə təbirini dəp bərləmidi.

⁹ U qəqdə bax saqi Pirəwnə: — Būgün mening ətəküzgən hatalikirim esimə kəldi.¹⁰ Burun Pirəwn janabliri kullirəqə, yəni pəkır wə bax nawayəqə aqqiklinip, bizni pasiban bexining sariyida solakqə taxlıqanidila;¹¹ Xu qəqlarda hər birimiz bir kəqidə birdin qūx kərdük; hər kəysimiz kərgən qūxning təbiri baxqə-baxqə idi.¹² Xu yərdə biz bilən billə pasiban bexining kuli boləqan bir ibranıy yigit bar idi. Uningə qūxlirimizni eytiwidük, u bizgə qūxlirimizning təbirini bayan kildi; u hər birimizning kərgən qūxigə qarap təbir bərgənədi.¹³ Xundak boldiki, ixlar dəl uning bərgən təbiridə deyilgəndək yüz bərdi; janabliri pəkırni öz mənəspimə kaytidin təyinlidilə, bax nawayni dərəqə astila, — dedi.

¹⁴ Xuning bilən Pirəwn adəm əwətip, Yūsüpnə qakirdi; ular dərhal uni zindandin qikardi. Yūsüp burut-saqilini qūxürüp, kiyimlırini yənggüxləp, Pirəwnning aldiəqə kirdi.¹⁵ Pirəwn Yūsüpkə: — Mən bir qūx kərdüm, əmma uning təbirini eytip bərləydiqən heqkim qikmidi. Anglisam, sən qūxkə təbir bərləydikənsən, — dedi.

¹⁶ Yūsüp Pirəwnə javab berip: — Təbir berix özümdin əməs; lekin Huda Pirəwnə hatirjəmlik beridoqan bir javab beridu, — dedi.

¹⁷ Pirəwn Yūsüpkə: — Qūxümdə mən dəryaning kiroqıqida turuptimən.¹⁸ Kərisam, dəryadin həm semiz həm qiraylık yəttə tuyak inək qikip qumuxluqta otlapu.¹⁹ Andin ulardin keyin

40:19 «Pirəwn sening bexingni kesip,...» — ibranıy tilida: «Pirəwn bexingni üstüngdin kətürüp,...». Muxu sözlərnə 13-ayət bilən selixturoqılı bolidu.

40:20 «bexini aldi» — ibranıy tilida bu ibarə «bexini kətürdi» degən söz bilən ipadilini. Lekin bu «bax kətürüp» ornini ətürük əməs, bəlkı kallisini elixni kərsitidu.

41:1 Zəb. 105:19

41:8 «uning kəngli» — ibranıy tilida: — «uning rohi».

41:11 Dan. 2:2.

41:14 Zəb. 105:20; Dan. 2:25.

41:16 «hatirjəmlik beridoqan bir javab» — yaki «aman-esənlikkə elip baridoqan bir javab».

41:17 «dərya» — Nil dəryasi. Misirliklərqə nisbətən pəkət bir dərya, yəni Nil dəryasila bardur.

ajiz, tolimu sət həm oruk yəttə tuyak inək qikiptu. Mən Misir zeminida xundak sət inəklərni kərgən əməsmən.²⁰ Bu oruk, əski inəklər bolsa awwalkı yəttə semiz inəkni yəwetiptu.²¹ Ularni yəwətkən bolsimu, kərsikiqə bir nemining kirgənliki heq ayan bolmaptu, ularning kərünüxi bəlki burunkidək sət imix. Andin mən oyojinip kəttim.

²² Andin yənə bir qux kərdum, mana bir xahin yəttə həm tok həm qiraylık baxak qikiptu.²³ Andin yənə yəttə puqak, oruk baxak qikiptu; ular xərk xamili bilən solixip kurup ketiptu.²⁴ Bu oruk baxaklar yəttə qiraylık baxakni yəp ketiptu. Mən bu ixni palqi-jadugərlərgə dəp bərsəm, manga təbirini eytip beridioqan heq kixi qikmidi, dedi.

²⁵ Yüsüp Pirəwngə: — Janabliri Pirəwnning qüxliri bir mənidedur. Huda Əzi kilməkqi boləqan ixlirini Pirəwngə aldın bildürdi.²⁶ Bu yəttə yaxhi inək yəttə yilni kərsitidu; yəttə yaxhi baxakmu yəttə yilni kərsitidu. Bu qüxlər ohxax bir güxtur.

²⁷ Ulardın keyin qikkən yəttə oruk, yaman sət inək yəttə yilni kərsitidu; xərk xamili bilən solixip kəloqan yəttə kuruq baxakmu xundak bolup, aqarqilik bolidioqan yəttə yildur.²⁸ Mən Pirəwngə dəydioqan səzüm xuki, Huda yəkında kilməkqi boləqan ixni Pirəwngə ayan kildi.²⁹ Mana, püt-kül Misir zeminida yəttə yiloqə məmurqilik bolidu;³⁰ andin yəttə yiloqə aqarqilik bolidu; xuning bilən Misir zeminida pütkül məmurqilikni unutküzidioqan aqarqilik zeminni wəyran kilidu.³¹ Kelidioqan aqarqilikning səwəbidin zeminda boləqan məmurqilik kixilərnin esidin kətürülüp ketidu; qünki aqarqilik tolimu eoqir bolidu.³² Ləkin qüxning yandurulup, Pirəwngə ikki kətim kərüneginin əhmiyiti xuki, bu ix Huda təripidin bəkitilgən bolup, Huda uni pat arida əməlgə axuridu.

³³ Əmdi Pirəwn əzi üqün pəm-parasətlik həm dana bir kixini tēpip, Misir zeminiqə koysun.

³⁴ Pirəwn xundak kilsunki, məmurqilik boləqan yəttə yilda Misir zeminidin qikkən axlikning bəxtin birini toplanglar dəp zeminiqə nəzarətqilərnə tēyinelisun.³⁵ Bular xu kelidioqan tokqilik yillirida barlık axlikni topla, xəhər-xəhərlərdə yeməklilik bolsun dəp buqday-konaklarni Pirəwnning kol astiqə jəm kilip saklitip koysun.³⁶ Yioqiləqan xu axliklər Misir zeminida bolidioqan yəttə yillik aqarqiliqkə takabil turux üqün saklansun; xu tərıkidə zemin aqarqiliqtin həlak bolmaydu, — dedi.

Yüsüpning Misirni idarə kılıxi

³⁷ Bu söz Pirəwn wə uning hizmətkarlırının nəzirigə taza yaqtı.³⁸ Xuning bilən Pirəwn hizmətkarlıriqə: — Bu kixidək, iqidə Hudaning rohi bar yənə birsini tapalamduq?! — dedi.

³⁹ Pirəwn Yüsüpkə: — Huda sanga buning həmmisini ayan kıləqanikən, səndək pəmlilik həm dana heqkim qikmaydu.⁴⁰ Sən əmdi mening öyümni baxkuruxkə bəkitilding, barlık həlkim sening aqzingə qarap əzlrini tərtpkə tizsun. Pəkət təhttilə mən səndin üstün turimən, — dedi.

⁴¹ Ahirida Pirəwn Yüsüpkə: — Mana, mən seni pütkül Misir zeminining üstigə tēyinlidim, — dedi.

⁴² Buning bilən, Pirəwn öz kolidin məhür üzükini qikrip, Yüsüpning kəliqə saldi; uningə nəpis kanap rəhttin tikilgən libasni kiğüzüp, boyniqə bir altun zənjir esip koydi.⁴³ Uni əzining ikkinqi xahənə hərwisiqə olturoquzup, uning aldidə: «Tiz pükünglar!» — dəp jar saldurdi. Xundak kilip, Pirəwn uni pütkül Misir zeminiqə tikləp koydi.

⁴⁴ Andin Pirəwn Yüsüpkə yənə: — Mən degən Pirəwndurmən; pütkül Misir zeminida sənsiz heqkim kol-putini midirlatmisun! — dedi.

41:37 Ros. 7:10.

41:38 Zəb. 105:20-22

41:40 «tərtpkə tizsun» — yaki «boysunidu».

41:40 Zəb. 105:21-22

41:44 «Mən degən Pirəwndurmən; pütkül Misir zeminida sənsiz heqkim kol-putini midirlatmisun!» — yaki «Mən Pirəwndurmən; ləkin pütkül Misir zeminida sening ruhsitingsiz heqkim kol-putini midirlatmisun!».

⁴⁵⁻⁴⁶ Pirəwn Yüsüpkə Zafinat-Paaniyah degən namni bərdi wə on xəhəridiki kahin Potifirahning kizi Asinatni uningoja hotunlukka elip bərdi. Xundak kiliip Yüsüp pütkül Misir zemini-baxkurux üçün qərgiləxkə qıktı. Yüsüp Misir padixahi Pirəwnning hizmitidə boluxka bekitilgəndə ottuz yaxta idi; u Pirəwnning aldidin qikiip, Misir zeminining hərəkaysi jaylirini kəzdin kəqürdi..

⁴⁷ Məmurqilik boləjan yəttə yil iqidə zeminning həsuli dəwə-dəwə boldi.. ⁴⁸ Yəttə yilda u Misir zeminidin qikқан axliqni yioqip, xəhər-xəhərgə toplidi; hərəkaysi xəhərninğ ətrapidiki etizlikning axliqini u xu xəhərninğ əzigə juqlap koydi. ⁴⁹ Xu tərəkidə Yüsüp dengizdiki kumdək nahayiti kəp axlik toplidi; axlik həddi-həsabsiz boləjaqqa, ular həsablaxni tohtatti.

⁵⁰ Aqarqilik yilliri yetip kelixtin burun Yüsüpkə ikki oşul tərəldi. Bularni Ondiki kahin Potifərahning kizi Asinat uningoja tuqup bərdi.. ⁵¹ Yüsüp: «Huda pütün japa-muxəkkitim wə atamning pütün alisini kənglumdin kətürüwətti» dəp tunji oşlijoja Manassəh dəp at koydi;..

⁵² andin: «Mən azab-oqubət qəkkən yurtta Huda meni mewilik kildi» dəp ikinqisigə Əfraim dəp at koydi..

⁵³ Misir zeminida məmurqilik boləjan yəttə yil ayaqlaxti. ⁵⁴ Andin Yüsüpninğ eytkinidək aqarqilikning yəttə yili baxlandi. U qaoqlarda baxka barlik yurtlardimu aqarqilik boldi; ləkin Misir zeminidiki hər yərlərdə nan bar idi.. ⁵⁵ Aqarqilik pütkül Misir zeminni başkanda, həlk axlik sorap Pirəwngə pəryad kildi. Pirəwn misirliklarning həmmisigə: — Yüsüpninğ kəxioja berip, u silərgə nemə desə, xuni kilinglar, — dedi.

⁵⁶ Aqarqilik pütkül yər yüzini besip kətti. Yüsüp hər yərdiki ambarlarni eqip, misirliklarəja axlik satatti; aqarqilik Misir zeminida intayin eoqir boləjili turdi. ⁵⁷ Aqarqilik pütkül yər yüzini başkan boləjaqqa, barlik yurtlardiki həlkmu axlik alojili Misiroja Yüsüpninğ kəxioja kələtti.

Yüsüpninğ kərindaxlirining Misiroja axlik alojili berixi

42 ¹ Əmdi Yəqub Misirda axlik barlikini bilginidə oşullirioja: — Nemixka bir-biringlarəja kərixip turisilər? — dedi.

² Andin yənə: — Manga qaranglar, angliximqə Misirda axlik bar ikən. U yərgə berip, andin xu yərdin bizgə axlik elip kelinglar; buning bilən əlup kətməy, tirik qəlimiz, — dedi..

³ Buning bilən Yüsüpninğ on akisi axlik setiwəlojili Misiroja yoloja qıktı.. ⁴ Ləkin Yəqub Yüsüpninğ inisi Binyaminning birər yamanlikka uqrap kəlixidin kərkup uni akiliri bilən billə əwətmidi. ⁵ Xuningdək aqarqilik Qanaan zeminidimu yüz bərgəqə, Israilning oşulliri axlik alojili kəlgənlər arisida bar idi.

⁶ Yüsüp zeminning waliysi bolup, yurtning barlik həlkigə axlik setip bərgüqi xu idi. Yüsüpninğ akiliri kəlip uning aldidə yüzlirini yərgə təgküzüp təzim kildi.. ⁷ Yüsüp akilirini kərüpla ularni tonudi; ləkin u tonuxluk bərməy, ularəja kəpal tələppuzda gəp kiliip: — Kəyərdin kəldinglar,

41:45-46 «Zafinat-Paaniyah» — mənisi «Hudaning səz kilixi bilən u (Yüsüpnə deməqki) həyat turidu» degən boluxi mumkin. Baxka birhəl təjimişi «Dunyaning Kutkuzəquqisi».

41:47 «dəwə-dəwə» — ibraniy tilida «qanggal-qanggal».

41:50 Yar. 46:20; 48:5.

41:51 «Manassəh» — mənisi «untuldurəjan».

41:52 «Əfraim» — mənisi «ikki həssə mewilik».

41:54 Yar. 45:6; Zəb. 105:16-17

42:2 Ros. 7:12.

42:3 «Yüsüpninğ on akisi ... Misiroja yoloja qıktı» — Yəqubning oşullirining əzlrining Misiroja berixi alisininğ aqarqilik tüpəylidin namratlixip kətkənlikini kərsətsə kərak; baridojan hizmətqilərmu kəlmiojan boluxi mumkin.

42:6 «Yüsüpninğ akiliri kəlip uning aldidə yüzlirini yərgə təgküzüp təzim kildi» — bu ix bilən Yüsüpninğ kərgən qüxliri tehi toluk əməlgə axurulmıdi; atisi Yəqub, inisi Binyamin wə egəy anisininğ Misiroja kəlixə bilən kərgən qüxliri toluk əməlgə axurulıdu.

42:6 Yar. 37:7.

dəp soridi. Ular javabən: — Qanaan zeminidin axliq aloqili kəlduk, — dedi.

⁸ Yüsüp akilirini tonuqan bolsimu, lekin ular uni tonumidi. ⁹ Yüsüp əmdi ular tooqrisida kərgən qüxlirini esigə elip, ularoqə: — Silər jasus, bu əlning mudapiəsiz jaylirini kəzətkili kəldinglar, — dedi.

¹⁰ Əmma ular uningəja javab berip: — Əy hojam, undak əməs! Bəlki kəminiliri axliq setivaloqili kəldi!¹¹ Biz həmmimiz bir adəmninq oqulliri, səmimiy adəmlərmiz. Kəminiliri jasus əməs! — dedi.

¹² U ularoqə yənə: — Undak əməs! Bəlki zeminning mudapiəsiz jaylirini kərgili kəldinglar, — dedi.

¹³ Ular javab berip: — Kəminiliri əslidə on ikki kərindax iduk; biz həmmimiz Qanaan zeminidiki bir adəmninq oqulliridurmiz; lekin kənji inimiz atimizning kəxida kəlip qəldi; yənə bir inimiz yokəp kətti, — dedi.

¹⁴ Əmma Yüsüp ularoqə yənə: — Mana mən dəl silərgə eytkinimdək, jasus ikənsilər!

¹⁵ Pirəwnning həyati bilən kəsəm kəlimənki, kiqik ininglar bu yərgə kəlmigüqə silər bu yərdin qikip ketəlməysilər; silər xuning bilən sinililər. ¹⁶ Ininglarni elip kəlgili biringlarni əwətinglar, kəloqanliringlar bolsa solap kəyulilər. Buning bilən eytkininglarning rast-yaloqanliqi ispatlinidu; bolmisa, Pirəwnning həyati bilən kəsəm kəlimənki, silər jəzmən jasus! — dedi.

¹⁷ Xuning bilən u ularni üq küngiqə solap kəydi. ¹⁸ Üqinqi küni Yüsüp ularoqə mundaq dedi: — Mən Hudadin kərkidioqan adəmmən; tirik kəlixinglar üqün muxu ixni kilinglar: — ¹⁹ Əgər səmimiy adəmlər bolsanglar, kərindaxliringlardin biri silər solanoqan gundihanida solakliq turiwərsun, kəloqininglar aqarqiliqta kəloqan ailənglar üqün axliq elip ketinglar; ²⁰ Andin kiqik ininglarni kəximəja elip kelinglar. Xuning bilən səzliringlar ispatlansa, əlməysilər!, — dedi. Ular xundaq kəlidioqan boldi.

²¹ Andin ular əzara: — Bərhək, biz inimizəja kəloqan iximiz bilən gunahkar bolup qəlduk; u bizgə yalwursimu uning azabini kərup turup uningəja kulak salmiduk. Xuning üqün bu azab-oqubət bəximizəja qüxti, — deyixti.

²² Rubən ularoqə javabən: — Mən silərgə: balioqə zulum kilmanglar, degən əməsmidim? Lekin unimidinglar. Mana əmdi uning kən kərzi bizdin soriliwatidu, — dedi.

²³ Əmma Yüsüp ular bilən tərjiman arkəlik səzləxkəqkə, ular Yüsüpninq əz gəplirini uqup turuwatkinini bilmidi. ²⁴ U ulardin əzini qətkə elip, yioqlap kətti. Andin ularning kəxiəja yenip kəlip, ularoqə yənə səz kəlip, ularning arisidin Ximeonni tutup, ularning kəz aldida baqlidi.

Yüsüpninq akilirining Qanaanəja kəyixi

²⁵ Andin Yüsüp əmr qüxürüp, ularning taoqarlioqə axliq toldurup, hər birsining pulini kəyturup taoqirioqə selip kəyup, səpər həzirliklirimu berilsun dəp buyruwidi, ularoqə xundaq kəilindi. ²⁶ Xuning bilən akiliri exəklirigə axliqlirini artip, xu yərdin kətti.

²⁷ Əmma ətənggə kəlgəndə ulardin biri exikigə yəm bərgili taoqirini eqiwidi, mana, əz puli taoqarning aqzida turatti. ²⁸ U kərindaxlirioqə: — Mening pulumni kəyturuwetiptu. Mana u taoqirimda turidu, dedi. Buni anglap ularning yüriki su bolup, titrixip bir-birigə: — Bu Hudaning bizgə zadi nemə kəloqinidu? — deyixti.

²⁹ Ular Qanaan zeminiəja, atisi Yakupning kəxiəja kəlip, bəxidin ətkən həmmə wəkələrni

42:9 «əlninq mudapiəsiz jayliri» — ibraniy tilida «əlninq yalingaq jayliri».

42:9 Yar. 37:5.

42:13 Yar. 43:29.

42:14 «mana mən dəl silərgə eytkinimdək, jasus ikənsilər!» — Yüsüpninq buni deginidiki məntiqə bəlkim «Kim əz oqullirining həmmisini degüdək birakla Misiroqə baridioqan hətərlək yoloqə mangduratti?!» degəndək boluxi mumkin.

42:16 «eytkininglarning rast-yaloqanliqi ispatlinidu» — ibraniy tilida «silərdə həqiqət bar-yoklukü ispatlinidu».

42:20 Yar. 43:5; 44:23.

42:22 Yar. 37:21,22.

uningoʻja soʻzləp berip: ³⁰ — hēlikī kixi, yəni xu zeminning hojisi bizgə kəpəl gəp kildi, bizgə zeminni paylioʻquqı jasustək muamilə kildi; ³¹ əmdi biz uningəja: «Biz bolsək səmimiy adəmlərmiz, jasus əməsmiz. ³² Biz bir atidin boləjan oʻqullar bolup, on ikki aka-uka iduk; biri yokəp kətti, kikiq inimiz hāzir Kanaan zeminida atimizning yenida kaldi» desək, ³³ Hēlikī kixi, yəni xu zeminning hojisi bizgə mundaq dedi: «Mening silarning səmimiy ikənlikinglarni bilixim üqün, kerindaxliringlarning birini mening yenimda kəldurup koyup, aq kəlojan ailənglar üqün axliq elip ketinglar; ³⁴ andin kikiq ininglarni kəximəja elip kelinglar; xundaq kilsanglar, silərnin jasus əməs, bəlki səmimiy adəmlər ikənlikinglarni bilələymən. Andin kerindixinglarni silərgə kəyturup berimən wə silər zeminda soda-setik kilsanglar bolidu» — dedi.

³⁵ Əmma xundaq boldiki, ular təoʻjarlirini təkəndə, mana hər birining puldini əz təoʻjarlirida turrattı! Ular wə atisi əzlrining qigiklik pullirini kərgəndə, kərkup kəlixiti. ³⁶ Atisi Yəqub ularəja: — Meni oʻqlumdin juda kildinglar! Yūsüp yok boldi, Ximeonmu yok, əmdi Binyaminimu elip kətməkqi boluwatisilər! Mana bu ixlarning həmmisi mening beximəjila kəldi! — dedi.

³⁷ Rubən atisiəja: — Əgər mən Binyaminni kəxingəja kəyturup elip kəlmisəm, mening ikki oʻqlumni əltürəwətkin; uni mening koluməja tapxurojin; mən uni kəxingəja yandurup elip kelimən, — dedi.

³⁸ Lekin Yəqub jawab berip: — Oʻqlum silər bilən billə u yərgə qūxməydu; qünki uning akisi əlup ketip, u əzi yaloquz kaldi. Mubada yolda ketiwatqanda uningəja birər kəlixməslilik kəlsə, silər məndək bir aq qaqliq adəmnı dərd-ələm bilən təhtisaraəja qūxūriwətisilər, — dedi.

Yūsüpninğ akilirining Binyaminni Misiroja elip berixi

43 ¹ Aqarqilik zeminni intayin eoqır baskanidi. ² Bu səwəbtin ular Misirdin elip kəlgən axliqni yəp yətgətkəndə, atisi ularəja: — Yənə berip bizgə azoqına axliq elip kelinglar, — dedi.

³ Lekin Yəhuda uningəja jawabən: — Hēlikī kixi bizni kəttik agahlandurup: «Ininglar silər bilən billə kəlmisə, yūzūmni kərimən dəp hiyal kilmanglar» degən. ⁴ Əgər inimizni biz bilən billə əwətsəng, biz berip sanga axliq elip kelimiz. ⁵ Əmma əwətxkə unimisang, biz barmaymiz; qünki hēlikī kixi bizgə: «Ininglar silər bilən billə kəlmisə, yūzūmni kərimən dəp hiyal kilmanglar» degən, — dedi.

⁶ Israil ularəja: — Silər nemixkə manga xunqə yamanlik kiliq u kixigə: «Yənə bir inimizmu bar» dedinglar, — dedi.

⁷ Ular jawabən: — U kixi bizning wə ailimizning əhwalini sürüxtürup koqilap: «Atanglar tehi Həyatmu? Yənə bir ininglar barmu?» — dəp soridi. Biz uning xu soaliəja yarixa jawab bərduk. Uning bizgə: «Ininglarni elip kelinglar» dəydiəjini nədin biləyli? — dedi.

⁸ Yəhuda atisi Israiləja: — Balini mən bilən əwətkin; biz dərhal kəzoqilip yoloja qikayli; xundaqta biz wə sən, bizlər həmə balilirimiz əlməy, tirik qalimiz. ⁹ Mən uningəja kəpil bolimən; sən uning üqün mening meningdin hesab alisən; əgər mən uni sening kəxingəja aman-esən yandurup kəlip, yūzūngning aldidə turoquzmisam, pütkül əmrümdə aldingda gunahkar bolay. ¹⁰ Qünki həyal bolmiojan bolsək, bu qəoqkəq ikki kətim berip kələttuk, — dedi.

¹¹ Ularning atisi Israil ularəja: — Undək bolsa, mundaq kilinglar: — U kixigə kəqa-kəqanglarəja zemindiki əng esil mēwilərdin sowəjat aloqəq beringlar: yənə azoqına tutiya, azrak həsəl, dora-dərmanlar, murməkki, pistə wə badamlarni aloqəq beringlar. ¹² Kəlunglarda ikki həssə pul elip, təoʻjarliringlarning aozidiki əzūnglarəja yandurulojan pulnimu aloqəq beringlar. Ehtimal, bu

42:34 «zemin» — Misir zeminini kərsitidu.

42:35 Yar. 42:25; 44:1.

43:5 Yar. 42:20; 44:23;

43:9 «meningdin hesab alisən» — ibraniy tilida «mening kolumdin hesab alisən».

43:9 Yar. 44:32.

ixta səwənlik kərülgən boluxi mumkin.¹³ Ininglarnimu billə elip, qozoqilip u kixining yenioqa yənə beringlar.¹⁴ Həmmigə Qadir Təngri Əzi siləni u kixining aldida rəhimgə erixtürgəy. Buning bilən u siləning xu yərdiki qerindixinglarni wə Binyaminni qoyup berip, silərgə qoxup qoyarmikin; özüm nawada balilirimdin juda bolsam bolay! — dedi.

¹⁵ Xuning bilən bu adəmlər xu sowqatni elip, qollirioqa ikki həssə pulni tutup, Binyaminni elip qozoqilip, Misiroqa berip Yüsüpnin aldida hazır boldi.¹⁶ Yüsüp Binyaminni ular bilən billə kərginidə, öz əyini baxquridioqan oqojidarioqa buyrup: — Bu adəmləni əyümgə baxlap kirip, mal soyup taam təyyar qiloqin; qünki bu kixilər qüxlük oqizani mən bilən yəydu, — dedi.

¹⁷ U kixi Yüsüpnin buyruqinidək qilip, adəmləni Yüsüpnin əyigə baxlap kirdi.¹⁸ Ular bolsa Yüsüpnin əyigə baxlap kelinginidin qorkuxup: — Aldinqi qetim taoqarlimizioqa yandurulqan pulning səwəbidin biz uning əyigə elip kelinduk; uning məqsiti bizgə hujum qilip, üstimzidin besip qul qilip, exəklirimizni tartiwelox ohxaydu, — deyixti.

¹⁹ Ular Yüsüpnin əyini baxquridioqan oqojidarning yenioqa kelip, əyning ixikining tüwidə uningqoqa: —

²⁰ Əy hojam, biz həqiqətən əslidə muxu yərgə axliq aloqili kəlgəniduk; ²¹ Xundək boldiki, biz etənggə kelip öz taoqarlimizni aqsak, mana hər birimizning puli, əyni eqirliqi boyiqə taoqarlimizning aqzida turuptu; xunga biz buni yandurup qolimizda aloqə qəlduk.

²² Axliq aloqili qolimizda baxqə pulmu elip qəlduk; əmma taoqarlimizioqa pulni kimning selip qoyqanliqini bilmiduk, — dedi.

²³ U ularqoqa: — Hatirjəm bolunglar, qorkmanglar. Siləning Hudayinglar, atanglarning Hudasi taoqarliringlarda silərgə bayliq ata qiloqan ohxaydu; siləning pulunglarni allikaqan tapxurup aldim, — dedi. Andin u Ximeonni ularning kexioqa elip qikti.²⁴ U kixi ularni Yüsüpnin əyigə baxlap kirip, ularning putlirini yuyuxioqa su əkirip berip, andin exəklirigə yəm bərdi.²⁵ Ular Yüsüpnin qüxtə kelixigə ülgürtüp sowqatni təyyarlap qoydi; qünki ular əzlrining xu yərdə oqiza yəydiqinini angliqanidi.

²⁶ Yüsüp əygə kəlgəndə ular qolliridiki sowqatni əygə uning aldioqa elip kirip, bexini yərgə təgküzüp uningqoqa təzim qildi.²⁷ U ulardin həl sorap, andin: — Silər gepini qiloqan qeri atanglar salamətmu? U həyatmu? — dedi.

²⁸ Ular jawab berip: — Siləning qulliri bizning atimiz salamət turuwatidu, u tehi həyattur, — dəp uning aldida egilip təzim qildi.

²⁹ Yüsüp bexini kətürüp, öz inisi Binyaminni kərüp: — Silər mənə gepini qiloqan kikiq ininglar xumu? — dəp sorap: — Əy oqlum, Huda sənə xapaət kərsətkəy! — dedi.

³⁰ Yüsüpnin öz inisioqa bolqan seqinix oti qattik küqiyip, yioqliwaloudək haliy jay izdəp, aldirap iqkiriqi əygə kirip taza bir yioqliwaldi.³¹ Andin yüzini yuyup qikiq, əzini besiwelip: — Taamlarni qoyunglar, — dəp buyrudi.

³² Hizmətkarlar Yüsüpkə ayrim, ularqoqa ayrim wə Yüsüp bilən billə taməkə kəlgən misirliklarqimu ayrim tamək qoydi; qünki misirliklar ibraniylar bilən bir dastihanda tamək yeyixni yirinqliq dəp qarap, ular bilən billə tamək yeməytti.³³ Yüsüpnin qerindaxliri uning uduhida, hər biri qong-kikiq tərtpi boyiqə olturoquzildi; qongi qongluqioqa yarixa, kikiqi kikiqlikigə yarixa olturoquzildi; ular bir-birigə qarap həyran qelixti.

³⁴ Yüsüp aldidiki dastihandiki taməqlardin ularqoqa bəlp bərdi. Əmma Binyaminioqa bərgini baxqilarningkigə qarioqanda bəx həssə kəp idi. Ular xarab iqip, uning bilən hux kəyp qilixti.

43:20 Yar. 42:3.

43:21 Yar. 42:27,35.

43:24 Yar. 18:4.

43:26 Yar. 37:10; 42:6.

43:29 Yar. 42:13.

43:30 Yar. 45:2.

Yüsüpning qerindaxlirini ahirki qetim sinixi

44¹ Andin u öz eyini baxquridoqan oqojidarioq buyrup: — Bu kixilarning taqarlarini elip ketüröligüdäk axlix kaçılap, hər birining pulini taqirining aozioq selip qoyojın;² andin mening jamimni, yəni kümüx jamni axlixning puli bilən billə əng kikiqining taqirining aozioq selip qoyojın, — dedi. U adam Yüsüpning deginidäk kildi.

³ Ətisi tang yorioqanda, ular exakliri bilən billə yolqə selip koyuldi.⁴ Ləkin ular xəhərdin qikip anqə uzun mangmayla, Yüsüp oqojidarioq: — Ornungdin tur, bu adəmlərninğ kəynidin koşlıojın; ularqə yetixkininğdə ularqə: «Nemixkə yaxxilikkə yamanlıq kayturdunglar?»⁵ Hojam xu jamda xarab iqudu həmdə uningda pal aqıdu əməsmu?! Mundak kılöjininglar rəzillik kılöjininglar bolmamdu!» degin, — dedi.

⁶ Bu adəm ularning kəynidin yetixip berip, ularqə bu sözlərnı kildi.⁷ Ular uningqə jawabən: — Hojimiz nemixkə mundak gəp kılıdu? Mundak ixni kılıx kəminiliridin neri bolsun!⁸ Biz əslidə taqarlarimizning aozzidin tapkan pulnimu Qanaan zeminidin silining kaxlırioq kayturup berixkə əkələnıduq. Xundak turukluk kandaqmu hojilirining eyidin altun-kümüxni oşrılaylı? ⁹ Kəminiliringning arisida kimdin bu jam tepilsə, xu ölümğə məhkum bolsun, bizmu hojimizning kulliri bolaylı, — dedi.

¹⁰ Oqojidar jawabən: — Eytkan səzlırlinglardək bolsun; jam kimning yenidin tepilsə, xu kixi kulum bolup kəlip kalsun, kəloqanliringlar bigunah bolisilər, — dedi.

¹¹ Xuning bilən ular aldirap-tenəp, taqarlarini yərgə quxürüp, hər biri öz taqirini eqip bərdi.

¹² Oqojidar qonginingkidin baxlap kikiqiningkigiqə ahturdi, jam Binyaminning taqiridin tepildi.¹³ Buni kərüp ular kiyimlirini yirtixip, hər biri exikigə kaytidin yükni artıp, xəhərgə kaytti.

Yəhudaning Binyamin üçün yelinixi

¹⁴ Xundak kılıp Yəhuda wə qerindaxliri Yüsüpning eyigə kaldi; u tehi xu yərdə idi. Ular uning aldioqə kəlip əzlırini yərgə etixti.¹⁵ Yüsüp ularqə: — Bu səlarning zadi nemə kılöjininglar? Meningdək adəmninğ qoqum pal aqalaydioqanlıqını bilməmtinğlar? — dedi.

¹⁶ Yəhuda jawabən: — Biz hojimizqə nemimu deyələymiz? Nemə gəp kılalaymiz, kandaq kılıp əzimizni aklıyalaymiz? Huda kəminlirining kəbiqlikını axkara kildi. Mana, biz wə kolidin jam-liri tepiloqan kixi həmmimiz hojimizqə kul bolidioqan bolduk, — dedi.

¹⁷ Ləkin Yüsüp: — Mundak kılıx məndin neri bolsun! Bəki jam kimning kolidin tepiloqan bolsa pəkət xu kixi mening kulum bolıdu. Ləkin kəloqanliringlar aman-esən atanglarning kexioqə ketinglar, — dedi.

¹⁸ Andin Yəhuda uningqə yəkin berip mundak dedi: — Əy hojam, kəminilirigə kulak selip hojamning kulıqioqə bir eqız gəp kılıxkə ıjazət bərgəyla. Oqəzəpliri kəminilirigə tutaxmioqay; qünki əzlıri Pırəwngə ohxax ikənla.¹⁹ Əslidə hojam kəminiliridin: «Atanglar ya ininglar barmu» dəp sorıwidıla,²⁰ biz hojimizqə jawabən: «Bizning bir kəri atimiz bar wə u kəriqanda tapkan, yax bir balisimu bar. Bu balining bir anisidin bolqan akisi ölüp ketip, u əzi yaloquz qaldi; uning atisi uni intayın səyidu» desək,²¹ Sili kəminilirigə: «Uning əzini qeximoqə elip kelinglar, mən uni öz kəzüm bilən kərey» dedilə.²² Biz hojimizqə jawab berip: «Yigit atisidin ayrılalmaydu; əgər atisidin ayrılsa, atisi ölüp ketıdu» desək,²³ Sili yənıla kəminilirigə: «Əgər kikiq ininglar silər bilən billə kəlmisə, yüzümni yənə kərimiz dəp hiyal kilmanglar» degenidıla.²⁴ Xuning bilən

44:5 «Hojam xu jamda xarab iqudu həmdə uningda pal aqıdu əməsmu?!» — Yüsüp Hudaning pəyoqəmbiri bolqaqkə, «pal eqix» katarlık ıxlarnı kət'iy kilmaytti. Uning gepi akilirini sinax məksitidə eytiloqan, halas.

44:15 «Meningdək adəmninğ qoqum pal aqalaydioqanlıqını bilməmtinğlar?» — 5-ayəttiki ızahatni kəring.

44:16 «Huda kəminlirining kəbiqlikını axkara kildi» — Yəhudaning muxu gepi muxu yərdə bəkim Yüsüpning jami taqarlıridin tepiloqanlıqını əmas, bəki ular ötkəndə inisi Yüsüpkə ötküzgən yamanlıqni kərsətsə kərək. Yəhuda əzlırining aldidə turojining Yüsüp ikənlikini bilmaytti, əlwəttə.

44:21 Yar. 42:15.

44:23 Yar. 43:3, 5

biz kəminiliri atimizning kexioja baroqanda hojamning sozlrini uningoja eyttuk;²⁵ andin atimiz yəna: «Yəna berip, bizgə azraq axliq elip kelinglar» dewidi;²⁶ Biz jawabən: «Biz xu yərgə kaytidin quxəlməymiz; əgər kiqik inimiz biz bilən billə bolsa, undakta barimiz; qünki kiqik inimiz biz bilən billə bolmisa, u zatning yüzi aldida turalmaymiz», deduk..

²⁷ Silining kulliri bizning atimiz bizgə yəna: «silərgə məlumki, ayalim manga ikki oqul tuqup bərgənidi. ²⁸ Biri mening yenimdin qikip, yok bolup kətti; mən: u jəzmən titma-titma kiliwetilip, dəp oylidim, xundakla uni bəgüngiqə kərmidim.. ²⁹ Əmdi silər bunimu mening keximdin elip ketip, uningoja bir kelixməslilik kelip qalsə, silər məndək bir aq qaqliq adəmnə dərd-ələm bilən təhtisaraqa quxürüwetisilə», degənidi.. ³⁰ Əmdi mən silining kulliri mening atamning kexioja baroqanda, xu bala biz bilən bolmisa uning jeni balining jeniqa baqlanolan boləjaqqa,³¹ xundak boliduki, u balining yoklukini kərsə, jəzmən əlup ketidu; xuning bilən silining kulliri bizning atimiz boləjan bu aq qaqni dərd-ələm iquda təhtisaraqa quxürüwətkən bolimiz.³² Qünki mənki kəminiliri atamoja bu yigit üqün kepil bolup: «Əgər mən uni kəxingoja kayturup kəlmisəm pütkül əmrümdə atamning aldida gunahkar bolay» degənidim.. ³³ Xunga hazır ətünup qalay, mənki kəminiliri u yigitning ornida hojamning kexida kul bolup tursam, u yigit kərindaxliri bilən billə kaytip kətsə!

³⁴ Qünki yigit mən bilən bolmisa, mən kəndakmu atamning kexioja baralaymən? Atamoja xundak azab-oqubətning quxuxini kəzüm kərgüqi bolmisun! — dedi.

Yüsüpning kərindaxlirioja əzini axkarilixi

45¹⁻² Yüsüp əz yenida turoqanlarning aldida əzini tutalmay: — Həmmə adəm aldimdin qikiriwetilsun! dəp warkiridi. Xuning bilən Yüsüp əzini kərindaxlirioja axkara kəloqanda uning kexida həqkim bolmidi. U kattik yioqlap kətti; misirliklar uni anglidi, Pirəwnning ordiskilərmu buningdin tezla həwər tapti..³ Yüsüp kərindaxlirioja: — Mən Yüsüp bolimən! Atam hazır hayatmu?! — dəp soridi. Əmma kərindaxliri uningoja qarap həduqup ketip, həq jawab berəlməy qaldı.⁴ Ləkin Yüsüp ularni: — Kəni, manga yəkin kelinglar, dəp qakiridi. Ular yəkin kəldi, u yəna: — Mən silərnin ininglar, yəni silər Misiroja setiwətkən Yüsüp bolimən..⁵ Əmdi meni muxu yərgə setiwətkinilar üqün azablanmanglar, əzünglarni əyibkə buyrumanglar; qünki Huda adəmlərnin hayatini saqlap kəlix üqün meni silərdin burun bu yərgə əwətti..⁶ Qünki hazır zemindiki aqarqilikqa ikki yil boldi; ləkin tehi yəna bəx yiloqqa həq teriloqumu bolmaydu, ormimu bolmaydu.⁷ Xuning üqün silərgə dunyada bir qəldini saqlap kəlix üqün, uluq bir nijatlik kərsitip, silərnin tirik kutuluxunglar üqün Huda meni silərdin burun bu yərgə əwətti..⁸ Xundak boləjanikən, meni muxu yərgə əwətküqi silər əməs, bəlkə Hudadır. U meni Pirəwnə atining ornida kəlip, uning pütkül əyigə hoja kəlip tikləp, pütkül zeminoja bəx wəzir kəlip qoydi..⁹ Əmdi tezdin atamning kexioja berip, uningoja: — Səning oqlung Yüsüp: «Huda meni pütkül Misiroja hoja kəlip qoydi. Sən həyal kəlməy, mening kəximəja kəlgən; ¹⁰ sən Goxən yurtida turisən; xuning bilən sən əzüng, oqulliring, nəwriliring, kəyliring, kaliliring wə həmmə təəllukatlıring bilən manga yəkin turisilər.¹¹ Əzüng, ailəng wə həmmə təəllukatıngni nəmratlik besiwəlmisən dəp mən seni xu yərdə kəkimən; qünki yəna bəx yil aqarqilik bardur», dedi, — dənglar.

44:26 «U zatning yüzi aldida turalmaymiz» — ibraniy tilida «xu kixining yüzini kaytidin kəralməymiz».

44:28 Yar. 37:33.

44:29 Yar. 42:38.

44:32 Yar. 43:9.

45:1-2 «Misirliklar uni anglidi, Pirəwnning ordiskilərmu buningdin tezla həwər tapti» — yəni «Misirliklar, xundakla Pirəwnning ordiskilərlər uni anglidi».

45:4 Yar. 37:28; Zəb. 105:17; Ros. 7:9, 13.

45:5 Yar. 50:19,20,21.

45:8 «atining ornida kəlip» — muxu yərdə bəlkim Yüsüpning Pirəwnə qong məsləhətqi ikənlikini kərsətsə kərək.

¹² — Mana silarning kezliringlar wə inim Binyaminning kezliri silərgə gəp kıliwatkan mening əz aozim ikənlikini kərüwatidu.¹³ Atamoja mening Misirdiki bu barlık xan-xəripim həmdə silərnin barlık kərgininglar toqrisida eytip, atamni tezdin bu yərgə elip kelinglar, — dedi..

¹⁴ Xuning bilən u əzini Binyaminoja etip uning boynioja girə selip yioqlap kətti; Binyaminmu uning boynioja yelinip yioqlidi.¹⁵ Andin Yüsüp barlık kərindxalirini səyüp, ularni bir-birləp kuqaklap yioqlidi. Andin kərindxaliri uning bilən paranglasti.

¹⁶ Yüsüpnin kərindxaliri kəldi, degən həwər Pirəwnning ordisioja yətküzüldi; bu Pirəwn wə hizmətkarlırining nəziridə kutluk ix boldi.¹⁷ Pirəwn Yüsüpkə: — Kərindaxliringoja: — «Silər əmdi munda kəlinglar; ulaqliringlaroja yük artip, Kanaan zeminiyoja berip,¹⁸ atanglar wə jəmətinglarni elip mening keximoja kelinglar; mən Misir zeminidin əng esil yərlərnə silərgə berəy; silər bu zeminidin qıkkən nazu-nemətlərdin yəysilər» — degin.¹⁹ Sanga boləjan əmrin xuki, sən ularoja: «Baliliringlar wə ayalliringlarni elix üqün Misir zeminidin hərwilarni elip beringlar. Xuningdək atanglarnimu bu yərgə yətküzüp kelinglar.²⁰ Pütkül Misir zeminidin əng esil jaylar silərnin kə boləqəqə, əz sərəmjənliringlaroja karinglar bolmisun» dəp buyruoqin, — dedi..

²¹ Xuning bilən Israilning oqulliri xundak kildi; Yüsüp Pirəwnning buyruki boyiqə ularoja hərwilarni berip, yoli üqünmu ozuk bərdi.²² Ularning hər birigə bir kər kiyim bərdi; ləkin Binyaminoja bolsa u üq yüz kümüx tənggə, bəx kər kiyim bərdi.²³ U atisiojimu xu hədiyələri, yəni Misirning esil məhsulatlıri artilojan on hangga exək həmdə axlik, nan wə atisioja yol təyyarlıki artilojan on mada exəkni əwətti.²⁴ Andin u kərindaxlirini yoloja selip, ularoja: — Yolda jedəlləxmənglar, dəp jekilidi. Ular yoloja rawan boldi..²⁵ Ular Misirdin qıkip, Kanaan zeminiyoja atisi Yəqubning kexioja berip,²⁶ uningoja Yüsüp əzlırigə eytkən gəplərnə yətküzüp: «Yüsüp tehi həyat ikən! U pütkül Misir zeminiyoja bax wəzir ikən!» dedi. Əmma u ularoja ixənəməy, yüriki kətip həxidən kətəy dəp kəldi.

²⁷ Ləkin ular Yüsüpnin əzlırigə eytkən barlık səzlırini uningoja degəndə, xundakla Yüsüpnin əzini elip kəlixkə əwətkən hərwilarnimu kərgəndə, ularning atisi Yəqubning rohiyoja jan kirdi.²⁸ Israil xuning bilən: — Əmdi arminim yok! Oqlum Yüsüp tehi həyattur! Mən əlməstə berip uni kərüwalay, — dedi.

Yəqubning pütün ailisini elip Misiroja mengixi

46¹ Xuning bilən Israil barlık təəllukatini elip yoloja qıkip, Bəər-xəbaoja kəldi. U xu yərdə atisi İshəkning Hudasioja kurbanlıklarni sundi.² Keqisi Huda alamət kərünüxlərdə Israiloja: — Yəqub, Yəqub! dewidi, u jawab berip: — Mana mən! — dedi..

³ U: — Atangning Təngrisi boləjan Huda Məndurmən. Sən Misiroja berixtin kərkəmiojin, qünki Mən seni xu yərdə uluq bir kəwm kəlimən..⁴ Mən sening bilən Misiroja billə barimən wə Mən Əzüm jəzmən yənə seni xu yərdin yandurup kəlimən. Yüsüp əz kəli bilən sening kəzüngni yumduridu, — dedi..

45:13 Ros. 7:14.

45:20 «əz sərəmjənliringlaroja karinglar bolmisun» — ibraniy tilida «kəzünglar sərəmjənliringlaroja həsrət qəkmisun».

45:24 «yolda jedəlləxmənglar» — bu nəsihətni bəlkim ularning əzini Misiroja setiwətkənliki toqruluk bir-birini yənə əyiblixidin ənsirəp eytkən bolsa kərak.

46:2 «Yəqub, Yəqub» — Hudaning adəmnin ismini ikki kətim qakirixi Hudaning uningoja boləjan qongkür məhir-muəbbəttini wə əzığə tolimu əziz ikənlikini kərsitidu.

46:3 Yar. 13:16; 16:10; 17:2; 22:17; 26:24; 28:13; 32:9; 35:11; 48:4.

46:4 «Yüsüp əz kəli bilən sening kəzüngni yumduridu» — demək, Yüsüp Yəqub səkratka qüxüp kəlojanda uning yenida bolidu. «Mən Əzüm jəzmən yənə seni xu yərdin yandurup kəlimən» degən yukiriki səzlər xühşisizki, Yəqub Kanaan zeminida dəpnə kəliniplə kəlməy, bəlkə Kanaan zeminida ahirki zamanda tirilidu, degən məninə kərsitidu.

46:4 Qel. 20:15; Kan. 10:22; Yə. 24:4, 5, 6; Zəb. 105:23, 24; Yəx. 52:4; Həx. 11:1.

⁵ Andin Yakup Bəər-Xebadin yoloqa qikti; Israilning oqulliri atisi Yakup wə ularning bala-qakilirini Pirəwn uni epkelix üqün əwətkən hər wilaroqa olturoquzup,⁶⁻⁷ qarpayliri bilən Qanaan zeminida tapқан təəllukatlırini elip mangdi. Bu tərıkidə Yakup bilən barlıq əwladlırı Misiroqa kəldi; oqullirini, oqul nəwrilirini, kızlırini, kız nəwrilirini yiojip, nəşillirining həmmisini əzi bilən billə elip Misiroqa kəldi.

⁸ Israilning oqulliri, yəni Yakupning Misiroqa kəlgən əwladlırı təwəndikiqə: — Yakupning tunji oqılı Rubən;⁹ Rubəning oqulliri Hənoh, Pallu, Həzron bilən Karmi.

¹⁰ Ximeonning oqulliri: — Yəmuəl, Yamin, Oħad, Yaqin, Zohar wə qanaaniy ayaldin boləjan Saul...

¹¹ Lawiyning oqulliri: — Gərxon, Kohat wə Mərari...

¹² Yəhudaning oqulliri: — Ər, Onan, Xələh, Pəraz wə Zərah. Əmma Ər wə Onan Qanaanning zeminida elüp kətkənidi. Pərazning oqulliri Həzron bilən Həmulırlı idi...

¹³ Issakarning oqulliri: — Tola, Puah, Yob wə Ximron...

¹⁴ Zəbulunning oqulliri: — Sərad, Elon wə Jəhliyəl.

¹⁵ Bular Leyahning Yakupqa Padan-Aramda tuəup bərgən oqul-əwladlırı idi; u yənə kızı Dinahni tuəup bərdi. Buning bu oqul-kız pərzəntlırı jəmiy bolup ottuz üq jan idi.

¹⁶ Gadning oqulliri: — Zifion, Həggi, Xuni, Əzbon, Eri, Arodi wə Arəli.

¹⁷ Axirning oqulliri: — Yimnah, Yixwah, Yixwi wə Beriyah. Ularning singlisi Sərah idi; Beriyahning oqulliri Həbər wə Malkiəl idi...

¹⁸ Bular bolsa Laban kızı Leyahqa dedək boluxqa bərgən Zilpahning Yakupqa tuəup bərgən oqulliri bolup, jəmiy on altə jan idi...

¹⁹ Yakupning ayalı Rəhiləning oqulliri Yüsüp wə Binyamin.

²⁰ Yüsüpkə Misir zeminida tərəlgən oqulliri Manassəh wə Əfrayim; bularnı Ondiki kahin Potifirahning kızı Asinat uningə tuəup bərdi...

²¹ Binyaminning oqulliri: — Beləh, Bəkər, Axbəl, Gera, Naaman, Eħi, Rox, Muppim, Huppim wə Ard...

²² Bular Rəhiləning Yakupqa tuəup bərgən oqul-əwladlırı bolup, jəmiy on tət jan idi.

²³ Danning oqılı: — Huxim.

²⁴ Naftalining oqulliri: — Yəhziəl, Guni, Yəzər wə Xilləm...

²⁵ Bular Laban kızı Rəhiləgə dedək boluxqa bərgən Bilhəning Yakupqa tuəup bərgən oqul-əwladlırı bolup, jəmiy yəttə jan idi...

²⁶ Yakupning kəlinliridin baxqa, Yakupning puxtidin boləjan, uning bilən birgə Misiroqa kəlgənlər jəmiy atmix altə jan idi.

²⁷ Yüsüpnıng Misirda tuəuloqan oqulliri ikki idi. Yakupning jəmətidin bolup, Misiroqa kəlgənlər jəmiy yətmix jan idi...

46:5 Ros. 7:15.

46:8 Mis. 1:2; 6:13; Qel. 26:5; 1Tar. 4-8.

46:10 «Saul» — yaki «Xaul».

46:10 Mis. 6:15; 1Tar. 4:24.

46:11 1Tar. 5:27.

46:12 Yar. 38:3, 4, 5; 1Tar. 2:5.

46:13 «Puah» — yaki «Puwah». «Qel.» 36:23ni kərüng. «Yob» — yaki «Yaxub».

46:16 1Tar. 5:11.

46:17 1Tar. 7:30.

46:18 Yar. 29:24.

46:20 Yar. 41:50; 48:5.

46:21 «Beləh» — yaki «Bela».

46:21 1Tar. 7:6; 8:1.

46:24 1Tar. 7:13.

46:25 Yar. 29:29.

46:27 Qan. 10:22; Ros. 7:14.

Yakub wə uning jəmətining Misiroqə yetip kelixi

²⁸ Yakub Yüsüptin kərsətmə elip, əzlrini Goxəngə baxlap berixkə Yəhūdani Yüsüpnin kəxiqə əwətti. Xundak kəlip ular Goxən yurtioqə kelip qüxti.²⁹ Yüsüp əzining wəzirlik hərwisini kətkəzup, atisi Israilning aldioqə Goxəngə qikti. U əzini uning aldioqə hazır kəlip atisiqə əzini etip boynioqə girə selip kuqaklap, uzundin uzun yioqlidi.³⁰ Israil Yüsüpkə: Mən sening yüzüngni kərüp, tirik ikənlikingni bildim; əmdi əlsəmmu arminim yok, — dedi.

³¹ Andin Yüsüp kərindaxliri wə atisining əydikilirigə mundak dedi: — Mən hazır qikip Pirəwngə həwər berip: «Kanaan zeminida olturoqan kərindaxlirim, xundakla atamning əydikilər kəximioqə kəldi;³² bu adəmlər padiqılar bolup, mal bekix bilən xuqullinip kəlgən, koy-kaliliri, xundakla barlik mal-mülüklerini elip kəldi» dəp eytay.³³ Xundak boliduki, Pirəwn siləni qakiridu; xu qaoqda u silərdin: «Nemə okitinglar bar?» dəp sorisa,³⁴ silər jawab berip: — Kəminiliri kiqikimizdin tartip ata-bowilirimizə ohxax pada bekip kəlgənmiz, — dənglar. Xundak desənglar Goxən yurtida olturup kəlisilər; qünki padiqilarning həmmisi misirliklər arisida kəzgə ilinmaydu.

47¹ Yüsüp Pirəwnning kəxiqə kelip: — Atam bilən kərindaxlirim koy-kaliliri, xundakla həmmə mal-mülüklerini billə elip Kanaan zeminidin kəldi. Mana, ular hazır Goxən yurtioqə qüxti, dəp həwər berip,² kərindaxlirining iqidin bəxəylənni elip, Pirəwnning aldioqə hazır kildi.³ Pirəwn uning kərindaxliridin: — Nemə okitinglar bar, dəp soriwidi, ular Pirəwngə jawab berip: — Kəminiliri ata-bowilirimizə ohxax mal bakquqilarmiz, — dedi.

⁴ Andin ular Pirəwngə iltimas kəlip: — Kanaan zeminida kattik kəhətqilik boləqəqə, kəminilirining koylirimizni bakidioqənoqə yaylakmu yok; xunga bu zeminda musapir bolup turuxkə kəldük; janablriddin tələp kəlimizki, kəminilirining Goxən yurtida turuxioqə ijazət bərgəyla, — dedi.

⁵ Pirəwn Yüsüpkə: — Atang wə kərindaxliring kəxingəqə kəldi;⁶ mana Misir zemini sening aldingda turuptu; atang wə kərindaxliringni zeminning əng esil yeridə olturəqəzəjin; ular Goxən yurtida makan kəlsun. Xuningdək, əgər sən ularning iqidiki kəbil kixiləni bilsəng, bularni mening qarpaylirimə nazarətqi kəlojin, — dedi.

⁷ Keyin, Yüsüp atisi Yakupni elip, Pirəwnning aldioqə hazır kildi; Yakub Pirəwngə bəht-bərikət tilidi.

⁸ Andin Pirəwn Yakuptin: — Əmrüngning yil-künliri nəqqigə yətti? — dəp soridi.⁹ Yakub Pirəwngə jawab berip: — Musapirlik səpirimning künliri bir yüz ottuz yiloqə yətti; əmrümning künliri az həm japa-muxəkətklik bolup, ata-bowilirimning musapirlik əmür səpirining künlirigə tehi yətmidi, — dedi.

¹⁰ Xuning bilən Yakub Pirəwngə bəht-bərikət tiləp, aldidin qikip kətti.¹¹ Xuning bilən Yüsüp atisi bilən kərindaxlirini Misir zeminida olturəqlaxturup koydi; Pirəwnning buyruqinidək ularəqə zeminning əng esil yeridin, yəni Ramsəs dəgən yurttin təwəlik bərdi.¹² Yüsüp atisi,

46:28 «Yakub Yüsüptin kərsətmə elip, əzlrini Goxəngə baxlap berixkə Yəhūdani Yüsüpnin kəxiqə əwətti» — yaki «əzlrini Goxəngə berixtin əwwal Yəhūdani Yüsüpkə ukturux üqün əwətti».

46:30 «əlsəmmu arminim yok» — ibrəniy tilida «əlsəm bolidu».

46:34 «qüxünmə» — xu gəpi bilən Yüsüp: (1) əz əlisdikilərnin Misir iktisadioqə yük bolmaydioqənləni, əzlrining jəni bəkalaydioqənləni kərsətməkqi; (2) ularning Goxən dəgən qət rayonda turuxini bekətməkqi.

— Xundak boləqəda, Israil həlki Misirliklər bilən anqə əssimiliyatsiyə bolmaydu, xundakla Misirdin kəqix kərək bolsa, Goxən yurti Kanaan zeminioqə birkədəp yəqinrak idi.

46:34 Yar. 43:32; Mis. 8:22.

47:1 Yar. 45:10.

47:3 Yar. 46:34.

47:9 Zəb. 119:19; İbr. 11:9,13.

kerindaxliri, xundakla atisining hëmmə öydikilirini bala-qakilirining sanlirioja qarap axlik bilən təminləp baqti.

Yüsüpning dana hëkümranliki

¹³ Əmma aqarqilik kattik eöjir bolojaqqa, zeminning heq yeridə ozuk-tülük tepilmidi; Misir zemini bilən Qanaan zemini aqarqiliqtin haraplixip kätti.¹⁴ Yüsüp axlik setip Misir zemini bilən Qanaan zeminidiki barlik pulni yiojiwaldi. Andin Yüsüp bu pulni Pirəwnning ordisioja yëtküzüp bərđi.¹⁵ Əmma Misir zemini bilən Qanaan zeminidiki Pul tügəp kətkəndə misirliklarning hëmmisi Yüsüpning aldioja kelip: — Bizgə nan bərgəyla! Pul tügəp kətkini üqün silining aldilrida elimizmu? — dedi.

¹⁶ Yüsüp jawabən: — Pulunglar kəlmiojan bolsa, qarpayliringlarni elip kelip bərsənglar, mən malliringlarioja ozuk-tülük tegixip berimən, — dedi.

¹⁷ Buning bilən ular qarpaylirini Yüsüpning kəxioja elip kəlgili turdi; Yüsüp ularning atliri, koy padiliri, kala padiliri wə exəklirining ornioja ozuk-tülük bərđi; xu yili mallirining ornioja ularioja ozuk-tülük berip baqti.¹⁸ U yil ayaqlixip, ular ikkinqi yili uning kəxioja kelip uningioja: — Biz hojimizdin heqnemini yoxurmaymiz; pulimiz tügidi, qarpay mal padilirimiz bolsa hojimizning ilkidə, hojimizning aldida tənlimiz bilən yerimizdin baxka heqnərsə kəlmidi.¹⁹ Nemixka kəz aldilrida biz hən yerimizmu ölüp kətsun? Əmdi sili özimiz wə yerimizni ozuk-tülukkə tegixip eliwaləjayla; özimiz wə yerimiz Pirəwnning bolup, uningioja kul bolayli. Biz ölüp kətməy, tirik turuximiz, yerimizmu wəyran bolmasliki üqün bizgə uruk-tülük bərgəyla, dedi.

²⁰ Bu tərکیدə Yüsüp Misirning pütkül teriloju yerini Pirəwn üqün setiwaldi; qünki aqarqilik kattik bolojaqqa, misirliklarning hərbiəri öz etizini setip bərđi. Xuning bilən yər-zemin Pirəwnning bolup kəldi.²¹ Yüsüp həkni Misirning bu qetidin yənə bir qetigiqə hərəkəysi xəhərlərgə kəqürdi.²² Pəkət kahinlarning yerini u əlmid; qünki kahinlarioja Pirəwn tərpidin əlahidə təminat berilgəqkə, ular Pirəwn tərpidin təminləngən ülüxini yəp, öz yərlirini satmiojanidi.

²³ Yüsüp həkəkə: — Mana, mən bügün özünglar bilən yərliringlarni Pirəwn üqün setiwalđim. Mana silərgə uruk! Əmdi yər teringlar.²⁴ Əmdi xundak kilisilərki, qikқан hösuldin bəxtin birini Pirəwngə berip, kəlojan tət kışmini özünglarioja elip kəlinglar; u urukluk həmdə özünglarioja, jümlidin öyündikilərgə wə kikiq baliliringlarioja ozuk bolsun, — dedi.

²⁵ Ular jawabən: — Sili jenimizni kütqüzđila. Hojimizning nəziridə iltipət tapқан bolsakla, Pirəwnning kulliri bolup turayli, — dedi.

²⁶ Xuning bilən Yüsüp: — «Hösulning bəxtin biri Pirəwngə berilsun» dəp bu ixni bügüngə kədər Misir zemini üqün kənun-bəlgilimə kildi. Pəkət kahinlarning yerila buning sirtida bolup, Pirəwngə təwə bolmidi.

Yakupning ahirkı təlipi

²⁷ Israillar Misir zeminida, Goxən əlkisidə olturaklaxti; ular xu jayda yər-zeminlik bolup, awup, tolimu kəpəyđi.²⁸ Yakup Misir zeminida on yəttə yil əmür kərđi; buning bilən Yakupning əmür künliri bir yüz kirik yəttə yiloja yətti.²⁹ Israilning künliri səkratka yekınlaxkanda, oqlı Yüsüpni qakirtip, uningioja: — Əgər nəzirində iltipət tapқан bolsam, kolungni yotamning astioja koyup, manga xapaət wə sadəkətlilikni kərsitip, meni Misirdə dəpnə kılma; ³⁰ bəlki mən ata-bo-

47:21 «qūxənmə» — həkkləning yezilardin xəhərlərgə kəqürülüxining səwəbi: (1) tuprakta giya ünmes bolup kəlojaqqa, həkning xu yərdə turuwerixining paydisi yok idi; (2) hək xəhərdə tursa ularioja «kütquzux axliki» tarkitip berixkə kolaylik bolatti. Bu wakitlik tədbir bolup, keyin Yüsüp ularioja uruk bərgəndə (23-ayət) hək bəlkim öz yurtlirioja kaytkan boluxi mumkin.

—Baxka birhil tərjimisi: «Xu tərکیدə Yüsüp həkni Misirning bu qetidin yənə bir qetigiqə kullukioja kirküzdi».

47:29 Yar. 24:2.

wilirim bilən yatidioqan waqtimda meni Misirdin elip ketip, ularning gəristanioqə dəpnə kıləyin, dedi. U jawab berip: — Mən eytkiningdək kıləy, — dedi.

³¹ Yakup uningə: — Manga kəsəm kılıp bərgin, — dedi. U uningə kəsəm kılıp bərdi; andin Israil karwatning bax tərpidə səjdə kildi...

Yakupning Əfrim wə Manassəhkə həyrlik dua kılıxi

48¹ Bu ixlardin keyin birsi Yüsüpke: — Mana atang kesəl bolup qaptu, dəp həwər bərdi. U ikki oqlı Manassəh bilən Əfrimni billə elip bardi.² Birsi Yakupka: — Mana oqlung Yüsüp kexingə keliwatidu, dəp həwər beriwidi, Israil küqəp qopup kariwatta olturdi.

³ Yakup Yüsüpke: — Həmmigə Qadir Təngri manga Qanaan zeminidiki Luz degən jayda ayan bolup, meni bərikətləp.⁴ manga: Mana, Mən sening nəslingni kəpəytip, seni intayin zor awutimən, səndin bir türküm həlk qikirimən; bu zeminni səndin keyinki nəslinggə əbədiy miras kılıp berimən, dəp eytkanidi.⁵ Əmdi mən Misiroqə kelixtin ilgiri sanga Misir zeminida tuquloqan ikki oqlung mening hesablinidu; Əfrim bilən Manassəh bolsa, huddi Rubən bilən Ximeonqə ohxax, hər ikkisi mening oqullirim bolidu.⁶ Ulardin keyin tapqan baliliring əzüngning bolidu; ular kəlgüsüdə miraskə erixkəndə akilirining nami astida bolidu.⁷ Manga kəlsək, Padandin keliwatqinimda Rəhilə Qanaan zeminida yol üstidə Əfratka az qaloqanda meni taxlap olüp kətti. Mən uni xu yərdə, yəni Əfratka (yəni Bəyt-Ləhəmgə) baridioqan yolda dəpnə kildim, — dedi...

⁸ Andin Israil Yüsüpnin oqullirioqə qarap: — Bular kimdur, — dəp soridi.

⁹ Yüsüp atisioqə jawabən: — Bular bolsa Huda manga bu yərdə bərgən oqullirimdur, — dedi. U: — Ular ni aldimoqə yekın kəltürgin, mən ularə qə bəht-bərikət tiləy, — dedi.

¹⁰ Əmdi Israilning kəzliri kərilikidin oquwalixip yaxxi kərləməytti. Xunga Yüsüp ularni uning aldioqə yekınrak kəltürdi; u ularni səyüp kuqaklıdi.¹¹ Andin Israil Yüsüpke: — Mən sening yüzüngni kərləymən dəp həq oylimioqanidim; ləkin Huda meni sening baliliringnimu kərxəkə nesip kildi, — dedi.

¹² Yüsüp balilarni Yakupning tizlirining arilikidin elip, yüzini yərgə təgküzüp təzim kildi...

¹³ Andin Yüsüp bu ikkiylənni Israilning aldioqə yekın elip kəlip, Əfrimni ong kəli bilən tutup Israilning sol kəlioqə udullap turoquzdi; Manassəhni sol kəli bilən tutup Israilning ong kəlioqə udullap turoquzdi.¹⁴ Ləkin Israil ong kəlini uzitip, kənji balisi Əfrimning bexioqə qoydi, sol kəlini Manassəhning bexioqə qoydi. Manassəh tunjisi bolsimu, u ikki kəlini qayqılap tutup xundak qoydi.¹⁵ U Yüsüpke bəht-bərikət tiləp: — Atilirim İbrahim bilən İshak Huda dəp bilip yüzi aldidə mangoqan, meni pütkül əmrümdə bu küngiqə padidəyək yetəkləp bəkip kəlgən Huda.¹⁶ Manga həmjəmət bolup meni həmmə bala-qazadin kutoquzoqan Pərixə bu ikki oqlulni

47:31 «Israil karwatning bax tərpidə səjdə kildi» — kona grekə təjimi (LXX) də «u (Israil) həsisioqə yəlinip Hudaqə səjdə kildi» deyilidu. Muxu yərdə ikki mənisi boluxi mumkin («İbr.» 11:21nimu kəring).

47:31 İbr. 11:21.

48:3 Yar. 17:1.

48:4 Yar. 28:3; 35:11.

48:5 «hər ikkisi mening oqullirim bolidu» — keyin Manassəh wə Əfrimdin boləqan kəbililər Israilning on ikki kəbilisidin ikkisi hesablandı.

48:5 Yar. 41:50; 46:20.

48:6 «ular kəlgüsüdə miraskə erixkəndə akilirining nami astida bolidu» — demək, əgər Yüsüpnin keyin oqulliri bolsa, Manassəhning kəbilisi yəki Əfrimning kəbilisining bir əzasi hesablinip, xu kəbilining bir kismi süpitidə tegixlik miras alaytti.

48:7 «meni taxlap olüp kətti» — yəki «meni həsrətkə qaldurup olüp kətti». «mən uni Rəhiləni xu yərdə, yəni Əfratka baridioqan yolda dəpnə kildim» — Rəhilə Yüsüpnin öz anisi, əlwəttə. Bəkim anisining əlümi toqruluq təpsilatlar uning esidə anqə qalmioqan boluxi mumkin idi.

48:7 Yar. 35:19.

48:12 «Yakupning» — ibraniy tilidə «uning».

48:15 İbr. 11:21.

I izzitim, ularning jamaiti bilən qetilib qalmioqay!
Qünki ular aqqiqida adamlarni oltürüp,
Öz beximqilik kılıp buqılarning peyini kəsti..

⁷ Ularning aqqiqi əxəddiy boloqaqqa lənətkə kalsun!
Oʻlajipimu rəhimsiz boloqaqqa lənətkə kalsun!
Mən ularni Yakupning iqida tarkitiwetimən,
Israilning iqida ularni qeqiwetimən..

⁸ Əy Yəhuda! Seni bolsa qerindaxliring tərirlər,
Kolong düxmənlingning gəjgisini basar.
Atangning oqulliri sanga bax urar..

⁹ Yəhuda yax bir xirdur;
Əy oqlum, sən owni tutupla qikting;
U xirdək owni yenida qeküp sozulup yatsa,
Yaxi qixi xirdək yetiwalsa,
Kimmu uni qozoxaxka petinar?..

¹⁰ Xahanə hasa Yəhudadin ketip qalmaydu,
Yəhudaning puxtidin qanun qikaroquqi oksüməydu,
Taki xu hokuk Igisi kəlgüqə kütidu;
Kəlgənda, jahan həkkliri uningqa itaət kilidu..

¹¹ U təhiyini üzüm teliqə,
Exək balisini sortluq üzüm teliqə baqlap qoyar.
U libasini xarabta yuyup,
Tonini üzüm xərbitida yuyar..

¹² Uning kəzliri xarabtin kizirip ketər,
Qixliri süt iqkinidin ap'ak turar..

¹³ Zəbulun dengiz boyini makan qilar,
Makani kemiləning panahgaqi bolar,
Yər-zemini Zidonogiqə yetip barar..

¹⁴ Issakar bəstlik bərdəm bir exəktur,

49:6 Yar. 34:25.

49:7 «tarkitiwetimən,... qeqiwetimən» — Yakup pəyojəmbər boloqaqqa uning muxu səzliri Hudaning səzigə barawər bolidu. Bu səzni Huda Əzi Yakupning aqzi arqilik eytkən bolsa kerək.

49:7 Yə. 19:1; 21:3-45.

49:8 «Seni bolsa qerindaxliring tərirlər» — oqurmənləning esida barki, «Yəhuda» degənni mənisi «tərirlər» yaki «mədhiyə»dur (29:35ni kərting).

49:9 «sən ow tutupla qikting» — bu səz, xühisizki, Yəhudaning kəlgüsida toluk qəlibə kilidioqanlikini kərsitidu. «Xirdək qeküp sozulup yatsa yaki qixi xirdək yetiwalsa» degən səzlərgə «owning yenida» degən səzləni qoxup kirgüzduk; qünki bizningqa bu jümlə aldinki jümlə bilən ziq baqlinixlik. Demək, Yəhuda qəlibə kilipla qalmay, bəki qəlibining mewiliridin bimalal huzurlinixka muyəssər bolidu. Yəhuda Məsihnəning əjdadi boloqaqqa, muxu səzlər Məsihnəning əzi toqrisida tehimu inawətlək boluxi kerək.

—«U xirdək owni yenida qeküp sozulup yatsa, yaki qixi xirdək yetiwalsa,...» degənni baxka birhəl tərjimisi: «U xirdək yaki qixi xirdək Maraxka yetiwalsa,...».

49:9 Qel. 24:9; Mik. 5:7.

49:10 «Yəhudaning puxtidin» — ibranij tilida «Yəhudaning putliri arisidin» — demək, uning nəslidin, puxtidin. «qanun qikaroquqi» — yaki «idarə kילוquqining tutkan tayiqi». «xu hokuk Igisi» — ibranij tilida «Xiloh» degən səz bilən ipadilini. Bu uluq bəxarət toqrisida «qoxumqa səz»imizdə azraq tohtilimiz.

49:10 Mat. 2:6.

49:11 «xarabta» — ibranij tilida «üzüm kənida». «exək balisini sortluq üzüm teliqə baqlap qoyar, ... libasini xarabta yuyup, Tonini üzüm xərbitida yuyar» — demək, Yəhuda kəbilisi xunqa bay boliduki, təhayni əng esil üzüm teliqə baqlaydu, təhayning uni tartip yuluwetixidin yaki uni yəp ketixidin qorqmaydu wə halisa keyimini yuoqanda suning ornida xarab ilxitidu.

49:12 «kizirip ketər» — yaki «nurlinar».

49:13 Yə. 19:10,11.

U ikki qotan arisida yatqandur;

¹⁵ U aramgahning yahxi ikonlikigə qarap,
Zeminning esillikini kərüp,
Yük kətürüxkə mürisini egip,
Alwanəja ixləydiqan kəl bolup qalar..

¹⁶ Dan İsrail kəbililiridin biri bolar,
Əz həlkigə həküm qıqırar..

¹⁷ Dan yol üstidiki yılan,
Qiojir yol üstidə turojan zəhərlik bir yilandur.
U atning tuyikini qekip,
At mingüqini arqioja mollak atkuzar.

¹⁸ İ Pərwərdigar, nijatingəja təlmürüp kütüp kəldim!

¹⁹ Gadka bolsa, qarəqılar koxuni hujum kılar;
Lekin u tapinini besip zərbə berər..

²⁰ Axirning tamikida zəytun meyi mol bolar,
U xahlar üqün nazu-nemətlərnı təminlər..

²¹ Naftalidin qıraylık gəplər qıkar,
U ərkin koyuwetilgən maraldur.

²² Yüsüp mewilik dərəhning xehidur,
Bulakning yenidiki kəp mewilik xəhtəktur;
Uning xahqiliri tamdin həlkip kətkəndur..

²³ Ya atkuqılar uningəja azar kılip,
Uningəja ok atti, uningəja nəprətləndi..

²⁴ Həlbuki, uning okyayi məzmüt turar,
Kəl-biləkliri əplik turoqüzular,
Xu küq Yəkuptiki kudrət İgisining kəlliridindur —
(İsrailning Kəram Texi, yəni uning Padiqisi Uningdin qıkar!).

²⁵ Axu küq atangning Təngrisidindur — (U sanga mədət berər!)
Yəni Həmmigə Qadirdindur — U seni bərikətlər!

Yukirida asmannıng bərikətliri bilən,
Təwəndə yatqan qongkur sularning bərikətliri bilən,
Əmqək bilən baliyatquning bərikiti bilən seni bərikətlər!

²⁶ Sening atangning tiligən bərikətliri ata-bowilirimning tiligən bərikətliridin ziyadə boldi,
Ular mənggülik taq-edirlarning qətlirigiqə yetər,
Ular Yüsüpnıng bexioja qüxər,

49:15 «aramgah» — bəlkim Huda özigə wədə kılojan miras zeminining yahxi bir kışmini kərsətsə kerək.

49:16 «Dan» — bu namning mənisı «həküm» yaki «həküm qıkarəuqi» yaki «sətiq».

49:19 «Gad» — ibraniy tilida «Gad»ning mənisı «koxun» yaki «hujum».

49:20 «Axirning tamikida zəytun meyi mol bolar» — yaki «Axirning yeridin mol axlık qıkar».

49:22 «dərəhning xehi» — ibraniy tilida muxu yərdə «mewilik dərəhning balısı» dəgən səzlər bilən ipadiliniidu. Bu ikki jümlə iqidiki «mewilik» dəgən səz «Əfrim» dəgən səz bilən ipadiliniidu; okurmənlarning esidə barki «Əfrim» dəgənnıng mənisı «ikki həssə mewilik». «uning xahqiliri» — ibraniy tilida «uning kizliri».

49:22 1Tar. 5:1.

49:23 Yar. 50:20.

49:24 «İsrailning kəram texi, yəni uning padiqisi uningdin qıkar!» — demək, «İsrailning Kəram Texi», «uning həkikiy Padiqisi», yəni Kutkuzəuqi-Məsih Hudanın Əzidin qikisu.

—Baxka birhil tərjimisi: «(Yəni İsrailning Kəram Texidin, uning Padiqisidindur)».

49:25 «Həmmigə Qadir» —Hudanın bir namidur.

Yəni öz kerindaxliridin ayrim turoquqining qokkisiyoqa tegər...

²⁷ Binyamin yirtkuq bəridəktur;

Ətigəndə u owni yər.

Kəqkurun u oljisini təksim kılar» — dedi.

²⁸ Bularning həmmisi Israilning on ikki kəbilisi bolup, məzkur sözlər bolsa atisining ularoqa tiligən bəht-bərikət sözliridur. U xuning bilən ularning hərbirigə mas kelidioqan bir bərikət bilən ularoqa bəht-bərikət tilidi.

Yakupning ölumi wə ahirki wəsiyiti

²⁹ Andin Yakup ularoqa mundaq tapilidi: — «Mən əmdi öz kowmimning kəxiyoqa qoxulimən. Silər meni ata-bowilirimning yenida, Hittiyıldin boləqan Əfronning etizlikidiki oqaroqa dəpnə kilinglar;»³⁰ u oqar bolsa Kanaan zeminida Mamrəning udulida, Makpelaḥning etizlikida. Oḡarni İbrahım geristan bolsun dəp xu etizlik bilən qoxup Hittiy Əfrondin setiwaloqanidi.³¹ Xu yərdə İbrahım ayali Sarah bilən dəpnə kilingoqan; xu yərdə İshəq ayali Riwkah bilənmu dəpnə kilingoqan; xu yərdə mənmu Leyahni dəpnə kildim.³² Bu etizlik həm iqidiki oqar Hətning əwladliridin setiwelinoqanidi».

³³ Yakup oqullirioqa bu wəsiyətəni tapilap bolup, putlirini kariwatta tüzləp, nəpəs tohtap öz kowmioqa qoxuldi...

Yakupning dəpnə kilingixi

50¹ Yüsüp atisining yüzigə özini etip, uning üstidə yioqlap, uni səydi.² Andin Yüsüp öz hizmitidə boləqan tewiplaroqa atisini mumiya kilingni buyrudi; xuning bilən tewiplar Israilni mumiya kildi.³ Buni kilingkə kırık kün kətti, qünki mumiya kilingkə xunqilik kün ketətti. Misirliklar uningə yətmix kün matəm tutti.

⁴⁻⁵ Uningə həza tutux künliri etüp boləqanda, Yüsüp Pirəwnning ordisidikilərgə: — Mən nəziringlarda iltipat tapqan bolsam, Pirəwnning kulaklirioqa sez kilinglarki: — Atam mənə kəsəm kildurup: «Mana mən əlimən; sən meni mən Kanaan zeminida əzüm üqün kolap qoyəqan gərgə dəpnə kilingni» değənidi. Əmdi Pirəwn mənə ijjazət bərgəy, mən berip atamni dəpnə kiling bolup yenip kəlsəm, — dedi.

⁶ Pirəwn jawabən: — Sən berip əzünggə atang kəsəm kilduroqandək uni dəpnə kilingni, dedi.

⁷ Xuning bilən Yüsüp atisini dəpnə kilingni mangdi. Pirəwnning barlik hizmətkarliri, ordining aqsakalliri həm Misir zeminidiki aqsakallar uning bilən həmrəh bolup mangdi.⁸ Yüsüpning əyidiki həmmisi, kerindaxliri wə atisining əyidikilərmu billə bardı; ular pəqət kiqik baliliri, qoy-kala padilirini Goxən yurtida qoyup kətti.⁹ Uning bilən yənə jəng hərwiliri wə atliklərmu billə bardı; xuning bilən ular nəhayiti qong bir qoxun boldı.

¹⁰ Ular İordan dəryasining u tərəpidiki «Atadning hamini»oqa yetip kəlgəndə, xu yərdə kəttik wə həsrətlik yioqa-zar kiling matəm tutup yioqlaxti. Yüsüp atisi üqün yəttə kün matəm

49:26 «Ular mənggülik təq-ədirlarning qətlirigiqə yəter» — baxkə birhil təjrimisi: — «Ular mənggülik təqlarning bərikətliridin ziyadə boldı». «öz kerindaxliridin ayrim turoquqining...» — yaki «öz kerindaxliri arisidin əmir boləquqining...»

49:26 Qan. 33:16

49:30 Yar. 23:9,16.

49:31 Yar. 25:9; 35:29; Ros. 7:16.

49:33 Ros. 7:15.

50:2 «mumiya kiling» — adəmninğ jəsitini qirixtin saqlaxtin ibarəttur. Misirdə aləhidə mumiya kiling kəspi bilən xuqullanəquqlar bar idi; ləkin u kixilar mumiya kilingəndə kəp butpərəslik murasimlirini etküzətti, xunga Yüsüp ularni ixlətməy, bəlkə öz tewiplirini xu ixkə buyrudi.

50:4-5 Yar. 47:29.

tutti.¹¹ Xu yurtta olturuxluk Qanaaniylar Atadning haminida bolqan bu matəmni körüp: — Bu misirliklarning intayin kattik tutqan hazisi boldi, deyixti. Bu səwəbtin u jayning nami «Abəl-Mizraim» dəp ataldi; u Iordan dəryasining u tərpididur...

¹² Yakupning oqulliri uning əzligigə tapiliqinidək kildi;¹³ uning oqulliri uni Qanaan zeminiqə elip berip, Mamrəning udulida, Makpelaḥning etizlikining iqidiki qarda dəpnə kildi. Xu qarni İbrahim kəbristanlik kilaı dəp Makpelaḥning etizliki bilən qoxup Hittiy Əfrondin setiwalqanidi. ¹⁴ Yüsüp atisini dəpnə kilaqandın keyin, əzi, kərindaxliri, xundakla atisini dəpnə kilixkə uningqə həmrəḥ bolup qikqan həmmə həlkələr Misiroqə yenip kəldi.

Yüsüpnıng kərindaxlirini hatirjəm kilixi

¹⁵ Ləkin Yüsüpnıng kərindaxliri atisining əlöp kətkinini kərgəndə: — Əmđi Yüsüp bizgə düxmən bolup bizning uningqə kilaqan barlik yamanlikimizni üstimizgə yandurarmikin, deyixti.

¹⁶ Ular Yüsüpnıng kexioqə adəm əwətip: — Atiliri əlüxtin ilgiri bizgə wəsiyət kilip tapilap: —¹⁷ «Silər Yüsüpkə: — Akiliring sanga rəzillik kilaqanidi; əmđi ularning asiyliki həm gunahini kəqürgin! — dənglar» — degənidi. Həzir silidin ətünümüzki, atilirining Hudasining bəndilirining asiylikini kəqürgəyla! — dedi. Yüsüp bu gəplərnı anglap yiolıdi.

¹⁸ Andin akiliri kelip uning aldida əzlrini yərgə etip: — Mana, biz silining kulliridurmiz! — dedi.

¹⁹ Ləkin Yüsüp ularqə jawabən: — Qorqmanglar! Mən Hudaning ornida turuwatəmdim?..

²⁰ Silər dərəkə manga xu ixni yaman niyət bilən kildinglar; ləkin Huda bügünki kündikidək nuroqunliqan həlkning jenini tirik saqlap kəlix üqün xu ixni yaxxilikkə bekitkənidi.²¹ Xunga əmđi qorqmanglar; mən həm silərnı həm bala-qakiliringlarnı baqimən, — dedi wə ularning kənglini hatirjəm kilip meḥrilik gəp kildi.

Yüsüpnıng aləmdin ətüxi

²² Yüsüp atisining jəməti bilən billə Misirda turup kaldi. Yüsüp bir yüz on yil əmür kərđi.²³ Bu tərəkidə Yüsüp Əfraimning üçinqi əwladini kərđi; Manassəḥning oqlı Makirning balilirimu uning tizliri üstidə tuqlıdi. ²⁴ Yüsüp kərindaxliriqə: — Mən əlöp ketimən; ləkin Huda qoqum silərnı yoklap silərnı bu zemindin qikirip, İbrahim, İshaq wə Yakupkə berixkə kəsəm kilip wədə kilaqan zeminqə yətküzidu, — dedi...

²⁵ Andin Yüsüp yənə kərindaxliriqə kəsəm iqlüzüp: «Huda silərnı qoqum yoklaydu; xu qaqda silər mening səngəklirimni elip, bu yərdin qikip ketixinglar kərək», — dedi...

²⁶ Yüsüp bir yüz on yaxkə kirgəndə wapat tapti. Ular uni mumiya kilip, Misirda bir meyt sanduqıqə selip koydı.

50:11 «Abəl-Mizraim» — məni: «misirliklarning matimi» wə «misirliklarning etizliki» degənlərnı bildürüxi mumkin. «Iordan dəryasining u tərpidə» bolsa Iordan dəryasining xərkıy tərpidə.

50:13 Yar. 23:16; Ros. 7:15,16.

50:19 Yar. 45:5.

50:23 «Makirning balilirimu uning tizliri üstidə tuqlıdi» — degən ibarə bəlkim: (1) Yüsüp muxu qəwrilirigə əzining oqulliridək karaytti; (2) muxu qəwriliri Yüsüpnıng biwasitə mirashori kilindi.

50:23 Qel. 32:39.

50:24 «Hudaning yoklıxi» — ibraniy tilida «yoklax» degən bu peil Huda bilən munasiwətlilikliləgən bolsa, Uning qəmhərlik kilixi, insanning halidin həwər elixini əz iqligə alidu.

50:24 İbr. 11:22.

50:25 «yoklax» — toqruluk 24-ayət wə izahətini kəring.

50:25 Mis. 13:19; Yə. 24:32.

Қоxумқә сөз

«Huda» degән nam ibraniy tilida («Әlohım») дәp elinidu

Ibraniy tilining mundaқ kizik ikki alahidiligi bar. Birinqi, bәzi sөzlәр pәқәt көplük хәklidә ipadiliniду. Ibraniy tilida «sular» («mayim») degән көplük хәkillә bar; «su» degән birlik хәkil yоқ, «asmanlar» («xamayim») degән көplük хәkillә bar; «asman» degән birlik хәkil yоқ. Ibraniy tilida adәттә «Huda» deyəlmәydu, «Hudalar» («Әlohım» yaki «Elohım») deyəlidu, lekin mәнisi yәnilә «Huda»dur. «Huda» «birlik хәkil»dә ipadilәnsә, «Әl» deyəlidu, mәsilән «Әl-Xaday» (Hәmmigә Qadir Huda). Bu хәkil az uqraydu.

Ikkinqidin, ibraniy tilida «көplük»ni bildüridiqan ikki hil «қоxумқә» bar. Birinqi қоxумқә «-ot» bolup, «ikki»ni bildüridu; ikkinqi қоxумқә «-im» yaki «-him» bolup, «üq» yaki «üqtin көp»ni bildüridu. Uyoқur tilidiki «kitab» degән sөzni түrlәp көrsәtsәk uning хәkilliri mundaқ bolatti: —

«Kitab» — birlә kitab

«Kitabot» — ikki kitab

«Kitabim» — Üq yaki üqtin көp kitab.

Ibraniy tilida «Huda» birlik хәklidә ipadilәnsә, «Әl» deyəlidu. Biz buni adәттә «Ilah» yaki «Tәngri» дәp tәrјimә kilduk.

Әmdi yәнә «Alәmning yaritilixi» 1:1ni көrәyli: — **«Mukәddәmdә Huda asmanlar bilән zeminni yaratti».**

Dәрwәқә, «Huda» degән sөz muxu yәrdә ibraniy tilidiki «Әlohım» degән sөzning tәrјimisi. Yүkiriда deginimizdәk, «Әlohım» «көplük», yәni «üq, yaki üqtin көp» хәkildә ipadiliniду. Xundaқ bolsimu, uning bilән munasiwәtlik peil bolsa «birlik хәkli»dә ipadiliniду. Xuning bilән Mukәddәs Kitabning: — **«Mukәddәmdә Huda asmanlar bilән zeminni yaratti»** degән birinqi jümlisidә «Huda» degән sөz «üq yaki üqtin көp» degән хәkildә, yәni «Әlohım» degән хәkildә ipadiliniду, lekin peil («yaratti») bolsa «birlik хәkli»dә ipadiliniду. «Yaratti» degән peil «ikkilik хәklidә» yaki «көplük хәklidә» uqrimaydu.

Ibraniy tilida әgәр bu jümlining igisi Huda «birinqi хәhs» bilән ipadilәnsә, undaқta «yaratti» degән peil «yarattuk» deyəlmәy, yәnilә «yarattim» deyəlәtti.

Demәk, Mukәddәs Kitabning birinqi jümlisidә Huda көplük хәhstә bolsimu, birlә хәhstәk ix көridu, degән uқum puritilidu. Көp alimlar bu uқumqә әsasән Huda «üqning birliki» yaki «üq bir gәwdә», дәp qüxәndüridu. Gәрqә xundaқ bir ipadә mukәddәs yazmılarda biwasita tepilmisimu, bu һәқіқәtni Tәwratta һәм Injilda roxән көrsitilgән bir tәlim, дәp ixinimiz.

Tәwratta hatirilәngән Hudaning һәрқандақ ix-һәрикәtliridә «әlohım» degән nam ixlitilgән bolsa, xu әyәtlәrning һәmmisidә degüdәk Hudaning һәрикiti «birlik хәkli»diki peil bilән ipadiliniду.

«Yaritilix»

Pərwərdigar degən nam (ibranıy tilida «Yahwəh»)

Təwratta «Pərwərdigar» dəp təjrimə kılinoğan səzning ibranıy tilidiki tələppuzı «Yahwəh» dəp elinixi mumkin. «Misirdin qıqıx» dəwridə Musa pəyoğəmbərgə ata kılinoğan wəhiy boyiqə bu namning mənisi «Əzəldin Bar Boləquqi», «Mənggülik Boləquqi» yaki «Əzüm Bardurmən» degəndək bolidu («Mis.» 3:15). «Yahwəh» degən nam «Aləmning yaritilixi» 2:4də birinqi kətim ixlitilgən. Huda hər kətim insan bilən əhdə bekiktən qaoqlirida yaki insan bilən yekın munasiwəttə səzligən qaoqlirida asasen xu nam kərülidu; səwəbi xübhısizki, xu nam Uning əzgərməs mahiyitini, üzülməs keyümqanlikini wə əzgərməs meħribanlikini, xuningdək Uning hərdaim hərbir wədə səzlidirə təwrənməy qing turidioqanlikini təkitləydu. Parsqə «Pərwərdigar» degən bu səz xu mənigə əng yekın kelixi mumkin, qünki Pərwərdigar degən səzning Pars tilidiki mənisi «Həwər Aloquqi» «Pərwix Kiloquqi» degənlik bolidu. Bəzi alimlar uni yənə «Daim Boləquqi» dəpmu təjrimə kılıdu.

Bəzidə xeirlarda «Yahwəh» degən nam «Yah» dəp kışkartilip elinidu.

Kim yaritix jəryanini kərgən?

Hudadin baxqa həqkim yaritix jəryanining birinqi baskuqioğa guwahqi boləqan əməs, əlwəttə. «Asman-zemin»ni yaratqandın keyin andin pərixtilər guwahqi boləqan («Ayup» 38:7). Adəm Hudaning ahırkı yaratqını idi. Undaqta, Musa pəyoğəmbər məzkur kitabniki «yaritilix bayanlırı»ni nədin aldı?

Jawab xuki: — (1) Huda bularning məlumatlırını Adəm'atimizə tapxuroğan, andin u əwladlırı üqün hatiriləgən, yaki (2) Huda bu həwərlərnı biwastə wəhiy bilən Musaqə tapxuroğan.

«Yaritilix hatiriliri»ning rasttınla Hudaning biwasitə wəhiyliri ikənlikini ayan kılidoğan kəp ispatlar bar. Təwəndə «Yaritilix hatirisi»də boləqan «yətə»lər toqruluk izahatlırimizni kəring.

Hudaning aləmnı yaritix jəryanida bir «arilik» boləqanmu?

1:1-2 «**Muqəddəmdə Huda asmanlar bilən zeminni yarattı. U qaoqda yər bolsa xəkilsiz wə kupkuruq hələttə boldi; kərangəquluk qongkur sularning yüzini qaplıdı...**».

Təwratxunaslarınq ikkinqi ayətning birinqi kışmining mənisi toqruluk asasen ikki hil pikri bolup kəlməktə. Bu pikirlərnı towəndikidək ihqamlaymız: —

(1-pikir) «1- wə 2-ayətlər asasen aləmnıng yəkluktın yaritilixini təswirləydu».

Xuning bilən ular ikkinqi ayətning birinqi kışmini «u qaoqda yər bolsa xəkilsiz wə kupkuruq hələttə boldi» wə xundakla «kərangəquluk qongkur sularning yüzini qaplıqanıdı» dəp qüxinidu. Baxqıqə eytkəndə, birinqi wə ikkinqi ayət asasen Hudaning yaritix jəryanını baxlıqan qaoqdiki yər-zeminnıng əslidiki «ham əxya»sining dəslepki xəklining bayan kılınıxidur. Bu pikirgə asasen, yaritilix birinqi künü 1-ayət həm 2-ayəttə eytiləqan ixlarnı wə 3-5-ayəttiki ixlarnı öz iqigə alidu.

(2-pikir) «**Xəkilsiz wə kupkuruq hələt**» həm «**kərangəquluk**» degən ibarilər məlum birhil apətning aqıwıtınıng bayanıdır».

Bu pikir boyiqə ikkinqi ayətning birinqi kışmini «u qaoqda yər bolsa xəkilsiz wə kupkuruq hələttə boldi» wə xundakla «kərangəquluk qongkur sularning yüzini qaplıdı» dəp qüxəndiridu, xundakla 1-ayət həm 2-ayəttiki ixlər arisida wakti naməlum boləqan bir arilik bar. Muqəddəs yazmılardiki «**xəkilsiz wə kupkuruq hələt**» (ibranıy tilida «tohu wabohu») degən ibarə uqrioğan

baxqa yarlərdin bundak pikirgə ispat kəltürüldü. Məsilən, «Yəx.» 34:11 və «Yər.» 4:23də dəl bu ibarə ixltilip, Hudaning jazasining aқиwitiнi kərsitidu. Ibaridiki birinqi səz («tohu» — «quruқ» yaki «bikar») Təwratta yigirmə kətim ixltilidu. Bu yigirmə kətimning həmmisidə səlbii mənida ixltilidu. Xəytanning aləm apiridə boləqanda isyan kətürgənliki toqruluk vəhiylər («Yəx.» 14:4-23 və «Əz.» 28:11-16)gə kəriqanda, muxu yərdimu «**xəkilis və kəpқuruқ**» və «**qongқur sularni kəpliqan kərangəquluk**» degən hələtlər dəl xu isyaning nətiјisi degən kəzқarax mənitiқiə tolimu uyəqun bolidu. Yənə kəlip, Adəm'atimiz Erəm baqda turoқuzuləqan waқtida wəzipisi: «**İxləp, pərwix kiliх**» idi (2:15). Ibraniy tilida ikkinqi səz «shamar» bolsa, «pərwix kiliх» «kəzət kiliх» yaki «kərawul bolux» degən mənini əz iқigə aləqəqə, məlum dūxmənniң yekiңla yərdə iкənliki purutup berilidu. Həlbuki, muxu yərdə xu dūxmənniң kim iкənliki biwasitə eytilmaydu.

Yukiriқi teksttiki ispatlarəqə asasən biz ikkinqi pikirgə mayilmiz. Ikkinqi pikirdikilər iқidə «ariliқtiki apət»ning təpsilatiri toqruluk yənə bəx hil pikir bar. Xaraitlar yar bərsə bu pikirlər toqruluk ayrim kitabta muzakirə kilməqimiz. İxənginimizdək ikkinqi kəzқarax toqrə bolsimu, teksttə apət qūxürülüp, Huda «yaritix» ixini yengidin bəliқiқə kəңliқ waқit ətkənliki toqruluk məlumat yok; ariliқtiki waқit intayin kışka boləqan boluxi mumkin.

«Sularni ayrix» — «su kətlimi»

«**Andin Huda: «Sularniң ariliқida bir boxluk bolsun və sular yukiri-təwən iқigə ayriqip tursun» — dedi. Xuning bilən Huda bir boxluk hasil kiliп, sularni boxlukning astiқə və boxlukning üstigə ayriwətti; ix ənə xundak boldi.**»

Bu ayətlərgə mumkinliқi bar bir təbir xuki, Huda yər-zeminni yaratқanda pütkül yər xarini kəplap turoqan sudin tərkib tapқan qong bir kətlam bar idi. Uningdiki xu kuyax, ay və yultuzlarning nurini normal hələttə yər xariқə ətküzətti, ləkin su kətlimi yər-zeminiқə ornitiləqan bir «parnik»təк bolatti; nətiјidə, pütkül yər yüzidə, hətta ximal və jənubiy kutuplardimu mətədil, rahətlik temperaturilarni hasil kiliatti; u kətlam yər yüzidiki barliқ janiwarlarni ziyanliқ, həyatliқni həlak kiliқuqi «boxluk radiatsiyəsi»ning təsiridin koqdaytti.

Yər xarining iқki kutupida «taxka aylanoqan» kəp hil əsümlük və janiwarlarning tepiləqanliқi xu kutuplarning əslidə issiқ yaki mətədil kilimatliқ iкənliқini ispatlaydu. Etiқadi boləqan kəp biologlarning kərixiqə Nuh pəyəqəmbər dəwridiki topanning yerimi xu «su kətlimi»ning əulixidin hasil boləqan, yerimi yər astidiki wolқanliқ hərəkətlərdin hasil kiliqəqan, dəp kəraydu — 7:11ni kəriңg. «Su kətlimi»ning əulixi və uningdiki «boxluk radiatsiyəsi»ni tosidiləqan «mudəpiəlik kəlқan»ning elip taxliwətilixi topandin keyinki waқitta insaniyətning əmrining tuyuқsiz kışkarəqanliқini qūxəndürələydu (məsilən, Nuh 950 yil əmür kərgən (9:29), İbrahimi 175 yil əmür kərgən (25:7), Yūsüp 110 yil əmür kərgən (50:26).

Yənə bir ixni dəp ətkümüz bar; biologiyə pənliri bilən xuəqulliniwatқan əkürmənlər «karbon 14 (C¹⁴) arқiliқ dəwr bəkitix» usuli boyiqə, nuroqun «taxka aylanoqan həywanlar»əqə birnəqqə miliyon yillik tarihi bar dəp həküm qikirilidiqanliқini bilidu; ləkin əməliyəttə ular pəkət birnəqqə miң yil ilgiri tirik boləqan həywanlar boluxi mumkin; qünki bularning: «nəqqə miliyon yil boluxi»ni atmosfera radiatsiyəsiniң topan waқtida tuyuқsiz ərləp kətxi hasil kiliqan, halas.

«Aləmning yaritulixi»diki «yəttə kün» 24 saatlik künlərmu?

Tarihta, alimlarning bəziləri: «yaritulixniki «yəttə kün» 24 saatlik kün əməs, bəlkı ular simwol harakterlik bolup, «yəttə kün»ning hərbi uzun bir dəwrni yaki eonni bildüridu» degən kəzkaraxni otturiqə koyup kəlgən. Bu əməliyəttə «Aləmning yaritulixi»diki bayanlarnı hazırkı zaman pən-tehnika nəziriyəli bilən, yəni aləmning milyon yaki milyard (bilyon) yıllık tarihi bar degən kəzkaraxlar bilən birləxtürüxkə urunuxtur. Mükəddəs yazmildiki bəzi yərlərdə «kün» birnəqə yillarnı bildürğini bilən (məsilən, «Yar.» 2:4, «Kən.» 12:8, 32:35, «Yər.» 30:7 wə «Yoel» 1:15, 3:14, 18 wə «Pərwərdigarning küni»ni kərsətkən ayətlər) «birinçi kün», «ikkinçi kün» katarlik ibarilər yaki «kəq bilən səhər» degən ibarilər bilən ixtililginidə (məsilən, «Yar.» 1:5, 8 katarliklər), adəttə normal 24 saatlik künlərnı kərsitidu; xuning üçün biz «Aləmning yaritulixi» 1-babtiki «kün»ni heqkəndə bəxkə mənədə qüxinixning səwəbi yaki həjiti yok, dəp qəraymız.

«Əz türliroi boyiqə» degən ibarə

Məsilən: «Huda yənə: «Yər hərhil əsümlüklərnı, urukluk otyaxlarnı, mēwə beridiqan dərəhlərnı türliroi boyiqə əzidə ündürsun! Mewilərnı iqidə urukliroi bolsun!» dewidi, dəl xundək boldi; yərdiki əsümlüklərnı, yəni uruk qikidiqan otyaxlarnı əz türliroi boyiqə, mēwə beridiqan, yəni mewilərnı iqidə urukliroi bolqan dərəhlərnı əz türliroi boyiqə ündürdi» (12:1-13).

«Əz türliroi boyiqə» degən ibarə 11-, 12-, 24- wə 25-ayəttə kərilidu. Muxu ibaridə kərsitilkən asasiy mənə xuki, hərbi türlik əsümlük yaki janiwar Huda tərpidin bektilgən asasiy tərkibi wə kurulmisi boyiqə nəslini kəldurup kəpiyidu. İtlar jüplinip nəsiləngəndin keyin bəzidə qong, bəzidə kikiq küqüklərnı küqükligini bilən, kəlduruloqan nəsilər bəribir itlardin ibarəttur, halas, bəxkə birhil janiwarlarqə aylanduruloqan yaki «tədrijiy tərəkkiy kılqan» əməs. Duniyadiki hərbi it duniyadiki bəxkə itlar bilən nəsilinələydi, biraq müxük yaki maymunlar bilən nəsilinələydi. Məlum bir türlik həywan hərhil xəkil, rəngdə, wə qong-kikiq bolqini bilən bular bəzi alimlarning eytkinidək «tədrijiy tərəkkiyatning ipadiliri» əməs. Əksi qə nəslidin-nəsligə hərbi it wə müxük asasiy gen kurulmisi jəhəttə op'ohxax turiweridu. Darwin təxəbbus kılqan «tədrijiy tərəkkiyat nəziriyəsi» boyiqə, məlum həywanlarning məlum bir türı muhıtning besimi yaki əzgiri xi bilən, milyonliqan yillarning etüxi bilən bəxkə bir həywan türigə aylinidu; biraq 250 yildin beri paleontologlar yər yüzining bulung-puqkakliridin kolap-kezip qikəroqan taxkə aylanqan həywanlarning iqidə məlum türdiki həywaning bəxkə birhil həywanqə əzgiri xidiki atalmix «ariliktki xəkli»gə birər misalmı tapkən əməs.

Darwinning hudəsizlikni aloqə sürməkqi bolup təxəbbus kılqan «tədrijiy tərəkkiyat nəziriyəsi» toqrisidə səhipə qəklimisi bolqəqkə muxu yərdə təpsiliy tohtalmiduk. Həlbuki, uning «tədrijiy tərəkkiyat nəziriyəsi» yekinki yillarda «məntikigə uyoqun əməs» dəp kəraloqan bolsimu, ləkin təbiyi pənlərnı əsas kılqan əliy məktəplər uning orniqə heqkəndək nərsə tapalmay kəldi. Ular Yaratquqi bolqan Hudaqə ixinixning orniqə, 250 yıllık nətijisiz kolap izdəxlərdin keyin ular yənə kərioqlarqə «künlərnı biridə» ədəmni kəyil kılqodək tədrijiy tərəkkiyat jəryanini kərsitidiqan məlum birhil ispatni kütüxni halaydu.

İnsan — «Hudaning obraz-süriti»dur

«Əz sürət-obrazimizda, bizgə ohxaydiqan kılıp insanni yaritayli» (26:1)

Roxənkı, Huda muxu yərdə pərixtilərgə səzligən əməs; qünki pərixtilər heqkəndək nərsini yaritix küq-qudritigə igə əməs; uning üstigə, insanlar heqkəqan «pərixtilərnı obrazı» yaki «pərixtilərnı süriti» dəp təswirləngən əməs.

Xunga «Əlohim» tooqrisidiki izahatimizdək, muxu yərdə Huda («Əlohim»)ning «**yaritayli**» degən sözidin Hudaning Özining «Üq bir gəwdə» ikənlikining enik bir ipadisi kərünidu, dəp ixinimiz.

Undakta, «**Hudaning süret-obrazi**» degən ibarə nemini kərsitidu?

Bu yərdə tiləqə elinoqan «süret-obraz» wə «ohxaydioqan» kiliş bolsa jismaniy ohxaxliqni əməs, bəlki birhil rohij ohxaxliqni həm iqki dunyadiki ohxaxliqni kərsitidu. Xunga yaəqəqə yəki taxtin jansiz bir məbud yasap: — «Mana Hudaning ohxixi!» deyixkə kət'iy bolmaydu wə xundak kiliş Təwratta kət'iy mən'i kilinoqan. Qünki undak jansiz bir nərsini «Hudaning ohxixi» deyix tirik Hudaəqə həkərat kəltürgənlik bolidu. «Hudaning obraz-süriti» insanning rohida wə harakterida məwjut bolup turidu. Xunga dəsləptin tartip biz bu ixta Hudaning mənəgğülük muddia-məksitini kərip yetələymiz; Hudaning məksiti dəl «İnsan Mening harakterim wə təbiitimdə bolsun» degəndin ibarət bolup, uning ikki uluq tərpi bar: — (1) İnsan pütkül ələmgə Hudaning xan-xəripini əks əttürələydioqan bolux. Buningdinmu uluq tərpi xuki: (2) İnsan Hudaning həmrəhlikidin hüzurlinip, Uning iqki sirlirioqə wə oylirioqə ortak boluxi kərək. Xunga, xundak eytixkə boliduki, Hudaning insanni yaritixi Əz kənglidiki ixlarni qüxinidioqan bir həmrəhni barlikkə kəltürux üqün idi.

Hudaning Adəm'atimizdiki bu obrazi uning gunahı tūpəylidin intayin hunükləxkən, buzuloqan wə insanning Huda bilən boləqan ələkisimu üzülənid. Gərqə xundak bolsimu, həttə gunahkə insanda yənilə Hudaning obrazi gəhi qəqlərdə ipadilidid; məsilən, bir-birimizgə məhrəbanlik kərsətsək, təbiətning kərkəmlikidin hüzurlansək yəki əzimiz birər nadir əsər ijad kilsəkmu Hudaning təbiiti kəyrtidin bizdə bəzidə əks etidu.

Hudaning insanda boləqan «süret-obraz»i tooqrisidiki birnəqqə jəhətlərnə kərip etəyli. Bu jəhətlərnə toluk xərhliməkqi əməsmiz, pəkət okurmənlər üqün paydilik boləqan həm oylinixkə ərzyidioqan birnəqqə temilərnə kərsətməqimiz: —

(a) Huda insanning Əzidək məhrəban boluxini həm xu məhrəbanlik bilən bəxkilarəqə məhr yətküzüxini, Əzi nemidin nəprətlənsə, insanningmu xuningdin nəprətlinixini halaydu; xuningdək Huda Əzi kəqürümqan, səwr-təkətlək, rəhəmdil, kəyümqan wə səhi boləqinidək insanningmu xundak boluxini, xundakla Uning Özining barlik yəhxi hususiyətlirigə insanningmu igə boluxini halaydu.

(ə) Huda insanlarəqə «yaritix kəbiliyiti»ni ata kəloqan — bu «yaritix kəbiliyiti» bolsa Öziningkidək «yok»tin əməs, bəlki ham əxyalərdin yəki ham materiyallərdin güzəl nərsilərnə yasax kəbiliyitidin ibarət.

(b) Huda insanlarəqə tallax kəbiliyitini ata kəloqan (buningdə insanlarning tallax dairisi Uningkidək kəng bolmaydu, əlwəttə).

(p) Huda əslidə insanlarəqə yər yüzidiki həywanat wə əsümlüklərnə idarə kiliş imtiyazini, xundakla ulərdin həwər elix həmdə ulərnə pərwix kiliş məs'uliyitini ata kildi (1:26-27). Buningdin biz insanlarning Hudaning pütkül ələmni idarə kəlidioqanlikini wə uningdin həwər əlidioqanlikini qüxinələymiz.

(t) Ər-ayal məhr-muhəbbətlək bolsa, Hudaning «süret-obraz»i xuningdə Əz ipadisini tapidu, xuningdək Hudaning Əzidə xundak bir məhr-muhəbbətning barlik ayan kəlinidu; İnjlidə eytiləndək «**Huda Əzi məhr-muhəbbəttur**» («1Yh.» 4:8).

Adəm'atimizning gunahı səwəblik uning barlik əwladlirining uning gunahlik təbiitini miras kiliş tūpəylidin, Hudaning insanda boləqan «süret-obraz»i tolimu hunükləxkən həm buzuloqan bolsimu, Hudaning insanda boləqan uluq wə əbədiy muddia-məksitidə həqkəndək əzgirix boləqini yok. Hudaning Məsih ərkilik kəltürgən nijatining məksiti xuki, insanni Əzi

bilən əslidiki inaklık aləqigə qayturux, xundakla Muqəddəs Rohining kük-qudriti bilən «Hudaning sürət-obrazi»ni kaytidin yaritixdin ibarəttur. Bu nijatni Məsih Özige iman eytқан barlıq məsihiylər (Əysani Rəb dəp tonuoquqlar) üqün bədəl tələp təyyarlıoqan, xundakla Uningoqa təxna boləoan barlıq kixilərgə ata kixilxə təyyar turidu.

«Aləmning yaritulixi»diki «yəttə»lər

«Aləmning yaritulixi» degən kitabning ibraniy tilidiki nushisida «yəttə» degən rəqəm kəp uqraydu. Oqurmənlərgə roxənkı, Muqəddəs Kitabta «yəttə» degən rəqəm kəp kətim «mukəmməllik» yaki «tamamlanmaq» degən uqumni bildürgən. Uning Hudaning kıləoanliri bilən munasiwətlık yərliri az əməstur. Bularning həmmisini bu yərdə kərsitix mumkin əməs, pəkət təwəndə 1:1-2:3tiki birnəqqə misallarnila kərsitimiz: —

- (a) «Aləmning yaritulixi»ning yəttə küni bar.
- (ə) «Aləmning yaritulixi»ning muxu birinqi kışmida (1:1-2:3də) yəttə abzas bar.
- (b) 1-ayəttə yəttə səz bar; muxu jümlidə 28 hərəp, yəni 7x4 hərəp bar.
- (p) 2-ayəttə 14, yəni 7x2 səz bar;
- (t) Bu kışimning əsasiy məzmunini kərsitidiəoan üq isim bar, bularning hərəkəysisining ixlitilix sani yəttining məlum həssisi bolidu:
- (i) «Huda» («Əlohim») degən səz 35 kətim (5x7) kərünidu; (ii) «Zemin» degən səz (ərəts) 21 kətim (3x7) kərünidu; (iii) «asman» (yaki «asmandiki boxlук») («xamayim») 21 kətim (3x7) kərünidu;
- (q) Yəttə əsasiy ix toəruluk «hasil kilinsun» yaki «hasil bolsun» dəp eytilidu.
- (j) Birinqi abzasta «yoruklук» wə «kün» jəmiy yəttə kətim kərünidu.
- (h) 2- wə 3- abzasta «sular» degən səz yəttə kətim kərünidu.
- (d) 5- wə 6-abzasta ibraniy tilida «hayat» degən səz yəttə kətim kərünidu.
- (r) «yahxi kərünidu» degən ibarə yəttə kətim kərünidu.
- (z) Yəttinqi abzastiki mərkiziy səz dəl «yəttinqi kün».
- (z) Yəttinqi abzasta (yəttinqi kün toəruluk) (2:1-3də) jəmiy 35 səz bar; otturidiki üq ibarining hərəkəysisida yəttə səz bar wə hərəkəysisida «yəttinqi» degən səz kərünidu.

Ibraniy tilidiki hərəbir hərəp rəqəmnimu bildüridu (məsilən, «aləf» (a) 1ni, «bət» (ə) 2ni bildüridu). «Aləmning yaritulixi»ning bu birinqi kışmi (1:1-2:3)diki «tiziləoan hərəplər» san dəp kəralsa, undakta uningda 150din artuk «yəttə»gə munasiwətlık əjayib matematikilik əməl kərünidu. «Aləmning yaritulixi»da «yəttə» degən rəqəmning xundak tilsimat orunlaxturuluxi məzkur yazmini yazdüəoquqining Hudaning Əzi ikənlikini ispatlaydu, xundakla Hudaning mukəmməlliki yaratқан ələmdə roxən bolidiəoanlikini kərsitidu (yukirida kərginimizdək, «7» degən rəqəm Muqəddəs Kitabta daim degüdək «mukəmməllik» yaki «tamamlımaq» degən məniləni sürətləydu yaki kərsitidu).

«Huda aram aldi»

«Huda aram aldi» degən ibarə degən xərəqi alimlarni səl kaymaqturup kəlgən. Ibraniy tilidiki «aram elix» («xabat») degən səzning əsasiy mənisi «tohtax» degən uqumni bildürsimu, yənilə «aram elix» degən məninimu əz iqiğə alidu. Huda keyin İsrail həlkigə hərəbir yəttə kün iqidə bir künni dəm elix küni kilinglar, dəp əmr kıləoan; xu küni «xabat küni» dəp ataləoan. Ləkin Hudaning Əzi əsla qarqımaydu həm hərəp qalmaydu («Yəx.» 40:28). Undakta U kəysi jəhəttə «aram aldi»?

Bu sez Huda Өzi h mm  nərsini yaratkandin keyin,  zining ijad k loqanliridin «rah tlinip» h z r elixini kərsətkən  m sm ? Təwrat «Aləmning yaritilixi» deg n k smini ok oqanseri, məsilən 1:4, 10, 18, 21, 25 w  bolupmu 31-də d l xundək ix puritilidu: – «**Huda h mm  yaratk ni q  karap turdi, mana ularning həmmisi intayin yahxi idi**». Insan «Hudaning obrazi boyiqə yaritiloqan» bolup, ularmu birər ijadiy tni barlikkə k lt rg ndin keyin, ohxaxla «aram aloqəq» uningdin h z rlanmamdu?

«**Hudaning araml ki**» Uning jismaniy jəhəttə «qarqiojini»din  slig  kelixi  m s, b lki ibraniiy tilidiki «xabat» deg n s zning mənisini  z iqig  aloqan h z rlinixni kərsitidu. «Xabat»ning birinqi mənisi «tohtax», uning «aram» deg n m nisimu bar («aram» ibraniiy tilida «nuham» deg n s z bil nm  ipadiliniidu. Bu səzdin «Nuh» deg n isim q k du («Yar.» 5:29ni k r ng). Injilda, bolupmu «Ibraniylar q » 4-babta, bizg  bu ulu q tema üstidiki tehimu kəprək w hiyl r təminlinidu. Xu m ktuptiki « oxumq  s z», «Hudaning araml ki» üstidiki s zlimiznimu k r ng.

Insanlarning sinilixi – « hayatli  d rihi» w  «yahxi bilən yamanni bilg zg q  d r h»

B zil r: «Huda insanning «**yahxi bilən yamanni bilg zg q  d r h**»ning mewisini yeyixini q klig n bolsa nemixkə uni Er m ba qning otturisi q  tikip q yidu?» yaki bolmisa «Nemixkə Huda Adəm’atimiz yaki H wa’animizning xu mewini yeyixini tosimioqan?» deg n soallarni q yidu. Bund k soal imansizlik nu kti neziridin q yuloqan bolsun-bolmisun uningəqə jawab tepixkə toəqra kelidu. Biz awwal yuk ri i soaldin baxk  «Insanning mah iyiti nem ?» w  «Hudaning insanda boləqan məksiti nem ?» deg n ikki soal q  jawab berip ba ayli.

Biz yuk rida Huda insanni  zi bilən al kid  bolup sirdax bolsun, w  xuningdək  zi insanni s yg nd k insanmu  zini s ysun, deg n arzu-istək bilən uni  z sürət-obrazi boyiqə yaratqan, ded k, Xuni enik biliximiz kerəkki, s y x yaki me ir-mu  bb tning ayrilmas bir k smi ix n q, tallax w  tayinixtur. Xuning  q n Er m ba qda insanning Huda q  boləqan iman-ix n qini ipadil y dioqan bir wasit  boluxi ker k idi;  yni qa qda xu yol d l «**yahxi-yamanni bilg zg q  dərəhtin yem slik**» idi. Demək, Huda q  ixinix-ix nm slikni tallax yoli məwjut idi; q nki tallaxmu me ir-mu  bb tning ayrilmas bir k smidur. Bay w  küqlük adəmning kəngli məlum bir k zo  q xx n bolsa, bay boləqini üqünla k z uningəqə yatli  boluxkə razi bol qinining nem   hm iyiti? Biraw bir top l kq kni yallap bir k zni k rk tip,  zig  tegixk  m jburlisa, bund k nikahning nem   hm iyiti bolsun? Yaki birs  se irg rlik ixlitip, bir k zni özining iradisi boyiq  maxina ad md k kontrol k liwalsa buningmu nem   hm iyiti bolsun? Und k  r-ayallik munasiw tt  mu  bb t m wjut bolattimu? Bay adım xund k k lsa,  slid  uning xu k zo  nisb t n he q nd k h  k iy mu  bb ti yaki h rmiti bolmioqan bolidu; q nki u k zning özini k bul k lix yaki r t k lix  r nliklik q  yol q ymidi. K z ahiri uningəqə ba qlan qan bolsa, k zning mu  bb ti bir y rd  tursun, hətta uningəqə he q nd k h  k iy m nidiki amr k likimu bolmaydu. Huda insanning  zini s y xini halaydu; lekin bundək s y xning p   t Uning insano q  nem  b rg nlik  yaki ber l y dioqanlik   q n  m s, b lki  zining Huda boləqini  q n, Yaratk q si boləqini  q n boluxini halaydu; U yənə insanning  zini s y xk  m jburlinid qan birhil maxina ad md k boluxini halimaydu. Xuningdək, insanning Er m ba qda Huda q  h  k iy birhil me ir-mu  bb t ba qlixio q  w  xu me ir-mu  bb tining  s xig  Er m ba qda məlum ixinix w  tallax mumkinlik  boluxi ker k idi.

«Yaritilix»

Biz yonə bayqaymizki, Huda insanoqə «**yahxi bilən yamanni bilgüzgüqi dərəh**»ning mewisini yeyixning nətijəsi əlüm bolidoqanlıkini sinək kılıp ispatlap bərmigən. Hudaning ularoqə esil mewa-qiwilərgə toloqan bir güzəl baqni təkdım kılıxi Əzining ularoqə baqloqan mehir-muhabbitining ixənqlik ikenlikigə yetərlik paket boluxi kerək idi. İnsanlar «yahxi bilən yamanni bilgüzgüqi dərəh»ning mewisidin yeməsliki arqılık əzlrining Hudaqə: «Sening bizgə nemə ixlarning yahxi, nemə ixlarning yaman ikenlikini pərkəndürüxtə Sanga tayinimiz» dəp öz muhabbitini ipadilixi kerək idi; kışkisi, insanda Hudaqə toluk tayinip yaxax pursiti bar idi. Əksiqə, Adəm'atimizning xu mewini yeyixi — nemə ixlarning yahxi, nemə ixlarning yaman ikenlikini bəkitixtə Hudaqə tayanmay yaxaxni halaydioqanlıkini elan kılqiniqə barawərdur. Huda bir məzgildin keyin sinax dərini baqdin elip ketixi mumkin idi; ləkin bu toqrisida bizgə kitabta heqqəndək məlumat yok.

Ikkinchi dərəh, yəni sirlik **«hayatlik dərhi»** toʻrpaluk Huda Adəmʼatimizga heqkandak ayrim bir əmr bərmigənidi; lekin baqqidiki barlik dərəhləning mewisi toʻrpaluk: **«haliojiningqə yesəng bolidu»** degənidi. Xunga Adəmʼatimiz **«hayatlik dərhi»**ning mewisinimu baqqidiki baxka dərəhləning mewisini yegəndək yesəm bolidu, dəp qūxinixi kerək idi. Lekin Adəmʼatimiz wə Həwaʼanimiz baqqidin həydiwetilgəndə, Pərwərdigar mundaq dəydu: **«Mana, adəm Bizlərdin birigə ohxap kaldi, yahxi bilən yamanni bildi. Əmđi kəlini uzitip hayatlik dərhiđin elip yəwelip, ta əbədgiqə yaxawərməslikü üqün uni tosuximiz kerək»**. Xuningdin bilimizki, u hayatlik dərhiđin yemigən. Adəmʼatimiz xu dərəhtin yegən bolsa, uning **«əbədkiqə hayat kalidiojini»**ni bilduk. Bundaq bəbaha iltipatni pəkət birnəqqə ming yildin keyin Rəb Əysa Məsih Əz səzi bilən insanlarqə aqkan: **«Ərxtn qūxkan hayatlik neni Əzūmdurmən; kimdəkim bu nandin yesə, əbədilʼəbədkiqə yaxaydu. Mən beridiqan xu nan bolsa Mening ət-tenimdur, pütkül dunyadikilər hayatqə igə bolsun dəp, Mən uni atimakqimən»** («Yh., 6:51).

U xübhısızkı, Erəm baqdıkı «hayatlık dərıhi»ning mewısı ıdı — U insanoja mænggülık hayatnı yatküzıdıoqan mewə (nan)dur. Bu ix arķılık Huda toqruluk aıayıb bır ıxnn ęınımızkı. — Huda bəzi waķıtlarda Өzını yoxurıdu. U «hayatlık dərıhi» toqruluk bıwasıtə heqķandaķ əmr bərmıgan — leķin Adəm'atımız dərəhning namıoja yoxurunoqan mənə toqrısıda qongkur oylanoqan bolsa, xübhısızkı, unıngdı yegən bolattı. Huda bıznıng Өzını ıhtıyarən tallıwelıxımıznı halaydu. Hudanıng Əysa Məsıhdə bolոqan xan-xərıpi wə hayatı bolsa, rohiy təlpünüxi bar wə rohiy kəzlri oquķ adəmlərgə roxən axkarılanoqanı; leķin baxķılar unı pəkət Pələstinni kezıp yürıdıoqan, sərgərdan bır yaoqaqđı depla bıldı; unıng mutlək qorıgil turmuxta bolup, əzlırıneq unı padıxəh ķılmaqđı bolոqan sıyası pılanlırını mutlək rət ķılոanlıkı muxundaķ kixılərgə nısbətən yəxķısız bır tepıxmaq ıdı. Huda kəzlırını aqķan, Məsıhni həķıķiy salahıyıtıdə kərgən kixi dərəhəķıķət bəhtlıktur!

«Adəm'ata bilən ayali hər ikkisi yalingaq bolsimu, heq uyalmaytti» (2:25)

Ajayib bir ix xuki, Adəm'atimiz wə Həwa'animiz «yahxi bilən yamanni bilgüzgüqi dərəh»tin yegəndin keyin ular dərhal əzlrining yalingaq ikənlikini səzdi wə uyilip kətti. Bu yərdə xuningəra munasiwətlik bir soal pəyda bolidu: «Ular bu ixtin ilgiri yalingaq bolsimu nemixka nomus kilmidi?».

Biz yukirida insanning Hudaning sürət-obrazi bolonliki üstidə azrak tohtalduq. Zəburda kizik bir bayan tepilidu: —«**Pərwərdigarəja təxəkkür-mədhiyə kaytur, i jenim!**

I Pærwærdigar Hudayim, intayin uluᵋsæn;

Xanu-xəwkət wə həywət bilən kiyingənsən;

Yoruklukta libastək pürkəngənsən,

Asmanlarni qedir pərdisi kəbi yeyip qoyqansən» («Zəbur» 104:1-2).

Bu bayandin xuni pərəz kilalaymizki, insan «**Hudaning sürət-obrazi**»də boləqaqqa, birhil nur ularning tenigə keyim-keqəktək oraləjan, xuning bilən ularning teni parlap turojan boluxi mumkin. Ular gunah sadir kıləjanda bu «nurluk kiyim» yokilip, ular uyatkə qaldı.

Hazir bolsa gunah insan təbiitidə yiltiz tartip kətti. Adəm'atimiz wə Həwa'animizning yalingaq yürüxi əslidə pak ix boləjan bolsimu, ular gunah ətküzgəndin keyin, həlk'ələm aldida bədinini oquq qoyux heqkaysi wəqıttə Hudaning iradisi boləjan əməs.

«**Sən uning** (mə'n'i kılənojan mewa)**din yegən kününgdə jəzmən əlisən**» (2:17)

Adəm'atimiz gunah kıləjandin keyin uzun əmür kərüp 930 yil yaxıojan (5:3-5); xunga «**yegən kününgdə jəzmən əlisən**» degən səzning mənisı nəmə? Bəzi alimlar ayəttə kərsitilgən «kүн»ni bir ming yil dəp karaydu («2Pet.» 3:8). Xuningda guman yokki, Adəm'atining jismaniy əlümi uning gunahining nətijəsi idi — dərwəqə yər yüzidiki barlık əlüm-yetimlar uning gunahı arkilik pəyda boldı («Rim.» 5:12) — həlbuki, «jəzmən əlisən» degən səzdə kərsitilgən əlüm bolsa, xühisizki, birinqidin rohiy jəhəttiki əlüm, ikkinqidin jismaniy əlümdin ibarəttur. Gunah kılil bilən Adəm'atimiz wə Həwa'animizning rohliri əldi, «Hudaqə nisbətən əldi», yəni ular Hudadin ayrıldı. Bu əng kərkunqluk, həkikiy əlümdur; uning ahirkı mənzili yaki mewisi dozahtur. «Yh.» 5:21-25, «Əf.» 2:1, 5, «Kol.» 2:13, «Wəh.» 3:1ni kərüng. Demək, gunah səwəbidin insanning rohidə məwjut boləjan, Huda bilən aləkidə yaxax imkanıyiti üzüldi. Adəmning rohi Huda bilən ərkin aləqə bəqləxning orniqə, əz tenidiki wə kallisidiki arzu-həwəslirigə əsir bolup qaldı. İnsanlar xu dərijidə xəhsiy arzu-istəklirigə ixtiyəq bəqləp bekindi boləjanki, Nuh pəyojəmbərnin dəwridə Huda: «**İnsan əttur**» dəp bayan kıləjanidi («Yar.» 6:3). Demək, insan əz jismaniy arzu-həwəslirining iskanjisiqə pütünləy quxup kəlojanidi — insanda heqkəndə rohiy həyatning iznası qəlmiojanidi.

Okurmənlər yukirida kərsitilgən ayətlərdin kərələyduki, Məsihnin dunyaqə kelixniki məqsiti insanlarnı əz rohiy əlümidin oyoqitixin ibarəttur.

Adəm'ata wə Həwa'animiz gunah kıləjandin keyin Hudaning ularqə eytkən səzliri wə kıləjan muamilisi; Hudaning ularqə terilərdin kiyim kılilp kiydürüxi

Adəm'atimiz gunah kıləjandin keyin bizning oyliqinimiz bəlkim asmandin qəkməq-güldürməmə quxup, Huda yaki pərixtnin dəhəxtlik awaz bilən uning tegixlik jəzasini jakarlıojanlikı boluxi mumkin. Biraq adəməni həyran qalarlık ix xuki, Pərwərdigar Əzi ularqə yekınlıxip, ularqə mulayim tələppuzda səz kılidu (dərwəqə 3-bəbtin bilimizki, Uning ilgiri ularning yenioqə kelip səzlixix aditi boləjan). Buni kərgən Adəm'atimiz, Həwa'animiz məkünüwalidu. Biz keyinki ixkə yənə həyran qəlimiz; qünki Huda adəməni qəkirip: «**Sən nədə?**» dəp soraydu. Hudadin kərkəquki həmmə adəm Hudaning barlık ixlarnı bilidiojanlikini, heqkəndəqəqə soraxning həjiti yoklukini obdan bilidu! Ləkin Hudaning xu soalı Adəm'atimizqə ətküzgən gunahini əzlükidin etirap kılilxə pürsət təminləydu. U bu pürsəttin paydilanmaydu, bəlkı əzinin yalingaq ikənlikini wə uyat bolidiojanlikini etirap kılidu. Arkıdinla U: «**Sən... yegənmu?**» degən yənə bir soalıni soraydu. Hudaning birinqidin Həwa'animizdin əməs, bəlkı Adəm'atimizdin bu soalıni sorixidiki səwəb, Adəm'atimiz bu ixta həkikiy gunahkar idi; Həwa'animiz xu ixta əldinip əzduruluquki idi («1Tim.» 2:14ni kərüng), ləkin Adəm'atimiz gunah kıləjanda nəmə kiliwatkinini əzi enik bilətti.

Hudaning ikkinqi soalıqə qarita Adəm'ata əz jawəbkarlikini əz üstigə əlməy: — «**Sən mənqə həmməqə boluxkə bərgən əyal dərəhnin mewisidin mənqə bərgənidi, mən yedim**» dəp jawəb bəridu. Adəm'atimizdin tartip ta həziroqəqə insanlar bəxkə kixilərnı əyibləx yaki dənggəp

koyux arkilik öz məs'uliyetidin keçip kəlməktə. Adəm'atimiz awwal ayalini, andin həтта əslidə Həwa'animizni uningəya ata qiloğan Hudaning Əzinimu əyibləydu. Ər kixigə nisbətən ayal kixi əng kimmətlik sowoqattur, lekin Adəm'atimizning sөzidin qarioqanda, u bu nuqtini pütünləy untup kətkənidi. Huda bundak məs'uliyəttin əzini qaquruxni bir dəqiqimu qobul qilalmaydu, əlwəttə. U keyin Həwa'animizəya gunahini etirap qilixkə pursət beridu, lekin umu məs'uliyetidin keçip: **«Yilan meni aldap azdursa, mən yəp saptimən»** dəydu.

Hudaning insanlardin gunahini etirap qilixini izdigənlikidin xu həqiqətni kərimiz: — İnsan nemə gunah sadir qiloğan boluxidin kət'ynəzər, Huda aldida uningəya yüzlinip bahənə kərsətməy, toluq tonup yətkən bolsa, undakta Huda gunahning məsilisini bir tərəp qilip nijatini yətküzidu. İnsanlar Hudaning rəhimi wə xapaitigə erixixitiki birdinbir xərt mutlək səmimiylıktur. Huda Əz aldida pütünləy səmimiylıq bilən gunahlırioğa yüzləngən hərəkəndak kixini əzgərtələydu; undak xaraitlarda Uning yardimining heqkəndak qeki yoktur: —

«Əz gunahlırini yoxuroğan kixi ronak tapmas; biraq ularni tonup ikrar qilip, towa qiloğan kixi rəhim-xəpəkətkə erixər» («Pənd.» 28:13).

Huda ahirida diqqitini yilanoğa karitip səzləydu; lekin u uningdin heqkəndak soal sorimaydu. Həmmimizgə ayanki, yilan İblisning əqzi boləqəqkə, uningəya towa qilixkə heqkəndak pursət yoktur. Uning ornida uningəya bir lənət oqulidu; lənətning məzmuni Adəm'atimiz wə Həwa'animizning anglıxi üqün nijat tooqruluk bir wədini əz iqigə aloğan. Bu kimmətlik wədini hazır kəreyli: —

«Pərwərdigar Huda yilanoğa mundaq dedi: —

Sən bu qiloğining üqün,

Sən həmmə mal-qarwilardin,

Dalidiki barlıq haywanatlardin bəkrək lənətkə qalisən;

Qorsıqıng bilən beqirlap yürüp,

Əmrüngning barlıq künliridə topa yəysən.

Wə Mən sən bilən ayalning arisioğa, sening nəsling bilən ayalning nəslining arisioğa əqmənlik salimən,

U sening bəxingni dəssəp zəhimləndüridu,

Sən kopup uning tapinini qeqip zəhimləndürisən» (3:14-15)

Biz bu lənətning təpsilatlırini bir-birləp kəreyli: —

(a) **«Sən həmmə mal-qarwilardin,**

Dalidiki barlıq haywanatlardin bəkrək lənətkə qalisən;

Qorsıqıng bilən beqirlap yürüp,

Əmrüngning barlıq künliridə topa yəysən»

Muxu ayətlərdin qarioqanda, Xəytanning wəkili boləğan yilan əslidə tik hələttə yüridoğan boluxi mumkin. Hərəkəndak yilanning iskitilridiki umurtkısının yenida tət kiqik ustihan bar. «Tədrıjıy tərəqqiyat»ni təxəbbus qiloquqılar: — bu əslidə put idi, «tədrıjıy tərəqqiyat jəryanida yokaq kətkən» dəp qaraydu; lekin yokaq ketixi «tədrıjıy tərəqqiyat» arkilik əməs, bəlki Hudaning ləniti bilən boləğan. «Topa yeyix» degən səzlər nomuska qaloğan hələtni təswirləydu. yılanlarning ozukı topa əməs, lekin ularning yegən nərsilirigə haman topa arilixip kelidu.

(a) Yilan (wə Xəytan) bilən ayalning otturisidiki eqmənlik: —

«**Sən bilən ayalning arisioja ... eqmənlik salimən**». Ayal kixilər bilən yılanlarning otturisidiki eqmənlik ҳаммигə ayandur; lekin Xəytanning kiz-ayallaroja pəwkül'addə əqi bardur. Buning səwəbining bir kismi ayətning keyinki kismida tepilidu: —

(b) «**Xəytanning nəсли**» bilən «**ayalning nəсли**»ning otturisidiki eqmənlik: —

«**Mən ... nəслиng bilən ayalning nəslining arisioja eqmənlik salimən**».

«**Ayalning nəсли**» degənni tiləja elinixi intayin kizik bir ix. Barlik mükəddəs yazmilarda insanlarning nəşəbnamiliri kərsitilgəndə hər kixining kelip qikixi daim degüdək atisining ismi bilən hatirilini. Xuning üqün pəkət muxu yərdə tepilojan «**ayalning nəсли**» degən ibarə intayan sirliktur. Ayalning nəсли ayətning keyinki kismida Xəytanni məqlup kıləuqi bolup kərinidu — U Kutkuzəuqi-Məşih boluxi kərək, əlwəttə.

Halbuki, Təwrat dəwridə bu bexarətni təpsilatlıri pəkət birnəqqə ming yildin keyin Yəxaya wə Yərəmiya pəyojəmbər təripidin qüxəndürüldü («Yəx.» 7:41, «Yər.» 31:22) andin İnşilda «Wəhiy» 12-babta təhimu eniklaxturulidu; xu yərdə «ayalning nəсли» awwal Məşihning Əzi andin uning hizmətkarlıri ikənliki deyilidu.

Əgər «ayalning nəсли» Məşih bolsa, undakta «yılanning nəсли» bəlkim «Məşihning rəkibi», yəni «dəjjal»ni kərsitixi kərək.

(p) Xəytan bilən «ayalning nəсли» otturisida bolidiojan kürəx: —

Bu kürəx tolimu kəskin bolidu. «**U sening bexingni dəssəp zəhimləndüridu**» — demək, «ayalning nəсли» Xəytanoja adəm yılanning bexini dəssəp yanjıxtək əjəllik bir zərbə beridu. «**Sən kəpup uning tapinini qəkiz zəhimləndürisən**» — xu insan Əzi azab tartidu, qünki yılan burulup Uning tapinini qəkiz yəni tapinijoja sanjiydu.

Kədimdin tartip Hudadin kərkəuqi adəmlər Hudaning yılanjoja eytkən səzlirini Kutkuzəuqi, yəni Xəytanni məqlup kıləuqining dunyoja kəlix toqruluk wədisi dəp kərap kəlgən. Lekin Kutkuzəuqi bu kürəxtə azab tartidu. İnşilda Xəytan bilən Məşihning otturisidiki kürəx kresttə yüz bərgən, dəp elan kılını. Xu yərdə Məşihning tapini dərwəkə «yanjildi», «qəkildi» yəni «sanjildi» — Rimlik ləxkərlər bolqining zərbisi bilən yoojan mihni soqup ikki putining oxukjoja sanjidi; əmma Hudaəja ming xükri, Məşih xu yərdə Xəytanning üstidin əhlək wə rohiy jəhəttə zor qəlibə kəzandi («1Yh.» 3:8, «Kol.» 2:15).

Hudaning Adəm'atimiz wə Həwa'animizni kiyindürüxi

Adəm'atimiz wə Həwa'animiz gunah kıləjandin keyin əzlirigə ənjür yopurmaklırini kiyim kılıp yasiojanidi. Roxənki, bu ix Huda aldida toqra əməs; qünki «**Pərwərdigar Huda Adəm'ata bilən uning ayaloja terilərdin kiyim kılıp kiydürüp qoydi**» dəp oquymiz. Xübhəsizki, bu Adəm'atimiz wə Həwa'animizəja wə xuningdək bizgimu intayin muhim bir dərəsi egitidu. Gunahning əkiwətlirini yepix üqün pak wə gunahsız bir həyat kurbanlik kılınıxi kərək — muxu yərdə gunahsız bir yəni birkanqə həywan kurbanlik boləjan bolsa kərək — bolmisa bu «terilər» nədin kelidu? Pəkət Huda Əzila insanlarning gunahlırini yapalaydu — insanlarning əkil-parasiti wə tirixip-tirmixip singdürgən əjirlirining «ənjür yopurmaklıri»dək Huda aldida tolimu əhmiyiti yök. Xundaktimu nuroqun insanlar təhiqə xu ixni kılaxkə intilməktə — barlik diniy paaliyətlirining həmmisi Huda aldida pəkət «ənjür yopurmaklıri», halas. Nuroqun kixilər əzlükidin əjir singdürsək ünümlük bolidu, dəp hiyal kılidu — buddistlar bolsun, musulmanlar bolsun, hristiyanlar bolsun, ular dualar, roza tutuxlar, məsqittə namaz

okuxlar, buthanida qoqunuxlar, qerkawda dua qilixlar, sadikə berix, mukəddəs yazmilarni yadlax qatarliklar mukəmməl hayət bolidu, u Hudaning kəqürümigə erixtürələydu, dəp oylaydu. Bundak oy pütünləy ham hiyaldur. Lekin «mukəmməl hayət» kaysi diniy əlqəm bilən əlqinixtin kət'əynəzər, insanlar bügündin baxlap toluk həkəkaniy, mukəmməl hayət etküzimən desimu wə xundak kilsimu (heqkəndak adəm Hudaning Mukəddəs Rohisiz həkəkiy mukəmməl hayətning nemə ikənlikini qüxinip yetəlməydu; mana bu həkəkəttu!) lekin bundak kilix kəndakmu etkən hayətning birər gunahini yapalisun? Adəm'atimiz wə Həwa'animiz əzlrini Huda aldida təwən tutup, ənjür yopurmaklirini selip taxlidi. Huddi Adəm'atimiz Huda təripidin kiydürülgəndək (qünki Huda Əzi ularni kiyindürgən) insanlar Hudaning xapaitini həksiz bir sowqat süpitidə qəbul kilixi bilən gunahlardın kutquzulidu («Əf.» 2:5, 8). Adəm'atimiz wə Həwa'animiz xu kiyim-keqəkni kəmtərlik bilən qəbul kilijini üqün Hudaning kəqürümigə erixkən, dəp qaraymiz. Birək bügün qəbul kilix keriki haywanlarning teriliri əməs, bəlki Məshihning Əzining həkəkaniylikidin ibarəttur («Rim.» 2:22, 26, 4:6-9, «Əf.» 4:24, «Tit.» 3:5, «Wəh.» 19:8).

4:9 Nemixka Qabilning hədiyyəsi qəbul qilinmidi?

Qabilning sowqiti rət qilinip, Həbilning qəbul kilinijini dəsləptə bəlkim adəmni tolimu oylanduridijan ix boluxi mumkin. Həlbuki, İnşildiki ikki yazma muxu ixni yoritidu: —

«**Etikadi boləqəqka Həbil Qabilningkidinmu yaxhi bir qurbanlikni Hudəqə atioqan; etikadi boləqəqka, Huda uning atioqanlirini təripləp, uningəqə həkəkaniy dəp guwahlik bərdi. Gərqə əlgən bolsimu, etikadi bilən u yənila bizgə gəp kilməktə**» («İbr.» 11:4)

«**Qünki silər dəsləptin anglap keliwatқан həwər mana dəl xuki, bir-birimizgə mehir-muhəbbət kərsitiximiz kerəktur. Rəzil boləquqidin boləqan, inisini əltürgən Qabiləqə ohxax bolmaslikimiz kerək; u nemixka inisini kətl kildi? Uning əzining kiləqanliri rəzil, inisinin kiləqanliri həkəkaniy boləqanlikü üqün xundak kiləqan**» («1Yh.» 3:11-12).

«İbraniyləqə»diki xu ayət bizgə Həbilning qurbanlikini «etikad bilən» elip kəlgənlikini ayan kilidu. Etikad wə ixənq Hudaning səz-kalamini anglax wə qəbul kilix bilən barlikkə kelidu (məsilən, «Rim.» 10:17, «Yəx.» 53:1ni kərüng). Undakta, Həbil Hudaning «etikad elip kəlgən» kaysi səzini angliqan? Adəm'ata oqulliri Qabil bilən Həbiləqə Hudaning əzlrining uyatini yepix üqün gunahsız haywanning teriliri bilən kiydürgənlikü toqruluk birər həwərni eytip bərgənmu, yaki Huda ularəqə biwasitə birər səzni kiləqanmu? Heqbolmioqanda, Həbilda etikad boləqan bolsa, undakta Huda ularəqə Əzigə yekinxix üqün qurbanlik kilix kərəklikü toqruluk wəhiy yətküzgən, dəp jəzmləxtürələymiz.

Qabil üqün qong məsilə xuki, u dehқан wə baəwən idi; qurbanlikkə kerək boləqan koylarning igisi uning inisi Həbil idi. Qabil təkəbburlukidin inisidin qurbanlikkə qoy soraxni halimaytti; xuning ornida u əz beəjidiki məhsulatların elip kelidu. Muxu ayətlərdin enikki, Huda uning sowqitini pəkət qəbul kilmayla qəlmay, bəlki Qabilning əzimu Hudəqə yəkmidi: «**Huda Qabil wə uning sunəqinioqə qarimidi**». Munasiwətlik ayətlərdin kərünüp turiduki, Qabilning pozitsiyisi pəkət həkəwurluk idi; Huda uning sowqitini rət kiləqandin keyin Hudaning səmimiyy gəplirigə kulək selixning ornida u intayin şəzəplənidi. Muxuningdin biz uning kənglidiki hiyallirini angliqəndək bolimiz: «Mana bu sowqat tirixip-tirmixip qikəroqan əz əjrimdur! Ajayib bir hədiyyədur! Əslidə Hudaning manga rəhmət eytixioqə toqra kəlatli!».

Qabilda wə Həbilda ikki yol bizgə kərunidu («Yəh.» 11-ayəttiki «Qabilning yoli»ni kəring). Birinchi yolni «diniy yol», ikkinchi yolni «etiqad yoli» deyixkə bolidu. Muxu yərdə «diniy yol» deginimiz, bir insan əzining tirixix-tirmixixliri wə oy-hiyalliri bilən Hudani razi qilməqçi boləjan yol. Pütkül dunya boyiqə kəp adəmlər Qabil oyliqəndək: «Mən kəp dualarni kəlojinim üqün, hər həptə məsqitkə (yaki bolmisa qerkawəja yaki buthana katarlikləroja) barəjinim üqün, kəmbəqəllərgə kəp sadikə bərginim üqün, muqəddəs yazmilarni (Təwrat bolsun, Zəbur bolsun, Injil bolsun, Qur'an bolsun, Budda «nəmliri» bolsun) yadliqəjinim üqün Huda meni qəbul kəlip, gunahlırimni kəqürüm kəlidu» dəp oylap yüridu. Biraq Təwrat-Injil boyiqə, gunahni bir tərəp kəlidiojan birdinbir ix — kurbanliktur. Hudaning nijati sowəjat bolup, Məsihning Əzidə U kərək boləjan kurbanlikni təminligən. Etikadi bar adəmlər Uning bu toqruluk səz-kalamini qəbul kəlip, huxallik bilən Uning sowəjitini kuqaklaydu. Həbil bolsa bu yoloja, yəni Hudaning xapaətini qəbul kəlidiojan etikadlik yoloja wəkil bolidu. Həlbuki, bəzilər hətta Qabildək əzlrining əjirliri üqün Huda meni təriplixi kərək, dəp oylaydu.

«Qünki silər xəpkət bilənla ixənq arkilik kutkuzuldunglar. Bu ix əzünglərdin kəlgən ix əməs, bəlkə Hudadin kəlgən iltipət, — u zadila adəmlərnəng əməl-əjridin kəlməydu, bu həm həqkimning mahtanmasliki üqündur» («Əf.» 2:8-9).

Ahirda Qabil inisini əltürgini üqün Hudaning uningəja qüxürgən jazasi toqruluk əzrak tohtilimiz. Adəm'ata wə Həwa'ana gunah kəloqəndin keyin, Huda xapaət bilən ularəja gunahlırini tonup yetix pərsitini bərgənidi, wə u xundək pərsətni hətta Qabiləjimu yətküzüp: **«İning nədə?»** dəp soraydu. Xundəktimu Qabil pərsətni rət kəlip, Huda aldida turupmu yalojan səzləydu. Xuning üqün Huda uningəja xundək «yenik jaza» bərdimu? Nəmixkə u nək məydanda əltürülməydu?

Jazaning təpsilatlıridin: **«Sən əmdi kəlungdin iningning kənini qəbul kəlojili aəjzini aqқан yərdin kəlojlinip lənətkə uqrayəsən. Sən yərgə ixlisəngmu u buningdin keyin sanga kuwwitini bərməydu, sən yər yüzidə sərsən bolup, sərgərdən bolisən»** dəp okuyimiz.

Yər-tupraq Adəm'atimizning gunahı tüpəylidin allikaqan lənətkə uqriojan bolup, Adəm'atimizəja: **«Sən tupraqkə yənoquqə arilikta yüz-kəzüng tərgə qəmgəndila nan yəysən»** degəndək, terikqilik təslixip kətkənidi. Əmdi Qabiləja bolsa nəgila barsa terikqilik həssiləp təslixip kətətti. Uning Hudaəja: **«Kimla meni tepiwalsa, əltürüwetidu!»** — degənliki əjəblinərlik əməs (xu qaojda yər yüzidə bəlkim pəkət üq insan yaxaytti — ləkin Qabil kəlgüsində insanlarning kəpiydiəjini kəzdə tutup səzləydu — 1:28, 3:16, 5:3-5ni kəring). Kimmu Qabilning əz yenida halaydu dəysiz?! U nəgila barsa tupraq xu həman tuəjmas bolup kətətti! Xuning üqün Huda baxkəlarning Qabilni əltürməsliki üqün uning pəxanisigə məlum bir bəlgə kəyidu. Biraq u kəyərgə barsa ular uni dərhal arisidin həydiwetidu. Xundək kəlip Qabil gunahning aqiwitini kərsitidiojan birhəl «mangəjun ağah» yaki «sərgərdən təxwiqatqi», pütkül yər-zəminəja Hudaning adilliki wə muqəddəsliki, gunahni jazalaydiojanliki toqruluk «halis» jakarqi, guwahqi yaki həwərqı bolup qəlidu.

6-bab — «Hudaning oəqulliri insanlarning kəzlrini ... əzlrigə hotun kəlixkə baxlıdi» — bu nəmini kərsitidu?

«Wə xundək boldiki, insanlar yər yüzidə kəpiyixkə baxliqənda, xundəklə kəzlar mu kəpləp tuəjulojənda, Hudaning oəqulliri insanlarning kəzlrining qirayliklikini kərup, həliojanqə tallap, əzlrigə hotun kəlixkə baxlıdi».

Tekisttiki izahatimizda eytkinimizdək, «Hudaning oqulliri» həkkidə üq hil qüxənqə bar: —

1. İnsan əməs, bəlki ərxtiki bir hil zat, pərixte yaki rohtin ibarət (bəzi alimlar xu ibarini jin-xəytanlarni kərsitidu, dəp qaraydu).
2. Dərijidin taxkiri adəm bolup, padixah yaki həkümdar.
3. Qəbilning hudasis əwladliridək əməs, bəlki Huda yolida mangidioqan Xetning əwladliridur.

Biz mutlək birinqi kəzkaraxta bolimiz. Qünki 2- yaki 3-pikirdə eytiloqandək «**Hudaning oqulliri**» degən ibarə Xetning ihlasmən əwladliri yaki bolmisa yər yüzidiki uluq zatlarni kərsətkən bolsa, undakta ularning «**insanlarning kizlirining qirayliklikini kərux**»i andin «**halioqanqə tallap, əzlrigə hotun kilix**»ining zadi nemə hatalıqi yaki yamanlıqi bolatti?! Qünki əyni tekistə: «rəzil adəmlərnəg kizliri» toqruluk gəp yok, pəkət «insanlarning kizliri» deyilidu — demək, addiy kiz-ayallarnila kərsitidu. Xunga «Hudaning oqulliri» degənlik bir türkümlə pərixtilərnə kərsitidu, dəp qaraymiz («Ayup» 1:6, 2:1, 38:7, «Zəbur» 29:1, 89:6ni kərüng). Muxu pərixtilər kiz-ayallarning güzəllikini kərüp, ular bilən jinsiy munasiwət ötküzüxnə həwəs kiləqan wə xundək kilix üqün Huda əzlrigə bekitkən hizmət ornini taxlap («Yəh.» 6-ayət), məlum bir insaniy, jismani yəkilgə kirgən. Tekisttin qarioqanda ularning əwladliri «palwan-baturlar» yaki «küqlük isyanqi»lar, binormal gigantlar idi. «Aləmning yaritulixi»ning muəllipi mundaq wəkəning yüz berixi pəkət bir kətimlə əməs dəp puritidu; qünki u keyinki waqitlardimu baxqə gigantlar tuquloqan, dəp hatiriləydu: — «**Xu künlərdə (wə xundakla keyinki künlərdimu), Hudaning oqulliri insanlarning kizlirining yenioqə berip, ulardin balilarni tapqinida, gigantlar yər yüzidə pəyda boldi. Bular bolsa qədimki zamanlardiki danglik palwan-baturlar idi**» (4-ayət). Bu bəlkim mukəddəs yazmildəki baxqə yərlərdə tiloqə elinoqan, topəndin keyin tuquloqan gigantlarni kərsitidu; məsilən, «Qel.» 13:33, «Qan.» 2:20-21, 3:11, «2Sam.» 21:15-22ni kərüng.

Injilda, rosul Yəhuda bu wəkəning məzmunini gumanni yəkatqan həlalda enik qilidu: — «**Wə silər xunimu bilisilərki, əslidiki ornini tutmay, bəlki öz məkanini taxlap kətkən pərixtilərnə Rəb uluq qiyamət küning sorikioqiqə mənggü kixənləp mudhix karəngöjulukta solap saqlimakta. Sodom wə Gomorra wə ularning ətrapidiki xəhərlərdikilərmu xu ohxax yolda, yəni xu pərixtilərgə ohxax uqioqə qikqan buzuklukqə wə oqəyriy xəhwətlərgə berilip kətkən, keyinki dəwrlər ularning aqiwitidin ibrət alsun üqün mənggülik ot jazasioqə ərək qilinip kəydürülgən**».

Bu ayətlərnəg ahirki qismida əwwal bəqqiwazlik xəhwəniy həwəsəlgə berilgən «**Sodom wə Gomorra wə ularning ətrapidiki xəhərlərdikilər**» tiloqə elinidu; andin Sodomdikilərnəg «**xu ohxax yolda, yəni xu pərixtilərgə ohxax uqioqə qikqan buzuklukqə wə oqəyriy xəhwətlər**» (greq tilida: «oqəyriy ətlər») **gə berilip kətkən**»liki kərsitilidu. Huda pərixtilərnəg həqqaqan «**oqəyriy xəhwətlər**» («oqəyriy ətlər») **gə berilixi**»ni iradə qiloqan əməs; wə xuningə ohxax, hərgiz ər kixilərnəg ayal kixilər bilən normal ər-ayallıq munasiwətni halimay, baxqə ər kixilərgə həwəs qiloquqi boluxini iradə qiloqan əməs.

«2Pet.» 2:4 wə muxu yərdə, «Yəhuda» 6-ayəttin qarioqanda, aləmnəg dəslipidə Hudaoqə qarxi Xəytan bilən birgə isyan kətürgən pərixtilər bilən selixturoqanda, muxu pərixtilər eoqirrak jazaoqə uqrioqan («Wəh.» 12:3-4tiki izahatlimizni kərüng). Axu isyan kətürgüqi pərixtilər (həzirkə jinlar) bügün dunyani kezip, insanlarni ezikturup, Hudaning məmin bəndilirining roq-qəlbilirigə jəng qilip yürməktə; «Yəhuda» 6-ayəttə tiloqə elinoqan pərixtilərnə bolsa: «**Rəb uluq qiyamət küning sorikioqiqə mənggü kixənləp mudhix karəngöjulukta solap saqlimakta**». Ularəqə nemixqə (solanmioqan jinlar bilən selixturoqinida) eoqirrak jəza berilidu? Xühhisizki, addiy səwəbi xu boluxi kərəkki, muxu pərixtilər Hudaning gunah üstidin yürgüzgən

birnəqqə jazalirioqa — (1) aləmning dəslipidə, Xəytanni jazalap ərxtin həydiwətkinigə; (2) Adəm'atimiz wə Həwa'animiz gunah kıləjəndin keyinki jazaliojiniqə; (3) Həbilni ɵltürgən Qəbilning üstigə qūxürgən jazasioqa guwah bolup turukluk, yənila Huda aldida gunah kıləjini üqün ularning Huda aldidiki jawabkarlık kəprək bolatti.

Əlwəttə, bəzilər bu pikrimizni anglap Rəb Əysaning insanlarning tirilixi toqruluk; «**Əlumdin tirilgəndin keyin, insanlar ɵylənməydu, ərğə təgməydu, bəlki Hudaning ərxtiki pərixtilirigə ohxax bolidu**» («Mat.» 22:30) degən mubarək səzlrini nəkil kəltürüp qarxi qikidu. Demək, pərixtilər həqbolmioqanda ɵylənməydu wə ularning jinsiyiti yok. Lekin ularning halisila jinsiyətkə igə bolux imkaniyiti yok əməs. Degənlirimiz dəl muxu. «Aləmning yaritilixi»da bayan kılinoqan bu pərixtilər Huda bekitkən tərтіptin yaki tüzümdin həlkəp qikti wə xuning bilən jazalandi. Ular rosul Yəhuda təswirligən Sodomdiki adəmlərgə ohxax «**buzuklukqa wə ɵyərriy xəhəwətlərgə berilip kətkən... mənggülik ot jazasioqa ərək kılınip kəydürülgən**».

Bu wəqədin keyin insanlarning kəlbli ri tehimu rəzillik bilən tolup kətkəndək kılidu: — «**Pərwədigar insanning ɵtküzüwatkan rəzilliki yər yüzidə kəpiyip kətkənlikini, ularning kənglidiki niyətlirining hərqaqan yaman boluwatqinini kərdi**».

9:25-27 Nuh pəyoqəmbərning Xəm, Həm wə Yafət toqruluk bexarətlilik səzliri

Nuh pəyoqəmbər ɵz üzümzarlıkining xarabini iqip məst boləjəndin keyin uni kərgən oqlı Həm akiliri Xəm bilən Yafətning yenioqa berip, atisini mazək kıləjən həlda xu əhwalni ularəya eytkən, dəp hatirilidü. Ular ikkiylən bolsa hərmət bilən ədiyalni elip kəyniqə mēngip, atisini yepip qoyidu. Nuh pəyoqəmbər oyoqinip, nemə ixlarning yüz bərginini bilip, təwəndiki bexarətni elan kıldı: —

«**Nuh xarabning kəypidin oyoqinip, kənji oqlining ɵzīgə nemə kıləjini bilip: —
Kanaanoqa lənət boləyay!
U kərindaxlirining kulining kuli bolsun, — dəp kərojidi.
U yənə: — Xəmnig Hudasi boləjən Pərwədigarəya təxəkkür-mədhiyə kəltürülgəy!
Kanaan Xəmnig kuli bolsun.
Huda Yafətni awutkay!
U Xəmnig qədirlirida turəyay,
Kanaan bolsa uning kuli boləyay! — dedi**».

Birinqi soal, yaman ix kıləjini Həm boləjəndin keyin, nemixka tunji oqlı Kanaan lənətkə kəldi?

Hudaning həkümliri «**qongkur tilsimat dengizlərdəktur**» («Zəb.» 36:6); dərwəka biz paniiy dunyada boləjənimizda ularning səwəbliri yaki əhmiiytini toluk tonup yetəlməymiz; lekin Həmnig kəp oqulliri arisidin pəkət Kanaanla lənətkə kəloqan, degən pakittin Həmnig yaman ix kıləxida oqlı Kanaanning təsiri bar yaki atisini mazək kıləxka kutratkuqi xu Kanaandur, dəp pəwəz kıləsak əhtimaləya yəkinrak boluxi mumkin (bəzi alimlar ikkinqi bir pikirdə bolup, Kanaan Həmnig əng amrak oqlı, xunga Həmnə jazalax üqün Nuh Kanaanning kəlgüsigə lənət okuydu, dəp kəraydu).

«**Kulning kuli**» — bu ibarə əng təwən kulluk yaki təwən hizmətni kərsitidu.

Nuh pəyoqəmbər Pərwədigarni «Xəmnig Hudasi» dəp təswirləydu. Demək, Xəm wə uning əwladliri Huda bilən yəkin munasiwəttə bolidu. Xəmnig nəslidin «Eber» degən zat tərildü; «Eber» — mənisi bəlkim «(dəryadin) ɵtküqi», xunga Eber bəlkim tunji «İbraniy» boluxi

mumkin. Ebərnin nəsli din İbrahım, İshak, Yakup andin Yakuptin İsrail degən hək qıkkən; İsrail Huda Əzini Xəytanning zulmitədə qaloqan dunyaqə tonuxturuxkə talliwaloqan wasitiqi idi. Nuhning oquqan lənitə boyiqə, Qanaanni keyin «**Xəmnin quli**» dəp bekitkən. Bu ix İsrailning keyinki tarihida əməlgə axuruloqan (məsilən, «2Tar.» 8:1-8ni kərünq).

Nuhning bexaritudə Yafət toqruluk «**Huda Yafətni awutqay!**» andin «**U Xəmnin qedirilirida turoqay**» dəydu. Keyin mədəniyət kəprək tərəkkiy qiloqan əllər, bolupmu Yawropadiki əllərin kəpinqisi Yafəttin qıkkən. Yafətnin əwladlirinin arisida Babil, Grek (Yunan) və Rim imperiyəlikilə bəloqan. Bu imperiyələr Axurning zeminini egiliplə qəlməy, bəlki Pələstin zeminini ixəqal qiloqan və xundaklə Qanaannin əwladlirini əz kulluqioqə saləqan. Nuhning Yafət toqruluk bexariti keyin yənə rohiy jəhəttimu əməlgə axuruloqan — qünki İnjil dəwridə hux həwərnə awwal qəbul qiloqanların kəpinqisi Yafəttin qıkkən həkklər bəloqan.

«Ham» degən səz «qara» degən mənədə. Xunga Afriqidiki kəp qara tənlik həkklər dərwəkə Həmnin əwladliridin boluxi mumkin. Ləkin bəzilərin Nuh pəyoqəmbərnin bu bexaritudin paydilinip, «Hudanin iradisi» dəp bəhanə qilip qara tənlik həkklərnə («Həmnin əwladliri» dəp) kulluqkə selixi mutlək qong gunah bolidu. Qünki bexarəttə Ham əzi yaki Qanaandin baxkə əwladliridin həttə birimu tiləqə elinqən əməs.

10-bab — «Əllərin nəsəbnamisi» — bu əllər hazır nədə yaki nəgə kətkən?

Bu bəbtiki «əllərin nəsəbnamisi»da yər yuzidiki bərlək əllərin əjdədliri hatirilididu. Bu tizimlanəqan həkklərin hazırki həkklər yaki əllər bilən bəloqan munasivətliridin bəziliri məlum, bəziliri naməlum. Məlum bəloqanliri toqruluk təwəndə əzrak tohtilimiz: — (Okurmənlər buningəqə munasivətlək həritinisimu kərsun)

10:2 «**Yafətnin oquulliri: — Gomər, Magog, Maday, Yawan, Tubal, Məxək və Tiras**».

Gomər — «Kimmərlər»ning əjdadi. Germaniyə bilən munasivətlək.

Magog — jənubiy Rusiyə və Ottura Asiyənin tüzlənglik rayonliridiki bir hək. «Magog»ning «Skitlər» bilən munasiviti bərl boluxi mumkin; Ottura Asiyədikə hazırki həkklərdin bəziliri, xübhəsizki, Magogdin qıkkən («Əzakial» 38-39-bəblərnə kərünq).

Maday — «Mediyələr» (həzirki «Kurdlar») həmdə Həndistandiki bəzi həkklərin əjdadi.

Yawan — Greklər (Yunənlər)ning əjdadi

Tubal — «Qara Dəngiz»əqə munasivətlək bəzi kəbililərin əjdadi. Keyinqə bularnin Rusiyənin qədimki paytəhti, yəni Tobolsk xəhiri bilən munasiviti bəloqan boluxi mumkin.

Məxək — «Muxkular» degən qədimki həkkin əjdadi. Bular Rusiyənin hazırki paytəhti Moskva və Ərminiyyədikə Moxki taqliri bilən munasiviti boluxi mumkin.

Tiras — qədimki «Trakiylər» yaki «Ətruskiylər» yaki bular ikkisinin əjdadi. Bu həkklərdin bəziliri keyin «Fənekiylər» bilən munasiviti bərl boldi.

10:3 «**Gomərin əwladliri: Axkinəz, Rifət və Torgaməh**»

Axkinəz — Həndi-Germanlərin ximaliy kəbililərinin əjdadi və bəkim yənə «Skitlər»ning bir kisinin əjdadi boluxi mumkin. Əhtimaləqə yəinki, hazırki Türklər Skitlərdin qıkkən.

Rifət — ximaliy Suriyədə və xərkəy Türkiyədə yaxioqan bir kəbilinin əjdadi. Torgaməh — xərkəy Türkiyənin qəgrisidiki «Tabal»əqə yəkin bəloqan bir kəbilinin əjdadi

«Yaritilix»

10:4 «**Elixah, Tarxix, Kittiyar bilən Dodaniylar**»

Elixah — Seprusta ҳам bəlkim Krettə olturaqlaxkan bir kəbilining əjdadi. Ular keyin «Ottura Dengiz»ning boyidiki baxka yərlərdə olturaqlaxkan.

Tarxix — «Ottura Dengiz»ning boyliridin İspaniyəgicə və Əngliyədimu olturaqlaxkan bir həlk boldi.

Kittiyar — Seprusta olturaqlaxkan yənə bir həlk.

Dodaniylar — Greklər və «Roda» degən aral bilən munasiwətlik bir həlk.

10:6 «**Hamning oqulliri Kux, Misir, Put və Kanaan**»

«**Ham**» degənning mənisi «kara» boləqəqka, mumkinliki barki, Afrikidiki həlklərnəng kəpinqisi həmdin qıkkən boluxi mumkin. Təwəndə kərimizki, Hamning əwladliridin birnəqqisi dərwaqə Afrikida olturaqlaxkan.

Kux — Uning əwladliri Efiopiyədə (Nubiyada) olturaqlaxkan

Misir — Mizraim — Uning əwladliri üstün Misir və astin Misirdə olturaqlaxkan (İbraniyə və ərəb tillirida «Mizraim» degən söz «ikki Misir» degənni bildüridu).

Put — uning əwladliri Libiyədə (Nubiyada) və Somaliyədə olturaqlaxkan

Kanaan — uning əwladliri Pələstində olturaqlaxkan, andin «Kanaaniylar» degən yəttə kəbilə boləqan.

10:7 «**Kuxning oqulliri Seba, Həwilah, Sabta, Raamah və Sabtikah; Raamahning oqulliri Xeba və Didan idi**»

Seba — Üstün Misirdə, Nil dəryasıqə yəkin olturaqlaxkan bir kəbilə

Həwilah — (mənisi «qumluk» yəki «qumluk tüzənglik») — jənubiy Ərəbistanda olturaqlaxkan bir kəbiləsabta — Pars kəltukəning boylirida olturaqlaxkan bir kəbilə

Raamah — Qərbiy jənubiy Ərəbistanda olturaqlaxkan bir kəbiləsabtikah — Pars kəltukəning xərkəy tərəpidiki «samudaki» degən jayda olturaqlaxkan bir kəbilə

Xeba — qərbiy jənubiy Ərəbistandiki bir kəbilə boldi; keyin «Sabiylar» padixahləkini kuroqan; ularning ayal padixahı keyin danalə izdəp Sulayman padixahni yəqləp barəqan («1Pad.» 10-bab).

Dedan — Ximaliy Ərəbistanda olturaqlaxkan bir kəbilə

10:8 «**Kuxtin yənə Nimrod tərəlğən; u yər yüzidə nəhayiti küqtüנגgür adəm bolup qıkti**» — «Nimrod» degən isimning mənisi «asiylə kəltəq» degənlik bolidu. U toqrulək eytiləqan səzlərnəng həmmisini səlbəy jəhəttə qüxinix kərək. Uningdin Hudaning həlkigə duxməən boləqan ikki xəhər və imperiyə qıkkən — yəni Babil (Hudaqə qarxiləkini bildürgən Babil munari kuroqan jay) və Ninəwə (Asuriyə imperiyəsining paytəhti), ular təwəndikidək: —

10:9 «**U Pərwərdigar aldidə küqtüנגgür owqi boldi; xunga «palanqi bolsa, Pərwərdigarning aldidə Nimrodtək, zəbərdəs owqi ikən!» dəydiqan gəp pəyda boldi**» — Buning mənisi izahətlirimizda kərsitilgəndək, Nimrod «owqi» muxu yərdə bəlkim həywanlarni əməs, insanlarni owlaydiqanləkini kərsitixi mumkin, və xundəqlə uning nami həttə ərxkimu yətti. Bizdə həqkəndək guman yəkki, Nimrod degən kixi kəlgüsidi «dəjjal»ni sürətləqan bir hil «bəxarətlək rəsım»dur. Qünki kəlgüsidi dəjjal (qaytidin kurulidiqan) Babil xəhərinəq padixahı bolidu.

10:10 «**Uning padixahləki Xinar zeminidiki Babil, Ərək, Akkad və Kalnəh degən xəhərlərdə baxləqanədi**» — burunkı Yəhədiy əlimilar (Rəbbilar)ning həmmisi: «**Pərwərdigar aldidə küqtüנגgür owqi boldi**» degən səzlər uning Hudaqə qarxi turoqanləkini kərsitidu, dəp qaraytti.

Qünki Nimrod keyin bərpa qiloqan xəhərlər, jümlidin Babil xəhiri Huda wə Uning həlqigə qarxi qikqan, xundakla Hudaoqa qarxi qikixning simwoli bolup qaloqan.

10:11-12 «**U bu zemindin Axur zeminiqə qikip Ninəwə, Rəhobot-ir, Kalah, wə Ninəwə wə Kalahning otturisdiki Rəsən degən xəhərlərimu bina qildi (bular qoxulup «Katta xəhər» boldi)**» — Axur (Asuriyə imperiyəsini təsis qiloquqi) Xəmning əwladi idi (22-ayət).

Axur Ninəwə, Rəhobot-Ir, Kalah, wə Rəsən degən tət xəhər birlixip bir qong katta xəhər, yəni «Ninəwə xəhəri» boldi.

10:13 «**Misirning əwladliri Ludiylar, Anamiylar, Ləhəbiylar, Naftuhiylar**» — Bu tət həlk Nil dəryasi deltidin tartip, ximaliy Afriqioqə olturqlaxqan.

10:14 «**Patrosiylar, Kasluhiylar (Filistiylər Kasluhiylardin qikqan) wə Kaftoriylar**»

Patrusiylar wə Kasluhiylarmu üstün Misirdə wə Krettə olturqlaxqan. «Filistiylər» keyin xu yərdin qikip Pələstinning ojarbiy tərpidə olturqlaxqan. Kaftoriylar Kretkə andin «Ottura Dengiz»din yirək boloqan, bizgə hazır naməlum rayonlardimu olturqlaxqan boluxi mumkin.

10:15-18 «**Qanaandin tunji oqul Zidon tərilib, keyin yənə Hət tərəlgen. Uning əwladliri bolsa Yəbusiylar, Amoriylar, Girgaxiylar, Hiwiylar, Arkiylar, Siniylar, Arwadiylar, Zəmariylar wə Hamatiylar idi. Xuningdin kiyin, Qanaaniylarning qəbililiri hər tərəpkə tərqlip kətti**» — Zidondin Fenekiylər qikqan. Bu həlk qədimki zamandiki yirək yurtlarəqə barəqan jəhənkəzdi dengizqilar idi. Xundək ispatlarmu barki, Fenekiylər həttə jənubiy Amerikioqə wə «Tinq Okyan»diki yirək aralarəqimu yetip barəqan.

Həttin «Hittiylar» qikqan. Ularning öz imperiyəsi bar idi. Imperiyəsi qulioqandin keyin Hittiylar xərktiki yirək rayonlarəqə kəqüp kətkən. Ular «Siniylar» bilən birlixip hazırki Hənzü, Mongoqul wə Yapon millətləri bolup qaloqan, andin həttə xu yərdin «Bering Boquzi»din otüp ximaliy Amerikidiki «Indianlar» boloqan boluxi mumkin. Bu həlqlərnin qaloqan qisminin həmmisi Pələstin, Liwan wə Suriyəni igiligən qəbililər bolup qaloqan. Israillər ahirdə ularni xu yərlərdin həydəp qikirip, Huda əzlrigə miras qilixqə bekitkən bu zeminiqə igə boloqan.

10:21-22 «**Xəmmu oqul pərzəntlik boldi; Xəm bolsa Yafətning akisi, Ebərlərnin ata-bowisi boldi. Xəmning oqulliri Elam, Axur, Arfahxad, Lud, Aram...**»

«**Elam**» degənnin mənisi «yukiriki jaylar». Elamdin boloqan həlk Babilning xərkdə yaxioqan bolup, hariki irandiki həlk-millətlər bilən munasiwətlik.

«**Axur**» — Asuriylər degən həlk boloqan.

«**Arfahxad**» — Ninəwə xəhərinin ximaliy xərkdə yaxioqan, «kaldiylər» bilən munasiwətlik boluxi mumkin.

«**Lud**» — Tigris (Dijlə) dəryasiqə yəkin yaxioqan «Ludbu» həlkə boloqan boluxi mumkin.

«**Aram**» — Suriyənin ximaliy tərəplridə wə Babilning ximalidiki wə xərkdiki tüzləngliklərdə yaxioqan həlk boloqan.

10:23 «**Aramning oqulliri Uz, Hul, Gəter, Max idi**». Bu qəbililər toqruluk məlumat az. Ular baxqə xərkiy həlqlərnin əjdədliri boloqan boluxi mumkin. «Hul»ning Ərminiyyə bilən, «Gəter»ning Afqanistan bilən boloqan munasiwitini kərsitidoqan azraq ispat bar.

10:24 «**Arfahxadtin Xələh tərəldi, Xələhtin Ebər tərəldi**».

«**Ebər**» — Mənisi bəlkim «(dəryadin) etküqi». «ibranıy» degən səz bəlkim bu səzdin qikqan.

10:25 «Eberdin ikki oqul tərəlğən bolup, birining ismi Pələg idi, qünki u yaxioğan dəwrdə yər yüzi belünüp kətkənidi; Pələgning inisining ismi Yoktan idi».

«Pələg» dəgən sөzning tələppuzi «belünüx»kə yekındur. «u yaxioğan dəwrdə yər yüzi belünüp kətkənidi» — üq imkaniyət bar: (a) bu sөzlər Babil munaridiki wəqədə, Hudaning tilni belüxi bilən əllərnimu belğənlikini, xundaqla «yər yüzidikilər belünüp kətkən»likini kərsitidu; (ə) yər-zeminning belünüp kətkənlikini kərsitidu («Yaritilix» 1:9 boyiqə yər-zemin əslidə birlə kurukluk idi; andin keyin qokum məlum wəqəttə hazırki Asiya, Yawropa, Afrika, Amerika wə Antarktika kit'əligə belünüp kətkən. Dunya hərītisiğə kərsingiz, bu yəttə kit'əning xəkillirini bir-birigə «jipsilaxturma rəsim»dək jipsiləxkə bolidu, xunga əslidə bir pütün boləğan bolsa kərək; (b) yukirida tiləğə elinoğan ikki imkaniyətning təng yüz bərgənlikini kərsitidu. Biz birinqi yəki üqinqi pikirəğə mayilmiz.

«Yoktan» Ərəbistandiki bir kəbilə boldi.

10:26-29 «Yoktandin Almodad, Xələf, Hazarmawət, Yerah, Hadoram, Uzal, Diklah, Obal (yəki «Ebal»), Abimaəl, Xeba, Ofir, Həwilah, Yobab tərəldi» — bularning həmmisi Ərəbistandiki kəbilələr boldi.

10:30-32 «Ularning olturoğan jayliri bolsa Mexadin tartip, Səffar dəgən rayonning xərk tərpidiki təoşiqə sozulatti. Yukirikiələr bolsa xəmninq oqulliri bolup, əz kəbilisi wə tilliri boyiqə kəwm bolup əz zeminlirida olturaqlaxkanidi. Yukiridikilər Nuhning əwladliri bolup, ular əz nəəbliri wə kəwmliri boyiqə hatiriləngən. Topandin keyinki yər yüzidiki barlık kəwmlar ularning iqidin tərkaləğan». Bu nəəbnamining hulasisidur. Ayrim-ayrim boləğan əl-kəbilələrninq sani jəm'i yətmixtur.

Hudaning «Babil munari»diki wəqədə boləğan məksiti

Huda nemə məxsət bilən əl-yurtlarning tillirini bir-biridin ayriwətkən?

Izaətimizdə eytkinimizdək, əllərninq yərdə «Asmanlarəğə takaxkudək bir munar yasayli» dəgən ixi birinqidin «Hudaning iradisigə hilaplık kılayli» dəgəndək məəqrurlukning bir hil ipadisi idi. Qünki Huda əslidə «Silər jüplixip kəpiyip, yər yüzini toldurunglar» (9:1) dəgənidi. Ular: «Əzlrini tarilip ketixtin saqlax üqün», yəni munar selix arkilik kəp həlklərnini əzlrigə mayil kılax üqün qong munarni kuroğan, xuning bilən Hudaning əmrigə hilaplık kıləğan.

Ikkinqidin, ularning bu munar arkilik asmandiki rəhlər (jin-xəytanlar) bilən aləkə kılıp, palqilik kılax məksiti bar idi. Muxundək palqilik yəki munəjjimlik Hudaning iradisigə hilap idi («Qan.» 18:9-12). Xu ikki səwəbtin u munarni Hudaning yolioğə qarimukarxi boləğan, deyixkə bolidu.

Munarning aqiwiti wə nətijisi xundəkki: «Bu ularning ixining baxlinixidur! Bundin keyin ularning niyət kıləğan hərəkəndək ixini həq tosuwəloğili bolmaydu» deyilidu. Buningəğə Huda əlwəttə yol koymaydu. İnsanlarning bundək küqlük bolup ketixi ahirki həsabta əzlrigə həwp kəltüridu; Nimrodtək rəzil niyətlilik bir adəmlər kəp bilim yəki ilim-pənni əzləxtürsə, nətijidə u xu bilimni ixlitip barlık insanlarni əzigə bəkındürüp kontrol kiliwalidu.

Xunga Huda «Ularning tilini baxkə-baxkə kılıp kəlaymikanlaxturuwetidu». Hudaning ularning tilini belüxi ularning həmkarlıxip ixləx məksitini tosapla kəlməy, bəlkə keyin Nimrodtək zalim bir mustəbitning barlık insaniyətni əz ilkiğə eliwelioxəğə mustəhkəm tosaləğə bolidu. Qünki həkimmutləklilik kənzilik küqlük boluxidin kət'iyənəzər, uning baxkə tilda

sözləydiqlarni kontrol kilixi qəklimgə uqraydu. Pəqət qəklimgə boləqandila u ularning bir-biri bilən boləqan aləkilixirini wə xundəqla ularning oy-pikirlirini tizginliyəlməydu. Xundəq deyixkə boliduki, xu qəqdin tartip «til tosaləqusi» insaniyətni toluq bir mustəbitlikdin qəqədpə kəlməktə.

Xundəqtimu bəzi adəmlər həzirki zaman kompyuter tehnikisidin paydilinip, «tərximə programmilirini»ni tüzüxi bilən Huda qəyəqan «til tosaləqusi»ni bilər-bilməs buzmaqı boluwatidu. Yənə bəziliri büğünki künlərdə həttə «yengi insanlarni yaritayli» dəp laboratoriyələrində insanning tərəlmə hüyəyirilirini təjribə obyektı kilixkimu petiniwatidu. Demək: «**Bu ularning ixining baxlinixidur! Bundin keyin ularning niyət kiləqan hərəkəndəq ixini heq tosuwaləqili bolmaydu**» degənni qaytidin deyixkə toqra kəlməmdu? Xunga Hudaning pütkül yər yüzidikilərgə ahirki həküm-jəzalirining qüxidiəqan künı bizgə yirəq əməs, desək hata bolmaydu.

Ibrəhimning həyatidin elixkə bolidiəqan bəzi sawəqlər wə ibrətlər

İnjilda, rosul Pawlus İbrəhim toqruluk «**U etiqədqı boləqan bizləarning atimizdur**» dəydu («Rim.» 4:16; yənə «Gal.» 3:29ni kəring). Huda ixlarni xundəq bəkitip orunlaxturoqandin keyin, uning həyatidin etiqəd toqruluk nuroqun yaxxi dərslərni əginiximiz mumkin, dəp oylişək hata bolmaydu. Təwəndə xu dərslərdin bəzilirini kərimiz.

(1) Xapəət, etiqəd, itəətmənlik — 12:1-9

Dəsləptə Hudaning İbrəhim (əslidə Abram)əqə boləqan qəqirikioqə səpsələp qarayli. «Ros.» 7:2-3tin xuni kərimizki, Huda İbrəhimni u Həran xəhridə turuxtin ilgiri, yəni Kəldiyəning Ur xəhridə turoqinida qəqiroqanidi; xu ayəttə «**Atimiz İbrəhim tehi Mesopotamiyə rayonida turuwətkəndə, yəni Həran xəhriyə kəqüp məkənlıxıxtin ilgiri, xən-xəreəpning İgisi Huda uningəqə ayan bolup: «Sən əz yurtung wə uruk-jəmətingdin ayrılıp qıqıp, Mən sanga kərsitidiəqan yərgə barəqin» degənidi**» deyilidu.

«Aləmning yaritulixi» 12:1də «**Pərwərdigər Abraməqə mundəq degənidi: —**

Sən əz yurtungdin, əz uruk-qərindaxlıringdin wə əz ata jəmətingdin ayrılıp, Mən sanga kərsitidiəqan zeminoqə barəqin» dəp hətiriliniidu. «Rosullarning paaliyətləri»diki ayət boyiqə, xu gəplər İbrəhiməqə deyilgən gəplər u Hərandə əməs, bəlki Ur xəhridə turuwətkən wəqtdə deyilgən.

«Həran» əslidə İbrəhimning «yurti» əməs wə uning «**uruk-qərindaxlırı**» yəki «**ata jəməti**»ning kəpinqisi Hərandə turoqan əməs, bəlki urda turoqanidi. Xunga Hudaning qəqirikini angliəqandin keyin İbrəhim urdin yoloqə qıqmaqı bolidu. Həlbuki, muqəddəs yazmılarda: «**Tərah bolsa oqlı Abramni, nəwrisi Lut (Həranning oqlı)ni wə kəlini, yəni Abramning ayalı Sarəhni elip, Qənaan zeminiəqə bərix üqün kəldiyləarning Ur xəhridin qıktı; biraq ular Həran degən jayəqə yetip kəlgəndə, xu yərdə olturəqlıxıp kəldi**» dəp hətiriliniidu.

Buningdin təwəndikilərnı baykəxkə bolidu: —

(a) İbrəhimning Urdin qıqıxida kənqilik rəhət-pəqəreətni taxlap kətkənlikini həzir təsəwwur kiliximiz təs. Arheologlarning kədirip təxürüxidın məlum boluxiqə, Ur xəhri kəng-azadə, nəhəyiti bayaxat, turmuxi rəhətlik bir xəhər ikən. Ularda həzirki zaməndək əylərnı issitidiəqan birhil pər sistemisimu bər idi. Qədimki zaməndə sepillik xəhərlərgə həs boləqan əmən-esənlikte turuxni həmmə adəmə həlaytti; ləkin İbrəhim bu əmən-esənlikni taxlap

səpərlərdə yürüp, qedirlərdə turuxni tallidi. Uning üstigə, xu künlərdə «həritə» dəydiqan nərsə məwjut əməs idi; səpər uningoğa nisbətən pütünləy naməlum bir ix idi. Yolda qandak həwp-hətərləning uni kütüp turuwatqinini həqkim bilməytti. Qaraqqılar wə banditlar xübhəsiszki az əməs idi.

(ə) Roxənki, İbrahim Hudaqə itaət kilişni talliqan bolsimu, lekin u toluk itaət kilmidi. Qünki u «ata jəməti»din tehi pütünləy ayrilmiqanidi. Kөрünüp turuptiki, atisi əməliyəttə Hudaning İbrahimni Qanaanoğa qaqiriqinini anglap, xu qaqirikni öz təxəbbusioğa aylandurup: «Biz Qanaanoğa barayli» degən. Biz 11-babtin: «**Tərah bolsa ooqli Abramni, nəwrisi Lut (Həraranning ooqli)ni wə kelini, yəni Abramning ayali Sarahni elip, Qanaan zeminiqə berix üqün kaldiyələning Ur xəhəridin qikti**» dəp oquymiz. Biraq ular yerim yolda, yəni Hərandə tohtap kelip, Qanaanoğa barmidi. İbrahim Hudaning qaqirikioğa əgixiz üqün qədir bilən təng yürüxi kerək idi; lekin atisining: «Həran xəhəridə aman esən bolimiz» degəndək gepi bilən, u qədir turmuxini taxlap, yənə sepillik xəhərdə turdi. Xuning bilən İbrahim Hudaning qaqirikioğa toluk əməl kilməy atisi bilən xu yərdə tohtap kaldı. Ular allıqəqan 1000 kilometr yol baskan bolup, Qanaanoğa baridiqan yolning yənə 800 kilometri qəloqanidi. Tərah İbrahimni keqiktürüp koydi. Kizikki, «Tərah» degən isimning mənisi «keqiktürüx» degən mənisi bar idi.

(b) Huda İbrahimni «kismən etikad»i yaki təhir kilişini üqün uningdin waz kəqməydu; qünki u Pələstingə yetip baroqanda Pərwərdigar yənə bir kətim uningoğa kөрünidu. Ata öz balisining ayioqi qikiş tunji qədimini baskinini kөрüwatqanlikini təsəwwur kilayli; Huda muxu yərdə «etikadlik balisi» İbrahimning birinqi qədimini kөрüwatqan əməsmu? Xuning bilən Pərwərdigar uni əyibilməydu, bəlki uning buyruloqan səpirini ayaqlaxturoqinida uningoğa ayan boluxi bilən uningdin hux boləqanlikini ispatlaydu.

(p) 12:5din İbrahim ahirida Hərandin kəqüp kətkinidə «**... inisining ooqli Lutni elip ... kətti**» dəp oquymiz. U nəwri inisi Lutning əzi halap əzigə əgixip mangoşinini tosiyalmaytti, əlwəttə, lekin uni billə elip mangoşaqqa, u Hudaning əmridin həlkip ketip, uning üqün jawabkarlikni öz üstigə alidu. Keyin bu ix bəzi qataqlarni tuqduridu (13-bab).

12:1-3 Hudaning İbrahim bilən boləqan əhdisi

«**Sən öz yurtungdin, öz uruk-qərindaxliringdin wə öz ata jəmətingdin ayrilip, Mən sanga kərsitidiqan zeminoğa barəqin.**

Xundak kilsang Mən seni uluq bir həlk kiliş,

Sanga bəht-bərikət ata kiliş, namingni uluq kiliş;

Xuning bilən sən əzüng baxqilaroğa bəht-bərikət bolisən;

Kimlər sanga bəht-bərikət tilisə Mən ularni bərikətləymən,

Kimki seni horlisa Mən qoqum uni lənətkə qaldurimən;

Sən arqilik yər yüzidiki barlik ailə-qəbililərgə bəht-bərikət ata kilişidul»

Biz muxu yərdə əhdining barlik təpsilatlıri üstidə səhipə qəklimisi bilən təpsiliy tohtalmaymiz. Biz pəkət Hudaning İbrahimning itaət kilişini uning bilən boləqan əhdisinin: «**Sən arqilik yər yüzidiki barlik ailə-qəbililər bəht-bərikət ata kilişidul**» degən nətijisi üstidə azrak tohtilimiz. Bu bəht-bərikətning pütkül dunyoğa kelixining birinqi baskuqi İsrail həlki arqilik boldi, qünki Huda ular arqilik üq jəhəttin əzini ayan kildi, yəni: — (a) əzining həqikiy birdinbir Huda ikənlikini, «butlar»ning həqnərsə əmslikini; (ə) barlik qanun-əkdililəridə

Öz pak-mukəddəs mahiyyətini (p) kərsətkən karamət-məjiziləridə Həmmigə Qadir boləjan kudritini (b) pəyوەmbərlərləning səzliri arkilik nijat-xapaətlik məksət-muddialirini ayan kildi.

Bəht-bərikətning ikkinqi baskuqi, yəni həmmidin muhim baskuqi Məsih-Qutkuzəyruqning kelixidin ibarət idi.

Biz yənə xuningəja ixinimizki, Hudaning xu əhdidə İbrahimning ezi wə əwladliri toqruluk: «**Kimlər sangə bəht-bərikət tilisə Mən ularni bərikətləymən, kimki seni horlisa Mən qəqum uni lənətkə qaldurimən**» degən wədisining ezi kəp əl-yurtlarınə wə xəslərləning tarihinəng sirlirini aqidiəjan aqquqtin ibarəttur. Qaysi əl-yurtlar Yəhudiy həlkini qəbul kilip ularəja məhribanə muamilə kərsətkən bolsa, xu əl-yurt rawaj tapqan; əmma qaysi əl-millətlər ularəja ziyankəxlik yətküzgən yəki ularni kəstligən bolsa, ahir bərip ohxax yolda yəqap ketidu yəki azablinidu. Uning üstigə İbrahimning «rohij əwladliri», yəni Məsihkə etikad qiloquqilərləning Məsihning hux həwirini ərkinlik bilən tərkitixiəja yol qəyəjan əl-yurt bolsa ronəq tapqan; ləkin qaysi əl-yurt hux həwərləning jakarlinixini tosməqə bolup etikadqilərləning jamaətlirigə ziyankəxlik qiloqan bolsa, ziyan tartip kəlməktə.

(2) İbrahimning Misiroja quxuxi 12:10-20

İbrahimning «Misiroja quxuxi»də uqriəjan awariqiliklə (Pirəwnning Sarayni elip ketixigə) kəriəjanda, uning Misiroja quxuxi toqra boləjanmu yəki toqra bolmioqanmu? Hudaning uningəja eytkən tunji səzi: «**Mən sangə kərsitidiəjan zeminoja barəjin**» (12:1) degəngə qarisaq, Huda kərsətkən «zemin» «Qənaan zemini» ikənlik İbrahiməja enik boluxi kərək idi. Zeminda aqarqlik boləjanda Huda uningəja biwasitə yəyörək bərgənlik toqruluk tekistə gəp yəq; İbrahim Hudadin yol sorioqanmu-sorimioqanmu, bu toqrulukmu gəp yəq. Ləkin həq bolmioqanda, Huda İbrahiməja xu zeminni aləhdə kərsitip bəxlioqanikən, İbrahimning: «Huda muxu zeminda barlik mohtəjləklirimni təminləp bəridu, degən ixənqtə boluxi məntiqiəja tolimu uyoqun idi. Bu ixə kəriəjanda, Huda İbrahiməja bu ix bilən uningəja birinqi sinəqni kəyəjan boluxi mumkin.

Misir zeminiəja kirix üqün bəkitilgən qəgra «Misir əkini»din ətuxi kərək idi; İbrahim qəgridin ətuxi bilən əzining «Huda bəkitkən zemin»din qikip kətlənlik əzigə enik boləjan bolsa kərək.

Xunga (zeminda xu aqarqlik boləjaqə) xundəq hulasigə kelimizki, İbrahimda «Hudaning mənə bəkitkən zeminda mən üqün kərək boləjanni təminləydu» degüdək ixənq kəm boləjan. Uningdin sirt biz yənə təwəndiki ixlərimu baykəymiz: —

(a) Misiroja quxkəndin keyin İbrahimning: «Birsi Sarayni məndin tartiwalərmikən» degən ənsirəxliri uning Hudaning əzigə qiloqan bəht-bərikət toqruluk wədilərigə, jümlidin «**Seni uluq bir əl qilimən**» degən wədisigə təhiqə toluq ixənmigənlikini ispatlaydu; qünki birsi əyalini igiliwəlsə u balisiz bolup qalətti, əlwəttə; ləkin Huda «**balilik bolisən**» degən wədinə qiloqan.

(ə) Huda dərwəkə uni kəp bərikətlidi; uning əyalə atmix yaxtin əxqan bolsimu, ər kixilərləning kəngli uningəja quxuxi mumkin idi.

(b) İbrahimning Sarayəja eytkən səzliri Sarayning bihətlərləki toqruluk əməs, pəkət əzining bihətlərləki toqruluk boləjan (13-ayət). Ləkin u kəp ətməylə bəxqə birhil pozitsiyəni kərsitidu, Lutqə kəyünüp uning üqün əz jəninə təwəkkül qilixqə razi bolidu (14-bəb).

(p) Uning Pirəwngə boləjan səzliri «yerim rast» (Saray uning bir atidin boləjan singlisi idi — 20:12ni kərləng) bolsimu, xundəktimu uning eytkənirini yəloqan dəp həsəbləx kərək.

(t) Ibrahımning xundak ixənqsizlik tərəpliri bar bolsimu, Huda uningdin heq waz kəqməydu; qünki Huda Ibrahımning etikadi tüpəylidin allıkaqan uni bərikətləxkə wə qoşdaxkə wədə kıləjanidi. Pırəwn öz ordisidikilərgə qüxkən wabalarning Sarayning səwəbidin qüxkənlikini tonup yetidu (17-ayət). Ahir berip Pırəwn Sarayning wəjidin Ibrahımoğa bərgən sowqatlarını uningoğa mənşup boliweridu (13:1-2)!

(3) Ibrahımning məminliki; Hudaning tərbiyilik jazaliri; Lut bilən boləjan majira — 13-bab

Misirdin kəytəkəndin keyin Ibrahım əslidə Qanaandin Misiroğa yoloğa qıkkən jayoğa kəytip baridu (3-ayət). Bu ixning əzi bizgə uning Misiroğa qüxkənlikining hata boləjanlikini tonup yətkənlikigə ispat beridu.

Gərqə Lut uningdin yax bolsimu, Lutning padıqiliri majira qıkarmakqi boləjanda, u ular yaki Lut bilən heq talax-tartix kılmaydu; buning bir səwəbi, u Lut bilən kərindax boləjaqkə, zemindiki butpərəslər aldida talax-tartix kılını xərməndilik ix dəp bilgən (7-8-ayət). Huda uningoğa allıkaqan bu zeminni «**sanga berimən**» dəp wədə kıləjanidi; xuning bilən majira boləjanda Ibrahım Lutkə: Bu yərdin kəqüp kətkin, dəp buyruxkə həkukluk idi, dəp oyliximiz mumkin. Bırək Ibrahım Hudaning wədisi boyiqə bu zemin bəribir meningki dəp tolimu hatirjəm haldə Lutkə: — Kaysi yərdə turay desəng, xu yərgə barəjin, dəp toluk tallax həkukini Lutkə beridu. Lut həm bayaxatlık həm aman-esənlıknı birinqi orunoğa koyup Sodom tərəptiki yərlərnı tallap: «**Sodom həlki rəzil adəmlər bolup, Pərwədigarning nəziridə tolimu eəjr gunahkarlar idi**» dəgən bilən kari bolmidi. Ahir berip u bu qong hatalık üqün bədəl tələydu.

Dərwəkə Lut l'ordan dəryasining tüzlənglikini tallioqəndin keyin, Pərwədigar Ibrahımoğa Əzi eytkən səzini kəytilap: «**Sən kərüwatkan barlık zeminlar** (jümlidin Lut tallioqan jaylar!) **seningki**» dəydu. Ibrahımning bu ixtə boləjan pozitsiyisi Mükəddəs Kitabtiki «məmin» dəgən muhim səzning mənisini bizgə nəhayiti yaxşı sürətləp beridu. Yənə bu tooqruluk «Qəl.» 12:3, «Zəbur» 25:9, «Mat.» 5:5, 11:29, «1Tim.» 2:25nimu kərug.

(4) «Rohiy urux»; Məlkizədək — 14-bab

Lut Sodom xəhiridə turup ularning awariqiliklirigə qetilip qələjan bolsimu, Ibrahım u tooqruluk «karim yok» «hop boldi!» deməydu, bəlki uni kütqüzux üqün az bir kışim adəmlərnı (jəmiy 300 adəmnı) baxlap yoloğa qıkidu. Ular pütün kəqə yüz kilometr yol baskəndin keyin Huda ularoğa qələibə ata kılidu.

Ibrahım kəytip berixi bilənla sirlik zat Məlkizədək tərpidin kərxi elinidu. Məlkizədəkning salahiyiti tooqruluk İnjildiki «İbraniylarəqə»da (7-bablarda) birkədər təpsiliy bayan kılinoqəqkə, biz xu jaydiki «koxumqə səz»də uning üstidə tohtilimiz.

U «**nan bilən xarab elip aldioğa qıkti**» — bu ix bizgə Rəb Əysə Məsihning «mükəddəs ziyapət» yaki «**Rəbning ziyapiti**»ni bekitkənlikini əslitidu («Mat.» 26:26-28, «Luğa» 22:16-20).

Ibrahım Məlkizədəkning bərikətlıxi bilən küqləndürülğən bolup, Sodom padıxəhining oljılardın in'am ələjin dəgən təxəbbusini rət kılidu. Rət kılınıning səwəbi xübhışizki, u bu rəzil adəm bilən heqkəndək əlakidə boluxni halımaytti. Uning bu rət kılını Sodomning padıxəhını rənjitkən boluxi mumkin, xuning bilən bu ixtin keyin Pərwədigar Ibrahımoğa «korkma» dəp təsəlli beridu (15:1).

Ibrahim öz-özige: «Sodom padixahi bilən alaxəm bolmisun» degən qəklimini (heqkandak in'am almaymən degəndək) üq dosti Anər, Əxkol wə Mamrəgə qoymaydu. Qünki ular Pərwərdigarəja etikad kıləuqılardın bolmioqəqə, Ibrahim özige qəyoqan kəttik tələpni ularəja qoymaydu. Ular halisa oljidin tegixlik bir in'amni alsa bolidu, deyilidu (24-ayət).

(5) Həkkəniylik Hudaning mehir-xəpkiti wə insanning etikadi arkilik bolidu — 15-bab

Izəhatlirimizda eytkinimizdək, Pərwərdigarning Ibrahiməja 15:1də eytkən səzlrini ikki tərəptin, yəni «**Mən Özüm kəlkinə wə zor in'amındurmən**» yaki «**Mən Özüm kəlkinə, sanga zor in'am bərgüqidurmən**» dəp qüxinixkə bolidu. Ibrahim, xübhəisizki, bu bayanni ikkinqi mənədə qüxinidu. Ləkin Təwrattiki baxqə yərlərdin, yəni «**Qan.**» 10:9, «**Zəb.**» 16:5, 73:26, 142:5, «**Yər.**» 16:10, 19:51, «**Yioq.**» 3:24 wə Injildiki həkikətlərdin, məsilən «**Yh.**» 17:23, 26, «**1Kor.**» 1:2, «**2Pet.**» 1:4 wə kəp baxqə yərlərdin Hudaning bu bayanini yukiriki birinqi mənisi boyiqə, yəni əng muhim mənisi boyiqə: «Huda dəl Əzini Əz pərzəntlirigə təkdım kılmaqqi» dəp qüxiniximiz kərək.

Birəq Huda Ibrahimning qüxəngini boyiqə uningəja jawab beridu wə uningəja bir oqul pərzənt ata kılaxkə wədə beridu. Ibrahimning pəkət Saraydin ibarət birlə ayali boləuqəqə, u xübhəisizki, Huda mənə baxqə heqbiri arkilik əməs, bəlki xu birdinbir ayalim arkiliklə pərzənt kərgüzidu, dəp qüxəngən bolsa kərək. Huda bu kətim uningəja «**Sening nəslingmu yultuzlardək kəp bolidu**» dəp wədə kıləuqan. Pərzənt toquruluq birinqi kətimlik wədisidə «**Sening nəslingni yərdiki topidək kəp kılīmən**» deyilgənidi (13:16). Muxu yərdə Ibrahimning ikki hil nəslə, birsi «topa»dək, yəni pəniy dunyəuqə təwə boləuqan nəslə (İsrail), yənə birsi «ərxətin» boləuqan nəslə (yəni «Məsihdin tuquləuqan» jamaəttiki barlik etikədqı məmin bəndilə) bolidu, dəp puritəuqanlikəja nəzirimizni əuqduruximiz kərək («**Rim.**» 4:1ni kəring).

Kəndəklə bolmisun, bir ix bizgə roxənki, Ibrahimning Hudaəja baoləuqan etikadi tūpəylidin Huda uni həkkəniy dəp həsəblidi. Huda bu dəwrdə Əzi əwətkən Məsihini ularning gunəhlirining kəqürüm kılınixi üqün əlümədin tirildürgənlikigə etikad baoləuqanlarınəg həmmisini həkkəniy dəp həsəblaydu («**Rim.**» 4:22-25, 10:8-9).

Kədimki zamanlarda əhdilə intayin muhim idi. Xunga Huda Əzining Ibrahiməja eytkən səzini mutlək jəzmləxtürüx üqün uning bilən əhdə tüzidu. Əhdə bilən wədinəg otturisidiki pərək bolsa əz'ara eytilidəuqan kəsəmdidur. Xu künlərdə kəp əhwalda kəsəm buqə, qoy yaki əqkə elip ularni soyup, hərbi hərəwanni ikki bələkkə bələp, andin bir-birigə kəsəm iqməkqi boləuqanlar xu həywaning ikki bəlikining arilikidin billə təng ətuxi arkilik ipadilinətti. Xübhəisizki, ularning əz'ara kıləuqan kəsəmi: «Mən bu kəsəmgə əməl kılmisəm, Huda mənə muxu həywanlarəja kılinojiniyək kılsun yaki uningədin artuq kılsun!» degəndək bolətti («**Yər.**» 34:13-20ni kəring). Xunga Ibrahim Hudaning əzi bilən əhdə tüzməqki boləuqanlikini bilip, ənək, əqkə, qəqə, kəptər wə pahtəkni soyidu, jəsətlirini ikki dəwə kılıp qoyidu. Andin u Hudaning əzi bilən əhdə tüzüxkə kəlixini kütidu. Xu issik künde u əzini uyqudin səkləxi wə kurbənləklərinəg gəxini kəuqə-kuzəuqanlarınəg səkləx üqün ularni kəuqləp turuxi kərək idi. Ahir bərip kəq kirgəndə u uhləp qəlidu. Uni kərkunqluq, dəhəxtlik birhil kərangəuqluq basidu, kərangəuqluq bəlkim əz əwladliri kəlgüsədə Misirdə kəridəuqan zulumni əldin'ələ kərsitidəuqan bəxərat boluxi mənkin (13-14-ayət). Ləkin u uyqusidin oyoqənoqəndə Hudaning Əzila (is-tütək qikip turoqan bir otədan bilən yəlkunluq bir məx'al kərunixidə) «**gəxlərinəg otturisidin ətup kətiwətkən**»likini kəridu. Bu ixlarəja kərioqəndə, Huda bu əhdisini jəzmləxtürginidə Ibrahimdin iltipətinə qəbul kılaxqə iman-ixənqtin baxqə heqnəmə tələp kılmiəuqanidi! Bu xübhəisizki, Injildiki «yengi əhdə»gə

aldin'ala bexarət beridu; yengi əhdidə Huda həlkigə qayta-qayta: «**Mən kilimən..., Mən kilimən..., Mən kilimən...**» dəydu («Yər.» 31:31-34, «Əz.» 36:26-32). Bizgə birdinbir kerək boləjan ix qəbul qilixtin ibarət, halas!

(6) Huda wadə qiləjan ixni kütüx — «Insanning öz əklidin qikəjan pilani» — Həjər (16-bab)

Həlbuki, İbrahim Huda wadə bərgən pərzəntni kütidu, kütidu. Hudaning wədisidin heqkəndək nətiyə qikməydu. On yil ətidu. Hudaning wədirini kütüx bəlkim insanlar uqraydiojan sinəklərinin iqidə əng qiyinliridin biri boluxi mumkin. Ahirida ayali Saray «obdan bir əkil-tədbir» tapidu. Hudaning pilanlirining əməlgə axuruluxi üçün biz tapqan «yahxi əkillirimiz»ning yardimi kerək bolamdu?! Həlbuki, İbrahim ahirida Sarayning kərsətkən əkiligə qəxulup, Sarayning dedikini toqallıqqa alidu. Xu dəwrlərdiki qanunlar boyiqə birsining ayali tuqmas bolsa, kenizək yəki toqaldin tuquləjan balılar tuqmas ayalning balisi həsəblinatti (məsilən, «Yər.» 30:2-13ni kərüng).

Həjər həmilidar bolidu. U Hudani tehi tonumaydiojini üçün təkəbburlixip, Sarayni mazək kilidu. Xübhəsizki, u İbrahimə amraq bolup, Sarayning ornini basalaymən, dəp oyliəjanidi. Saray hapa bolup bu kəngülsizlik üçün erini əyibləp: — «**Məngə qüxkən bu horluq səning bəxingəyə qüxsun!**» dəydu. U toqrimu? Toqra, dəp qaraymiz; qünki adəmnin əyidiki ixlarəyə ait bərlək qərarlarda ər kixi ailə bəxlək süpitidə məs'uliyətni öz üstigə elixi kərək. Əslidə bu ix Sarayning əqli bolsimu, eri uningəyə qəxuləjanidi.

Həzirki pütkül dunyaəyə təsir yətküzüwətkən əng dəhşətlik jedəl-majirilərdin biri boləjan, İshəqtin qikəjan Yəhədiyyə həlki bilən İsməildin qikəjan Ərəblər otturidiki jedəl dəl bu kiqikkinə əyidiki ziddiyət bilən bəxləndi, xundəklə Hudaəyə toluq ixinixtin yenix bilən bəxləndi, degili bolidu.

İbrahim Həjərnə Sarayning qəliəyə tapxurəyəndə, Saray uni xunqə kəttik harlayduki, Həjər qeqip ketidu. Bu kəttik muamilə, yəni Həjərnə əyidin həydiwetix Hudaning nəzirigə toqra ixmu? Jawəbimiz xuki, bu toqra əməs, əlwəttə. Qünki Pərwərdigarning Pərixtsi uni ayal həyayinining yenioyə qəyturidu (9-ayət)! İbrahim bilən Saraymu əslidə undək məs'uliyətsizlik kilmasliki kərək idi; ular Həjərgə boləjan rəhimsiz muamilisi üçün jawəbkar boluxni əginixi kərək; Hudaning bərlək həlkimu xuni əginixi kərək.

Həjər qəl-bayawənəyə qəqkəndə nemə oy-hiyaldə boldi? Həmilidar boləjan iləjsiz bir qizni qəl-bayawənəyə həydiwetidiojan rəhimsiz kixilərnə təstikləydiojan Huda qəndək bir Hudadur? Duniyəni qüxinix nemidəgən təs! Huda əgər xundək Huda bolsa uni qüxinix duniyəni qüxinixtin təhimu təs bolatti!

Kütülmigəndə, Həjər «Pərwərdigarning Pərixtsi»ning əwəzinin ərxtin əzigə səzləwətkinini əngləydu! Oqurmənlər «təbirlər»diki «Pərwərdigarning Pərixtsi»ning saləhiyiti toqruqluk səzlimizni kərsun. Xu yərdə bəyan qiləjinimizdək, bu uluq Zat insan boluxqə dunyaəyə kəlip tuquluxidin ilgiri niyə məqsətliridə insanlarəyə pərixte xəklidə ayan boləjan, Hudaning Oqlı boləjan Qutquzəyqu-Məsihdin bəxqə heqbiri əməs, dəp ixinimiz. Ləkin «İbr.» 13:7də əytiləndək «**Əyəsə Məsih tünügün, bügün wə əbədil'əbədgigə əzgərməydu!**» — U əzəldin, həzir wə kəlgüsüdə hərdəim «Yahxi Padiqi» bolidu («Yh.» 10-bab, «Luka» 15:3-7, 19:10). U muxu yərdə Həjərnə «tapidu», uningəyə soal qəyidu. Bu ixtə Misirlik dedək boləjan bu biqərə

kizogʻa balkim pütün ömriddə birsining öz ʁalıoʻa ʁəkiqiy keyünüxi, uning nemə kiliwatkiniogʻa kizixi tunji ketim boluwatqan boluxi mumkin idi. Huda uningogʻa özi wə balisidin ʁəwər elixkə, ʁəttə balisidin «**uluoq bir əl**» qixirixkimu wədə kilidu. ʁeqkim Hudaning ʁəjərgə kiləjan wədisini əməlgə axuroqanliqogʻa guman kilalmaydu, əlwəttə; Ərəb əlliri bolsa dər wəqə bögün 250 milyon nopuska igə nəhayiti «**uluoq bir əl**». Ismail «**Yawa exək kəbi bir adəm bolidu; uning koli ʁər adəmgə ʁərxi uzitilidu, xuningdək ʁər adəmning koli uningogʻa ʁərxi uzitilidu; u ʁerindaxlirining udulida ayrim turidu**» (yaki «xərək tərripidə turidu») degəndək bolidu; uning əwladlirining kəpinqisi ohxax mijəzdə bolup kəlməktə.

Bu ərəb millitini baxkə millətlərgə ʁəriogʻanda gunəʁkərrək degənlik əməs, əlwəttə. Duniyadiki barliq əl-millətlərnin ʁərbirining əzigə tuxluq «gunəʁkə təbiiti» bardur (məsilən, «Tit.» 1:12ni kəring) — wə ʁəmmimiz Hudaning Məsihədə boləjan nijiogʻa tolimu moʁtəjmiz.

Bu ixlər yüz bərgəndin keyin ʁəjərnin əzigilə ʁəs boləjan, Hudani qəʁiridogʻan: «**Meni kərgügi Təngri**» degən namni kəyuxi əjəblinərlik ix əməs (13-əyət).

Bu barliq ixlarda roxən bir ʁatalik boləjini bilən, İbrahım Huda Ismailni mening warisim süpitidə qəbul kilsə idi, degən ümidni saqlap kelidu. Lekin 17-bəbtin kərginimizdək, Huda uning ümididəkilmaydu; Ismail qong boluwatqan on üq yilda Huda İbrahımoʻa nisbətən süküt kilidu (16:16-17:1); xunqilik uzun wəkit ətkəndin keyin u ʁayta uningogʻa səz kilixkə baxlaydu (17-bab).

(7) Təwrənməs, mutlək iman-ixəng — bir atining etiqadi (17-bab)

Kərginimizdək, Huda əslidə İbrahımnı Öz xapaiti bilən qəʁiroqəndin keyin, gərqə u «yerim yolda» uzun wəqittə atisi bilən ʁaranda turup ʁələjan bolsimu, Huda uningdin wəz kəqip taxliwətmidi. Muxu pəyittə, «etiqad yoli»ning yerimida, Huda yənilə uningdin wəz kəqməydu. Gərqə Ismail İbrahımning «tirixix-tirmixixliri» bilən tuəquləjan bolsimu, gərqə bu ixtin ailisidə kəngülsizlik wə inəksizlik pəyda boləjan bolsimu, u yənilə Ismailoʻa warislik kilidogʻan oəqlum dəp ixəngən yaki ümid kilip, etiqad yolida yənə «otturida» tohtioqan bolsimu, Huda yənilə uning iman-etiqadini kəmalətkə yətküzməqki bolidu. Uzun muddətlilik süküttin keyin uningogʻa: «**Mən ʁadir Təngridurmən. Sən Mening aldimda mengip, kəmil boləjin**» dəydu.

Huda izdəydogʻan undək «kəmalət»ning (ibraniy tilidə «tamam» deyilidu) əng muʁim tərifi etiqad jəʁəttiki kəmaləttur. ʁərqəndəkil adəm Hudani «ʁəmmigə ʁadir» dəp bilmisə kəmil boləlməydu; lekin biz uni ʁəʁiqəttən ʁəmmigə ʁadir dəp bilsək, undəktə U ʁəmmə ixni kiləlaydu, jümlidin etiqadimiz wə yürüx-turuxlirimizni kəmalətkə yətküzələydu, dəp ixinimiz kərek.

İbrahım Hudaning yənə uning bilən səzləxkinidin huxal bolup əzini yərgə etip səjdidə düm yatidu. Hudaning keyinki səzliri uni bək təəjjüpləndüridu. Qünki gərqə u waris jəʁətidə oəql pərzəntsiz bolsimu, Huda uning ismini əzgərtip: «**Sənin isming buningdin keyin Abram** («ʁərmətlilik ata») **atəlməydu, bəlkə isming İbrahım** («kəp əl-millətlərnin atisi») **bolidu; qünki Mən səni nuroqun əl-millətlərnin atisi kildim**» dəydu. Muxu yərdə etiqad wə Hudaning səzi toəqruluk tolimu əsasiy ʁəʁiqətni kərimiz — Huddi rosul Pawlus eytkinidəkil: «**Huda məwjut bolmioqan nərsilərnə bar dəp məwjut kilidu**» («Rim.» 4:17). Etiqadi bar boləjanlar Hudaning səzlirining nətijisini tehi kərmigən bolsimu, ularni reallik dəp qəbul kilidu. Xuning bilən

Ibrahīm yengi ismini heq ikkilənməy qəbul qildu wə əyigə qaytqinida xuningəja asasen Hudaning xu qaoqda əzi bilən tüzgən əhdisinin bəlgisi boləjan sünətni barliq ərkək kixilərnin tenidə wujudqə qikiridu. Uning yengi ismini angliəjanlarning iqidə uni «sarang» dəp qakirojanlarmu az əməs boləjan boluxi mumkin idi. Lekin rosul Pawlus Muxəddəs Rohning wəhiyi bilən bu əhwalni təswirləp, Ibrahīmning etiqađi xunqə küqlükki, əz tenidiki ajizliqqa, yəni jismani yəhəttin oəul pərzənt kəruəx ümidinin yəqluqəja salmaqliq bilən kərioəjan wə xuning bilən oəul pərzənt kərmiginidə, bu ixning pəkət Hudaning uluəqluqini tehimu ayan qilidəjanliqəja ixəngən, dəp bizgə mundaq qüxəndüridu: — «U yüz yaxqə yəqinlap, tenini əlgəndək həsəblisimu, xundakla ayali Sarahningmu bəliyatqusini əldi dəp qarisiimu, yənəli etiqađta ajizlaxmidi; Hudaning wədisigə nisbətən etiqađsizliq qilip heq ikkilənmidi, əksiqə u etiqađi arqiliq küqəytildi wə Hudani uluəqlidi, «U nemini wədə qiləjan bolsa xuni əməlgə axurux kudritigə Igidur» dəp toluk ixəndürüldi. Xuning bilən bu «uning həqkanıyliqı həsəbləndi»» («Rim.» 4:19-22). Muxu yərdə Hudaning wədisi qəqum Saray arqiliq əməlgə axurulidu, dəp eniqlaxturulidu. Ibrahīm xu həwərnəi anglap, imanidin wə huxalliqidin külip ketidu (17-ayət); ləkin u yənəli Ismail üqün dua qildu wə duasi ijabət qilinidu. U əzigə əmr qilinoəini boyiqə qilixqə əyigə qaytidu.

Bu yərdə xuni kərsitip ətux artuqluq qiləmayduki, sünənt ətküzüx üqün səkkizinqi küni əng muwəpiq pəyttur. Tibabətqilik ilmi boyiqə səkkizinqi küni operatsiyə qilix yalluəqlinix əhtimaliqi əng təwən wə əzabi əng yənik qaoq bolidu. Ibrahımdin tartip Yəhədiy həlqi oəullirini xu küni sünənt qilip kəlməktə.

Sarayning ismimu Saraydin («mening məlikəm») Sarahqə («məlikə») əzgərtilidu. Buning əhmiyiti xuki, xu wəktin tartip Sarayning «məlikə»lik salahiyyəti pəkət Ibrahım təripidinlə əməs, bəliki həmmə adəm təripidin etirəp qilinidu.

(8) Hudaning Ibrahımning oəul pərzənt kəruəxi toəqruluq wədisini yənə qaytilixi — Ibrahımning həqikəy pəyoəəmbərlik salahiyyəti, yəni Hudaning oylini, iradisini qüxinip dua qilixi — 18-bab

Uzun ətməylə, Pərwərdigar yənə Ibrahımoəja Əzini ayan qildu. Bu qətimki ayan bolux uningəja Ishaq («külkə»)ning dunyaəja kəlix wəktining yəqinlaxqanlıqini ukturux həm bu «yəqlax» arqiliq Sarahning etiqađini küqləndürüx wə pəyoəəmbər dəgənnin həqikəy mənisini (qünki Ibrahım dərwəkə pəyoəəmbər idi) kərsitix üqün bolidu.

Pərwərdigar bu qətim Əzini Ibrahımoəja ayan qiləjinida, ikki həmərahni baxlap kəlip, Əzini insan qiyapitidə kərsitixni tallaydu. Keyin Uning ikki həmərahning pərixtilər ikənliki məlum bolidu (19:15). Ibrahım əwwal ularni pəkət addiy məhmanlar dəp oylap qalidu («İbr.» 13:2ni kəruəng); ləkin keyinki parangda Pərwərdigar Ibrahımoəja: «**Mən kələr yili muxu wəktəta kəxingəja jəzmən qaytip kəliman, wə manə u wəktəta ayaling Sarahning bir oəli bolidu**» dəp eytkən qaoqkiqə Ibrahım allıqəjan bu üqining arisidiki hoəayinning kim ikənlikini bilip yətkənidi. Sarah ixənqisizliki üqün əyiblinidu, əmma xuning bilən bir wəktəta yaxənoəjan bolsimu (90 yaxqə kirgən) oəul pərzənt tuəquxqə kərek boləjan jismani yə küqə igə bolidəjanliqəja etiqađta küqləndürülidu («İbr.» 11:11).

Rəb Sodom xəhərigə qarəp yoloəja qikidu, əmma yolda ketiwətip: «**Mən qilidəjan iximni Ibrahımdin yəxursam bolamdu? Qünki Ibrahımdin uluəq wə küqlük bir əl qikidu wə xuningdək yər yüzidiki barliq əl-millətlər u arqiliq bəht-bərikətkə muyəssər bolidəjan tursa? Qünki Mən**

uni bilip tallioqanmən; u qoqum öz balilirini wə uning eyidikilərnı özıgə əgəxtürüp, ularoja Pərwərdıgarning yolını tutup, həkkəniylıknı wə adalətnı yürgüzüxnı ęitidu. Buning bilən Mənki Pərwərdıgar İbrahım toqırluk kıloqan wədəmni əməlgə axurımən» dəydu.

Muxu yərdə, Hudaning səzlıridin pəyoqəmbər degən sөzning həkikıy mənisi namayan bolıdu; pəyoqəmbər boluquı pəkət «kəlgüsü ixlarnı aldin'ala eytkuquı»la əməs, bəlki Huda Əz sirliri həkkidə Uning bilən səzlıxıdıoqan, Hudaning kəngli, oy-muddialiri wə arzu-nıxanlirini qüxinələyđioqan, xundakla bu arzu-nıxanlirini əziningki kılıdıoqan adəmnı kərsitidu. Kərimizki, Huda dərwekə xundak adəmlərnı izdiməktə; uning barlık dəwrlərdə insanlaroja boloqan qakirikining jəwhiri dəl muxu sirdaxlıktın ibarəttur.

Xuning bilən Huda Əzining: «**Sodom bilən Gomorra toqırsidiki dad-pəryad**» (yəni Sodom bilən Gomorra tərıpidin horlanoqan wə zulum yegənlərdin kətürülgən dad-pəryad)ni təxkürüx məksitini ayan kılıdu; əhwal dərwekə xu dad-pəryad boyiqə bolsa u ularni jazalaydu. İbrahım dərhal nəwri inisi Lutni oylaydu wə uning üqün dua-tilawət kılıxka kirixidu — hətta bundak dua-tilawət kiliwerixka öz həyatini təwəkkül kılıp Hudaning oqəzipini tosimakqi bolup, Hudaning mangıdıoqan yolını tosap turidu. U Lut wə ailisidikilərnı qoqum həkkəniy adəmlər, xundakla xəhərdə ularoja ohxax baxka həkkəniylar bolsa kerək dəp oylap: «Sən Huda əng adil sorakqi boluqaqka, ularning wəjədin xəhərnı ayixing kerək» degəndək iltija kılıdu. Dəslipidə «həkkəniylarning sani» əllik dəp dua kılıdu; ahiri onoja qüxidu. Qaysı xəhər zadi xunqə rəzil, uningda pəkət onla həkkəniy kixi bar? Əməliyəttə, Sodom dəl muxundak rəzil bir xəhər idi. İbrahım Rəb mening iltijayimni anglidi dəp bilip, əyigə kaytidu.

(9) Lutning kutuluxı — rohiy dərslər — 19-bab

İbrahım Luttin ayriloqandin keyin, Lut Sodom tərəptiki zeminda turuxni tallioqanda: «**Lut bolsa tüzlənglıktiki xəhərlərnıng arisida turdi; u bara-bara qədirlirini Sodom xəhəri tərəpkə yetkidi**» dəp hatirilinidu (13:12). Ləkin hazır u xəhər iqidə olturaklxəkanidi; xundak bolupla qəlmay, u yənə jəmiyətnıng «mətiwərliri» arisida boldi; qünki u muhim ərbab dəp hesablinip, «dərwazida oltuıoqanlar»din, yəni xəhərnıng əksəkəlliridin biri boloqan. «Qazanoja yoluksang kərisi yuqar, yamanoja yoluksang yalisi» degən təmsil Lutning ailisining keyinki ixlirioja bəkmə mas kəlidu.

Pərwərdıgar İbrahımnı yoklıoqanda, uningoja həmrah boluqan ikki pərixte kəq kirgəndə Sodom xəhirigə yetip kəlidu. Lut ularoja məhmandostluk kərsətkənliki səwəbidin Huda xəhərgə qüxürıdıoqan balayı'apəttin kutkuzulup qalidu. Lut xəhərnıng əhlak jəhəttə qüxkünülnikini obdan bilgəqkə, (xu pərixtilərnı adəttiki insanlar dəp bilip) koqida konup qəlsa, ularning bihəterlikidin ənsirəp, əyigə kirixkə zorlaydu.

Sodomdiki ər kixilər ikki məhman toqırluk həwər tapkanda oqəyriy jinsiy həwəsłirigə əgixip ixik alđioja besip kəlidu. Xundak oqəyriy həwəsłər (baqqıwazlık) Huda yaratqan tərtipkə roxən hilap wə Təwratta həm İnjilda eqir gunah hesablinidu («Law.» 18:22, «Rim.» 1:26-27, «1Kor.» 6:9). Xundak gunahlar tüpəylidin Sodom, Gomorra wə I'ordan dəryasi boyidiki tüzlənglıktiki baxka üq xəhər wəyran kılinoqan, degən huləsıgə kəliximiz mumkin. Əmma Əzakıyal pəyoqəmbər bizgə təhimu qongkur, tüp səwəbini kərsitidu: «**Mana, muxu singling Sodomning kəbihliki — u wə kizlirining təkəbbuluki, nanlırı mol, əndixisiz azadlık künliridə ajiz-namratlarning kolini heq küqəytmigənliki idi**» («Əz.» 49:16). Qaysı yərdə Hudaning yaxlılık bilən insanlar bayaxat kün kəqürsə (ular əzining xu bayaxatlıkining Hudadin

kəlgənlikini bilsun, bilmisun) bayaxatlikini pəket öz həwəslirini və nəpsilirini qandurux üqünla ixlitip, kəmbəqəllərnin və meyiqlarning həjətliridin qıkmioqan bolsa, xundak jəmiyət daim hərhil oşeyriy həwəslərgə qüxüp, pütünləy buzukqilik və qüxkünüktə qalidu. Andin ular muxu yərdə hatiriləngəndək Hudaning biwasitə jazalirioqə uqraydu; yaki bolmisa ularning jəmiyiti iqidin qirip iqtisadiy və siyasiy həjətlərdə tügixip gumran bolidu.

Enikki, gərqə Lut natonux mehmanlarni öyigə təkliپ kiliپ, xundakla ularoqə baxpanah bolmaqı bolup, yüksək pəzilitini kərsətkən bolsimu, mehmanlarni qoşdaymən dəp əzining ikki kizini u pohur xəhwətpərəslərgə tutup bərməkqi boləqini tolimu əhlaksizlik və qorkunqaklıqtin baxka nərsə əməs.

Xuan pərixtilər öz salahiyiti və kudritini ayan kiliپ xu bir top lükqəklərnə kor kiliپ qoyidu. Lekin xu qaoqda intayin qorkunqluk əhwalni kərimiz. Kor kilinip uruloqan xu adəmlər rəzil əməllirimiz tüpəylidin Hudaning jazalirioqə uqriduk dəp enik bilip turup, yənəla qorkmay «**dərwazini izdəp, həlidin kətti**»! Bu ix bizgə xundak qattik agahlandırux beriduki — adəmlər gunahka berilip kətsə, ahirida həttə dozahning əzidə turoqandimu xu gunahka tehimu əsir bolup uningə yənəla həwəs kilidu, mənngü kənaətlənməydu. Muxundak adəmlər towa kilix imkaniyitidinnu həlqip kətkən bolidu.

Lutning boləqusi küy'ooqulliri uning «**xəhərdin qikip ketiximiz kerək**» degən mehir-xəpəkətlək həm jiddiy səzilirini qəqəqə dəp qarap rət kilidu. Gərqə dəl xu küni keqidə öz öyi buzuk adəmlərnin hujum kilix obyektə boləqan bolsimu və muxundak buzukqilik kapliəqan yərdə turiwərsə öz ailisidikilərnin əhləkiy hətərdə qalidioqanliqini bilip tursimu, Lut yənəla u yərdin keqixka ikkinilip qalidu (16-ayət). Mana bu dəl rahət-paraəət turmuxning hətərlək jayidur! Uning ayalining tehimu kətküsi yəq idi, u pərixtilənin agahioqə kulək salmay xu rəzil dunyaoqə nəpsi tartixip kəynigə qarap «**tuz tüwrüki**»gə aylinip həmmimizgə mənngülüq agah bolup qaldi («Luqa» 17:32).

Bu barliq wəqələrdin keyin, Lutning Zoar xəhəridə turuxni halioqinini qandək qüxinimiz?! U pərixtilənin taəqə keqip barəqin deqinini rət kilidu, bəlki Huda həlakətkə buyruəqan bəx xəhərdin biridə turuxni halaydu (17-23-ayət). U öz öyigə hujum kiləqan xəhərdiki adəmlərgə qüxürülğən jazaləroqə, xundakla öz ayalioqə qüxkən jazaəqə öz kəzi bilən guwahqi boləqan; tolimu roxənki, Huda əzigə rəhim kiliپ, uni kutkuzuxka Əz pərixtilirini əwətkən; lekin u yənəla taəq baəqrida tursa Hudaning Əzi və ikki kizini qoşdiyalixidin gumanlanəqan! Rahət-pəəqarətkə kənüp qəloqan adəmlərnin mənətiqsizliki və bahəniliri mana xundək bolidu! Adəmnə tehimu həyran qalduroqini xuki, Huda uning: «**U kikip xəhər əməsmu?! Jenim xu yərdə aman qalidu!**» degən əpəplətlək mənətiqsiz iltiməioqə ijazət kilidu.

Andin tehimu mənətiqsiz ix kiliپ, Huda uningə aman-esənliktin wədə kiliپ Zoar xəhərinə ayap qoyəqan bolsimu, u baxka tət xəhərnin bərbat kilioqinini kərgəndin keyin xu yərdə turiwerixtin qorkup, Huda əslidə uningə kərsətkən taəqə qikip axu yərdə turidu. U və uning ikki kizi taəqda turoqanda nəhayiti xərməndə ixtin biri yüz beridu; yəni, ikki kizi uni məst kiliپ uning bilən yatidu. Mükəddəs Kitabta muxu ix həqəqandək yoxurun əməs, bəlki əynən hatiriləngən. Biz bu nomussiz ixtin Lutning ikki kizining Sodomdin ibarət bu əhləktə qüxkünülxkən jaydin muxundək iplasliqni əgəngənlikini kəruwalalaymiz. Uning üstigə, öz atisi təripidin əzi və ikki mehmənni qoşdax üqün xəhwətpərəs bir top lükqəklərgə «qurbanliq kəzilər» boluxka sunuloqan ikki kizning xundək bir atioqə xundək bihərmətlək kərsitixi adəmnə həyran qalduridəqan ixmu əməs. Xuning bilən ular uning bilən yatidu. Məksiti əməliyəttə

xəhwaniy həwəsi üqün əməs, bəlkı kəlgüsıdıkı bıhətərlikkə erixix üqün idi — qünkı ularning eri yok bolup, ümidi muxundaq kılıklırı arqılık atısı əlgəndin keyin yaxanoqanda əzliridin həwər alıdıoqan oqul pərzənt kərüxtin ibarət idi.

Ikki oqlıdin boləqan əwladlırı wəqıtning ətüxi bilən Moab wə Ammon degən ikki millət bolıdu; ular İsmaildək İsrailəqə düxmənlər bolıdu.

İbrahım İ'ordan tüzlənglikigə karap, xəhərlər keyüp ulardın is-tütək ərlep kətkinini kərgəndə nemə oylıdikin tang? Huda mening duayimni anglimioqan ohxaydu, dəp oyliqanmidu? Əməliyəttə, əhwal dəl əksiqə idi (19:29). Hudani xuning üqün mədhıyələymizki, uning dualirimizəqə boləqan jawablırı dəl tilək kıləjinimizdək jawablar bilən tohtımaydu; u bəlkı daim duayimizdiki tıp mənini anglap əng muwapik, əng əwzəl yolda ıjabət kılıdu!

(10) Filistiyədə turux — kona adətlərnı ahiri taxlax; Hudaning baxqılar üqün dua kıləquqı adəmgə bərgən jawabi — 20-bab

Muxu babta iman-ixənqi küqlük İbrahımdək adəmdə əşlītə bir iqki dawələuxnu bayqaymız — yənə bir kətim yaqə yurtkə kəlgəndə ətini qoşdaq üqün u yənıla Sarahning salahıyiti toşruluk yaləqan gəp eytidu. Enikki, bu İbrahımning yaman kılıkı «kona aditi» idi, Misirdə turoqan wəqtidə xu ıxtin toluk towa kilmioqəqkə, bu yaman adət uningdə bir tərəp kılinoqan əməs. Xuning üqün Huda uni Gərardə Misirdiki əhwaləqə ohxap ketidioqan əhwaləqə uqraxkə orunlaxturıdu; İbrahım kaytidin ətining xu kılıkıəqə yüzlinixkə məjburlanoqanda, yaləqanqılıqtin panah ızdəxtin ahiridə towa kılıxi bilən azad bolıdu. Misirdə yüz bərgəndək, yərlik padıxah Abimələk Sarahning qıraylıklıkini kərüp uni ordısiəqə elip ketidu. Ləkin u (yənə Misirning padıxahıdək) Sarahni İbrahıməqə kayturup bərgüqə heli awariqılıkkə uqraydu. Huda Abimələkkə İbrahım pəyoqəmbərdur, degən; ləkin xu pakittin enikki, pəyoqəmbərlər həmmila ıxni bilip kətməydu! Qünkı İbrahım əslidə Gərardə həqkim Hudadin kərkməydu, dəp oyliqan; əməliyəttə əhwal dəl əksiqə idi, Abimələk Hudadin heli kərəkətti (20:6). Yənə bir ıx enikki, Abimələk Sarahni aloqəndin keyin həqıkiy əhwalni bilgüqə heli wəqıt ketidu; qünkı Sarahning səwəbidin birhil kesəllik Gərardiki ayallarəqə tərkilıdu, wə xu ıxning yüz berixi üqün məlum wəqıt ətüxi kərək idi. Yənə enikki, Huda İbrahımning xu wəqıtlardə heli ənsirəx wə qəm-qıssə kılıxiəqə yol qoydı!

Pərzənt kərüx İbrahım üqün əng küqlük arzu kıləqan ıx idi, əlwəttə. Bırək xu ıxtin keyin, u arzu kıləjinini ətı üqün əməs, bəlkı Abimələknıng ayallırı wə Gərardiki ayallar üqün tilixi kərək idi. Xübhısizki, xundək dua kılıx kərəklikı ət kəlbıgə ınak boldi. Andin bu ıxtin uzun ətməylə Sarah ətı həmilidar bolıdu (21:1).

(11) Həjər wə İsmailning İbrahımning ətıdin ayrılıp ketixi — «roh» wə «ət» — 21-bab

İbrahımning ailisidə boləqan aramsızlık İbrahım İshakni əmqəktin ayrix təbrikləx ziyapitini ətüzməqki boləqanda əwjıgə qikıdu. İsmail İshakni mazək kılıdu (xu qaoqda İshak pəkət üq yaxkə kirgən bolsa kərək). «Mazək kılıx» degən səznıng yənə «bozək kılıx» degən mənininmu ət ıqıgə elixi mumkin. Sarah bu ıxlarnı kərgəndə, İsmailning xu pozitsiyısidin ət oqlıning jeniəqə təhdit bar dəp qüxinip, İbrahımni İsmail wə anısını ətıdin həydəxkə dəwət kılıdu. İlgiri, İbrahım Hudadin həq yol sorımay wə Hudaning ətıgə boləqan wədisini ətıdə tutmay, ayalining səzlırigə kulək

salojaqqa, qong hatalik etküzgənidi. Lekin Huda hazır uningqa ayalningning sozligirg kulak salojin, uningda maksatlim bar dep buyriydu. Ibrahim kezi kiyimioqan halda amma Huda Ismail uqun qilojan dualirimni anglidi dep bilip (17:20), u Hajar bilan Ismailni bir'az yol tayyarlik bilan yoloja salidu (keyin u Ismailoqa koпрak taminat-sowojatlarni takdim kilidu — 25:6ni koрung).

Bundak muamilə kattik kolluktək koрünsimu, Ibrahimning bu tooрruluk bolojan ixənqi tooрra qikidu — Huda dərwekə Hajar wə Ismaildin həwər alidu. Lekin bu ixta Huda Hajarning iman-ixənqini sinimay koymaydu. Hajar yoldin ezip kətkən boluxi mumkin; u bəlkim yurtum Misiroqa kaytaymu, kaytmaymu dep ikkilinip qalidu (Bəər-Xeba Misiroqa mangidioqan yol üstidə). Tulumdiki su tögər qalojaqqa, u ümidsizlängənidi. Xu qaoqda u birinqi ketim qel-bayawanda ezip kelip, meni həmmə adəm untidi, pütünləy tögəxtim degən qaoqda Hudaning ezigə: «**Ismailni uluq bir əl qilimən**» degən wədisini esidin qikaroqan yaki uningqa ixənmigən (16:7-11). U hazır pəkət mənla əməs, Ismailmu əlup ketidu, dep oylaydu wə xu səwəbtin yioqlaydu. Hudaning Pərixtsisi uningqa: «**Huda oqulning yioqa awazini yatқан yeridin anglidi**» dəydu. Huda uningkini əməs, Ismailning awazini anglioqan bolojaqqa, muxu sozlərdə Hajarning ixənməslikigə səmimiy bir tənbiğ bardur. Uning üstigə, ularning yenida bulak bar idi, lekin Huda Hajarning koзlirini uni koрүxtin qalduroqan (19-ayət). Hudaning Pərixtsisi kaytidin Ismail tooрruluk uningqa «**Mən uni uluq bir əl-millət qilimən**» dəydu. Hudaning aldida «uluq» degən soz pəkət sani, baylikliri yaki küq-hoқuqi jəhəttinla əməs, bəlkı rohiy jəhəttin, əməllər wə etiqad jəhəttinmu boluxi kerək, xunga kəlgüsida Ərəb həlqi ahırqi zamanda Məsihni tonup uning nijatini jakarlasta muğim rol oynaydu, dep qaraymiz.

Ismail wə anisi bulaktin su iқkəndin keyin, «**Huda uning** (Ismail) **bilan billə**» dep oқuyimiz. Xunga əyni waқitta Ismailning Ibrahimning Ishaktin bolojan nəsligə yaki Israil həlqigə dүxmən bolojanlikioqa ixənməymiz; lekin Ismailning əwladliri bolojan ərəblərdin koр adəmlər bүgünki künlərgigə Israiloqa dүxmənlik kilip keliwatidu. Həlbuki, kaytilaymizki, ərəblərdin koр adəmlər keyin Məsihgə ixinip, muxu pozitsiyisidin towa kilidu, dep ixinimiz.

Bu wəqələr yənə «Gal.» 4:21-31də təmsil süpitidə ixltilidu.

(12) Ibrahim wə Ishakning iman-etiqadining sinilixi — Ishakni qurban-ghning üstigə qoyuxi — 22-bab

Ismail ketip, on nəqqə yaki yigirmə nəqqə yil etkən boluxi mumkin. Ishak qopqongla bir yigit bolup qaldi. U Ibrahimning «**birdinbir yeganə oqlı**» (2-ayət) bolupla qalmay, bəlkı xunqə koр yil etüp ata qilinoqini uqun atisining qanqilik amraq ikənlikini təsəwwur qilojili bolidu. Lekin Huda Ibrahimni: «**Sən oqlungni, yəni sən səyidioqan yaloquz oqlung Ishakni elip, Moriya yurtioqa berip, xu yərdə, Mən sanga eytidioqan taqlarning birining üstidə uni koydürmə kurbanlik süpitidə sunoqin**» dep qakiroqanda uningda heqқandak ikkilinix, talax-tartix, aqrinix yaki yalwurup etünix bolmıdi. U Hudaqqa: «**Mana mən!**» degən jawabni bərgəndin keyin, uning hərbir qədimidə itaət qilixtin baxқа heqқandak ix bolmıdi. Ibrahimning xundak ihlasmən inkasidin xuni eytalaymizki, Huda Ibrahimqqa eytkəndək «**Sən mening aldimda mengip, kamil bolojin**» degən əmrni bizgə eytkən bolsa, undaқта u Həmmigə Qadir bolojaqqa, Ibrahimda hasil qilojinidək ohxax itaətmən həм Əzigə toluq tayanqan bir kəlbni bizdimu hasil qilalaydu, əlwəttə. Əmdi Rəb Əysa Məsiğ dərwekə bizgimu ohxax yolda: «**Ərxtiki atanglar mukəmməl bolojinidək, silərmu mukəmməl bolunglar**» dep buyruydu («Mat.» 5:48). Biz Hudani tolimu mukəmməl, xundakla Uni əz Atimiz dep bilsək, undaқта xundak əmrgə əməl qilix mumkin bolidu, dep kət'iy ixinimiz.

Ibrahīm Ishāqni «qurbanlik qilix»ka «**Mana mən!**» dəp jawab berix bilən təng kenglidə: gərqə Ishāqni soyup «keydurmə qurbanlik» kılsammu Huda uni ölumdin tirildurməy kalmaydu» degəndək ixənq barlıqini bayqaymiz. Qünki u yigitlirigə: «**Silər exək bilən muxu yərdə turup turunglar. Mən balam bilən u yərgə berip, səjdə kılip, andin qexinglarəya yenip kelimiz**» dəydu (5-ayət).

Huda əlwəttə hərgiz Əzi yaratqan jan igiliridin əzining pəzilətlirigə muwapıq bolmioqan tələpni kılmaydu, dəp ixinimiz. Xuningdək, Təwrat wə İnşildiki wəhiylərgə asasen yənə xuni bayan kılimizki, Huda Əzi kılip baqmioqan yaki Əzi halimaydioqan ixnımu hərgiz yaratqan jan igiliridin tələp kılmaydu. Xunga muxu yərdə İbrahīm əz oqlını qurbanlik kılixka qakırildi; Huda Əzi xundak ix kılip baqqanmu? İnşiloqə asasen jawabimiz, «kıloqan!» əlwəttə. Ləkin İbrahımoqə ahirda xu ixni toluk ada kılix (gərqə kəlbidə u xundak kılixka təyyar turəqan bolsımu) həjət bolmıdı; ləkin Huda əməliyəttə dəl xu ixni Əzi üstigə aldı. Huda bu ixni kıloqan yər bolsa dəl İbrahīm Ishāqni elip barəqan jay bolup, yəni dəl Moriya teoqi idi. Keyin Sulayman Yerusalemdiki muqəddəs ibadəthanini xu taoqda kurdı («2Tar.» 3:1); Əysa Məsih ibadəthana kuruəqan taoqning ximaliy təripidə krestləndi.

Muqəddəs İnşildin, Məsihning qurbanlik boluxı Uning jismani yəhəttiki əlumi bolupla kalmay, yənə gunahlırimizni Əzigə elip kətürüp, Atisining muqəddəs huzuridin «üzülux»ni əz iqigə alıdu, dəp bilimiz («Zəb.» 22:1, «Mat.» 27:46); andin U üq kündin keyin tirildi.

İbrahīm «ot wə piqak» kətürgəndək (6-ayət), Məsihning qurbanliki Ata təripidin etküzüldi; «yaoaq» bolsa oqluloqə yüdüp qoyuloqan (6-ayət) andin oqlul yaoaqka «baqlanoqan» (9-ayət). İshāq atisidin «**keydurmə qurbanlik bolıdioqan qoza kəni?**» dəp sorioqanda, uningə: «**Əy oqlum, Huda əzi əzigə keydurmə qurbanlik qozini təminləydu**» dəp eytilidu. Bu bayanni «**Huda Əzi Əzi üqün keydurmə qurbanlik qozini təminləydu**» yaki «**Huda keydurmə qurbanlik qoza üqün Əzini təminləydu**» dəp qüxənsəkmı bolıdu. Huda İshāqning ornioqə qurbanlik təminligəndə u qoza əməs, bəlki qoqkar təminləydu. İbrahīm pəyoqəmbər boləqakə, uning «qoza» toqruluk səzliri qoqum mutlək həlda əməlgə axurulıdu, xunga «qoqkar»ni bu səzlrining dəl əməlgə axuruluxı, dəp qarımaymiz. Demək, «qoza» tehi kəlmıdı. Bir ming səkkiz yüz yıl keyin qümüldürgüqi Yəhya pəyoqəmbər Rəb Əysa kəlgəndə U toqruluk: «**Mana, pütkül dunyaning gunahlırini elip taxlaydioqan Hudaning qozısı!**» degən həwərnı jakarlaydu («Yh.» 1:29). Xuning bilən İbrahīm Ishāqni «qurbanlik qilix»ida pəkət Hudaqə etiqad, iman-ixənq wə muhəbbət baqlaxning nemə ikənlikini kərsitipla kalmay, bəlki əzining wə İshāqning xəhsən əməlliridə tarihtiki əng uluq ix, yəni Məsihning kresttə qurbanlik kılinixini namayan kılidu.

«**Mana, ... münggüzlıri qatqaloqə qirmixip qaloqan bir qoqkar!**». Xundak bir qoqkarning tuyuksız pəyda boluxı, xuningdək, qoqkarning pəkət münggüzıla qatqaloqə qirmixip, tenining baxqə jaylıri ziyan-zəhmətkə uqrimay, qurbanlikqə layıq boluxı intayin karamət ix idi. Xunga: «**Kixilər: «Pərwərdigarning teoqida təminlinidu» degən bu səz bügüngə qədər eytilip keliwatıdu**» deyilidu. Biz bar-yoqimizning həmmisini Hudaqə tapxuroqanikənmiz, u bizgə kerək boləqanni molqilik bilən təkıdu, dəp jəzm kılalaymiz; sehilik yəhəttə barlık sowəqət bərgüqilər iqidə sehi bərgüqi boləqan Hudadin həqkim exip kətəlməydu!

(13) Sarahning ölumi — 23-bab

Mukəddəs yazmilarning bu qismida səl oşalitə bir pakit baykılıdu. 2-ayəttə Sarah əlgəndin keyin **«İbrahim berip Sarah üçün matəm tutup yioja-zar kildi»** dəp oquymiz. Bu bayandin İbrahimning xu qaoşda ayalidin ayrim turoşanlikı kəruinidu. Qədimki Yəhudiylar «rabbi»lar (əlimilar) İbrahimning İshaqni Sarahning yenidin elip ketip uni kurbanlik kilixkə təyyar bolşanlikı Sarah üçün qidişusiz ix bolşoşaqkə, u uningdin rənjip ayrilip kətkən, dəp qaraytti. Bəzilər həttə Sarah uningdin ajraxkən, dəp qaraytti. Biz bundak kəzkaraxlar orunluk dəp karaymiz; bundak ix bolmıoşan bolsa, qandakmu 2-ayəttiki bayanni quxəndürələymiz?

Əhwal dərwəkə xundak bolşan bolsa, undakta 22-bab, 23-bab və 24-babtiki barlik ix-wəqələr təwəndiki əjayib birhil bexarətlik selixturmoşa quxidu: —

«Yaritilix» (Təwrat dəwri)	Əməlgə axuruluxi (İnjil dəwri)
22-bab: İbrahim İshaqni Moriya teoşida kurbanlik kılıdu	Ata Oşulni Moriya teoşida «kurbanlik kılıdu»
Bir jəhəttin eytkənda İshaq «tirilidu»	Oşul həkikətən əlumdin tirilidu
23-bab: Sarah «oşulning əlumi» tüpəylidin (etikədsizlik kılıp) İbrahimdin ayrilidu	İsrail («Hudaning ayali» («Yəxaya» 50:1, 54:6, «Əzakıyal» 16-babni kəruşg) «Oşulning əlumi» tüpəylidin (etikədsizlik kılıp) Hudadin ayrilidu
24-bab: İbrahim kulini oşli üçün kız tepixkə yirək yurtkə əwritidu	Ata Kulı (Mukəddəs Roh)ni Oşli üçün yat əlliklərdin kız (jəmət) tepixkə əwritidu

Biz təwəndə 24-babtiki tema toşuruluk tohtilimiz.

Muxu yərdə 23-babtiki yənə bir ix toşuruluk pəkət bir eoşiz səzimiz bar: — gərqə Huda İbrahimə **«Pütkül Qanaan zeminini sanga təkdım kılınən»** dəp wədə kıləşan bolsimu, u yər yüşidə turoşan waqtida uning zemindin birdinbir igiləşən yeri pəkət Sarahni dəpnə kıləş üçün əzi pul tələp setiwəloşan kikişkənə bir parqə yərlək idi. Ləkin tirilix künidə buning həmmisi (dəmək, Qanaan zemini) uningki bolidu, əlwəttə («Mar.» 12:26). Xu ixlərdin İbrahimning həyatidiki yənə bir prinsipni kərimizki, Hudadin biwasitə bir əmr kəlmisə, u wədə kılinoşan zemindin həşqbir yərni urux yoli bilən tartiwəlməytti; yukirida 23-bab üstidə tohtəloşinimizdək, u bizgə məmin-kəmtərlikdin qoşg bir ülgə kəlduroşan. Xu yərning igisi İbrahimning pulioşə kəzi kizarəşinini qandurməymən dəp (15-ayət) **«tət yüz xəkəl kümüş»**ning kari qəşlik dəydu və xu arkilək yərgə nəhəyiti yukiri bəhə qoyidu, xundakla İbrahimni: «yüşümni səklixim kərək» dəp kəbul kılıdu, dəp oylaydu. Uning üstigə İbrahim xu yərgə jiddiy ehtiyajlik bolşoşaqkə nemini sorisam, xuni bərməy əməli yok, dəp oylioşan bolsa kərək. İbrahim dərwəkə talaxməydu; bu uning əjiz bolşonindin əməs, bəlkə məmin-kəmtərlikdin bolşan. Bu ikkisining pərki qoşgudur.

(14) «Ooqul üçün kız tepix» — 24-bab

24-bab İbrahimning İshakğa kız tepix üçün özining sadıq namsız kulini əwətkənliki toqrisidiki ajayib bir hatiridur. Kulning namsızlığının özi Muxəddəs Rohning İnjl dəwridiki ajayib hizmitini kərsətkən karamət bir «bexarətlik rəsim»dur. Rəbbimiz Muxəddəs Roh toquruluk təlim bərgəndə **«Lekin U, yəni Həqiqətnin Rohi kəlgəndə silərnı barlık həqiqətkə baxlap baridu. Qünki U Əzlükidin səzliməydu, bəlki nemini angliqan bolsa, xuni səzləydu wə kəlgüsində bolıdıqan ixlardın silərgə həwər beridu»** dəydu («Yuhanna» 16-bab).

İbrahimning kuli öz namini dəp bərməydu, özi üçün həqkəndək salahiyyət yəki tonuluxini izdiməydu. Uning birdinbir məqsiti hojisi əzigə tapxuroqan wəzipini ada kilixtin ibarət idi; u hətta öz məqsitini eytmioquqə, mehməndarqılıqning əkəlli ədəp-rəsmiyyətligimü riayə kilməydu (24:33). Kulning bu ixliri Muxəddəs Rohning yər yüzigə quxüp ooqul (Məsih) üçün jamaətnı yiqip, Ooqulning yenioqə, ərəkə elip berixkə kəlgənlikigə kamil bir bexarətlik rəsimdur («jamaət» sadıq yatlık kiliqan kızoqə ohxıtilidu — «Wəh.» 21:2, 9, 22:17, «Əf.» 5:22-32). Kul bolsa öz igisinin bay ikənlikini wə səmimiyligini ispatlax üçün nuroqun kimmətlik sowoqatları elip kəlidu; Muxəddəs Roh bizgə Məsihning əlumdin tirilip, Hudaning barlık baylıqlirioqə igə bolıqanlığını ispatlax üçün, nuroqun məjizilik rohiy sowoqatlarını elip kəlidu («1Kor.» 1:4-8).

«U ata-bowiliri arisida uhlidi» «U ata-bowilirining yenioqə kətti» katarlık ibarilər (25:8)

«U ata-bowiliri arisida uhlidi» wə xuningoqə ohxap ketidıqan nuroqun baxkə ibarilərnı quxınix üçün «təbirlər»ni kəring.

İshak — Məsihning «ooqul»luk salahiyyətini kərsitidıqan bexarətlik rəsimdur

Kitabta İshak toquruluk bayanlar yəki tarihlar anqə kərünərlik əməslikini baykaymız. U nuroqun ixlarda pəkət atisinin kiliqanlirini kaytilaydu (26:18); u ayalining tuomaslikida atisi uqrioqan ohxax sinakqə uqraydu (25:20-21). U hətta atisinin gunahını kaytilaydu! (26:6-12) Xuning bilən u kəp jəhətlərdə Məsihning «ooqul»luk salahiyyətigə bexarətlik sürət bolidu — bolupmu uning mukəmməl ooquldək atisioqə ta əlümigiqə boysunıqanlikida: — **«Ooqul əzlükidin həqnemə kılalmaydu, bəlki pəkət Atining nemə kiliwatkanlığını kərup, andin xu ixni kılıdu. Ata nemə ix kılsa, Ooqul həm xundək kılıdu»** («Yh.» 5:19-20).

İshak, Riwkah, Yakup, Əsaw — «tunjilik hokukı» («tunji ooqulluk hokuk») wə İshakning «bəht-bərikət tiləydiyən həyrlik duası»

Yakup degən isimning məniliridin biri «orun igiliwalıquı» degənlik bolidu. U dərwekə ikki ketim akisinin ornını igiliwalidu. U həm «tunjilik hokukı» («tunji ooqulluk hokuk») həm atisi İshak akisi Əsawoqə kılmaqı bolıqan **«bəht-bərikət tiləydiyən həyrlik dua»**ni elip ketidu.

«Tunjilik hokuk» degən nemə? Alimlar bu toquruluk birnəqqə pikirdə bolup kəlgən, lekin az degəndimü təwəndiki ixlar uning iqiğə elinqan bolsa kərək: —

(a) Tunji ooqul daim Hudaqə alahidə atilatti («Mis.» 22:29).

(ə) Tunji ooqul izzət-hərməttə daim ata-anisioqə əng yekın orunda turatti («Yar.» 49:3).

(b) Atisinin mal-mülkidin baxkə ooqulliridin bir ülüx kəp alatti («Kən.» 21:17) (buning bir

səwəbi atisi dunyadin kətkəndin keyin tunji oqulning pütkül jəməttiki ajizlar, tul hotunlar, yetim-yesirlərdin həwər elix məs'uliyiti bar idi — təwəndiki ixni kərüng).

(p) Tunji oqul atisining ailisigə igidarqilik qılattı yaki padixahlıqning ornini basattı («2Tar.» 21:3).

(t) Hərun jəmətidikilər kahin bolux tüzümi yoloğa qoyuluxtin burun, tunji oqul öz ailisi üqün kahinlik rolini öz üstigə alattı (məsilən, «Ayup» 1:5ni kərüng).

(q) Həlbuki, Əsawoğa tunji oqul salahiyiti tüpəylidin kelidoğan «tunjilik hokuk»i yənə heli muhim wə uluoğ bir ixni, yəni Hudaning birinqidin İbrahimoğa, andin əwladlirioğa qiloğan rohiy wədilirini öz iqigə alattı. İbrahimning birinqi əwladı İshaq idi, əlwəttə. Bu wədilərdə təwəndiki üq amil bar idi: (a) İbrahimning əwladlirining pütkül Pələstin (Qanaan) zeminiyoğa miraslik qilixi; (ə) İbrahimning əwladliri arqilik bəht-bərikət pütkül dunyaoğa kelixi (12:1-3); (b) məzkur «bəht-bərikət»ni «Yar.» 3:15diki bexarəttiki yoruklukta turup qüxənsək kimdə «tunjilik hokuk» bar bolsa, Məsih xü kixi arqilik tuşulup dunyaoğa kelidu. Xuning üqün «tunjilik hokuk»ning əng muhim kısmi İshaq igə boloğan mal-mülük əməs (gərqə bu mal-mülük az bolmisimu — 26:12-14ni kərüng), bəlkı Hudaning kəlgüsində əməlgə axurulidoğan wədiliridin ibarət idi. Ləkin Əsaw əzigə nisbətən naməlum kəlgüsini halimay yaki uningə ixənməy, bəlkı «kəz aldidiki əyniyət»ni talliwelip, Yəqubning sunoğan purqak xorpisini qəbul qilip, uni «tunjilik hokuk» bilən tegixiwetidu; u xü yol bilən «tunjilik hokuk»ni kəzigə ilyaydu (25:34, «Ibr.» 12:16-17). Yəqub etikadlık adəm boləqaqka, «tunjilik hokukı»ni bək əzizləydu; həlbuki, u Əsawning əjizlikini obdan bilgəqkə, xü hiylini ixlitip uni qolioğa kirgüzidu.

Yəqub wə Əsaw tehi tuşulmioğanda Huda Riwkahqa «**Sening korsikingda ikki əl bardur, iqingdin ikki həlk qikip bir-biridin ayrilidu, bir həlk yənə bir həlktin qəlib kelidu, qongi kiqukining hizmitini qilidu**» dəp gəp qiloğan, əlwəttə. Xü gəptə həqəndak guman yokki, Hudaning iradisi Yəqubning tunjilik hokukioğa igə boluxidin ibarət idi. Ləkin Huda bir nemini wədə qiloğan bolsa, xuningə erixix üqün hiyligərlik yaki aldamqilik ixlitix hərgiz kərək bolmaydu. Roxənki, Yəqub bu nuktni qüxənməytti; «tunjilik hokukı»oğa baqlioğan ixənq ahirida Pərwərdigar tərpidin tonulup tərpinlidu; əmma, u Hudaning tərbiyilik jazaliri bilən awwal aldamqilik wə yaloğanqilikning Hudaoğa boləğan iklaslık yolidin intayin yirək turidoğanlıqini, uningə pütünləy yirginqlikini əginixi kərək bolidu!

Yəqubning birinqi kətimlik hiylə-mekir kilixi bilən «tunjilik hokukı»ni igiligəndin keyin, u atisining həyrlik duasioğa erixix üqün tehimu küqlük bir hiylə əgixip kelidu. Bu ixni u anisining kutritixi bilən qiloğan, əlwəttə; anisi «**Əy oqulum, sanga qüxidoğan lənət manga qüxsun**» degən. Xuning bilən Yəqub akisining namini setip kəzi intayin əjiz boləğan atisining aldioğa kiridu. Atisi pəkət silax wə awazni anglax arqilik aldida turoğanning kim ikənlikini bilələytti. İshaq aldinip Yəqub üqün alahidə həyrlik duasi bilən uningə bəht-bərikət tiləydu, xundakla u toşruluk bexarət beridu; andin Yəqub uning aldidin qikip ketidu. Əsaw kəytip kəlgəndə, yaloğanqilik axkarilidı; İshaq Yəqubning əzini aldioğini bilip, qorqup sarasimioğa qüxidı; ləkin u əzining Yəqub üqün bəht-bərikət tiligən bexarətlık duasini Huda həmmə ixni baxquruxi bilən mening aqzimdin qikəroğan, dəp bilidu. Həzir əzi halisimu xü tiligən bəht-bərikət dualirini yanduruwalalmaytti (33-ayət).

Muxu ix-wəqələrdin üq əhwalni bayqıyalaymiz: — birinqidin, İshaq Əsawoğa yan besixi bilən Hudaning Yəqub toşruluk Riwkahqa: «**Qongi kiqukining hizmitini qilidu**» dəp eytqan bexaritigə kulaklırini yopurdi. Roxənki, u Hudaning xü bexaritini etiwarəqə almay, «tunjilik hokukı»oğa təwə boləğan bəht-bərikət tiləxlirini Yəqubqa əməs, bəlkı Əsawoğa beşqıxlimaqı idi.

Ikkinqidin, bəzilər muxu bayanlardin Yakupni anisining gepigə kiridioğan, kulikı yumxak ayal mijəzlik, eydin qikmaydioğan adəm, Əsaw bolsa «batur-əzimət» dəp qaraydu. Əmma baxka yərlərdin Yakupning japadin kərkmaydioğan wə tirixqan padıqı ikənlikı enik turidu (29:7-10ni kərüng); u pəkət ow uwłaxni yahxi kərməy, ailisining qedirgahining ətrapıda pada bekişni yahxi kərətti, halas (25:27); Əsaw owəja qikışni yahxi kərətti.

Üqinqidin, əgər Yakup Hudaning yollirini, Hudaning Əz səzidə turmay qalmaydioğanlikini bilip yətkən bolsa, xundakla pütünləy Hudaəja tayanəjan bolsa, undakta heq aldamqilik ixlətməy tunji oşuləja təwə boləjan həkuk wə tegixlik bəht-bərikətlər bəribir uningki kilinatti, dəp mutlək ixinimiz. Əmma hərkimning Hudaəja tayanmay, insanıy amallirioja tayinixining aqiwətliridin biri xuki, u Hudaning kütqızux yolıda daim ayan bolidioğan xan-xərəpkə guwahqi bolux pursitigə hərgiz muyəssər bolalmaydu.

Əmma Yakup üqün aldamqilikining birinji nətijisi bəht-bərikət əməs, bəlki əy-yurtidin keqip ayrilix idi. Qaqkanda Huda uningəja xapaət kərsitip quxidə kərünidu wə uni himayə kilidioğanlikioja wədə kilidu. Yakup toluk ixənmigəqkə: «Əgər Sən rast manga muxundak baxpanah bolsang (Huda allıkaqan xundak wədə kiləjan!), undakta mən bolsam... undak-mundak kilişmən» degəndək ixənqış birhil kəsəmni iqudu.

Huda uning aldamqi mahiyitini bir tərəp kilməkqi bolidu. Xuning bilən uni taqisi Labanning əyigə apiridu. Laban Yakuptin tehimu hiliygər wə kuw bir xəhs idi. Xundak yol bilən Huda xapaət kilip, bizni kəp ketim əzimizning aqqıq mewisini tetixka məjburlaydu, xundakla bizgə towa kilix pursitini yətküzidu. Yakup üqün bu jəryan intayin uzun wə aqqıq boldi; bu jəryan ahir berip yigirmə yıl dawamlaxti. Huda nemə kilsa xuni izqil, üzül-kesil kilidu!

Yakupning ikki ayallıq boluxioja kəlsək, bu ix ya əzining ya ularning tallixi əməs idi, dəp esimizgə kəltürüximiz kərək. Yakupning ikki ayalidin əng ihlasmini Leyah ikənlikini baykaymiz (uning 29:35də hatiriləngən səzlerini kərüng).

«Kongur rəng, taoqil wə ala-qıpar kəzilar» — bu zadi nemə ix? (30-31-bablar)

Yakupning Labandin ix həkqi üqün padiliri wə mal-mülkigə igə bolux yolining təpsilatlıri bəlkim bizgə səl müjməl bolsimu, əslidə Yakup ix həkqi toqırluk Labanəja intayin adil bir yolni təxəbbus kiləjan — u bolsimu, tohtamdin keyin tuquloğan «**taoqil wə ala-qıpar kəzilar**»ning həmmisi Yakupka təwə bolidu. Labanning bu pilanəja boləjan inkasi padiliridiki barlik xundak mallarni Yakuptin yirək bir jayəja apiriwetixtin ibarət boldi (padilirim arisida xundak pahlənar tuqulmisun dəp!). Ləkin Huda Yakupni izqil bərikətləydu; gərqə Laban altə yıl iqudə Yakupning ix həkqini azaytməkqi bolup bu xərtləni on kətim əzgərtkən bolsimu, Huda hər bir kətim Labanning yaman niyətlirini tosap, Yakupni bərikətləydu (31:7, 41). Keyin Yakup Leyah wə Rahiləgə əzining «**kongur rəng, taoqil wə ala-qıpar mallar**»ni tallixi Hudaning wəhiysi bilən boldi, dəp quxəndüridu (30:10-12). Padilar suqirilojinida Yakupning «**terək, badam wə qınar xahqilirini elip, kəwzikini yolluk kilip xilip, aq siziklər qikiriləjan yumran qiwiklər**»ni mallarning aldioja qoyuxining ularni nəsiləndürüxkə boləjan təsirining ilmiy asasi bar-yoklukini bilməymiz (bar boluxi mumkin). Ləkin bundak əsas bolsun, bolmisun, kaysıla qaoqda Yakupning həkqi boluxka kəndək rəngdiki mal bekitilsun dəl xundak balilioğanlikining tüp səwəbini Pərwərdigarning bərikətidin baxka nərsə əməs, dəp quxinimiz.

Yakubning «Huda bilan qelixixi» (32-bab)

Yakub bilan qelixkan sirlik zat Hudadin baxka heqkim amas, deyilidu (32:28). Yakub xu ixni jəzmləxtürüp əslitix üqün xu yərnin ismini «Pənuəl» («Hudaning yüzi») dəp qoyidu. Qelixqi zat yənə «adəm» deyilidu (24-ayət).

Bu zatni «Pərwərdigarning Pərixtsi»din baxka heqkim amas, yəni Hudaning əyni ipadisi boləqan Məsihning Əzidur, dəp ixinimiz («Hox.» 12:4). Oqurmənlər üqün xuni eytiximiz kerəkki, ibraniy tilida həm Yunan tilida «pərixta» degən səz «həwərqi», «əlqi» yaki «əwətilgüqi» degən mənini bildüridu (ibraniy tilida «malak», Yunan tilida «anjilos»). Məsih adəttiki «pərixta» amas, əlwəttə, bəlkı Huda alahidə əhwalda əwətkən «əwtilgüqi»dur. Təwrattiki birnəqqə baxka yərlərdə bayan kılınəqandək, Məsih yər yüzigə kelip tuəquluxtin ilgiri xu yolda birnəqqə kətim ayan boləqan.

«Pərwərdigarning Pərixtsi» toəqruluk «təbirlər»nimu kərüng.

Ximeon wə Lawiynin Xəkəmdikilərgə boləqan muamilisi (34-bab)

Xəkəm xəhirining xahzadisi Xəkəmning Yakubning kızı Dinahka boləqan muamilisini kərgəndin keyin, Ximeon wə Lawiynin Xəkəmdikilərgə boləqan muamilisigə kəndək kəraymiz? Ximeon wə Lawiy, xübhəsizki, atisining ilgiriki hiylə-mikirlirini əgəngən. Xəkəmning kıləqanlirini toəqra dəyəlməymiz, əlwəttə. Xəkəmdikilərnin Israillər bilən sülh tüzüx məksətliri jəzmən sap aq kəngüllüktin boləqan amas idi («**Bu tərıkidə ularning mal-təəllukəti, həmme qarpayliri bizningki bolmamdu? Biz pəkət ularəqə maqul desəkla, ular arimizda turidu**» — 34:23). Həlbuki, Hudaning həlkining hərəkəndək kixi bilən kılıxkan hərəkəndək tohtam yaki keliximi bar bolsa (məyli ular etiqədqi bolsun, etiqədsiz bolsun) uningda qing turuxi kərəktur (məsilən, «Əz.» 17:11-12ni kərüng). Ləkin Ximeon bilən Lawiynin Xəkəm bilən tüzgən tohtimida əslidila səmimiylıki yəq idi. Xübhəsizki, ikki adəmnin yaləquz pütkül xəhərdiki ərkək adəmlərnı biraqlə əltürüxi bir hil «dadillik» yaki baturlukni kərsətsimu, Yakub keyin bu ixka toəqra bəha berip «rəhimsizlik» dəp ataydu wə ular toəqruluk boləqan bəxarəttə ularning əzəzipigə lənət okuydu (49:5-7) wə kinayilik bilən ularni «kərinədxlar» dəp ataydu — dəmək, ular rəhimsizlik bilənmu bir-birigə kərinədxtur.

Yəhudaning Tamar bilən ətküzgən gunəhining tarihiy muhimlikı — nemixka Huda bu wəkəning hatirilinixini halaydu? (38-bab)

Yəhuda wə kelini Tamar otturisidiki yüz bərgən ələlitə wəkə nemixka Yüsüp toəqrisidiki tarihnin otturisida səzlinidu?

Birinqidin, Yəhudaning nəsiliri «xahənə jəmət» bolidu, Məsih ularning ətküzgən munasiwitidin boləqan balisi Pərzənin əwladi idi.

Ikkinqidin, bu wəkə wə Dinahka munasiwətlık wəkə (34-bab) yərlık Kənaaniyların buzuk, napak ərp-adətlirinin Yakubning ailisigə təsir yətküzüwatkanlıkini kərsitidu. Yəhuda heqwəkəsi yəq dəp Kənaaniy bir pəhixə ayal bilən yatidu (heq bolmioqanda, u Tamar bilən yatqanda pəhixə ayal bilən yattim, dəp oyliəqan). Tamarmu (Kənaanlık bir kız) əz kiyn'atisi bilən billə boluxka xundək bir pilanni (umu «heqwəkəsi yəq» dəp) oylap qikidu. Huda Əz həlkining Kənaaniyların Pələstindin həydiwətküdək küqkə igə boluxioqıqə, (xundəkla Əzi Yəhudıy həlkigə wədə kıləqan zeminni igilətküqə) həlkini ularning xu yaman təsiridin wə ərp-

adətiridin ayrip turuxka bir tədbir tepixi kerək idi. Huda talliojan tədbir bolsa həlkini baxka bir yərgə waqitlik yetkəxtin ibarət idi. Xu yər dəl Misir idi; Misirliklər qarwiqi həlkni mənsitməydiğanliki üqün ular Israillaroja ayrim bir rayonni belüp beridu.

Uning üstigə, muxu yərdə koxup eytiximiz kerəkki, Tamarning xu ixlarda bolojan məxsiti məlum bir xəhwaniy həwisini qandurux üqün əməs, bəlki hamilidar bolux üqün idi (dərwəka u hamilidar boldi). Əgər u oquş pərzənt kərsə: (a) uning jəmiyyət aldida anilik saləhiyiti bolatti; (ə) Yəhudaning mal-mülkidin miras alidiqan oqlı bolatti; (b) əzi yaxanoqanda xu oquş uningdin həwər alatti.

Yüsüp

Yüsüpnin qüxliri

Yüsüp — Məsihnə kərsitidiqan «bexarətlik rəsim»

Yüsüpnin həyatidin atilarning pərzəntlirigə yan besixining hətərlik ikənlikini kərimiz. Yəqubning atisi İshaqning əsawoja boluxkanliki wə uningdin kelip qıqkan apətlər atanilarning birər pərzəntigə boluxuxka bolmaydiğanlikini əskərtidu! Biraq Yəqubmu ohxax hatalikni etküzüp, ohxaxla pəjəlik aqiwətni pəyda kildi. Ata-anilaroja xundak səmimi agahlandırux beriliduki, pərzəntliringizgə barawər muamilə kiling!

«Zəbur» 105:17-22də Yüsüp toqruluk wəhiy berilgən: —

«U ulardin burun bir adəmnə əwətkənidi,

Yüsüp kıl kıl setiləjanidi.

Uning putliri zənjirdə aqrıdi,

Uning jeni tēmürgə kirip kəsildi;

Xundakla ta əzigə eytiləjan wəhiy əməlgə axuruluquqə,

Pərwərdigarning səz-kalami uni sinap tawlıdi;

Pirəwn adəmlirini əwətip uni boxatkuzdi,

Qowmlar həkumdari uni hərlükkə qıkardı.

Uni əz ordisiqə oqojidar kılip qoydi,

Pütün mal-mülkigə baxlık kılip təyinləp,

Əz wəziririni uning ihtiyarida bolup tərbiyilinixkə,

Aksakallirioja danalix oğitixkə tapxurdi».

Dərwəka, Yüsüp əz qüxliri arkilik «Pərwərdigarning səz-kalami»oja erixmigen bolsa uqriqan awariqiliklər az boluxi mumkin bolatti! Ularning məzmuni dəl uning ətrapida yüz beriwatqinining əksiqa idi; uning kərindaxliri uni həqqaqan hərmətlimidi, əksiqa u ular tərpidin qətkə kəkildi. Ularning uni qətkə kəkixi ahirida təhimu yamanlixip, uni kullukqa setiwetixigə yətti. Xundak kılip, Huda qüxliri arkilik uning kəlbini wə etiqadini sinidi.

Misirdə bolsa Yüsüpnin ixliri ikki kətim ongdin kelip, keyin hər ikki kətim kamlaxmıdi; andin ümidliri üzüp taxlandı. İkinci kətimdə türmidə Pirəwnning bax saqiye wə bax nawayining qüxlrigə toqra təbir bərgəndin keyin, u bax saqiye mening məhribanlikimni esigə kəltürüp, qüxigə toqra təbir bərginimdin mening aldamqi wə zinahor əməslikimni, bəlki Hudaning adimi ikənlikimni ispatlaydu wə mən üqün hərəkət kildu, dəp ümid kildi. Həlbuki, mukəddəs yazmilarda xu qaoqdin tartip Pirəwn həlkilik qüxlərnə kərgüqə: «**toptooqra ikki yil etti**» dəp hatirilini. Xübhəsizki, «Zəbur» 105-küydə «**uning jeni tēmür iqigə kirdi**» dəp hatiriləngəndək (ibranıy tilidiki səzmusez təjimişi) uning etiqadi xu ixta kəttik sinaldi.

Bəzi alimlar «Yüsüp toluk pəyoqəmbər əməs», pəkət «qüx kərgüqi» wə «təbir bərgüqi», xundakla nəhayiti ihlasmən bir adəm dəp qaraydu. Ləkin qüxlərgə daim toptooqra təbir berixning əzi pəyoqəmbərlik hasiyiti əməsmu? Uning üstigə, u Pirəwngə səz kıləqanda «**Huda Pirəwngə hatirjəmlək beridoqan** (aman-esənlikkə elip baridoqan) **bir jawab beridu**» dəydu — bu səzlər pəkət pəyoqəmbərlə eytidoqan səzlərdur.

Kəp alimlar Yüsüpninğ həyatining Məsihninğ yər yüzidiki həyatioqə ohxap ketidoqan yərliri heli kəp, xuning bilən Yüsüp təwəndikidək kəp jəhətlərdə Məsihni aldin'ala kərsitidoqan «bexarətlik rəsim» dəp bayqaydu («Ros.» 7:9-15də İstifan dəl muxu ixlarni tiləqə alidu): —

(1) Yüsüp məhsus İsrail həlkini həm taipilərnimu kütqüzux üqün (45:5) kərindaxliridin ayriloqan (49:6); atisi təripidin intayin kəp səyülgən.

Məsih həm İsrail həlkini həm taipilərnimu kütqüzux üqün kərindaxliridin ayriloqan (məsilən, «Yəx.» 49:1-3); atisi təripidin intayin kəp səyülgən.

(2) Yüsüpninğ kərindaxliri uni əltürüxkə kəstləydu; keyin u kəlning bəhasida (20 kümüx tənggigə) taipilərninğ kəlioqə setiwetilidu.

Məsihninğ kərindaxliri, yəni Yəhədiy həlki uni əltürüxkə kəstləydu; keyin u kəlning bəhasida (30 kümüx tənggigə) taipilərninğ kəlioqə setiwetilidu.

(3) Yüsüpninğ tartqan azab-oqubətli kədəmmukədəm awuydu.

Əysa Məsihninğ tartqan azab-oqubətli kədəmmukədəm awuydu.

(4) Yüsüp uwal kəlinip, sahta xikayət bilən jinayətqi dəp bəkitilidu.

Əysa Məsih uwal kəlinip sahta xikayət bilən jinayətqi dəp bəkitilidu.

(5) Yüsüp dəhəxətlik həlalda həkarət kəlinip harlinidu, barlik xəhrət-inawəttin məhrum kəlinidu.

Əysa Məsih dəhəxətlik həlalda həkarət kəlinip harlinidu, barlik xəhrət-inawəttin məhrum kəlinidu (ləkin Məsihninğ Yüsüp bilən xundak pərki barki, Məsih Əzi halap bu azablik yolni tallioqanidi — «Fil.» 2:5-11).

(6) Yüsüp oquq-axkarə həlalda Hudaning ixlirida boluxi bilən, yəni Pirəwngə qüx ərüp berixi bilən türmidin kütulup mərtiwisi kətürüldi — u qaoqda u ottuz yaxka kərgənidi.

Əysa Məsih oquq-axkarə həlalda Hudaning ixlirida boləjinida, yəni hux həwərnə jakarlaxni baxliəjinida ottuz yaxka kərgənidi. Keyin u əlümədin tirildürülüp ərəkə kətürüldi — u qaoqda U ottuz üq yaxta idi.

(7) Yüsüp kətürülgəndin keyin Pirəwngə (padixahlıqning ikkinqi ornida) bax wəzir dəp tiklinidu.

Rəbbimiz kətürülgəndin keyin, Hudaning ong təripigə «Rəb» dəp tiklinidu («Ros.» 2:36, «Fil.» 2:5-11).

(8) Yüsüp Pirəwngə bax wəzir boləqanda (Misirda turoqan) taipilərgə nijat kəltüridu. Pirəwn uningə «Zafinat-Paanayah» dəgən intayin aliy namni qoyidu («Dunyaning kütqüzəyqisi» dəgən mənəidə ikənlikə ehtimaləqə yəkin).

Rəbbimiz Əysa Məsih Hudaning ong təripidə turup taipilərgə nijat kəltüridu. Huda Uningə həmmə namdin üstün boləqan namni qoyidu («Fil.» 2:7); uni dərəkə «Dunyaning Kütqüzəyqisi» dəgili bolidu («Yh.» 4:24).

(9) Pirəwn Yüsüpkə «taipilərdin boləqan» bir kizni hotunlukka beridu (45:41).

Huda Rəbbimizgə «taipilərdin boləqan» bir «kiz»ni, yəni jamaətni beridu («Wəh.» 21:2, 9, 22:17, «Əf.» 5:22-32).

(10) Yüsüpninğ kərindaxliri uning bilən yəttə yil azab-oqubətlər arkilik əpləxtürülidu.

Kəlgüsədə «Məsihninğ kərindaxliri» yəni Yəhədiy həlki yəttə yil azab-oqubətlər (yəni «dəhəxətlik azab-oqubət», «Yər.» 30:37, «Mat.» 24:21-22) arkilik Uning bilən əpləxtürülidu.

(11) Yüsüpninğ qətkə kəkəlixə arkilik həm İsrail həm taipilər kütqüzulidu. Bu Hudaning pilani idi (50:20).

Rəbbimizning gətə kəkili xi arkilik hə m Israil hə m taipilər küt kuzulidu. Bu Hudaning pilani idi («Ros.» 2:23).

Yüsüpning kərindaxlirioja boləjan kəttik kə muamilisi ularning gunahidin towa kəlojan-kəlmiojanlikini enikləx üqün idi. Nətijidə, u ularning towa kəlipla kəlməy, bəlkə ular arisidin Rubən wə Yəhuda ikkisi atisioja boləjan muhəbbiti üqün öz ərkinlikini kurban kəlip, kərindixi Bənyaminni (Bənyamin Yüsüptək ularning bir tuəjan inisi əməs idi) küt kuzuxkə özini pida kəlixkə təyyar turidiojanini kəridu. Xunga Yüsüpning ularoja boləjan muamilisi, gərqə kəttik kəllük kərünsimu, intayin danalix bilən yürgüzülənlikini kərimiz.

Yakupning bexarətliri (49-bab)

Ahirida biz Yakupning on ikki oəlli toojruluk boləjan bexarətlirining kəndəy yol bilən əməlgə axurulojanini kərüp etimiz: —

(49-babtin)

Rubən (3-4-ayət)

«Əy Rubən, sən mening tunji oəllumsən,
Küq-kudritimsən,
Küqüm bar waqtimning tunji mewisidursən,
Salapət wə kudrətə aldi iding,
Lekin kəynəp təxip qüxkən sudək,
Əmdi aldi bolalmassən;
Qünki sən atangning kərpisigə qikting,
Xuning bilən sən uni buləjiding!
U mening kərpəmning üstigə qiktil!»

«Sən atangning kərpisigə qikting» Rubən atisining tokili Bilhəh bilən billə yatkini üqün tunjilik həqqukidin məhrum bolidu (35:22). Dəl Yakup bexarət bərgəndək, keyin Israil iqidə həq kəndəy yetəkqi yaki mətiwər Rubən kəbilisidin qikmaydu. Ular erixkən yərlər Huda wədə kəlojan zeminning əng qetigə jaylixidu. «Hək.» 5:15də Rubən kəbilisining xu qəqlərdə yetəkqilik jəhəttə layəkətlilik bolmiojanlik kərsitilidu.

Ximeon wə Lawiy (5-7-ayət)

«Ximeon bilən Lawiy kərindaxlardur;
Uların kəliqliri zorəwanlikning kəoralliridur!
Aħ jenim, ularning məslihitigə kirmigin!
I izzitim, ularning jəməiti bilən qətilip kəlmiojay!
Qünki ular aqqikida adəmləni öltürüp,
Əz bəximqilik kəlip bukilarning peyini kəsti.
Uların aqqiki əxəddiy boləqəqə lənətkə kəlsun!
Ojəzipimu rəhimsiz boləqəqə lənətkə kəlsun!
Mən ularni Yakupning iqidə tarkitiwetimən,
Israilning iqidə ularni qeqiwetimən».

Yakup tiləja aləjan wəkələr toojrisida 34-bab, bolupmu 24-31-ayətləni kərüng. Ximeon wə Lawiy dəl u bexarət bərgəndək «**Israil iqidə tarkitilidu**», ularning kəbililiridin həq kəyisining

mukim territoriyəsi yoki rayoni bolmaydu («Yəxua» 19:1). Həlbuki, ahir berip Lawiy kəbilisining «tarkitiloqanlıq»ning səwəbi birinqidin keyinki dəwrdiki Lawiylarning Hudaqə kərsətkən sadıqlığı tüpəylidin bolidu («Mis.» 32:26-28, «Qel.» 25:6-13, «Qan.» 10:8-9, 33:6, «Mal.» 2:4-9ni kəring). Uların xü sadəktliki tüpəylidin Huda ularni İsrailarəqə Təwrat qanunini ətətxə, xundəqlə ıbadət wə hərhil kəhnlıq wəzıplərni ətətxə tikləp, ularni pütkül həlk ıqıdə jay-jaylarəqə tarkitip orunlasturoqan.

Yəhuda (8-12-ayət)

«Əy Yəhuda! Seni bolsa kərindaxliring təriplər, qolung düxmənliringning gəjgisini basar.

Atangning oqulliri sanga bax urar.

Yəhuda yax bir xirdur;

Əy oqlum, sən owni tutupla qıqting;

U xirdək ownıng yenida qəküp sozulup yatsa, yaki qixi xirdək yetiwalsa, kimmu uni kəzoqaxqə petinar?

Xahənə həsa Yəhudadin ketip kəlməydu, Yəhudaning puxtidin qanun qıkarəquqi əksüməydu, taki xü həkək İgisi kəlgüqə kütidu;

Kəlgəndə, jahan həkliri Uningəqə itaət kılidu.

U təhiyini üzüm telioqə, exək balisini sortluk üzüm telioqə baqlap kəyar.

U libasını xarabta yuyup, tonini üzüm xərbitidə yuyar.

Uning kəzliri xarabtin kızırip ketər, qıxliri süt ıqkınınin ap'ək turar»

Təhlil kıləyli: —

«Əy Yəhuda! Seni bolsa kərindaxliring təriplər» — «Yəhuda» dēgənnıng mənisi «təripləx» yaki «mədhıyə»dur (35:29ni kəring). Yəqıpnıng səzliri İsrailning bərlık kəbililirigə boləqan yetəkliqıqi yaki səltənət kıləquqınınin Yəhuda kəbilisidin qıkıdiəqanlıqını kərsitidu.

«Ow tutupla qıqting» dēgən səz, xübhısizki, kəlgüsıdə Yəhudadin bolidiəqan, toluk əqlibə kılidiəqan yetəkqilikni kərsitidu. Bu yetəkqilik birinqidin Dawut wə Sulaymāda boləqan, andin Dawutning xahənə jəmətidin boləqan, Pərwədigardin əymınidiəqan bərlık padıxahlarda kəringən; ahir berip Məsihnıng Əzidə əng roxən kəringən.

«Xirdək qəküp sozulup yatsa yaki qixi xirdək yetiwalsa, kimmu uni kəzoqaxqə petinar?» — xir owni tutuwaləqandin keyin, u əwwal kərsikini toklaydu, andin keyin muxu taptin kəprək tamaklar qıkıdu, dəp bilip ətrapıdā sozulup yetip kəlidu. Undək əhwālda kimmu uni kəzoqaxqə petinalaydu? Xuning bilən bu səzlər Yəhudaning həm toluk əqlibə kılidiəqınınin, xundəqlə unıng ələqan əljidin tolimu hüzurlıni əram əlidiəqanlıqını kərsitidu. Toluk bəxarətni pütünləy əməlgə axurəquqi Yəhudadin qıkıdiəqan Məsihnıng Əzıdu; xuning bilən u dərəkə «Yəhuda kəbilisidin boləqan xir» dəp ətilidu («Wəh.» 5:5).

«Xahənə həsa Yəhudadin ketip kəlməydu, Yəhudaning puxtidin qanun qıkarəquqi əksüməydu, taki xü həkək İgisi kəlgüqə kütidu;

Kəlgəndə, jahan həkliri unıngəqə itaət kılidu».

Yəhuda toqruluk bəxarətnıng jəwhirigə əmdi kəlduk.

Bəxarətni kışim-kışimlap təhlil kıləyli: —

(a) İbraniy tilidə «Yəhudaning puxtidin» «Yəhudaning putliri ərisidin» dēgən səzlər bilən ipadilınidu. Xunga, pütkül İsrailni idarə kılıx həkəkı («xahənə həsa») wə qanun qıkırıx həkəkı Yəhuda kəbilisidə bolidu; həlbuki, bəxarət bu həkəkning kaysi wakit Yəhudəqə ətidiəqanlıqını kərsətməydu (bəxarəttin 600 yil keyin, yəni Dawutning wəktidə həkək ətidu).

(a) Ҳоқуқ Ҳаҳуда қабилисигә өткүзүлгәндин кейин, Давутнинг әвләди болған Мәсһ кәлгүгә ху қабилдин кәтмәйду. Ибраний тилида «ху ҳоқуқ игиси» дегән ибарә «Xiloh» дегән сөз билән ипадилиниду. Қәт'ий ихинимизки, бу сөзнинг әнг yahxi тәрјимисини дәл ху — «Әз.» 21:27дин көрүң.

Бу әһвал (һоқуқ Ҳаҳуда қабилисидә туроғанлиқи) һәтта Бабилға сүргүн қилинған вақитларда вә кейинки дәврләрдиму давамлаққан. Исраилнинг «қалдиси» сүргүндин Пәләстингә қайтип кәлгәндә ularға Pars imperatori бекиткән вәли Давутнинг әвләди болған Зәрubbabәl idi. Пәкәт аһирда Һерод (Edomluk kixi) padixahlıqni Rim imperiyәsidin «setiwaloqan» вақтидила, andin Мәсһ дуняға кәлип туоқлиди.

Бүгүнки күнләрдә bolsa, (Hudadin алаһидә вәһий кәлмисә) Ҳәһудиylarning қәйсисининг һәқикий Ҳаҳуда қабилисидин кәлгәнлигини яки баққа он бир қабилнинг бирсидин кәлгәнлигини дәп берих мүмкин әмәс; қүнки Исраилларнинг барлиқ нәсәбнамилри yоқap кәткән яки вәйран қилинған.

(b) «U (Мәсһ) **кәлгәндә, јаһан һәлқлири унингға итаәт қилиду**» — демәк, тапиләр Мәсһни тонуп қобул қилиду. Бexarәтнинг өзидә Ҳәһудиylar яки Исраилларнинг «Xiloh»қа tutidoqan pozitsiyisi яки ularning Мәсһнинг ular аrisida болғанлиқидин ибарәт имтияздин муyәссәр болidoqanлиқи ениқ deyilmәйду. Әмәлиyәттә, һәммимизгә аyанки, Исраил һәлқи омумән Мәсһни қәткә қәқти.

Xunga бexarәтнинг әмәлгә аxурuloqini тарихий пакитлардур. Мәсһни қобул қилоqanлар («итаәт қилоqanлар»)нинг көпинқиси «јаһан һәлқлири», yәни тапиләрдin болqan.

«U тәһийини үзүм телиqа, exәk balisini sortluk үзүм телиqа баoqlap қoyar.

U libasini xarabta yuyup, tonini үзүм xәrbitidә yuyar.

Uning көzliри xarabtin қizirip ketәр, qixliри süt iқkinidin ap'aқ turar».

Бу аyәт Мәсһнинг сәлтәнитидин қикқан байахатлиқни көрситиду. Үзүм talliri xunqә көп, xunqә esil вә күқлүк әsiduki, һәтта бирси exikini ularға баoqlisimu qataқ болмаyду. Һәтта үзүмләр билән intayin еqirlixip кәткән tal xunqә мәзмут turiduki, exәkning uyan-buyan tartixliри uningға ziyan yәtküzmäyду; үзүмлirimu xunqә көп болiduki, igisi exәkning ularni yәр ketixidin қорқмаyду. Бу сөзнинг yәнә бир мәnisi boluxi мүмкинки, birla үзүм teli қикәроqan үзүмләр xunqә көп болiduki, ularni кәтүрүхкә бир exәk керәк болidu. Бexarәттә Мәсһнинг exәккә mingini көrүlidu; дәrwәқә, Rәbbimiz Әysa Мәсһ аһирқи кәtim Yerusalemға kirginidә, exәккә minip kirdi («Zәk.» 9:9, «Mat.» 21:1-9).

Үзүмләр xunqә mol болiduki, Мәсһ halisa еginliрини suning орnida үзүм хәрbitи (ибраний тилида «**үзүм кәни**»)дә yuyidu (yәнә «Yәx.» 63:1-6 вә «Wәһ.» 14:17-20ni көрүң). Үзүм мәһsulatliри болупла қалмаy, бәлки һәр түрлүк süt мәһsulatlimu көп болidu.

Бүгүнгә қәдәр Ҳәһуда қабилиси игилигән земинда дәrwәқә intayin көп һәм бәк esil үзүм talliri bardur.

Zәbulun (13-ayәt)

«Zәbulun dengiz boyiTBni makan қilar, makani kemilәrning panahgaһi bolar, yәр-zemini Zidonqığә yetip барar».

Zәbulun тоoqruluk үq ix deyilidu: —

(a) U «**dengiz boyini**» (яки dengizға yeqin) **makan қилidu**».

(ә) Uning zemинining өzi kemilәrgә aramgaһ болidu яки xundaq aramgaһ (port)қа yeqin болidu.

(b) U игилигән земин Zidonning zemинioqа tutixidu.

Гәрқә Zәbulunning игилигән zemини dengizning өзигә tutaxmioqan bolsimu («Yәxua» 19:10-16), qegrisi dengizға бәк yeqin болoqаққа, ular dengiz арқилиқ көп soda-setiқ билән xuoқullanqan. Ular қилоqan sodisinin көп бир қismi Fenekiylәrning porti Zidon арқилиқ болqan. Мәсһнинг кәлгүsidiki «ming yillіқ сәлтәнәт»idә Zәbulunning zemини dengizға tutixidu («Әз.» 48:26).

Issakar (14-15-ayət)

«Issakar bəstlik bərdəm bir exəktur, u ikki qotan arisida yatqandur;

U aramgaḥning yaxhi ikənlikigə qarap, zeminning esillikini kərüp, yük kətürüxkə mürisini egip, alwanəja ixləydiəjan kıl bolup qalar».

Issakar yaxhi ixliyələydiəjan, biraq əmgəkni əməs, bəlki aramni yaxhi kəridiəjan bərdəm bir exəkkə ohxitilidu. Dərwəḳə Issakar intayin küqlük bir kəbilə bolup kaldı; Musa pəyoəmbərning künliridə Issakarda jənggə qıqalaydiəjan adəmlər 64300 («Qəl.» 26:25) wə keyin 87000 idi («1Tar.» 7:1-5). Yəxua pəyoəmbər boləjan waqtida Issakar kəbilisigə intayin munbət yər boləjan Yizrəəl jilojisi təkdim kılinojan («Yəxua» 19:17-23). Həlbuki, kəbilə xu yaxhi zeminni pütünləy igiləx üqün ahirəjiqə kürəx kılıxkə təyyar turmidi; bu ix qorqunəqlikətin əməs, bəlki hürunluqətin idi. Nətijidə, ular ahirida Kənaanəy kəbililirigə həxarqi bolup ixlidi.

«**Aramgaḥ**» bəlkim Huda Issakaroja wədə kıləjan miras zeminning yaxhi bir kışmini kərsətsə kərək.

Dan (16-18-ayət)

«Dan Israil kəbililiridin biri bolar, əz həlkiğə həküm qıqırar.

Dan yol üstidiki yılan, qioqır yol üstidə turojan zəhərlik bir yilandur.

U atning tuyikini qeqip, at mingüqini arkiəja mollak atkuzar.

I Pərwərdigar, nijatingəja təlmürüp kütüp kəldim!»

Dan degən namning mənisı «həküm» yaki «həküm qıqaroquqi» yaki «sotqi» bolidu. Bexarəttə uning ismi jismioja layıq bolidu, deyilidu. Xübhışizki, bu Ximxonda əməlgə axuruldu; Ximxon Israiləja «Batur Həkim» boləjanlardin biri idi, Dan kəbilisidin qıqkan («Hək.» 13-16-bablar).

Dan «Israil kəbililiridin biri bolar» degən söz bizgə səl qəlitə kərünüxi mumkin. Danning Israildin boləjanlıki kimgə ayan əməs? Keyin, Israilning kəbililiri tizimlanəjanda, Dan kəbilisi daim degüdək ahirida tiləja elinidu. «Qəl.» 10:25 wə «Yəxua» 19:40-48din, Israilning qəldə səpər kıləjanda Dan kəbilisining əng ahirida mangojanlıki kərünidu. Bəzidə Dan kəbilisi Israil kəbililiri tizimlikidin kəlip qalidu (məsilən, «Wəhiy» 7-babta) ləkin Əzakiyal» 48:1-2, 32din enik bilimizki, Dan kəbilisi Məsiḥning padixahlıkida kəm bolsa bolmaydu. Dan kəbilisini atlık əskərgə kəynidin hujum kılidiəjan yılanəja ohxitix kəlgüsidə ular pistirma jəng kılidiəjan həlk bolidiəjanlıkini kərsitidu. Danlarning xu harakterda boləjanlıki Ximxonning mijəzidə wə həyatida wə keyin Danlarning Laix xəhiirigə boləjan hujumidin kərülidu («Hək.» 18:18-31); bu xəhər keyin Danlarning pəytəhti boldi.

Dan wə uning məhiyiti toqruluk oylax Yəqubni həyajanlandurup: «**I Pərwərdigar, nijatingəja təlmürüp kütüp kəldim!**» dəp nida kılduridu. Bu ündəx jümlə Danni həkkanıy kılıp Huda bilən inaklıkə kəltürəx üqün həkikəttən uluq birhil nijatning kərək bolidiəjanlıkini kərsətsə kərək (Danlar keyin butpərəslikkə intayin mayıl bolup qaləjan — «Hək.» 18-babni, «1Pad.» 12:29, «Amos» 8:14ni kərüing). Dərwəḳə undak uluq nijatlık Məsiḥ arkiplik barlıkə kəltürüldü («İbr.» 2:3) wə Uning arkiplik Dan kəbilisi kutkuzulup Məsiḥning ming yillik padixahlıki iqidə həkkanıy kılınıp kərülidu («Əz.» 48:1).

Gad (19-ayət)

«Gadka bolsa, qarəqılər qoxuni hujum kılar;

Ləkin u tapan besip zərbə bərər».

Bu kışka ayəttə pəkət altə səz bar, uningda «Gad» degən nam bilən səz oyuni kılınıdu. İbraniy tilida «Gad»ning mənisı (1) tələylik; (2) «qarəqı qoxun» yaki «hujum» bolup, bu jümlə: «Gadka bolsa, qarəqılər qoxuni hujum kılidu; ləkin u (Gad) qoxun bolup ularəja tapan besip

zərbə beridu» degəndək bolidu. Xuning bilən Gad kəbilisi daim baxka milləttin bolojan qarəqı qoxunlar wə düxmənlər tərıpıdın hujuməja uqraydu. Uning zemini l'ordan dəryasining xərkıy tərıpıgə jaylıxıdu; xu yər qəl-bayawanda turuwatқан hək-millətlər tərıpıdın hujuməja uqraydu («Yər.» 49:1). Lekin u «**ularning tapınıni besip zərbə beridu**» — ularəja karxi hujum kılıdu wə ahır berip ularning üstıdın qəlibə kəzınıdu. Gad kəbilisining jənggə bolojan mahariti «Qan.» 3:20 Wə «1Tar.» 5:18-22də tiləja elınıdu. «1Tar.» 12:8-15də birnəqqə Gadların Dawutning alaхідə tallıwaləjan qoxunıng bir kismi bolıdıəjanlıkı tiləja elınıdu.

Axir (20-ayət)

«**Axirning tamıkıda zəytun meyi mol bolar, u xahlar üqün nazu-nemətlərni təminlər**».

Axirning kəlgüsidiki bayaxatlıkı muxu yərdə təkıtlınıdu (Musa pəyoəmbər «Qan.» 33:24dimu Axir toqruluk bexarəb bərgəndə ohxax eytilıdu). Keyin, Axir kəbilisi erixkən zemin «Ottura Dengiz» boyıda bolup bügüngə kədər esil süpətlık zəytun dərəhliri bilən dangkı qıkkən. Axir hətta padıxahlarəja has məhsulatlarnı qıkirıdu.

Naftali (21-ayət)

«**Naftalidin qıraylık gəplər qıkar, U ərkin qoyuwetılğan maraldur**».

Naftali toqruluk kəlgüsidiki ikki əhwal kərsitilıdu: —

(a) U Maraldək ərkin, kəng-azadılıktə yaxaydıəjan bir hək bolıdu; dərwəkə Naftali kəbilisi Yəxua pəyoəmbərning təkdım kılıxi bilən taqlık bir rayonəja miraslık kılıdu wə xu zemında erixkən ərkinlikini əziz bilip kolidin bərməslik üqün kerək bolojan jəng maharıtıgə igə bolıdu («Hək.» 4:41-24ni kərüng).

(ə) Uningdin «**qıraylık gəplər qıkar**» — gəpkə usta, pasahətlık, xeriy səz kılalaydıəjan bolıdu. Buningdin bir misal «Hək.» 5:1-31də kərülıdu — bu səzləring bir kismi Naftaliy Barakning aqızidin qıkkən).

Yüsüp wə uning oqulliri Əfrayim wə Manassəh toqruluk (22-26-ayət)

«**Yüsüp mewilik dərəhning xehıdur, bulakning yenidiki kəp mewilik xahəktur;**

Uning xahqiliri tamdin həkıp kətkəndur.

Ya atquqılar uningəja azar kılıp, uningəja ok atti, uningəja nəprətləndi.

Həlbuki, uning okyayi məzmüt turar, kəl-biləkliri əplik turoquzular, xu küq Yakup tayanəjan Küqlük Boloquqıng kəlliridındur —

(İsrailning Qoram Texi, yəni uning Padiqisi Uningdin qıkar!)

Axu küq atangning Təngrisidındur — (U sanga mədət berər!)

Yəni Həmmigə Qadırdındur — U seni bərikətlər!

Yukırıda asmanın bərikətliri bilən,

Təwəndə yatқан qongqur sularning bərikətliri bilən, əmqək bilən baliyatquning bərikiti bilən seni bərikətlər!

Sening atangning tiligən bərikətliri ata-bowilirimning tiligən bərikətliridin ziyadə boldi,

Ular mənggülik taq-edirlarning qətlirigigə yetər,

Ular Yüsüpnıng bexiəja qüxər, yəni öz kərındaxlıridin ayrim turoquqıng qokkisiəja tęgər»

Yüsüp wə uning əwladlırı «**xahqiliri baqning temidin həkıp kətkən**»

«**Mewilik dərəhning xehi**» bolıdu — demək, mewə-qiwiliri xunqə mol bolıduki, baqning temidin həkıp etıdu. «Qəl-Bayawandiki Səpər» 1-babta hatiriləngən royheti boyıqə Yüsüpnıng adəmliri Yəhudaningkidin az bolıdu; lekin «Qəl-Bayawandiki səpər» 26-babtiki royhət boyıqə

ular Yəhudaningkidin kəp bolidu. U «**bulakning** (yaki «kuduk»ning) **yenida**» bolidu — demək, uning əziningki mukim su mənbəəsi bar bolup, yamoqoroğa tayinixning həjiti bolmaydu.

23-ayəttə Yüsüp uqrioqan ziyankəxlik, yəni öz kərindaxliri, Potifar və Potifarning ayali təripidin uqrioqan muamililər xeiriy ohxitixlar bilən təswirlinidu. Biraq Yüsüp bu muamililərdin etüp aman qalidu — «**Həlbuki, uning okyayi məzmut turar, qol-biləkliri əplik turoquzular, xu kük Yakup tayanəqan Kükülük Boloquqining qolliridindur**». U uqrioqan sinaklar arqilik və Pərwərdigarning küqləndürüxliri bilən düxmənlirining «okliri» qətlitilip uningə təgmidi və əzining «**qol-biləkliri əplik turoquzuldi**»; çünki həqiqiy Kükülük Boloquqi uni kuwəwətləndürdi. Andin bexarəttə Yakup Məsihi HudaNING Əz yenidin qikkən «İsrailning Padiqisi» («Zəkəriya» 11-bab və «Yuhanna» 10-babni kəring) və «**İsrailning Qoram Texi**» dəp təswirləydu. Təwratta həm İnjlida «**İsrailning Qoram Texi**» yaki «Qoram Tax» Məsihi kərsitioqan simwol süpitidə kəp yərlərdə baykəlidu.

25-ayəttə Yakup Yüsüp kəlgüsida bəhrimən bolidioqan bəht-bərikətni «**Yukirida asmanning bərikətliri bilən, təwəndə yatqan qongqur sularning bərikətliri bilən**» dəp aldin'ala eytidu. Andin: «**Əmqək bilən baliyatquning bərikiti bilən seni bərikətlər**» dəp eytilidu — bular bilən Yüsüp əng qong kəbilə bolidu (Əfrayim və Manassəh ikkisi birləxtürülgəndə). İsrailar «jənubiy padixahlik» («Yəhuda») və «ximaliy padixahlik» («İsrail»)ə bəlungəndin keyin Əfrayim kəbilisi ahirida xunqə kükülük boliduki, bəzidə ximaliy padixahlik ayrim həlda «Əfrayim» nami bilənla atilidu (məsilən, «2Tar.» 25:7, «Yəx.» 7:2ni kəring).

Xuning bilən, bexarət boyiqə, Yüsüp qarxilixixkə yüzləngən həlda ronak tapidu.

Bənyamin (27-ayət)

«**Bənyamin yirtkuq bəridəktur;**

Ətigəndə u owni yər, kəqkurun u oljisini təksim kilar».

Bexarəttə Bənyamin kəbilisining jənggiwar, uruxkək karakteri təkitlinidu. U kəp kətimlap qəlibə kəzinidu: «**Ətigəndə u owni yər**» və xundək qəlibilik boləqəndin keyin: «**kəqkurun u oljisini təksim kilar**» — kəzanəqan qəlibisining olja-qəniymitini bəxkilarəqimu təksim kəlip uningdin ortək bəhrimən bolidu.

Dərwəkə, Bənyamin kəbilisidin bəzi dangki bar jəngqilər qikti — Əhud («Hək.» 3:15-30), Saul («1Sam.» 9:1-11:15), Yonatan («1Sam.» 14:1-52); və intayin kəysər, etikədi kükülük bəzi ər-ayallar — məsilən, Mordikay və Əstər ulardin qikti. Rosul Pawlus Bənyaminin qikti; uning ismi «Saul» waktida, u Rəb Əysa Məsihi tehi uqratmioqanidi, towa kəlixitin ilgiri, uning karakteri dərwəkə «**yirtkuq bəridək**» dəhxətlik idi. Ləkin Hudaqə ming təxəkkür, hərberimizning kona karakterimiz MəsihiNING nijati və kük-qudriti bilən uningkiğə ohxax muhəbbətlik, məhir-xəpəkətlik, rəhimdillikqə əzgərtilidu («Rim.» 11:1-2, «Ros.» 26:9-11, «1Tim.» 1:13ni kəring)!

Amin!

«**U ata-bowiliri arisida uhlidi**» «**U ata-bowilirining yenioqə kətti**» kətarlik ibarilər (25:8)

«**U ata-bowiliri arisida uhlidi**» dəgən ibarə Təwrattiki «Təbirlər»ni kəring.